

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

Նորայր Պողոսյան

ՆՈՐԱՀԱՅՏ ԲԱՌԵՐ

ՎԱՂԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐՅԱՆ ԱՂՖՅՈՒՐՆԵՐՈՒՄ

(16-18-րդ դդ.)

3000 բառ, բառաձև և դարձվածային միավոր

ԵՐԵՎԱՆ
ԵՊՀ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
2014

ՀՏԴ 801.3=919.81:941 (479.25)

ԳՄԴ 81.2Հ-4+63.3(2Հ)

Պ 797

*Հրատարակության է երաշխավորել ԵՊՀ հայ
բանասիրության ֆակուլտետի խորհուրդը:*

Պ 797 Պողոսյան Ն.

Նորահայտ բառեր վաղաշխարհաբարյան աղբյուրներում: 16-18-
րդ դդ./ Ն. Պողոսյան. -Եր.: ԵՊՀ, 2014.- 224 էջ:

*Բառարանում ընդգրկված են վաղաշխարհաբարյան բնագրե-
րում հանդիպող նորակազմ, իմաստափոխված, հնչյունափոխված,
նոր փոխառյալ, բարբառային բառերը:*

ՀՏԴ 801.3=919.81:941 (479.25)

ԳՄԴ 81.2Հ-4+63.3(2Հ)

ISBN 978-5-8084-1875-2

© ԵՊՀ հրատարակչություն, 2014

© Ն. Պողոսյան, 2014

ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԻ ՀԱՄԱՌՈՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ա) Տպագիր

- Ագուլ. կոնդ.** - Գեորգ Տեր-Վարդանեան, Ագուլիսի Սուրբ Թովմա Առաքելի վանքում գտնուած նուիրական կոնդակներ, «Էջմիածին», 2012, ԺԱ:
- Ա. Երեմ.** - Արամ Երեմեան, Մի անյայտ ձեռագիր տաղարան (կրօնական, գիմնո և սիրոյ տաղեր), Թէհրան, 1947:
- Ակոռ.** - Հակոբ Փափագյան, Ակոռու Ս. Հակոբ վանքի բյոթուկը, «Բանբեր Մատենադարանի», ք. 12, Եր., 1977:
- Աղան. Միաբանք** - Մկրտիչ Եպս. Աղանունի, Միաբանք և այցելում Հայ Երուսաղէմի, Երուսաղէմ, 1929:
- Առ էջմ.** - Թուրք Գրիգորի Կեսարացոյ առ էջմիածնեցիս:- Ներսէս Ակինեան, Մովսէս Գ Տաթևացի կաթողիկոսն և իր ժամանակը, Վիեննա, 1936:
- Բունիաթ** - Բունիաթ Սեբաստացի, Գիրք բժշկութեան (Ժէ դար), աշխատ. Դ. Մ. Կարապետյանի, Եր., 1987:
- Գալ. Կենս.** - Գրիգորիս Ծ. Վ. Գալէմբեարեան, Կենսագրութիւն երկու հայ պատրիարհներու և տասն եպիսկոպոսներու, Վիեննա, 1915:
- Գաազ. Աղթմ.** - Ներսէս Ակինեան, Գաազանագիրք կաթողիկոսաց Աղթամարայ, Վիեննա, 1920:
- Գովր.** - Գրիգոր Գովրիկեան, Հայք յեղիսաբերոսպոլիս Դրանսիլուանիոյ, Վիեննա, 1893:
- Դաան.** - Դաանաբանական անտիպ էջեր Ժէ դարէն, հրատ. Կարապետ Եպս. Ամատունի, «Բազմավէպ», 1978, քիվ 1-2:
- Դաւրիժ.** - Առաքել Դաւրիժեցի, Գիրք պատմութեանց, աշխատ. Լ. Ա. Խանլարյանի, Երևան, 1990:
- Դ. Զեյթ.** - Դաիթ Զեյթունցի, Զափածո տոմար:- Դաիթ Զեյթունցի, Մեկնութիւն քերականի, Եր., 1981:

- Դիան Ժ** - Դիան Հայոց պատմութեան, գիրք Ժ. Մանր մատենագիրք, ԺԵ-ԺԹ դարեր, հրատարակեց Գիտ Աղանեանց, Թիֆլիս, 1912:
- Դիան Մխիթ.** - Մայր դիան Մխիթարեանց ի Ս. Ղազար (1707-1773), Վեներիկ, 1930:
- Դիան Ն. Զուլ.** - Դիան Նոր Զուլայի Ս. Ամենափրկիչ վանքի, մասն Ա, էջ-միածնի կաթողիկոսների կոնդակներ (1652-1705), աշխատասիրեց՝ Խաժակ Տէր-Գրիգորեան, Անթիլիաս, 2003:
- Դիւ Ս.Յակ.** - Դիան Սուրբ Յակոբայ (Ա-ԺԹ), «Սիոն», 1930 նոյեմբեր - 1941 յուլիս-օգոստոս:
- ԴՀՎ II** - Դիվան հայ վիմագրության, պրակ II, եր., 1960:
- ԴՀՎ III** - Դիվան հայ վիմագրության, պրակ III, եր., 1967:
- ԴՀՎ IV** - Դիվան հայ վիմագրության, պրակ IV, եր., 1973:
- ԴՀՎ V** - Դիվան հայ վիմագրության, պրակ V, Արցախ, կազմեց՝ Ս. Բարխուդարյան, եր., 1982:
- ԴՀՎ VI** - Դիվան հայ վիմագրության, պրակ VI, եր., 1977:
- ԴՀՎ VII** - Դիվան հայ վիմագրության, պրակ VII, եր., 1996:
- Եզով** - Эзов Г. А., Сношения Пестра Великого с армянским народом (документы), С. Петербург, 1898:
- Ե. Մուշ.** - Հ. Ոսկեան, Եղիա Մուշեղեան և իր գրական արտադրութիւններ, «Հանդէս ամսօրեայ», 1927:
- Զ. Ագուլ.** - Զաֆարիա Ագուլեցու Օրագրութիւնը, եր., 1938:
- Զաֆ. Ա, Բ, Գ** - Զաֆարեայ Սարկաւագի Պատմագրութիւն, Գիրք Ա, Բ, Գ, Վաղարշապատ, 1870:
- Զուար** - Զուար Ճիյերեի Օղլու Բահանայի Հանապարհագրութիւն և ուխտ յերուսաղէմ, «Բազմավէյ», 1867-1869:
- Թորգ. Տապան.** - Վահրամ Յ. Թորգոմեան, Կ. Պոլսոյ հայ պատրիարքներու տապանագիրները, «Բազմավէյ», 1918:
- Թորոս աղբար** - Գարեգին Սրուանձտեանց, Թորոս աղբար, Կ. Պոլիս, 1884:
- Ժամ. Պող.** - Ժամանակագրություն (XI-XVIII դդ.), հրատ. Նորայր արք. Պողարյան, «Բանբեր Մատենադարանի», թիվ 9, եր., 1969:
- Կալվաժ.** - Կալվաժագրեր և տնտեսական այլ գործարքների վերաբերյալ արխիվային վավերագրեր, պրակ I, կազմեց Հար. Արքահամյան, եր., 1941:
- Կ. Ամատ.** - Կարապետ Եպս. Ամատունի, ԺԵ դարու երևելի վարդապետներ, Վեներիկ-Ս. Ղազար, 1989:

Կամենից - Կամենից, Տարեգիր հայոց Լեհաստանի և Ռումենիոյ, աշխատ.

Ղևոնդ Ալիշանի, Վեներտիկ, 1896:

Հայ-Վենետ - Ղևոնդ Ալիշան, Հայ-Վենետ կամ յարընչութիւնք Հայոց և Վենետաց ի ԺԳ-ԺԴ և ի ԺԵ-ԺԶ դարս, Վեներտիկ, 1896:

Հնատիպ - Նորայր Պողոսյան, Հայ հնատիպ գրքերի ձեռագիր հիշատակագրություններ (1512-1712 թթ.), Եր., 2012:

ՀՎԲ - Ս. Գևորգյան, Հայ վիմագիր բանաստեղծությունը, Եր., 1989:

Ձեռ. յիշ. ԺԷ - Հայերեն ձեռագրերի ԺԷ դարի հիշատակարաններ, հտ. Ա, Եր., 1974:

Ղուկ. նամ. - Ղուկաս կաթողիկոսի նամակը Ավստրիայի Յովսէփ Բ կայսերը և այդ երկրի դեսպանին Ս. Պետերբուրգում:- Լեոն Բաբայեան, Հայերը Մոլդավայում և Բուֆովինայում, Թիֆլիս, 1911:

Ճեմն. - Հ. Սահակ Ճեմնեմեան, Նոր նիւթեր Կ. Պոլսոյ երջանկայիշատակ պատրիարք Յովհաննէս Կոլոտի մասին (ֆաղուած Ս. Ղազարի դիւանէն), «Բազմավէպ», 1978, 3-4:

ՄԺ I - Մանր ժամանակագրություններ (XIII-XVIII դ.), հատոր I, կազմեց՝ Վ. Ա. Հակոբյան, Եր., 1951:

ՄԺ II - Մանր ժամանակագրություններ (XVII-XVIII դ.), հատոր II, կազմեց՝ Վ. Ա. Հակոբյան, Եր., 1956:

Յ. Թութունջ. - Յովհաննէս Թութունջի, Ուղեգրութիւն (1678-80թթ.):- Հ. Անասյան, XVII դարի ազատագրական շարժումներն Արևմտյան Հայաստանում, Եր., 1961:

Յիշ. Ուլն. - Յիշատակարան Կարապետի կաթողիկոսի Ուլնեցոյ Վարք ինֆնագիր, հրատ. Հ. Սահակ Ճեմնեմեան, «Բազմավէպ», 1978, 3-4:

Յ. Կարն. - Յակոբ Կարնեցի, Տեղագիր Վերին Հայոց (յիշատակարան ԺԷ դարու), Վաղարշապատ, 1903:

Յ. Կոլոտ - Գ. Բամպուֆեան, Յովհաննէս Պատրիարք Կոլոտ (1678-1741) և իր աշակերտները, Ստանպոլ, 1984:

Յ. Ղր. - Յովհաննէս Ղրիմեցոյ Պատմութիւն հոշակատր վանից Հաղբատայ Ս. Նշանին, հրատ. Համազասպ Ոսկեան, Վիեննա, 1965:

Յ. Քիրտ. - Յ. Քիրտեան, Զոտայեցի խօջայ Նազար և իր գերդաստանը (առանց տպ. թվ. և վայրի):

Ներք. Սրապ. - Գրիգոր Կեսարացի, Ներքողեան ի վերայ մահուան տեառն Սրապիոնի Ուրհայեցոյ, «Սիրոն», 1953:

Նշխարք - Նշխարք մատենագրութեան Հայոց, հրատ. Ք. Պատկանեան, Ս. Պետերբուրգ, 1884:- Օգոստինոս Բաշենց, Ժամանակագրութիւն:

Նոր ծաղ. - Նորագոյն ծաղիկ զօրութեանց, թարգմ. Յ. Կոստանդնուպոլսեցու, Վենետիկ, 1685թ. (ըստ ՄՄ 786 օրինակի):

Շահմ. յիշ. - Մահառեսի Շահմուրատի յիշատակարանը: -Հ. Անասյան, XVII դարի ազատագրական շարժումներն Արևմտյան Հայաստանում, Եր., 1961:

Ռեզուր. - Մեսրոպ Վ. Ուղուրլեան, Պատմութիւն հայոց գաղթականութեան և շինութեան եկեղեցւոյ նոցա ի Լիվոռնոյ քաղաքի, Վենետիկ, 1891:

ՌԻՄՀԲ I - Ռիշմադարի հայ բանաստեղծությունը (XVI-XVII դդ.), աշխատասիրությամբ Հասմիկ Սահակյանի, հտ. I, Եր., 1986:

ՌԻՄՀԲ II - Ռիշմադարի հայ բանաստեղծությունը (XVI-XVII դդ.), աշխատասիրությամբ Հասմիկ Սահակյանի, հտ. II, Եր., 1987:

Ոսկ. նամ. - Ոսկան Վարդապետի (Երևանցու-Ն. Պ.) նամականին, հրատարակեց Հ. Պողոս Անանեան, «Բազմավեպ», 1966-67:

Պատմ. Երուս. - Սարգիս Վարդապետ, Պատմութիւն Երուսաղէմի, «Սիոն», 1931-32:

Պատմ. Խոթ. - Յովհաննէս Կամենացի, Պատմութիւն պատերազմին Խոթինու, աշխատասիրութեամբ Հ. Ս. Անասեանի, Երևան, 1964:

Պօղ. նամ. - Նամակներ Պօղոս Արապեան տպագրիչի, հրատ. Հ. Սահակ Ճմենեմեան, «Բազմավեպ», 1978, թիվ 1-2:

Սանահն. - Յիշատակարան Սանահնոյ վանից (Սանահնի Բէօթուկը), աշխատ. Պարոյր Մուրադեանի, Ս. Էջմիածին, 2007:

Սիմ. Լեհ. - Սիմէոն Դպրի Լեհացոյ Ռեզեգրութիւն, հրատ. Ներսէս Ակինեան, Վիեննա, 1936:

Ս. Ապար. - Սիմեոն Ապարանեցի, Բանաստեղծություններ, աշխատասիրությամբ Կարապետ Սոմխասյանի, Եր., 1976:

Ստ. Ռօշֆայ - Ստեփանոսի Ռօշֆայ Ժամանակագրութիւն կամ տարեկան Եկեղեցական, հրատ. Հ. Ոսկեան, Վիեննա, 1964:

Վ. Յուն. - Վարդան Յունանեան, Բառարան գրոյս:- Յովհաննէս Պոնայի Զեղբաժութիւն յերկինս, Հոռոմ, 1674:

Տէֆթ. - Աւետիք Տիգրանակերտցի, Տէֆթեր գիրք:- Աւետիք Պաղտասարեան ընթերցող Տիգրանակերտցի (հոգվածի հեղինակն ամենայն հավանականությամբ Դևոնդ Ալիշանն է), «Բազմավեպ», 1897 թ.:

Քէօմ. - Երեմիա Զելէպի Քէօմիւրեան, Ստամպոլոյ պատմութիւն, հրատ. Վահրամ Թորգոմեան, Վիեննա, 1913:

Բ) Ձեռագրեր

Երուս. դիւան - Ժէ դ., Երուսաղեմի հայոց պատրիարքոսի դիւանական փաստաթղթեր (առանց էջահամարների):

ՄՄ 1127 - Ժէ դ., Ժողովածոյ, Բաղդիւր, էջ 133ա-156բ:

ՄՄ 1430 - 1658 թ., Իգմատիոս Տիգրանակերտցի, Համառօտութիւն պատմական և տաղաչափական, էջ 93ա-103ա:

ՄՄ 1528 - 1649-51 թթ., Թարգմանութիւն բառից ի Նահապետ ծաղկողէ, էջ 1ա-2բ:

ՄՄ 1756 - Ժէ դ., Բանբ իմաստասիրական և աստուածաբանական, էջ 7ա-182ա:

ՄՄ 2019 - 1600 թ., Հանդէս բանաստեղծաց, էջ 162բ-170ա:

ՄՄ 2281 - Ժէ դ., Այս բառք գեղջուկ, որ կարի պիտոյ է վարժասիրաց. Հանդէս բանաստեղծաց, էջ 122բ-136ա:

ՄՄ 6275 - Ժէ դ., Բժկարան, էջ 184բ-239ա:

Գ) Բառարաններ

ԱԲ - Առնէոն բառարան հայկազեան լեզուի, կազմ. Գ. Ճէլալեան, Անթիլիաս, 1988:

Աբիկ. - Մ. Աբիկեան, Երեւելեզուեան ընդարձակ բառարան տանկերէն-հայերէն-գաղղիերէն, Կ. Պոլիս, 1888:

ԱՀԲԲ - Էդ. Աղայան, Արդի հայերենի բացատրական բառարան, հտ. Ա-Բ, Եր., 1976:

Արեւմտ. Բառ. - Ռ. Սաֆապետոյեան, Արեւմտահայերէն-արեւելահայերէն նոր բառարան, Եր., 2011:

ԲԱՀ - Ժ. Թազպազեան, Բառարան արաբերէնէ հայերէն, Պէյրութ, 1960:

Բառ. պարսկ. - Բառարան պարսկերէն, ըստ կարգի հայկական այբուբենից, Կ. Պոլիս, 1826.

ԲՀ - Հ. Ամալյան, Բաղդիւր հայոց, Եր., 1975:

Գաւ. բառ. - Հ. Անաոեան, Հայերէն գաւառական բառարան, Թիֆլիս, 1913:

Լատ. - Աշ. Հայրապետյան, Լատիներեն-հայերեն բացատրական բառարան, Եր., 2005:

Կարստ - Միջին հայերէնի բառարան (անտիպ):

ՀԱԲ - Հ. Անաոյան, Հայերեն արմատական բառարան, հտ. Ա-Դ, Եր., 1971-79:

ՀԲԲ - Ստ. Մալխասեանց, Հայերէն բացատրական բառարան, հտ. I-IV, եր., 1944-45:

ՀԳԲ - Լ. Հովհաննիսյան, Գրաբարի բառարան (ՆՀԲ-ում չվկայված բառեր), եր., 2010:

ՀԼԲԲ - Հայոց լեզվի բարբառային բառարան, հտ. Ա-Զ, եր., 2001-2010:

ՀՊԲ - Վ. Յարութինեան, Հայերէնից պարսկերէն բառարան, Թեհրան, 2006:

ՄՀԲ - Ռ. Ղազարյան, Հ. Ավետիսյան, Միջին հայերենի բառարան, եր., 2009:

Ն. Բիւզ. - Նորայր Բիւզանդացի, Բառգիրք ստորին հայոց, ի մատենագրութեանց ԺԱ-ԺԷ դարուց, հրատ. պատրաստեց Մ. Մինասեանը, Ժնև, 2000 (Պ-Ֆ տառերը՝ անմշակ):

ՆՀԲ - Նոր բառգիրք հայկազեան լեզուի, հեղ. Գ. Աւետիբեան, Խ. Սիրմէլեան, Մկ. Աւգերեան, հտ. Ա-Բ, եր., 1979-81:

ՓԷշտ. - Գ. Փէշտիլմանեան, Բառգիրք հայկազեան լեզուի, հտ. Ա-Բ, Կ. Պօլիս, 1844-46:

ՕԲԲ - Ալ. Մարգարյան, Աշ. Հայրապետյան, Օտար բառերի բացատրական բառարան, եր., 2004:

Օսմ. - Պ. Կարապետեան, Մեծ բառարան օսմաներէնէ հայերէն, Կ. Պոլիս, 1912:

Большой немецко-русский словарь, т. I-II, М., 1980.

Большой польско-русский словарь, состав. Гессен Д., Стыпула Р., Варшава-Москва, 1967.

Венгерско-русский словарь (40.000 слов), ред. Ласло Гальди, Москва-Будапешт, 1987.

Гришин К. А., Французско-русский словарь, М., 1982.

Зорько Г. Ф., Новый большой итальяно-русский словарь, М., 2006.

Գ) Համառոտագրություններ

ա. - ածական

առանց մեկնաբանության

արար. - արաբերեն

բառ. - բառարան

բժշկ. - բժշկական (բառ, տերմին)

բղղչ. - բաղադրիչ

բնստ. - բանաստեղծական

բոխղ. - բառախաղ

բոկպ. - բառակապակցություն

բոց. - բառացի

բար. - բռնաբանություն

գ. - գոյական
գերմ. - գերմաներեն
գրք. - գրաբար
գրչ. - գրչագրական տարբերակ
դ. - դերանուն
թ. - թվական
թուրք. - թուրքերեն
ժող. ստուգ. - ժողովրդական ստուգա-
բանություն
իմաստափոխ. - իմաստափոխություն
իտալ. - իտալերեն
լատ. - լատիներեն
լեհ. - լեհերեն
ծան. հրատ. - ծանոթագրություն բնա-
գիրը հրատարակողի
կ. - կապ
կր. - կրավորական բայ
կենդ. - կենդանրություն
կրաւ. - կրավորական
հայ. - հայերեն
հայկ. - հայկական
հեղ. - հեղինակային

հնց. - հնացած
հրատ. - հրատարակիչ բնագրի
հրդ. - հարադրություն, հարադիր կազ-
մության բառ
հունգ. - հունգարերեն
մկ. - մակբայ
ՄՄ - Երևանի Մաշտոցյան Մատենա-
դարան
յուն. - հունարեն
նբ. - ներգործական սեռի բայ
նոյն նշ. - նույն նշանակությամբ
շ. - շաղկապ
շբ. - շեգոֆ սեռի բայ
պարսկ. - պարսկերեն
պբ. - պատճառական բայ
ռուս. - ռուսերեն
ռումին. - ռումիներեն
սխլգր. - սխալագրություն
վրաց. - վրացերեն
փխբ. - փոխաբերական իմաստ
փղբշ. - փաղափշական ձև
ֆրանս. - ֆրանսերեն



ԲԱՌԱՐԱՆԻ ԱՏԵՂԾՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Հայերենում նոր բառերի ստեղծումն ու տարածումը չդադարող ընթացք է: Անվերջ ընթացք է նաև նոր բառերի հայտնաբերումը տարբեր բնագրերից: Հրատարակվող յուրաքանչյուր նոր երկ իր հետ բերում է նախկինում չարձանագրված նորանոր բառեր, բառաձևեր ու դարձվածքներ, փոխառյալ ու իմաստափոխված բառեր, ի վերջո՝ նորաբանությունների զանազան շերտեր, որոնք մեծապես բնորոշում են տվյալ շրջանի հայերենի բառապաշարի առանձնահատկությունները:

Բառային նորաբանությունների սահմանումը, բացահայտումն ու ֆննդությունը միշտ արդիական են եղել հայերենագիտության համար: Այդպես է նաև ներկայումս, և առանց վարանելու կարելի է ասել, որ հայ լեզվաբանության վերջին շրջանի ամենից շատ արժանի թեմաներից մեկը *նորաբանագիտությունն է: «Նորաբանագիտության (նեոլոգիա) կարևորագույն խնդիրներից է որոնել-գտնել նոր բառերի երևան գալու պատճառները, ինչպես նաև այն շարժիչ ուժերը, որոնք պայմանավորում են լեզվի այդ բնական առաջընթացը»*,¹- գրում է Ա. Մարտիրոսյանն իր մենագրության մեջ¹:

Հայերենագիտության այս ոլորտի վերաբերյալ բազմաթիվ հոդվածներ, մենագրություններ, բառարաններ են հրատարակվել նաև վերջին տասնամյակում²: Դրանց մեջ պետք է շեշտել, նախ՝ մեծամասն բանասեր Նորայր Բյուզանդացու հեղինակած՝ միջին հայերենի անավարտ բառա-

¹ Ա. Մարտիրոսյան, Արդի հայերենի նորաբանությունների բառակազմական կաղապարները, Եր., 2007, էջ 29: *Նորաբանագիտություն* տերմինի սահմանումը առաջինը թերևս հանդիպում ենք Ա. Մարտիրոսյանի այս աշխատության մեջ:

² Տե՛ս, օրինակ՝ Ա. Էլոյան, Արդի հայերենի նորաբանությունների բառարան (Նոր բառեր, իմաստներ, դարձվածքներ, բառակապակցություններ, արտահայտություններ, հապավումներ), Եր., 2002: Ռ. Ղազարյան, Հ. Ավետիսյան, Նորահայտ բառեր գրաբարում, Եր., 2007: Փ. Մեյթիսանյան, Նոր բառերի բացատրական բառարան, Եր., 1996: Ռ. Ղազարյան, Հ. Ավետիսյան, Նորահայտ բառեր գրաբարում, Եր., 2007: Ա. Գրիգորյան, Նորահայտ բառեր 14-15-րդ դարերի մատենագրության մեջ (Գրիգոր Տաթևացի), Եր., 2009: Ռ. Սաքապետոյան, Արևմտահայերեն-արևելահայերեն Նոր բառարան, Եր., 2011:

րանի լույս ընծայումը: Բառարանի ձեռագրերն ամբողջացրել և հրատարակել է Մ. Մինասյանը, և ինքն էլ հետևյալ համառոտ բնութագիրն է տվել աշխատանքին. «Հրատարակում եմ այն բոլորը, ինչ փրկուել է միջին հայերենի այս թանկագին բառարանից, ուր հեղինակի ուշադրությունը գրանել են յատկապես հայերեն կամ հայերենացած բառերը, ի տարբերություն «Միջին հայերենի բառարան» արժեքատու աշխատության զոյգ հատորների, որոնք Մատենադարանում լրի չեն օգտուել Նորայրի այս անտիպ գործի մանրաժապավենից»³:

Միջին հայերենի վերաբերյալ մեկ այլ բառարան տպագրության ընթացքի մեջ է ներկայումս: Խոսքը Յոզեֆ Կարստի «Միջին հայերենի բառարանի» մասին է: Այդ աշխատության մեծածավալ ձեռագիր էջերը պահպանվում են Երևանի Մաշտոցյան Մատենադարանում, որոնք թվայնացրել և դրանց հիման վրա Կարստի բառարանը հրատարակելու որոշակի ֆայլեր է կատարել Գերմանիայի Հալլե/Վիթենբերգի համալսարանի գիտական խումբը, որի կազմում աշխատելու պատենությունը ունեցել ենք նաև մենք:

Հին հայերենի բառապաշարային մեծաքանակ արժեքավոր նյութ է պարունակում Լավրենտի Հովհաննիսյանի «Գրաբարի բառարանը»⁴: Այն ամբարում է 5-11-րդ և հետագա դարերի գրաբար բնագրերից ֆաղված նոր բառերը, որոնք վկայված չեն ՆՀԲ-ում: Այդ իմաստով բառարանը հայերենի հին շրջանի բառաստեղծման աղբյուրի արժեք է ստանում:

Բայց որքան որ նոր բառարաններ և ուսումնասիրություններ ստեղծվեն, միևնույն է՝ անսահման է հայերեն գրավոր մշակույթը, և անհնար է սպառված համարել բառապաշարային նոր իրողությունների ու նոր բառերի հայտնաբերումը: Խոսքը վերաբերում է հատկապես ուշ միջնադարում ստեղծված բնագրերին ու ստեղծագործություններին այն առումով, որ դրանցից շատերն իրենց բազմաժանրությամբ հանդերձ լեզվական պատշաճ փնտրությունների չեն արժանացել, առանձին երկեր բառապաշարային հարթության վրա ընդհանրապես չեն դիտարկվել: Քիչ ուսումնասիրված են մնացել նաև վաղ աշխարհաբարյան բնագրերում հանդիպող նոր բառերը:

Ներկա բառարանն, անհա, նվիրված է վաղ աշխարհաբարյան աղբյուրներից ֆաղված նորահայտ բառերին, որոշ չափով ամբողջացնում է դրանք:

³ *Նորայր Քիզանդաղի*, Բառգիրք ստորին հայոց, ի մատենագրութեանց ժԱ-ժԵ դարոց, Կրատ. պատրաստեց Մ. Մինասյան, Ժնև, 2000 (Պ-Ֆ տառերը՝ անմշակ), էջ 3:

⁴ *Լ. Հովհաննիսյան*, Գրաբարի բառարան (ՆՀԲ-ում չվկայված բառեր), Եր., 2010:

* * *

Որպես «**նորահայտ բառ**» հասկացության հումանիշ գիտական գրականության մեջ հանդիպում են **նորակազմ, նորակերտ, նորահնար, նորակերպ, նորաստեղծ, նորածին, նորամուտ, նորալուս** (Ա. Բագրատունի), **նորաբնույթ** (Ռ. Ղազարյան) բառերը: Հ. Անադյանը տարբեր աղբյուրներով գործածում է **նորագյուտ, նորածին, նորակերտ** տերմինները: Հանախ հեղինակները նաև սահմանում են իրենց նախընտրած տերմինը, օրինակ՝ «12-16-րդ դդ. նյութերը պարունակում են զգալի թվով **նորաբնույթ** բառեր, որոնք *արձանագրված չեն միջինհայերենյան գրավոր մյուս աղբյուրներում*»⁵:

Համարժեք այս տերմիններից գերադասեցին գործածել **նորահայտ բառեր**, որ ավելի է բնորոշում բառարանի ընտրանքը. դրանք նորահայտ են այնքանով, որ նոր են ի հայտ եկել և շրջանառության մեջ դրվել:

Փորձենք առավել հստակեցնել, թե որո՞նք են վաղաշխարհաբարյան շրջանի համար համարվել նորահայտ բառեր և ներմուծվել մեր բառարանի մեջ:

Մեր դիտարկած բնագրերն ընդգրկում են 16-րդ դարի վերջից մինչև 18-րդ դարի սկիզբն ընկած ժամանակաշրջանը: Այն համապատասխանում է վաղ աշխարհաբարին (ըստ Գ. Ջահուկյանի սահմանումի)՝ միջին հայերենից նորմավորված աշխարհաբարին անցնելու ենթաշրջանին⁶ և շաղկապում է մի կողմից միջին հայերենը, մյուս կողմից՝ ձևավորվող ու նորմավորվող գրական աշխարհաբարի վաղ տարբերակները (Կ. Պոլսում, Վենետիկում, Արարատյան գավառում, պարսկահայ գաղթօջախներում և հատկապես Նոր Զուղայում)⁷:

Ընդ որում՝ այդ շրջանում ստեղծված երկերը լեզվական առումով բնութագրվում են անմիօրինակությամբ. իրար կողմ-կողքի գոյակցում են գրաբարով, նոր ձևավորվող աշխարհաբարով ու ժամանակի բարբառներով գրված երկերը:

Հայերենի զարգացման շրթայում միջանկյալ և անցումային դիրքավորող և դեռևս նյութերի չտարանջատված աշխարհաբարի այս փուլում

⁵ Ռ. Ղազարյան, Միջին գրական հայերենի բառապաշարը, Եր., 2001, էջ 33:

⁶ Տե՛ս Գ. Ջահուկյան, Յայոց լեզվի կազմավորումը և կառուցվածքը, Եր., 1969, էջ 49-64:

⁷ Վաղ աշխարհաբարի քննությանն են նվիրված՝ Ռ. Իշխանյան, Նոր գրական հայերենը 17-18-րդ դարերում, Եր., 1979: Նույնի՝ Արևելահայ բանաստեղծության լեզվի պատմություն, Եր., 1978: Ս. Գալստյան, Ակնարկներ աշխարհաբարի պատմության, Եր., 1963: Է. Մկրտչյան, Աշխարհաբար տերմինի մասին, ԲԵՅ, 1979, թ. 3: Գ. Ջահուկյան, Յայ լեզվաբանական միտքը և աշխարհաբարի հարցերը XVIII-XIX դարերում, 1954 (անտիպ): Տ. Շաիրազյան, Արևմտահայ աշխարհաբարի առաջացումը, Եր., 1963: Յու. Ավետիսյան, Արևմտահայ բանաստեղծության լեզուն, Եր., 2002:

առկա են բնագրերի երեք կարգի տարատեսակներ՝ հին գրական հայերեն կամ գրաբար, խոսակցական (փաղափացիական) հայերեն, բարբառներ:

Ըստ լեզվական որակի՝ մեր ֆննած և ֆարտագրած երկերը հենց նման երեք հիմնական խմբերի են բաժանվում:

1. Գրաբար բնագրեր: Ուշ միջնադարում գրաբարը պահպանել էր եկեղեցու, գիտության լեզու լինելու իր գործառույթը, և բնականաբար գրաբարով էին ստեղծվում բազմաթիվ դավանաբանական, աստվածաբանական, պատմագրական և այլ երկեր: Այս շրջանի գրաբարը որոշակիորեն տարբերվում է դասական շրջանից: Նոր որակի գրաբար է լատինաբան հայերենը:

2. Գրաբար-աշխարհաբար միախառն բնագրեր: Այս խմբում տարբերակվում են երկու ենթախմբեր: ա) Աշխարհաբար («ռամկախառն») տարրերով հարուստ գրաբար, ուր ֆերականական հիմքը գրաբարն է, սակայն առկա են նաև խոսակցական լեզվին, աշխարհաբարին բնորոշ ինչ-ինչ իրողություններ (Յովհաննէս Կամենացի «Պատմութիւն պատերազմին Խոթինոս», Զաֆարեայ Սարկաազ «Պատմագրութիւն», Յակոբ Կարնեցի «Տեղագիր Վերին Հայոց» և այլն): բ) Գրաբարախառն աշխարհաբար, ուր հենքը ընդհանուր առմամբ չնորմավորված աշխարհաբարն է, բայց հեղինակները գործածում են նաև գրաբարյան ձևեր (Յովհաննէս Թութունջի «Ուղեգրութիւն», Օգոստինոս Բաջենց «Ժամանակագրութիւն», Աւետիք Տիգրանակերացի «Տէֆթէր գիր» և այլն):

Գրաբար-աշխարհաբար միախառն բնագրերից բերվող հետևյալ հատվածները կարող են լավագույնս ցույց տալ, թե ինչպես մեկ նախադասության մեջ միաձուլվում են գրաբարյան, միջինհայերենյան, աշխարհաբարյան տարրերը.

«Տէր կամեացի, և մինչ ի Ղաթեա գամ, թէ տեսնում, թէ դապիլ է, միայնակ թինէով կու ժամանեմ» (հատված Ս. Հակոբի դիվանական գրություններից): *«Ի թվականութեանս մերում Ռմե (1606) սով սաստիկ է եղեար, որ մարդ զմարդ, շուն և կատու կերեալ են»* (Հակոբ Կարնեցու «Ժամանակագրութիւն»-ից): 17-րդ դարի հետևյալ հիշատակագրությունը շատ բանով հիշեցնում է ավելի ուշ շրջանի գրական լեզուն. *«Սուրբ էջմիածնայ գիւղի անունն Վարդգէս է, Վաղարշ Արշակունին մեծացրել է և իւր անունն դրել»:*

3. Բարբառային բնագրեր: Այս դեպքում խոսքը այնպիսի տեքստերի մասին է, որոնք գրվել են ուղղակի իր ժամանակի բարբառով, և նրանցում հնարավոր է մատնացույց անել կոնկրետ բարբառի հնչյունական, ձևաբանական կամ այլ հատկանիշի առկայությունը: Դրանք որոշ առումով

կարելի է դիտարկել որպես այս կամ այն բարբառի նախնական արտահայտություններ: 17-րդ դարից պահպանված և մեզ հասած հայերեն բարբառային առաջին մոտիվներից է, օրինակ, Ամստերդամի հայերի խնդրագիրը՝ ուղղված իր ժամանակի իշխանությանը. «*Կու խնդրիմ որ էտոնց բաներին վերահասու լինես, որ ետ խեղջ տղին ջապր ու սեվնամ առին...* չուն էտ բաներն տեղտայ ա անում»⁸: Նման բարբառային բնագրեր են նաև Տրանսիլվանիայի հայերի գրագրությունները (հրատ. Գովրիկյան), Զուար Բահանայի «Ուղեգրությունը», Նոյա Կարնեցու նամակները, Զաֆարիա Ագուլեցու «Օրագրությունը», «Յիշատակարան Սանահնոյ վանից», «Ակոռու Ս. Յակոբ վանքի ֆեթուկը» և այլն:

16-18-րդ դարերի նկարագրված հայերեն բնագրերում, ահա, հանդիպում են մեծ թվով բառեր ու արտահայտություններ, որոնք որոշակիորեն տարբերվում են թե՛ գրաբարից, թե՛ միջին հայերենից: Դրանք զուտ «վաղաշխարհաբարյան բառերն» են, որոնք հայերենի մեջ են մտել 16-17-18-րդ դարերում, չեն կիրառվել գրաբարյան ու միջինհայերենյան բնագրերում և բնականաբար դուրս են եղել գրաբարի ու միջին հայերենի բառարանագիրների ուշադրությունից: Հեղինակային նորակազմություններ են դրանք, որոնք հանդիպում են գեղարվեստական գրականության մեջ և բազմաթիվ այլ ժանրերի երկերում: Հին հայերենի համեմատ հնչյունափոխված և իմաստափոխված բառեր⁹ են, որոնք ձևավորվել կամ գրի են առնվել այս շրջանում:

Առանձին շերտ են կազմում վաղ աշխարհաբարում կատարված փոխառությունները: Շատ հաճախ փոխառությունների մի մասն իր ժամանակին համագործածական է եղել, այնքան, որ շատերը «ներխուժել են» անգամ գրաբար բնագրերի մեջ: Հայերն ու հայոց լեզուն ուշ միջնադարում տարածված էին հեռավոր Հնդկաստանից, Պարսկաստանից մինչև Հունգարիա, Լեհաստան, Հոլանդիա: Հայերի սփռված լինելու մասին բնորոշ մի համեմատություն է անում Սիմեոն Լեհացին իր ուղեգրության մեջ. «*Եւ ուր եւ ինչ տեղ գնայաք, նա հայ գտանէաք, զի տարածեալ եւ սփռեալ էին ընդ երեսս երկրի որպէս զփռշի*»¹⁰: Այս շրջանում հայերն ու հայերենը շփումների մեջ էին Ասիայի (պարսկերեն, արաբերեն, թուրքերեն) ու եվրոպայի (իտալերեն, լեհերեն, հունգարերեն, գերմաներեն, ռուսերեն, ռումիներեն, հունա-

⁸ Ա. Սարուխան, Հոլլանդան և հայերը ԺՁ-ԺԹ դարերում, Վիեննա, 1926, էջ 20:

⁹ Վաղ աշխարհաբարի իմաստափոխությունների մասին տե՛ս՝ Լ. Պողոսյան, Վաղ աշխարհաբարի իմաստափոխության դասակարգման կոր փորձ, ՊԲՀ, 2012, թիվ 2, էջ 227-239:

¹⁰ Սիմեոն Դպիր Լեհացոյ Ուղեգրութիւն, հրատ. Յ. Ներսես Վ. Ալիսեան, Վիեննա, 1936, էջ 41:

րեն և այլն) մի շարք լեզուների հետ: Իրենց բնակության երկրների հայերեն տարբերակներում, բնականաբար, գերակշռում են տիրապետող լեզվից կատարվող փոխառությունները, Հունգարիայում՝ հունգարերենից ու գերմաներենից, Կ.Պոլսում՝ թուրքերենից, Նոր Զուլայում՝ պարսկերենից և այլն: Սակայն շատ հաճախ գրեթե անհնար է լինում հստակ որոշել, թե ո՛ր լեզվում է ծագել տվյալ բառը և ո՛ր լեզվից է անցել հայերենին: Այս դեպքում մեզ համար առաջնային չափանիշ է այն, թե որ երկրում ստեղծված բնագրի հետ գործ ունենա և ենթադրաբար՝ որ լեզվից կարող էր տվյալ բառն անցած լինել հայերենի այդ հատվածի մեջ: Այսպես օրինակ՝ Սիմեոն Լեհացու, Ս. Ռոշյայի պարագայում փոխառյալ բառերի մեծ մասի սկզբնաղբյուրը կարող է լինել լեհերենը, անկախ նրանից, թե լեհերենն իր հերթին որ լեզվից է փոխառել տվյալ բառը: Ընդհանուր առմամբ որևէ տեխտի բառային կազմի վրա հենվելով՝ կարելի է մոտավոր պատկերացում կազմել, թե որտեղ է ստեղծվել այդ բնագիրը՝ Եվրոպայում, Թուրքիայում, Իրանում, թե այլուր: Նման եզրահանգման կարելի է գալ նաև բառապաշարի վրա տվյալ տարածքի խոսվածքի հնչյունական հատկանիշների արտացոլումը հաշվի առնելով՝ ո՞ր, բ՞այ, պ՞բ և այլ կարգի փոփոխություններով:

Ներկա բառարանում ընդգրկված բառերի շրջանակն, այսպիսով, հետևյալն է. տասնյակ բնագրերից հաղվել և բառարանի մեջ են մտնվել՝

1. նորակազմություններ բառակերտման միջոցով (*ծոմարձակ, խցակացուձիւն, կաթնամեղրաբուխ*)

2. իմաստափոխված բառեր (*երկաթ* «խարխա», *ձող* «դրոշ»)

3. հնչյունափոխված բառեր (*փուռվառ, կարմոճ, Փառանձեւ*)

4. նոր փոխառություններ (*թանճարա, ուքազ, չիվէլ*)

5. դարձվածային նոր միավորներ (*չմարդի ունեւ, տակոււն լինել, գլուխ քաշել*):

* * *

Բառարանից օգտվելիս պետք է հաշվի առնել հետևյալ մի քանի դիտարկումները:

Բառարանում գլխաբառից հետո տրվում է տվյալ բառի խոսքիմասային պատկանելությունը, ձևաբանական դիտարկումները հազվադեպ են, քանի որ մեկ-երկու կիրառությամբ մեզ հասած բառերի դեպքում անհնար է պարզել, թե ինչ հոլով, խոնարհում և այլ լեզվական ձևավորում ունեն:

Այնուամենայնիվ տրվում է գլխաբառի բացատրությունը կամ օտար բառերի դեպքում ծագումն ու ստուգաբանությունը: Բացատրությունները և

առհասարակ բառարանը գրված է ավանդական ուղղագրությամբ՝ խուսափելու համար միևնույն տեխտում, միևնույն նախադասության մեջ երկու տարբեր՝ հին և նոր ուղղագրությունները գործածելու անհարմարությունից:

Այս տրվում են անխտիր բոլոր բառերի բնագրային վկայակոչումները՝ ֆաղված տպագիր աղբյուրներից, ձեռագիր բնագրերից ու բառարաններից:

Բառացանկում կարելի է գտնել բառեր, որոնք այսօր, հնարավոր է, գործածական են և ընդգրկված են արդի հայերենի բառարաններում, սակայն չկան գրաբարի ու միջին հայերենի բառարաններում: Այս դեպքում «նորահայտ բառ» բնորոշումը այդ բառերի վրա տարածվում է իրենց ժամանակին՝ վաղ աշխարհաբարում ստեղծվելու կամ փոխառվելու և հայերենի մեջ նոր-նոր տարածվելու առումով: Այդպիսի բառեր կարող են դիտվել, օրինակ՝ *այցարար*, *լեզուագիտություն*, *թուփուն* և այլն: Սակայն պետք է ասենք, որ աշխատել ենք, որքան հնարավոր է, բառարանը զերծ պահել այնպիսի բառերից, որոնք այսօր էլ համագործածական են:

Շատ դեպքերում բառահոգվածները համադրված են հեղինակավոր բառարանների (ՆՀԲ, ԱԲ, ՄՀԲ և այլ) տվյալների հետ¹¹: Այդ բառարաններում հանդիպող՝ մեր ֆաղած նոր բառին կազմությամբ կամ իմաստով մոտ բառերը նպատակահարմար համարեցինք ներկայացնել գլխաբառի բացատրությունից անմիջապես հետո: Օրինակ՝ *հանճարայեղ* բառի դիմաց ՀԲԲ-ն ունի *հանճարայեղ*, *համարողականություն*-ի դիմաց ԱԲ-ն ունի *համարողություն*՝ նույն կամ մոտ նշանակություններով, և նման համարժեքները ներառել ենք բառահոգվածների մեջ՝ մեր ֆաղած բառի իմաստային դաշտը ճիշտ ուղղագծելու նպատակադրումով: Այդպիսով բառարանը որոշ իմաստով ստանում է **հոմանշային նշանակություն**:

Բառահոգվածների մեջ ըստ հնարավորին արտացոլված են **պատմական համանուններ**: Դրանք այն բառերն են, որոնք, հայերենի տարբեր փուլերում ծագած լինելով, իրարից անկախ ստացել են նույն ձևավորումը, սակայն տարբեր են իմաստներով, օրինակ՝ *յոտնաշափ* - մեր ֆաղած բնագրում ունեցել է «ոտանավոր, չափածո» իմաստը, ԱԲ-ում՝ «ոտքի բնական չափ», *դարակել* «դասակարգել», ՀԲԲ-ում՝ «դարանակել՝ գաղտնիքը դուրս հանել», *խոյակապ* «թագակապ՝ գմբեթավոր», ԱԲ-ում՝ «հոյակապ» և այլն:

¹¹ Ընդհանրապես պետք է հիշատակենք ԵԴՅ հայ բանասիրության ֆակուլտետի ուսանողուհի Զոհիսիմե Կոստանյանին, որ սիրահոծար կերպով մեզ օգնեց բառարանային որոշ տվյալներ համեմատելիս:

Իմաստափոխված բառերը բառարանում մատնանշված են *իմաստափոխ*. համառոտագրությամբ, օրինակ՝ *վատնել* - մեր բառարանում ունի «վատաբանել», իսկ ԱԲ-ն ունի «փչացնել, մսխել» (իմաստափոխ.):

Արտացոլված են նաև գրաբարի և միջին հայերենի համեմատ վաղ աշխարհաբարում ի հայտ եկող տարբերակները՝ բառակազմական (*մոնոգոնիկ-մոնոգոնակ*, *մուճակար-մուճակակար*, *շուտափութութիւն-շուտափութիւն* և այլն), հնչյունական (*կիշեռել-կիշռել*, *պաշտումն-պաշտուն*, *իգայտեղ-այգետեղ* և այլն): Վերջինների մեջ հանդիպում են հնագույն շրջանի բառային այնպիսի վերապրուկներ, որոնք պահպանվել են վաղաշխարհաբարյան աղբյուրներում՝ շրջանցելով գրաբարն ու միջին հայերենը: Այդպիսի բառեր կարող են դիտվել *ոյնել* (ունել), *կաշառակուր*, *աղջագուրել*, *անդագիր*, *շեաղջ* և այլն:

Աղբյուրներում խիստ առատ են պայթական և պայթաշխական բաղաձայնների համակարգային տեղաշարժերով պայմանավորված հնչյունական տարբերակները, ինչպես՝ *բողբատ*, *գերթողահայր*, *գահանայ*, *դեսբան*, *թաբուր*, *լաբել*, *միդի* (*միթէ*), *ընձայ*, *ձակուկ*, *կանկատ*, *հրաշակործութիւն*, *ամպար* և այլն: Ուշ միջնադարի ցանկացած բնագրում սփռված են հնչյունական նման փոփոխությունների անհամար օրինակներ, և տեղին չի լինի դրանք զուտ վաղաշխարհաբարյան իրողություն համարել: Մենք բառարանի մեջ մուծել ենք հիմնականում այն տարբերակները, որոնք կարող են ժամանակի հնչյունական, բառակազմական առանձնահատկությունների կնիքը կրել ու նաև՝ համանունության առիթ տալ (*անցաւ-անձաւ*, *կօշիկ-գօշիկ*): Այս վերջինը հատկապես կարևորում ենք որպես նոր բառեր գոյանալու, բառային նոր իմաստներ ածանցվելու միջոց (*ուղեւոր-ուղաւոր*, *տաղաւար-տեղաւար*):

Որոշ բառեր, հնարավոր է, պատահական վրիպումների արդյունքում են սպրդել բնագրերի մեջ, որոնցից և անցել են մեր բառարանի մեջ: Տարբերթեցումները նոր բառերի կարող են հանգեցնել մի շարք պատճառներով, ինչպես՝ ձեռագրերում հանախ *ա-ու*, *գ-դ*, *ս-ո* և այլ տառերի գծագրությունը հստակ չտարբերակելու, բառակցման եղանակով շարադրելու (*երկտասն*, *նորնորու*, *քարմեղեալ*), կրճատ գրությունը սխալ բացելու (*մհտերեցկին*), անձանոթ բառերը հայերեն կամ օտար այս կամ այն բառին նմանեցնելու և ժողովրդական ստուգաբանության (*եղայ շրջեալ-հեղաշրջել*) և ուրիշ շատ պատճառներով¹²: Որպես օրինակ բերենք բնագրերից (ձեռագիր և տպագիր) փաղված գրչագրական տարբերակների,

¹² Տարբերակների առաջացման ուղիների մասին մանրամասն տե՛ս «Բառգիրք հայոց», քննական բնագիրը՝ *Յ. Ամալյանի*, Եր., 1975, էջ ԺԳ:

հնչյունափոխված ձևերի մի փունջ, որոնք կարող են նորակազմ բառեր համարելու առիթ տալ, բայց ամեն դեպքում պետք է ֆննել՝ պարզելու համար դրանց ճիշտ սկզբնաձևը. անհարեստ (փոխ. անարհեստ), բորոր (բոլոր), զծողիկ (գծողիկ), խստացալ (խստացալ), կաշտարեղապես (կատարեղապես), հայրկազանց (հայկազանց), մաքրափայլ (մաքրափայլ), նաաստ (նուաստ), նոյաբողբոջ (նորաբողբոջ), տառապող (տառապող) և այլն: Աստղանիշ (*) ունեցող բառերը հենց այդպես են եղել ձեռագիր կամ տպագիր գրերում, օրինակ՝ *եխտեղ**, *խաւարակուրբ**, *ուղպատակի**, *սրտաթաւումն** և այլն:

Նման տարբերակներից բառարանը կազմելիս իսպառ գերծ մնալ անհնար է, կարծում ենք՝ հետևյալ հիմնական պատճառով. այդ բառերն ու տարբերակները ներկայացնում են վաղ աշխարհաբարի պատկերը, արտացոլում են ուղղագրական, գրչագրական ու նաև փերականական այն «խառնարանը», որից ավելի ուշ պիտի ծնվեր գրական նոր ու նորմավորված հայերենը:

Ներկա բառարանում, այսպիսով, ընդգրկված է ոչ թե «գտված» բառաւորներ, որն իր կազմությամբ ու իմաստներով կասկած չի հարուցի արդի հայերենի լեզվամտածողությունն ունեցող ընթերցողին, այլ՝ մի բառաւորներ, որն իր ժամանակի՝ վաղ աշխարհաբարի արտացոլումն է ներկայացնում իր ունեցած լեզվական բազմաշերտությամբ, իմաստային տեղաշարժերով, տարածային տարբերակներով, հեղինակային նորակազմություններով, հաճախ նաև՝ գրչագրական առանձնահատկություններով: Այնքան, որքան բազմաձև է վաղ աշխարհաբարն իր փերականությամբ, ճիշտ նույնքան էլ բազմաշերտ է այս շրջանի բառապաշարը: Այդ բազմաշերտ բառերը, ինչ-որ իմաստով կարելի է ասել, զանազան բնագրերից հատիկ-հատիկ եկել-խաշվել են ներկա բառարանում:

* * *

Վաղ աշխարհաբարի նոր բառերն ի մի հավաքելու աշխատանքն անշուշտ ավարտ չունի և չի կարող ունենալ, մանավանդ որ՝ շարունակ նորանոր աղբյուրներ են հրապարակվում և շրջանառության մեջ դրվում: Առանձին ֆննության կարիք ունեն հատկապես ձեռագիր մատյաններում պահպանված փոքր բառարաններն ու բառարանային պատառիկները¹³, հատկապես այն նմուշները, որոնք ուղղակիորեն կապ չունեն Երեմիա

¹³ Այդ մասին տե՛ս Վ. Համբարձումյան, Ակնարկներ հայ բառարանագրության պատմության, (XVII դ. վերջ-XIX դ. սկիզբ), հտ. 1, Եր., 2006: Ն. Պողոսյան, 17-րդ դարի հայ բառարանագրական հուշարձաններ.-Ջահուկյանական ընթերցումներ, Եր., 2012, էջ 252-264: Ն. Հովհաննիսյան, Գրաբարի տպագիր բառարաններում չվկայված բառեր (ձեռագիր բառարանների Նյութի հիման վրա), ՊԲՀ, 2012, թ. 2, էջ 170-180:

Մեղրեցու «Բաղգիրք հայոց»-ի ձեռագրական տարբերակների հետ և ինֆունուրոյն բառարանային միավորներ են ներկայացնում: Այդպիսին է, օրինակ, 17-րդ դարում ստեղծված «Նահապետի բառարանը», որի փոքր ծավալի մեջ անգամ հանդիպում են բազմաթիվ նոր բառեր և իմաստափոխություններ, ինչպես՝ *համփսոն, մարմաշել, մժեռ, վրիժել* և այլն: Քննության կարոտ են նաև հնատիպ գրքերի, գիտական գրականության (աստղագիտություն, մաթեմատիկա, իմաստասիրություն, կենսաբանություն, բժշկություն և այլն) թե՛ բառապաշարը, թե՛ լեզվական առանձնահատկություններն ընդհանրապես: Դրանցից յուրաքանչյուրը տարողունակ մի թեմա է, որին առանձին ուսումնասիրություններ կարող են նվիրվել:

Վերջում կցանկանայինք հավելել, որ ներկա բառարանը մի քանի է հայերենի վաղ աշխարհաբարի ամբողջական բառարան ստեղծելու նախապահին, այն օրինակով, ինչպես որ ստեղծվել են գրաբարի, միջին հայերենի, արդի հայերենի բառարանները: Բառերի ընդգրկումով, իմաստներով, փոխառություններով, հնչյունափոխությամբ և լեզվական այլ դրսևորումներով վաղ աշխարհաբարի բառարանը պատկանելի մի ամբողջություն կարող է կազմել ու ամբողջացնել հայերենի բառապաշարի ուսումնասիրումը: Իսկ դա էլ, իր հերթին, մի քանի կլինի հայերենի լիակատար բառարան ստեղծելու համար: Մեր համեստ կարծիքով՝ փառավոր ավանդույթներ և արդյունք ունեցող հայ բառարանագրության նոր հանգրվանը կարող է լինել հայերենի լիակատար բառարանի կազմումը:



-Ա-

ԱԲՐԱՀԱՄԱԶՆ, գ. Աբրահամի սերունդից: Գրիգոր պարթեւաց, զարմն օրհնութեանց՝ *Աբրահամազանց* (ՈՒՄՀԲ II, 22):

ԱԳՂՕԼ, գ. Ագլուր: ՀԲԲ ունի ազլոր նոյն նշ.: Զինչ թուշուն ուզես կայր ի նմա... սիրամարգք, *ազլօլք*, աղաւնիք (Սիմ. Լեհ., 153):

ԱԴԱԼԱԹ, գ. Արդարութիւն: Իւր երկիրն է խիստ աղալաթ, որ ոչ գող կայ և ոչ բող, և երկիրն բնաւ գերմայրուկ չկայ ոչ ի մտանեկն և ոչ ի յելանեկն (Յ. Թութունջ., 310):

ԱԴԻՆԱԴԻՏԱԿ, ա. Ադեմի՝ դրախտի նմանող: Յակոբ կաթողիկոս ամենայն հայոց և պատրիարգ... *ադինադիտակ* և արեգակնապայծառ Մեծի Աթոռոյ Սրբոյն էջմիածնի (Դիւան ն. Զուղ., 51):

ԱԴԻՆԱՏԱՐԱԶ, ա. Ադեմի՝ դրախտի տաւազ՝ տեւոք ունեցող: *Ադինատարազ* արեգնապայծառ Մեծի Աթոռոյ Սրբոյն էջմիածնի (Դիւան ն. Զուղ., 51):

ԱԶԱՏԱԿԱՆԱԲԱՐ, ա. մկ. Ազատ կեդպով, ազատ կամով: Ազատականութիւն է... ջանիւ հոգալ զպտուղս ստացուածոց իւրոց՝ առ ի յազատականաբար բաշխել ալլոց (ՄՄ 1756, 10բ):

ԱԶԳԱՅԵՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Ազգակցութիւն, արիւնակցութիւն: Գուցէ որ տեղեակ իցէ *ազգայեղութեան* նոցա, որոյ ի լսելն՝ եկեալ յառաջագոյն ծանուցէ. եւ այսպէս յետ բազում քննութեանց՝ թէ ոչ գտցի ազ-

գայեղութիւն ի մէջ նոցա (Դաւրիժ., 272):

ԱԶՆՈՒԱԲԱՐՈՅՈՒԹԻՒՆ, գ. Ազնութիւն, բարոյականութիւն: Նմանին պարկեշտաբարոյք լիսնկանաց, որք սակս *ազնութաբարոյութեան* և պարկեշտութեան իւրեանց, միանգամ միայն ճաշակեն յաւուրն (Նոր. ծաղ., 191):

ԱԶՈՆԱՄԲԵՐԱԻ, գ. (բսբ.) Ամբրաի՝ արմաւենու պտուղը, արմաւ: *Ազոխամբրան*, որ է ամբրաիի գլուխն և ծաղիկն (ՄՄ 6275, 184ա):

ԱԹՈՈՒԱԴԻՐ, գ. ա. Նստավայր, արթունիստ, մայրաքաղաք: Թվին ՌԶԸ յունիս Բ հոգոյ Գալլատեան կիրակին դարձաւ եմուտ յաթոռագիր քաղաքն իւր՝ ի Ստամպոլ մեծաւ զօրօք (ՄԺ II, 270):

ԱԹՈՈՒԱՏԷՐ, գ. Աթոռակալ, փխր. կաթողիկոս: Գրեցաւ գիրս... հաւանմամբ երկուց երեւելի *աթոռատիրաց*... Յակոբայ և եղիազարու ըստ նարդենիս բարեսէր կաթողիկոսաց (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 153): Երկու աթոռք են պիտանացու ազգիս, և երկու *աթոռատեարքն* հարկին զմիմեանս գտանել (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 318):

ԱԹՈՈՒԿ, գ. Փոքրիկ արթոն: ԱԲ ունի *աթոռակ* նոյն նշ.: Ոչ իմն տեղի գտի հանգստեան կամ *աթոռիկ* մի նստելոյ (Կամենից, 151):

ԱԹՈՒՌ, գ. Աթոն: Մինաս Փէրվազեան վարդապետ... առաջնորդ

Հաղբադու Սբ. Նշանին թագաւորաշէն **աթուոյն** և բոլոր Վրացտանու վերատեսուչ (եղով, 338):

ԱԹՐԱՖ, մկ. Չորս կողմը, բոլորաթի: Թաւայ ասելն տիվանխանայ է, Յե միլիօն է, թող զմիջինն և զաթրաֆն (Շահմ. յիշ., 317):

ԱԺՆՈՒԹԻՒՆ, գ. էժանութիւն: Ն. Բիւզ. աժանութիւն «թեթևութիւն գնոյ»: Ընդէ՛ր այժմ ամենայն մոռացեալ... զսղութիւն և զաժնութիւն երկրին ոչ յուզեալ (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 318): է տարի է, որ թանկութիւն է, հիմի Աստուած երեստ անչափ, որ յառաջի աժնութեան խարարն կու գտանեմք (ՄԺ I, 223): Զմսին միւլպահութիւն մի ասեմ, գինուն աժնութիւնն մի ասեմ (Զուար, 1867, 132): Ի Պուրսայ... աժնութիւն, լիութիւն եւ ամէն բարեաց առատութիւն էր (Սիմ. Լեհ., 312):

ԱՂՕՂ (հունգ. altal «շնորհիւ»), մկ. Միջնորդութեամբ (կոմսի՝ կրօֆին): Կու տեսնունք, որ այս բանս կրօֆին ալղօլ պէտք է որ վերջանայ» (Գովր., 155):

ԱՂԵՍՂԿՈՒԹԻՒՆ, գ. ա. Ծաղկած՝ ներմակած ալիքներով՝ մօրոմով: Ա.Բ ալէժաղիկ «ալէխառն», ՀԲԲ ալէժաղիկ՝ «տե՛ս ալեգարդ»: Իսկապէս վերապատուեալ ծերունի հաւր հայոց կըրկնամեծար ալէժաղկութեամբ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):

ԱՂԿԱՐԿԱՌ, ա. Ալեկոծ, ալեբախ: Բազմավիշտ տազնապաւ խոշտանկեցայ, յարտաբուստ և ի ներքուստ ար-

հալիրք և **ալէկարկառ** բախմամբ փորձուիեանց (Ոսկ. նամ. 1967, 134):

ԱՆԻՇ ՎԵՐԻՇ (թուրք. alişveriş), գ. Առետտու: Ամենայն **ալիշ վեիշ** աղով կամենն (Յ. Թութունջ., 304): Բնաւ սքայ շունի, այլ աղով կանեն **ալիշ վեիշն** (Յ. Թութունջ., 308):

ԱՆԱՐ-ԲԱՆԱՐ (արաբ.-պարսկ. āxer «վերջ» բառի կրկն.), գ. Աւարտ, աւարտ-մաւարտ, վերջմերջ: Մինչև կողմն էվատի հողի ափն, որ էն կուռն **ախար-բախարն** Գօգու գեղըցի եղիկին այ (Սանահն., 148):

ԱՆԱՐԵՌ (թուրք.), գ. Եկամուտ: Զամենայն մնացեալսն ըստ չափու բաշխեաց եկեղեցւոյն, զի չեկեալ **ախարեթներն** վճարեսցեն (Դիւան ժ, 87):

ԱՆԻԼԷ (արաբ. akula), գ. (բժշկ.) Կերցաւ հիւանդութիւնը: Յորժամ յաւելնա զանդամն խոց առնէ, որ տաճիկն **ախիլէ** ասէ (Բունիաթ, 103):

ԱՆՈՐԺԱՀԱՅՔ, ա. Ախորժ՝ գեղեցկատեսuf: Կեղի փոքր գղեակ... է այժմ պարոնանիստ եւ կարի **ախորժահայք** (Յ. Կարն., 10):

ԱՆՈՐԺԱՓՈՐՁ, ա. Ախորժութեան փորձ ունեցող, ախորժաբեր: Միանգամ եւեթ մտադրաբար ծասքողաց զզանազան համս ճաշակաց ընձեռէ **ախորժափորձ** կոկորդին (Յ. Կոլոտ, 234):

ԱՆՈՐԺՈՒՀԻ, գ. Ախորժուհի - թագուհի (ՄՄ 2019, 180բ):

ԱՆՈՒՐՔ, ա. Խաւար: Ախուրք - խաւար, մառն, մոեղն, խաւարակուրք,

թուզմ, արջնաթույր, խրթնի (ՄՄ 2281, 135ա):

ԱԽՊԻՆՔ (միջին հայ. աղբին «աղբուտ, բերրի»), գ. Պարարտացուած, բերրի հող: Արխի տեղի համար բաղալն տվիր մեզ Փոխտանցէ գնուածու **ախպինքն** (Սանահն., 160):

ԱԽՏԱՋԵՐ, գ. Հիւանդութիւն, տապ: **Ախտաջեր-սեռական** իմն անուն դժնդակի հիւանդութեան, զոր լաթինացիք ֆէպոխս յարանուանեն, և է՛ անբարեխառն ինչ տապ (Վ. Յուն., 3):

ԱԾԷՆԱԼ, նբ. Լցնել (ածել>ածենալ): Յորժամ գինւոյ փարչն գայ / Մարդոյ սիրտն ուրախանայ / Մատըրվակն պատրաստ կայ / Կարմիր գինին **ածէնայ** (Ա. Նրեմ., 36):

ԱԿԱՐ (պրսկ. agar), շ. երէ: **Ակար** այս ցաւս ի յանձին ի մէկ դին հասնի, սարա կանէ, **ակար** ի յամէն անձն հասնի, նա սքթա այնէ (Բունիաթ, 68):

ԱԿՆԱՄԱՐԱՏ, ա. Աչը արատող՝ ապակամող: Տէր Աստուած հաստատ եւ անտես պահեսցէ **յակնաարատ** պշրանաց (Յ. Կոյտ, 227):

ԱԿՆԱՐՈՒՆ, ա. Աղբիւմներ բխեցնող: Ունի եայլայ **ակնաբուխ** անասնոց եւ խաշանց վայելուչ վայրք (Յ. Կարն., 17): Է այժմ պարոնանիստ եւ հացալից երկիր եւ կարի խոտաւէտ եւ **ակնաբուխ** սառն ջրոց յոյժ (Յ. Կարն., 19):

ԱԿՆԱՇՐՋԱԾԵԼ, շբ. Նայել, աչը շորսդին ածել: **Ակնաշրջածեմ** հոգունակաբար շուրջ ածելով զաչս, այսր և անդր հայիմ մտադրու-

թեամբ, լատ. չիոքումսփիցիօ (Վ. Յուն., 4):

ԱԿՈՒՄԷՋ, գ. (բժշկ.) Ատամների մէջ, լինդէր: **Մարդ որ ակումէջն քոր ունենա, դեղն այսպէս արա. առ կոմարի տերէն և աղվեստոսի աղ, ջրով պինտ եփէ** (Բունիաթ, 104):

ԱՀԱԿՈՒԳԱՅ, «Ահա կու գայ»՝ ահա գալիս է, ժող. ստուգ. ագուգայ «ջրանցք» բառի: Դրամ բազում եմ խարճեալ եւ ջուր բերեալ, որ այլեւայլ անուն ասեն. հայոց լեզուան՝ **ահակուգայ**, թուրքի լեզուան՝ քարեզ, իսկ պարսիցն՝ դանաթ (Կտակ Յակ. 328):

ԱՀԱՅՈՒՑԱՆՈՂԱԿԱՆ, ա. Վախ պատճառող, ահաբեկու: Զի՞նչ ևս կարծէք զմէնջ, որ այսքան **ահացուցանողական** սպառնալեալք մեծաբանեալ էք ի վերայ իմ (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 318):

ԱՀԵՂԱԿՈՆ, ա. Ահեղ՝ արագ վազող, սրաշու: Այժմ տկարանամ ի պատմել լսողացդ զսարսափելի սաստիցն զտեսիլ՝ մանաւանդ գոռումն եւ ճայթումն... խնջիւն եւ որոտմունք **ահեղակոխ** երիվարաց (Պատմ. հոթ., 58):

ԱՀԵՂ ԴԻԻԱՆ, կայուն բոկպ. Ահեղ դատաստան: Ի Քրիստոսի **ահեղ դիւանին** քո ստեղծողին ի՞նչ կու ասես / Գնա ի դուռն եկեղեցւոյն, որ զգրոց բան լսես (Դիւան Ժ, 29):

ԱՂԱԻՆԵՐԱՄ, ա. Աղանինների նման երամ կապած: **Եկեալ պատմեսցէ ձեզ... զաղաներամ** բազմալոյլովեանց եւ կամ զմերոյ ծերու-

նակ տկարութեանց (Ագուլ, կոնդ., 94):

ԱՂԲԱՒԻ, ա. Աղբով լի, աղտոտ: ՀԲԲ ունի աղբալից նոյն նշ.: Ափսոսացի զաղաշանս այնպիսոյ առն զարարեալս, վասն այնպիսոյ տան աղբալոյ, ժահահոտի եւ տղմամածի (Կամենից, 151):

ԱՂԲԱՐԱՆ, գ. Աղբաման, աղբանոց: Եւ էնկիչարոց փառաց կաթսան / Թահմազն արար իւր աղբարան (ՄՄ 1430, 100ա):

ԱՂԲԻՐԱՍԱՐԱՍ (հայ. աղբիւր և սարաս «տարագ, ձև, կերպ»), ա. Աղբիւրի նման, յորդ: Նախանձէին... մանաւանդ ընդ աղբիւրասարաս աստուածատուրն բեմբասացութիւն (Յ. Կոլոտ, 205):

ԱՂԵՂԱՔՈՅՆ,

ԱՂԵՂԱՆՅՔՈՅՆ, գ. Կապարն: ԱԲ աղեղնաբուն նոյն նշ.: Փառանգոր, կապարճք, աղեղաբոյն (ՄՄ 2019, 170ա): Աղեղանցբոյն - կապարճ, փառանգաւոր (ՄՄ 2281, 131ա):

ԱՂԵՐՍԱՆԱՌՆ, ա. Աղերսանով խառն՝ լի, պաղատածայն: Երգ աղերսախառն առ սուրբ Աստուածածինն (Գալ. Կենս., 160): Գովեստ աղերսախառն ի սուրբ Աստուածածնի տաճարն (Գալ. Կենս., 161):

ԱՂԷՏԱԿԻՅ, ա. Աղէտին հաղորդակից: Ի միջի գոլով աղէտակից եղէք, այժմ ևս ունկնդիր լինէք շարագործաց (Դիւան Ն. Զուլ., 107):

ԱՂԹՈՒԹԻՒՆ, գ. Յաղթութիւն, յաղթանակ: Մեծ իշխանքն տեսեալ զյԱստուծոյ եղեալ յաղթութիւնն՝

ասէին, թէ Մեր երգումն զմեզ բռնեց (Սիմ. Լեհ., 367):

ԱՂԻՒՍԱՐԱՐ, գ. Աղիւս պատրաստող, աղիւսագործ: Իսկոյն կազմեցին զուսուցիչս եւ զորմաղիրն եւ զաղիւսարարն (Զաք. Բ, 37):

ԱՂՈՒԹՔ, գ. Աղօթք: Զձեռս ի վեր կալեր, Աղութք եմ արեր (ՈՒՄՀԲ, 101):

ԱՂՈՒՆԳՔ, գ. Վնաս, արհաւիրք: ԲՀ և ԱԲ աղունք «շարիք»: Աղէտք - աղունդք, տխրութիւնք (ՄՄ 2019, 167բ):

ԱՂՋԱԳՈՐԵԼ, նբ. Ողջագործուել, ողջոյն տալ: Մոլորեալ ազգն հրէից ամենեքեան ընդ առաջ ընթանային եւ աղջագորէին, ի հեռուստ եւ ի մօտոյ զձեռս տարածեալ փրկութիւն անձանց խնդրէին (Դարիժ., 493):

ԱՂՋԵԼ, չբ. Փաղաքշել - աղջել կամ անուշ գրուցել (ՄՄ 1127, 156ա):

ԱՂՏԱՂՏՈՒՆ, ա. Աղտաղտուն - չորային (ՄՄ 1528, 1ա):

ԱՂՏՈՏՐ, ա. Աղտոտ: Այլ յառաջ եւ լրացուք՝ աղտոտը ջուրք պարսպէն հեղան (Քէօմ., 15):

ԱՂՕԹԱՆՈՒԻՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Աղօթի նուիրում, աղօթասիրութիւն: Փէշա. աղօթանուէր «աղօթք ընող»: Սպասաւորեալ ամենայն կենօք և քաղաքավարութեամբ իւրով Աստուծոյ, մանաւանդ սրբոց տաճարաց, աղօթանուիրութեամբ և պատարագամատուցութեամբ (Ոսկ. նամ., 1967, 134):

ԱՂՕԹԱՌԻՐ, գ. Աղօթաւոր, աղօթք անող: Ն. Բիւզ. և ՄՀԲ ունեն աղօթաւոր նոյն նշ.: Խղճալի ազգն

մեր... աղօթաուրք և բարեբանք լիցին յաղագս ինքնակալ կայսերն մեծի (Ղուկ. նամ., 126):

ԱՂՐԹ, ա. Ուղղորդ, ճիշտ: Ողջի խօրական ես կուտամ. աղօթք որ գոլ ես բաց (եզով, 425):

ԱՃ, գ. Շահոյթ, յաւելում: Ու որ այս բանիս հակառակի... առած գինն իւր շահովն ու աճովն էջմիածնայ տայ, և կատարողք գրոյս արհնին Աստուծոյ (Սանահն., 143):

ԱՃԵՄԻՍՏԱՆՅԻ, գ. Իրանցի, պարսիկ: Աճեմիստանցի է այս ենկիպէկ մահտեսիս (ԴձՎ VII, 116):

ԱՄԱԳԱԳԻՆ,

ԱՄԱԿԱԳԻՆ (թուրք. cemek «աշխատանք»), գ. Աշխատանքի դիմաց վնարը, արժէքը, արժեզին: Յիգայտեղն... իր ջրովն տվինք Սարգիս պարոնտրին վերայ ծախէցինք, մեր ամակագինն (գրչ. ամագագինն) հախ առանք (Սանահն., 140):

ԱՄԱԼԻՍ, գ. Գիմի: Ամալիս, որ է խաղողի գինի (ՄՄ 6275, 185բ):

ԱՄԱՆ ՏԱԼ (թուրք. aman «ողորմութիւն, թողութիւն»), հրդ. Ողորմութիւն տալ, այստեղ՝ աման չէր ետ «or ու արև շտուեց»: Վասն սաստիկ ցրտութեան Գ ամիս գիշեր ցորեկ մէկ արմն աման չէր ետ մինչև ի մարտի ժե, ապա արև և արեգակ տեսաք (ՄԺ I, 210):

ԱՄԲԱՐՁԻ, գ. Զիւն պաշտպանող հանդերձանքի մաս: Ն. Բիւզ. ամբարձի «զարդ ձիոյ»: Զծին իւր զարդարեաց ոսկեզարդ սարօք... թէ՛ կշտապանակն, թէ՛ ամբարձին, թէ՛ սրտապանակն (Զաք. Ա, 22):

ԱՄԷՆԵՐԱՆ, ա. Ամենաեւանելի, փխբ. Աստուած: Լսելով ամենայն գրոց սրբոց և բարի ոք խրատից, մանաւանդ սուրբ աւետարանականէ, զոր հրամայէ ամէներան բերանոյն (Հնատիպ, 14):

ԱՄԻԼՏԱՐ (թուրք. amil «վագֆը կառավարող, հարկահաւաք»), գ. Կառավարիչ: Համ փաշայ է, համ ամիրտար է, նազըր է, ով կու գուրուցէ, զինչ որ անէ՝ ձեռն է (ՄԺ I, 216):

ԱՄՍԱԶԱՓ, մկ. Մէկ ամսի չափ: Ամսաչափ միոյ աուրս երեք հարիւր եւ յիսուն այր դարձուցին յօրէնս Մահմետի (Դարիժ., 363):

ԱՄՍՈՂՁԷ, գ. Ամսական վարձ, ամսավնար: Զրուցանել կու տայ քեզ, թէ ամսողչէքն ուզեց (Պօղ. նամ., 90): Գնաս Տայուս ամսողչէքն առնուս (Պօղ. նամ., 90):

ԱՄՐԱԲԵՐԱՆ, ա. Քշախօս, փխբ. պարկեշտ: Ն. Բիւզ. ամրաբերան «զգուշախօս»: Ո՛չ [էր] որպէս միւս տաճիկս լիբբ եւ հայհոյիչ, այլ ամրաբերան եւ լաւ (Զաք. Բ, 56):

ԱՄՐԱԽԻՃ, ա. Ամուր խնով: Ամրախիճ կրօք շինեցին և գահրիզի առաջի ձորի բանտն (ամբարտակ) (Ակոռ. 198):

ԱՄՐ ՂՐԿԵԼ, հրդ. Հրաման հղել: Արզըրում եւս ամր զրկեցին, բերթի միջի եկեղեցին մէշիդ արարին եւ ամենայն քրիստոնէից գլուխն սեաւ կտակ անցուցին (ՄԺ I, 242):

ԱՅԳԱՀՈՂ, գ. Ինքնահող: Ն. Բիւզ. այգահող «նոյնն է՝ այգալաց», ՀԲԲ այգահողք «այգողք, այգա-

լաց»։ Ի վաղուեան ատուրն, յորժամ
գնասցեն քրիստոնեայք ի գերեզ-
ման սպանելոյն վասն **այգահող**
կատարելոյ (Դաւրիժ., 411)։

ԱՅԳԱՏԵՂԻ,

ԱՅԳՈՅ ՏԵՂ, գ. Այգի, այգու տեղ՝
տաւածք։ ՄՀԲ այգետեղ «այգի
տնկած տեղ»։ Իմ յօժար կամօքն և
իմ միաբանից ռազմութեամբն Սուրբ
Յովանիսի աղբիւրի տակի **այգոյ**
տեղէն տվի մէկ ջաղացի տեղ (Կալ-
ված., 31)։ Երեք թուղթք՝ վասն ի
հաթիպն եղեալ մի աւերակ **այգա-**
տեղոյ (Կալված., 120)։

ԱՅԳԵՆԱՆ, չր. Յագենալ (սխա-
լագր.)։ ԱԲ և ՀԲԲ այգենալ «այ-
գը բացուել, լուսանալ» (համա-
նուն)։ Հոտով անուշ, գունովդ
պայծառ, մարդ քո սիրովդ ոչ **այգե-**
նար (ՌԻՄՀԲ, 282)։

ԱՅԼԱՅԻՆ, ա. գ. Ուրիշը, օտարը,
անձանօքը։ Մի՛ հաւատար գրեզ
այնմիկ, որ ոչ սիրէ գծնօղս և զիւ-
րայինս, քանզի որ ոչ սիրէ գծնօղս
և զիւրայինս, զիա՛րդ սիրիցէ **զայ-**
լայինս (Նոր. ծաղ. 12)։ Տկար է
այն, որ ոչ կարէ պահել զխոր-
հուրդս՝ թէ զիւրս և թէ **զայլայինս**
(Նոր. ծաղ., 231)։

ԱՅԼԱՇԱԽԻՂ, ա. Այլ տեսակի, այ-
լաբան։ Շնորհակալ լինիմ նմա, զի
զայսպիսի **այլաշաւիղ** եւ այլատե-
սակ եւ այլանուն եւ անընտել բանս
իւրովի եգիտ զամենայն ի սկզբանէ
մինչեւ զկատարածն (Դաւրիժ.,
315)։

ԱՅՍՏԻՅ, մկ. դ. Այստեղից։ Երկրպա-
գութեամբ արզ լիցի, **այստից** յառաջ
արզ էի արարեալ (Եզով, 256)։

ԱՅՍՐՈՍՏԵՆ, չր. Յատկել, հետ
ցատկել։ **Այսրոստել** - յետս ցաթ-
կեմ (Վ. Յուն., 5)։

ԱՅՏԵՆ, չր. Հայցել։ ՀԲԲ այցել «այ-
ցելել» (համանուն)։ **Այցել** - հայ-
ցել, զննել, զգրել, կրկտել (ՄՄ
2281, 125բ)։

ԱՆԱՂՈՏԱԳՈՅՆ, ա. Ոչ աղօտ գոյն
ունեցող՝ լուսաւոր, պայծառ։ Ար-
փիաճեմ շաւօք յերփնարփեան
լուսոյն / Լուսաւորես զաշխարհս **ա-**
նաղօտագոյն (ՌԻՄՀԲ II, 141)։

ԱՆԱՅԼԵԼԻ, ա. Անսահման։ **Անայլե-**
լի - անհաս, անսահման, անպարի-
մանալի (ՄՄ 2281, 126բ)։

ԱՆԱՅՏ, ա. Անյալա։ Որպէս գար-
նան ծաղիկ երեւեցան եւ աշաց
մարդկան **անայտ** եղան (ՄԺ I,
222)։

ԱՆԱՆՈՒՅԱԲԱՐ, ա. Անխնայաբար,
անխիղճ կերպով։ ԱԲ **անխայել**
«խղճալ, խնայել»։ Միանգամայն
բարձին **անանխայաբար** զբնալին
յոյս զօրութեան ի քրիստոսադաւան
ժողովրդոցն (Պատմ. Խոթ., 34)։

ԱՆԱՆՅԱԲԱՐ, ա. Անանց կերպով,
անխախտ։ Զերդմունսն հարցն մե-
րոց... ոչ կամիմք շփոթել վասն կա-
րեւոր իրաց անցաւորիս եւ պահեմք
հաստատուն մինչեւ զայսօր **անան-**
ցաբար (Պատմ. Խոթ., 40)։

ԱՆԱՏՈՂՅԻ, գ. Անատոլիայի բնա-
կիչ։ Հանդերձեցին ամենայն զօրա-
վարքն եւ զօրագլուխքն զբովան-

դակ հեծեալքն եւ զհետեւակազօրս՝
որպէս զՏաճիկս, նոյնպէս... զՊոս-
նացիս եւ զԱնատոլցիս (Պատմ.
Խոթ., 62):

ԱՆԲԱՅԻԿ, ա. Առանց բացելու:
Հասցէ թուղթն ի մայրաքաղաքն
Հաշթարխան..., *անբացիկ* հասու-
ցողն օրհնեսցի (եզով, 140):

ԱՆԲՂԻՏԱՆԱԼ, չբ. Յանկալ,
տոփալ: *Անբղիտանալ* - յիմարել ի
տոփանս կամ պշնուլ (ՄՄ 1528,
1ա):

ԱՆԲՈՆԱԲԱՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Ոչ ստիպո-
ղականութիւն: ԱԲ *անբոնաբար*
«առանց բռնութեան»: Շինութիւն
միաբանութեան է՝ խրատն բարի,
կամք սանձահարեցեալք, *անբոնա-
բարութիւն* ի գործս (Նոր. ծաղ.,
212):

ԱՆԳԻՏՆԱԿԱՆ, ա. Անտեղեակ: Էսո
զԴարէժ եւ իւր սահման / եւ այլք
բազումք *անգիտնական* (ՄՄ 1430,
99բ):

ԱՆԳՈՐԴԱՆՔ, գ. Կատար: ԲՀ ունի
անգուրդ «կատարելութիւն»: *Ան-
գորդանք* - կատարք, գազաթք, ո-
լորտք, անգաւանք, զրաւնք (ՄՄ
2281, 135ա):

ԱՆԴԱԳԻՐ, ա. մկ. Անդադար: Այտ
ձեր քաշ գօվելի վէհագունին մեք
անդադիր ամենեքումք առ Աս-
տուած կու հայցեմք (եզով, 139):
Մինչև հիմի *անդադիր* առ Աս-
տուած կու աղաղակէինք (եզով,
154): Ապա Աշդարխանայ *անդա-
դիր* աղաղակաւ առ մեզ գրեալ են
(եզով, 371):

ԱՆԴԻՊԱՆՈՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Անհա-
մարութիւն, անպատեհութիւն:
Սակաւ զանազանութիւն անցելոյ

գիշերին պատահեցաւ *յանդիպաւո-
րութենէ* ճանապարհին եւ ի վիրաց
(Կամենից, 154):

ԱՆԴՂԵԼԻ, ա. Անշարժ: ԱԲ և ՀԲԲ
անդղղելի նոյն նշ.: *Անդղելի-ան-
շարժ* կամ անբաժան (ՄՄ 2019,
177բ):

ԱՆԴՐԱՆԿԱՄԱՆԱԶ, գ. Անդրանիկ
ծնունդների՝ առաջնեկների մահը:
ՌՃՀէ խիստ *անդրանկամահ* եղև
յաշխարհի և մանաւանդ թէ ի քա-
ղաքս Վան (Դիւան ժ, 122):

ԱՆԴՐԱՓՈԽԵՆԼ, չբ. Անդր՝ այն աշ-
խարհը փոխուել, վախճանուել:
Յովհաննէս վարդապետն ի փետըր-
վարի ամսին *անդրափոխեցաւ* աս-
տի կենաց (Ճեմճ., 260): Յովհան-
նէս վարդապետն *անդրափոխեցաւ*
աստի կենաց (Յ. Կոլոտ, 90):

ԱՆԵՋՆԱԲԱՐ, մկ. Անեգր՝ անսահ-
ման կերպով: Զոր նշանակէ յոլո-
վութիւն *անեգերաբար*, զնոյն նշա-
նակէ անուռ երրորդութեան եգե-
րաբար (ՄՄ 1756, 58ա):

ԱՆԵՆԹԱԴԱՏ, ա. Դատական վա-
րոյթիմ չենթարկուող, իմքնակամ:
Յայնմ վայրի դատաւորք *անենթա-
դատք* բարդեալք ի վերայ իմ զգու-
ռուշս հազարս (Կամենից, 148):

ԱՆԵՐԵԼԵԼ, ա. Անտեսանելի, Բո-
ղարկուած: ԱԲ և ՀԲԲ *աներելելի*
«անտեսելոյ», աչփի չընկնող, մկ.
անյայտ կերպով»: *Աներելել* - խո-
րախորհուրդ, քողախուզեալ, քո-
ղաբորբեալ, առաքաստեալ, որչա-
սուզեալ (ՄՄ 2281, էջ 136ա):

ԱՆՋՈՒՏ, ա. Ոչ մաքուր: ՀԲԲ *ան-
զուտ* «ոչ զուտ, չզուլած»: *Անզուտ*

- արատ, աղտեղի, փբիծ (ՄՄ 2281, 127բ):

ԱՆԸՆԳԱԿԻՅ, ա. Անընդակից - ուղիղ, համեմատ (ՄՄ 2281, 122բ):

ԱՆԸՆԹԵԼ, ա. Անընտել, անսովոր: Լուեալ գայսոսիկ *անընթել* զառաջարկութիւնս (Դաւան., 120):

ԱՆԻՄԱՍՏԻԿ, ա. Անիմատ: Պակասամիտ *անիմատիկա* / Հոգիս այրի ի մէջ աղտիս (ՈԻՄՉԲ, 220):

ԱՆԼՈՒՐԱԾԵԼԻ, ա. Անլսելի, անեւակայելի: Հրամայեմք *ամենեցուն*, որպէսզի *անլուրածելի* իմն եղանակաւ պահեսցեն և պահեցուցեն զվերոյիշեալ տուչութիւնս, ապահարկութիւնս (ՈԻՂՈՐ., 254):

ԱՆԽԵՁ, ա. Անխզելի՝ անխախտ: Ի լուսապաճոյճ եւ ի գերահռչակ Տալիթայէդ հովանասցի շնորհք, սէր եւ հանապազեայ խնամ *անխիզ* միացելոյդ (Թորոս աղբար, 401):

ԱՆԵՈՆԱՐՀԱՔԱՐՈՅ, ա. Անխոնարհաբարոյ - անհաճոյ (ՄՄ 2019, 178ա):

ԱՆԿԱԾԱՆԱԼ, չբ. Թշուառանալ: ԲՀ ունի *անկածան* «հաւրուածան», ՀԲԲ *անկածել* «անկած դառնալ, նուաստանալ, արհամարհուել», ՄՀԲ *անկածնիլ* «ուժից ընկնել, տկարանալ»: *Անկածանալ* - թըշուառանալ, տառապել, մարկանալ, խոհարանալ (ՄՄ 2281, 127բ):

ԱՆԿԱՂԷՏ, գ. Աղէտի ճիչ: *Անկաղէտ* - ճիչք, աւաղ, սրթաթաւումն*, կմախիք, վկանդ (ՄՄ 2281, էջ 135ա):

ԱՆԿԱՆՈՒՐԴ, գ. Աւառ: ՀԲԲ *անկանուրդ*, *անկարուրդ* «կօշկի երե-

սը կամ կօշկի տակը»: *Անկանուրդ* - անկումն, աւառ, դարումն, անդոյր, յարեկ (ՄՄ 2281, 124բ):

ԱՆԿԱՐԵԼՈՉ, գ. Լաբիրինթոս, բափղ: *Անկարելոչ*-տեղի ինչ շրջափակեցեալ պատուարաւ և լարաբաժանեցեալ ի ներքս յործապատիւ ճանապարհօք և համանմանիւք. ի յունաց և լաթինացոց լապիրինթոս վերածայնի (Վ. Յուն., 6):

ԱՆԿԱՐԵԼՈՒԹԻՒՆ, գ. Անհնարինութիւն, անելանելիութիւն: ՀԲԲ ունի *անկարելիութիւն* «անկարելի՝ անհնարին լինելը»: *Զմտաւ ածի զանկարելութիւն հատուցման* (Կամենից, 148):

ԱՆԿԻՆԱՅՆԱԼ, ա. Անկիւնացած, միացած: Երևի բարձրադիտակ կամար մի *անկինացեալ* ի մէջ որմոյ և փայտեայ ճաղիւ փակեցեալ (Պատմ. Երուս., 1932, 13):

ԱՆԿԻՆԻ (գրբ. անկանիլ), չբ. Ընկնել, յնուել: Ոմանք կանգնեն նման փայտի, ծունր չի դնեն յեկեղեցի / *Անկինի* ի վերայ գաւազանի, զթիկունքն տան ընդդէմ պատի (Դիւան ժ, 65):

ԱՆԿՈՆԱՏ, ա. Աննահանջ, չզիջող: *Անկոխատ* - որ ո՛չ ստորադրէ զինքն ալլում կամ խոնարհեցուցանէ, և կամ՝ որ ո՛չ տայ կոխատիլ ինքեան (Վ. Յուն., 7):

ԱՆԿՈՂՆԱՏԵՂԻ, գ. Անկողին, տեղի քնելու: Ելցեն քահանայք ի տանց եւ դադարեցան ի *յանկողնատեղիս* (Ճնմճ., 268):

ԱՆԿՈՒԱԾԻԼ, չբ. Ծոլանալ: ԱԲ և ՀԲԲ *անկուած* «անկումն, ընկնե-

լը»: *Անկուածիլ* - ծուլանալ, յանգել, ջերանիլ, խոհարանալ (ՄՄ 2281, էջ 135բ):

ԱՆԿՐՃԻՄ, ա. Անանջատ, փխբ. հարազատ: ԱՖ *կրճիմ(ն)* «տարբերութիւն, դժարութիւն»: Յորմէ ժամանեալ հասցէ ողջոյն և սէր... ընդ ձեզ և մեր հարազատագոյն և *անկրճիմ* սիրելեացն և բարեկամացն (Դիւ. Ս. Յակ., 1933, 284):

ԱՆՀԱՃԵԼՈՒԹԻՒՆ, գ. Անհաճոյ լինելը, անդուրեկանութիւն: *Ջոմանս* ի նոցանէ վասն ծերութեան, եւ զոմանս վասն *անհաճելութեան*, եւ զոմանս յայլ ինչ պատճառէ հանեալ ի տանէ թագաւորին ի բաց արձակէին (Դաւրիժ., 349):

ԱՆՀԱՏԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Անմտութիւն: ԱՖ *անհանճարութիւն* «անխելութիւն»: Շուտափութութիւն կամ անխորհրդականութիւն է պակասութիւն խորհրդոյ եւ է տեսակ *անհանճարողութեան* (ՄՄ 1756, 131բ):

ԱՆՀԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Անսահմանութիւն: *Անհատողութեան սկիզբն* ի նիւթական իրս է կրկին, այսինքն՝ նիւթ առաջին եւ քանակութիւն չափակական (ՄՄ 1756, 14բ): *Սկիզբն անհատողութեան է՝ նիւթն* (ՄՄ 1756, 15ա):

ԱՆՀԵՏԻ ԼԻՆԵԼ, հոբ. Անյայտանալ: Յնորեալ ի խելաց՝ անկաւ ի գետն եւ *անհետի եղեալ* բնական գիւահար գոյով (ՄԺ II, 315):

ԱՆՁԱԽՈՐԴ,

ԱՆՁԱԽՈՐԴԱԿԱՆ, ա. Ձախորդութիւնից զերծ: Պահել... ընդ երկար

ամօք եւ *անձախորդ* բարօրութեամբ (Յ. Կոլոտ, 311): Ըստ մարմնոյ *զանձախորդական* բարօրութիւն (Յ. Կոլոտ, 316):

ԱՆՁՆՈՆԵԼԻ, ա. Անշոշափելի, անտեսանելի: Առիթ ազատութեան ըստ ողբերգող արթնածայինն սրբոյ ի շաւիղս կրկնաշուս *առձեռնելի* և արդար և վաստակախոնշ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):

ԱՆՁՆԱԶՏԱՌՈՒԹԻՒՆ, գ. Ազատութիւն, անհոգութիւն: *Չունէի այլ իմն հոգ և կոծ և կայի անձնազատութեամբ* (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 317):

ԱՆՁՆԱԾԻՆ, ա. Անձամբ ծնած: Փոխանակ իմ առաքեցի զորդեակն իմ և զծառայ քո... *զանձկալին* իմ և զխնդրելին քո, *զանձնածինն* իմ և զհոգեծինն քո (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 279):

ԱՆՁՆԱՅԼԱԿ, գ. Դիմակ, դիմափոխակ: ՀԲԲ *անձնայլակ* «ա. դիմաւատուած, ծպտուած»: *Անձնայլակ* - ագանելի ինչ այլանդակ եւ անսովոր, որով փոխակերպեն զդէմս (Վ. Յուն., 8):

ԱՆՁՆԱՏՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Անձնատու լինելը՝ հանձնուելը: Փէշտ. անձնատուութիւն նոյն նշ.: Առնու զամուրն Արտագեր *անձնատրութեամբ* անհամբեր բնակչաց (Ստ. Խօշքայ, 48):

ԱՆՁՆԵԼ, նբ. Յանձնել: Առաջին գիրն և այս ինչ որ *անձներ* եմք Մինաս վարդապետին (Եղով, 156):

ԱՆՄԱՐՏԱՍՏԱՆ, ա. Անմարտատան - ընդարձակ, բարձրաբերձ (ՄՄ 2019, 178ա):

ԱՆՄԵՂԱՍԻՐՏ, ա. Ամմեղ սիրտ ունեցող, ամմեղսակից: *Ողջամիտ և պարկեշտաբարոյ երիտասարդաց, կաթնասուն և անմեղասիրտ տղայոց (Դիւան Ն. Զուլ., 68):*

ԱՆՄՈՌ ՌԻՆԵԼ, ա. Ամմոռաց պահել: Պարտական կացուցանեմք զմեզ... *անմոռ ունելով ի միտս մեր քաղցր յիշատակ բարերարութեան զձերոյ (Դուկ. Նամ., 127):*

ԱՆՄՈՒՀԻՐ (ան+մոմհր «կնիք»), ա. Անկնիք, տե՛ս ՄՈՒՀԻՐ: *Եւ ոմանք անմուհրք գոլով բանիւք և խորհրդով՝ ընդ այսց ուխադրութեանս միաբանեցաք (Դիւան Ն. Զուլ., 81):*

ԱՆՅԱՆԳՈՐԴՈՒԹԻՒՆ, գ. Անհանգըստութիւն: ԱԲ ունի անանդորր «անհանգիստ»: *Անյանդորրութիւն մարդկան ի յըստացմունս ըղձալեաց նշանակէ զլինելութիւն գերազանցագունեղի երջանկութեան (Նոր. ծաղ., 234):*

ԱՆՇՆԱՀԱՒՈՐ, ա. Անշնորհակալ, անշնորհք: ԱԲ անշնորհաւոր «անշնորհք»: *Զենիշարադասին նոյնպէս ընկենու ի փառացն, պատճառս տալով նոցա, թէ դուք անշնահաւոր եւ անբաղդ ոմանք էք (Պատմ. Խոթ., 62):*

ԱՆՈՏՆՈՒՆԵԼԻ, ա. Հաստատուն, ամսայթափ: *Անոտնունելի կենաւք խնամարկէին նոսին զմեզ (Սանահն., 48):*

ԱՆՈՐՈՆ, ա. Զորոնուած՝ անյայտ: ԲՀ անորոնելի «անշոշափելի»: *Անորոն - անյայտ (ՄՄ 1127, 135բ):*

ԱՆՈՒՄՆ, գ. Անուն: Այս խաբարս նոր լսեցինք, որ մեր մովադին մեր

մին էրէց ա՛նումն Աւաք Մարգարիշ (Գալ. Կենս., 232):

ԱՆՈՒՆ ԿՏՐԵԼ, հրդ. Անուամարկել: Նորագոյն շար ոմն... Յոհան վարդապետ, սա եղև պատճառ քո անուն կտրելոյ (Դիւան Ս. Յակոբայ, 1940, 282):

ԱՆՈՒՐԱԶԵՒՈՒԹԻՒՆ, գ. Օղի ձև ունենալը, օղակուելը, փխր. գալարուել, անուրանելութիւն անձանց՝ «վշտից օղակուելը» (ըստ Վարագ Առաքելեանի): *Անդ էր տեսանել զանուրաձեւութիւն անձանց, զբեկումն միջաց եւ զթափումն մտաց (Դարիժ., 426):*

ԱՆՈՒՐԲ, մկ. Անուր՝ որևէ տեղ չունեցող, անսահման (բոխղ. աներբ-անուրբ): *Կամօք եւ հաճութեամբ եւ ողորմութեամբ անեղին եւ անմահին Աստուծոյ, անուրբ եւ աներբ, անորակ, անքանակ (Գալ. Կենս., 258):*

ԱՆՁՏԻՆ, ա. Խաւար, մթամած, հմմտ. խաւարչոյն: *Յերբ բանայ զաչն առ ի առնել, տեսանէ խաւար, որ ոչ կարէ անշոին աշխատիլ, հարկի դարձեալ յակամայ ննջել (Ն. Մուշ., 244):*

ԱՆՊԱՏ, ա. Անպատ - անշէն (ՄՄ 1127, 135ա):

ԱՆՊԱՐ, Ամբար, շտեմարան: ԱԲ և ՀԲԲ անպար «պարելու անվարժ» (համանուն): *Այլ ի վայր անպարն գարուոյ, որ է մինն նստեալ արքունեան (Քէօմ., 26, 28):*

ԱՆՍՊԱՌԱՆԱՆԱՂԱՅ, ա. Անսպառ, անդադար խաղացող: *Գթութիւն գոյակցի ամենասուրբ Հոգւոյն անսպառախաղաց մշտահոս ծաւա-*

լեսցի ի վերայ քո (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 157):

ԱՆՎԵՐԱՆԱԼԻ, ա. Չվերացուդ: Խաւար թանձրամած պատեաց զիս առաւել քան զեգիպտականին, զի նոցայն վերացաւ և իմա *անվերանալի* (Ներք. Սրապ., 20):

ԱՆՏԱՆԻՔ, գ. Ընտանիք: Թէ մեր ազգ ու *անտանիք* դաւի անի կամ գրաւ քարշի (Ձեռ. յիշ. Ժէ, 364):

ԱՆՏԱՐԲ, ա. Աղբատ, նուաստ: ԱՖ և ՀԲԲ *անտարր* «տարբ չունեցող, տարբերից չբաղկացած, անմիւթակամ» (իմաստափոխ.): *Անտարր* - չքաւոր, փինատ, անքաւտ, չուար, աւրուկ (ՄՄ 2281, 125բ):

ԱՆՏԻՐԱԿ, գ. (բար.) Ծառի մի տեսակ: *Անտիրակ*, որ է զօշայ եմիշի, կարմիր ծառ է և կարմիր պտուղ ունի (ՄՄ 6275, 186բ):

ԱՆՅԱՆՈՒԵԼ, չբ. Անցնել, անցկացնել: Քուռ գետն լօթկօվ *կանցանուի*, լօթկէն զզլպաշի և զարապօրկի ձեռին է (եզով, 422):

ԱՆՅՈՒՐԴ, գ. Անցարան, նաև խաչմերուկ: *Կամուրջն...* կարի հարկաւոր էր. քանզի բազում գաւառաց եւ բազում ճանապարհաց *անցուրդ* է (Դաւրիժ., 285):

ԱՆՓԱԹԵՐԱԿ,

ԱՆՓԱԹԵՐՆԱԿ (հայ. ան+պարսկ. patyarak «փորձանք, չարիք»), ա. Անվտանգ: *Երգեա՛վստահ, անփաթերակ* (գրչ. *անփաթերնակ*) / եւ զգծողս յիշեա՛յ յերակ (ՈՒՄՀԲ, 35):

ԱՆՓՈՓՈՆԱԿՈՐԾ, ա. Անկործանելի՝ անփոփոխ: Արդարութիւն է՛ ու-

նակութիւն, ըստ որում որ հաստատուն եւ *անփոփոխակործ* կամօք իւրաքանչիւր ումեք զիւրն բաշխէ (ՄՄ 1756, 27ա):

ԱՇԽԱՏԱՅՈՅՐ, ա. Դժուարին, աշխատատար: ՀԱԲ յոյր «հաստ, թանձր»: *Աշխատայոյր*-ի աշխատութեամբ և զժուարութեամբ (Վ. Յուն., 9):

ԱՇՃՈՒԹԻՆ (թուրք. *asçi* «խոհարար»), գ. Խոհարարութիւն: Գ տարի Սբ. Ծնունդն *աշճութիւն* է արեր, ֆըլայներու տէրտն և նեղութիւն է կրեր (Աղաւն. Միաբանք, 293):

ԱՇՆԱՆՄՈՒՏ, գ. Աշնանամուտ, աշնան սկիզբ: ՄՀԲ *աշնանամուտ* նոյն նշ.: *ՌձժԲ* գիսաւոր աստղ մի երեւեցաւ յերկինս *աշնանմտէն* մինչեւ ի գատիկն (ՄԺ I, 243):

ԱՇՈՐՆԵՅԻ, գ. Կափ մի տեսակ: *Աշորնեցի*, որ է կարմիր կաւ, որ է ասորնեցի կարմիր կաւ (ՄՄ 6275, 187ա):

ԱԶԻԶ (ՌԻԺ), գ. Աչի ուժ՝ տեսողութիւն: *Կաշին նօսր լինի, աշիշ ուժն* պակաս լինի, գաշքն թէզ թէզ թարթէ (Բունիաթ, 66): *Զերեսաց ջեղն գաշիշ* և զպոկներուն և ըզճակտին ջըղերն կու քաշի և կու ծռէ (Բունիաթ, 72):

ԱԶԿ, գ. Կամար, հարտարապետական թոխիք, մին աչկէ՝ «միակամար, մի թոխիքանի»: Աստի մինչի ջվիղի մին *աչկէ* կարմունջն՝ աղաջ Բ (Զ. Ագուլ., 10): Աստի գնայ Դու՝ շաղի տակի մին *աչկէ* կարմունջն՝ աղաջ Գ (Զ. Ագուլ., 10): Տուխուրդանու մինչի կշտի մեծ գետն, ե աշ-

կէ կարմունջն՝ կէս աղաջ (Զ. Ա. գուլ., 25):

ԱԶՔԱՆԱՔ, ա. Աշփը խաբող՝ խաբութիկ: Զայն դիւահարաց բանսն եւ այլ ինչ **աջքախաբ** գործք, զոր ինքեանք տեսեալ էին ի մոլորեցուցիչ Սապէթայէն (Դաւրիժ., 491):

ԱԶՔԷ ԶԳԵԼ, հրդ. Անտեսել, ամուշադրութեան մատնել: *հնդրեմ աղաշանօք վեհանձնութենէդ, որ մեզ աչքէ ձգես ոչ* (Գալ. Կենս., 231):

ԱՊԱՋՆԻ, ա. Ոչ ազնուական, անազնիւ: **Ապազնի**-որ ոչ է սերեցեալ յազնուականէ տոհմէ, կամ ռամիկ. նոյնպէս և արարք անպատեհ՝ կոչին ապազնիք (Վ. Յուն., 9):

ԱՊԱՀԱՐԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Հարկից գերծ՝ ազատ լինելը: Աբ ապահարկ «ազատ, ազատութիւն ի հարկաց», ՀԲԲ ապահարկել «հարկերից ազատել»: Վայելեն ի բազում ապահարկութիւնս (Դիւան Մխիթ., 14): Տամք և շնորհեմք զշնորհաբաշխութիւնս և զարտօնութիւնս, զառանձնաշնորհմունս, զազատութիւնս և զապահարկութիւնս (Ուղուր., 254): Պահեսցեն և պահեցուցեն զվերոյիշեալ տուութիւնս, ապահարկութիւնս (Ուղուր., 254):

ԱՊԱՐԺԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Անաթան լինելը: Առաքելով նովա ընծայ առ ապարժանութիւնս մեր (Յիշ. Ուն., 291):

ԱՊԱՌՈՅԵԼ, նբ. Ինչ-որ բանից հրաժարել: **Ապառոցեմ** - ի բաց թողում և հրաժարիմ յիրէ յայնմանէ,

զոր ունեցեալն էի նախկնաբար, լատ. *ռէնուցիօ* (Վ. Յուն., 9):

ԱՊԻԿԵՂԷՆ, գ. Ապակի, ապակեայ անօթներ: Ն. Բիւզ. ունի *ապիկի* «ապակի»: Մնայ ասել բրդեղէնս, **ապիկեղէնս**, երկաթեղէնս և այլն յամենայն ի մէջ եկեղեցոյս և արտաքինս (Սանահն., 115):

ԱՊԿՆԵԼ (հայ. ապականել բառից), նբ. Տանջել: Տանջել, ջնել (գաւազանով հարուածել), **ապկնել** (ՄՄ 2019, 166բ):

ԱՊՈՒՇ ՄՆԱԼ, հրդ. Ապշել: Պերճ բանիւ եւ խրոխտ ձայնիւ համարձակ ընթեռնուին, առ որ հիացեալ՝ զարմացեալ **ապուշ մնային** ամենայն ժողովք հանդիսին (Դաւրիժ., 490): Ամենեքեան սոսկացեալք զարմացեալք **ապուշ մնային** (Դաւրիժ., 410): Նորա տեսեալ զարմացաւ և **ապուշ մնաց** (Տէֆթ., 319): Ի տեսանելն մարդ հիանայ եւ **ապուշ մնայ** (Յ. Կարն., 42):

ԱՊՕՐԻՆԱՌՐԱՊԷՍ, ա. Ապօրինի կերպով: Արգելին զնոսա ի քահանայազործութենէն առ ժամանակ մի իբրեւ **ապօրինաւորապէս** ձեռնադրեալս (Գալ. Կենս., 244):

ԱԶԱՄՊՈՒՐ, գ. Աջամբոյր: Ռեմի Ն. Բիւզ. առանց մեկն.: Դնացեալ տուաք զմոմն և զաջամպուրն (Զուար, 1867, 135):

ԱՋՈՐԴ, մկ. Յաջորդ: Զիս՝ Յակոբս Յիսուսի ընթրեաց վերայնամող կարգիս միաբանողաց և **աջորդ ժողովրդեանն** (ՄԺ I, 196): Որ ես **աջորդ մածին Մօսկովի թագաւորին** (եզով, 166):

ԱՌԱԳՐԵԼ, նր. Ասել, վերագրել: ԲՀ առագրել «իմնագրել»: *Առագրել - ասել, պատմել, վարկանել, բացառոցել, բացիրել (ՄՄ 2281, էջ 136ա):*

ԱՌԱՆԴԻ, գ. Անստոյգ բառ: *Եղեալ մարմին Յովհաննէսի / Հովիւ, հայր եւ առանդի (Դալ. Կենս., 39):*

ԱՌԱՋԱՍԱՅԵԱԼ, ա. Առաջ՝ նախկինում ասուած, վերոնշեալ: *Յիշես- ջիք... զառաջասացեալն զՏէր Անդ- րէաս հայրն մեր (Աղաւն. Միա- բանք, 252):*

ԱՌԱՋՄԱՆԷ,

ԱՌԱՋՄԷ, մկ. Նախկինում, ի սկզբանէ: *Առաջմանէ հռչակաւոր վանք լեալ է քաղաքիս (Յ. Կարն., 36): Առաջմանէ շարաճըճիկ ազգն Հոռոմոց բազում նեղութիւնս հասուցին ազգիս Հայոց (Յ. Կարն., 52): Տես զհրաշքն, որ առաջմանէ շատ թէքլիֆ ըրին, չէր կամեցեր (Աղաւն. Միաբանք, 312): Առաջմէ Զ-է օրաւար հող ծախսած կար, այսոնք այլ նոր ծախսեցինք (Սա- նահն., 156):*

ԱՌԱՋՆԱԴԷՄ, մկ. Նախապէս, սկզբում: *Զոր ցուցի յառաջնադէմն՝ առ ընթեր կայ Այեա Սօֆեան (Քէօմ., 29):*

ԱՌԱՋ ՏԱԼ, հոդ. Առաջարկել, խնդիր ներկայացնել: *Դարձեալ առաջ տվին վերոյգրեալ Աղաչայ տէ- բուղազուշներն (Դովր., 155):*

ԱՌԱՏԱԾԱԻԱԼ, ա. Առատապէս ծաւալուող, առատաձեռն: *Շնորհք ընդ ձեզ և խաղաղութիւն յԱստուծոյ Հօրէ մերմէ... և առատածաւալ*

պարգեատուէ (Սանահն., 41): Ի Հոգւոյն Սրբոյ կենարարէ և առա- տածաւալ պարգեատուէ (Դիւան Ն. Զուլ., 56):

ԱՌԱՔԵԼԱԿԵՐՏ, ա. Առաքեալի կեր- տած՝ հիմնած: *Կամեցայ եւ եկի ի Դաղատիայ յառաքելակերտ վանս այս (Յիշ. Ուլն., 286):*

ԱՌԱՔԵԼԱԿՏԱԿ, ա. Ինչպէս առա- քելական կտակ: *Համարձակաձայն վստահ եմք առ այդ... առաքելա- կտակ կանոն և տեառնահաստատ հրաման (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):*

ԱՌԱՔԻՆԱՓԱՅԼ, ա. Առաքինու- թեամբ փայլող: *Տեառն Յովհաննի- սի առաքինափայլի վարդապետի (Ագուլ. կոնդ., 93):*

ԱՌԵՂԻՑԻ, նր. Լինի, կատարովի: *Ռ- ղորմութիւն նորին էակից Բանին... մշտազուարճ առեղիցի (Կամենից, 257):*

ԱՌՁԵՌՆԱԿԱՆ, ա. Առձեռն՝ ձեռքի տակ: *Եթէ ոչ ունիք ճար առձեռնա- կան, ընդէ՛ր լինիք բժիշկ մեղանչա- կան (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 318):*

ԱՌՆԱՆԻԼ, նր. Անուանել, վերա- գրել: Ն. Բիւզ. *առնանիմ* «առեալ լինիմ»: *Առնանիմ - փոխաբերու- թեամբ առնանի վասն ազնուազու- նեղի, հռչակաւորի և համբաւածա- ւայի (Վ. Յուն., 70):*

ԱՌՆԵԼԱՅՈՒ,

ԱՌՆԵԼՅՈՒ, գ. Առնելիք, ակնկալիք՝ շահոյք: *Ամայ առնելացու շատ ու- նէր թէ Ըսպհան, թէ Երեւան, թէ Ա- քուլիս (Զ. Ագուլ., 163): Այր ոք որ պատրաստ ունեցաւ ի տան այն- քան հազար ոսկի, ապայ ո՛րքան*

պարտ էր նմա ունիլ առ դուրս առ-
նեցուք և կամ ի վերայ ընկերացն
(Ե. Մուշ., 31):

ԱՌՆԼԻՔ ՏԱԼԻՔ, հրդ. Պարտօք ու
պահանջ, ակնկալիք: ՀԲԲ առնե-
լիք-տալիք նոյն նշ.: Ազարն ընդ
Սեղբոսի ամիրային զատ իլախայ
(մասնակցութիւն) եղեալ է, առնլիք
տալիք ոչ ունի (Երուս. դիւ.):

ԱՌՈՏԻՆՔ, գ. Ոտֆի տակ ե-
ղած(ներ)ը, մօտակայ բաները:
Որք զառոտինսն անգիտանան, ոչ է
յարմար բերանաբաց լինիլ (Յ. Կո-
լոտ, 241):

ԱՌՈՒԱՐԵԱՆ ՄԵՐՁԱՒՈՐ, հրդ. Ա-
րիւնակից, մերձատու: Աստուած ո-
ղորմի ասացէք մահդասի խօճայ
Սահակին... և այլ ամենայն առուա-
րեան մերձատրացն (Ակոռ., 198):

ԱՌՈՒԿԱՊ ԼԻՆԵԼ, հրդ. Առևտուրը
կանգնել՝ կապուել (բոխը. առու-
ծախ-առուկապ): Վաճառականքն
առուկապ եղեալ են եւ ոչ կարեն
գնալ ուրեք (Դիւան Մխիթ., 80):

ԱՌՈՒՆԻԼ, նր. Ձգտել, հասնել ցան-
կալիին: Առնունիլ - հասանեմ ցան-
կացելոյ իրին, զոր կամէի, արդ ըն-
կալեմ զնոյն, լատ. քօնսէգուօռ (Վ.
Յուն., 10):

ԱՍԱՆԻԼ, նր. Թում է՝ հասնել, կամ՝
ասուել, պատմուել: Զի՞նչ է այս
կրկնակի չարաբօթ լուր, որ ասանի
ի Սուրբ Աթոռս և յականջս ամենե-
ցուն (Դիւան Ն. Զուդ., 107):

ԱՍԸՆՈՅ, գ. Սրանոց (ծան.
հրատ.): Ես՝ Թաւթանս միաբանեցա
Սուրբ Կարապետիս եւ գնեցի ի Վա-

ղաղնոյ զասընոցին Ը բաժնէ զմինն
(Դիւան հայ վիմ. II, 104):

ԱՍԻ (թուրք. asi), գ. Ապստամբ,
խռովարար, ըմբոստ: Պօղտան
կոխեց անցաւ գնաց եւ նոքայ
միամբտեցան, թէ մեք ասի չեմք,
մեք Օսմանլի ծառայ եմք (ՄԺ I,
225):

ԱՍՊԱՊԵՂԷՆ (թուրք. espar), գ. Հա-
գուստ, շորեղէն: ՄՀԲ ասպապ
«զգեստ»: Բարեպաշտն Միրաք ե-
լեալ զա Արզրում եւ առնու ապրըշ-
մեղէնս եւ ասպապեղէն եւ ցորեանս,
զի տարցէ ի տուն (ՄԺ I, 247):

ԱՍՏԵՂԱՇՐՋԱԳԱՅՈՒԹԻՒՆ, գ.
Աստղագիտութիւն, աստղաբաշ-
խութիւն: Ոմանք իմաստասիրա-
կան բանից հետեւեցան, բազումք
քերա
կանութեան եւ աստեղաշրջագայու-
թեանցն ծանօթացան (Պատմ.
հոթ., 32):

ԱՍՏԵՒԱՆԳ, մկ. Այս ու այն կողմ:
Անկայ ի գետնի՝ ծաւալեալ աստե-
ւանդ իբրու զխելաթափ (Դիւան
Մխիթ., 63):

ԱՍՏՈՒԱԾՈՒԲԱՆԱՊԵՏ, գ. Աստուա-
ծաբանութեան պետ, ուսուցչա-
պետ: Երեքերանեան աստուածա-
բանապետն եկեղեցւոյն Դիոնէսիոս
(Յ. Կոլոտ, 240): Եղեալ է նորին
աստուածաբանապետ եւ գլուխ այ-
նորիկ քաղաքին ազգատէմիւ (Դի-
ւան Մխիթ., 21):

ԱՍՏՈՒԱԾԱՆՋ,

ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԷՋ, ա. Աստծու իջած,
էջմիածնին տրուող մակդիր: Հաս-
տատեցաք հրամանաւ և բարձր իշ-
խանութեամբ Ս. Աթոռոյս էջմիած-

նի և աստուածաէջ Ս. Կաթողիկէի (Սանահն., 99): Տէր Նահապետ Կաթողիկոս ամենայն Հայոց և պատրիարք Վաղարշապատու լուսապայծառ և աստուածայէջ Սրբոյ Աթոռոյս էջմիածնի (Դիւան Ն. Զուղ. 112): Ի գահն շողազարդ եւ աստուածաէջ աթոռոյս էջմիածնի (Գալ. Կենս., 196): Աստուածաէջ եւ շնորհատու Աթոռս (Յ. Կողոտ, 122):

ԱՍՏՈՒԱԾԱՐԱԿԱՆ, ա. Աստուածային, աստուածական: ՄՀԲ աստուածալուր «Աստծուց լուր պարունակող, աստուածային»: Օն առեալ զշնորհն և զգեղմունս աստուածալրական պարգեւացն ի վերոյ գրելոցն ընձեռնութեանց յաստուածահոտն սրբութեանց (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):

ԱՍՏՈՒԱԾԱԿԱՅՈՅՅ, ա. Աստծու կանգնեցրած, աստուածահանոյ: ՀԳԲ աստուածակեցոյց «աստուածային»: [Թողթ] աստուածակացոյց տանդ և իմաստնապերճ կառավարչիդ և խնամատարիդ հասարակաց, յԱստուծոյ հօրէ ընտրեցելոյ (Ղուկ. նամ., 117): Սիրով ընկալաւ զմեզ ի գալն մեր յաստուածակացոյց քաղաքս Բիւզանդիոյ (Աղան. Միաբանք, 441):

ԱՍՏՈՒԱԾԱՀՈՏ, ա. Աստծու բուրմունքն ունեցող: Օն առեալ զշնորհն և զգեղմունս աստուածալրական պարգեւացն ի վերոյ գրելոցն ընձեռնութեանց յաստուածահոտն սրբութեանց (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՐԶ, ա. Աստծու շրջած, փխբ. Երուսաղէմ: Մտեալ

այսուհետեւ ի յաստուածաշուրջ քաղաքն և պատմեսցուր համառօտակի զտեղեացն այնոցիկ (Պատմ. Երուս., 1931, 237):

ԱՍՏՈՒԱԾԱՊԱՐ, ա. Աստուծով պարուրուած՝ շրջապատուած: Պետր վէքիլ իփրատոր ծովու և ցամաքի աստուածապար իշխեսցողի (Եզով, 418):

ԱՍՏՈՒԱԾՈՅԲԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Աստուածաբանութիւն: Աշղարխանայ այսպէս գրեալ են մեզ, թէ Մինաս աստուծոյբանութեան վարդապետ (Եզով, 370):

ԱՍՐԱԿԱՆ (բմառ.), ա. Այս, այստեղի: Յորժամ ընթեռնուք իրս ասրական / Մի՛ կատակիք որպէս գուսան (ՄՄ 1430, 102բ):

ԱՍՐԱՊ, գ. Կապար: Ասրապ (գրչ. ասրաբ), որ է ապար, որ է կապար, որ է արճիճ (ՄՄ 6275, 187ա):

ԱՎԷՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Աւետիս, ուրախ լուր, շնորհատուանք: Երկու կողմանց ավետութիւն ելել նորայ, պարսից երկիրն խռովէց և կտրվէց (Եզով, 353):

ԱՏԵՆԱԶՐՈՅՅ, ա. Ատենաւում գրուցող՝ ֆարսգող, ատենախօս, ումի Ն. Բիւզ. առանց մեկն.: Ինքն Եղիազար էր յոյժ ճարտարախօս եւ ճոռոմաբան, ատենազրոյց եւ բաղդատր (Զաք. Բ, 73):

ԱՐԱԲԱՏՈՒ, ա. Արաբների սերունդ տուող (վայր): Ելանէր մարդ եւ Որդի ի գործս իւր՝ սրբեալ եւ պարարտացեալ ի բուրաստանս եւ յանդաստանս արաբատու (Ագուլ. կոնդ., 88):

ԱՐԱՏԱՄԻՏ, ա. Արատատուր միաբնակացի, շարամիտ: *Արատամիտ* եւ զբազմախորհուրդ արքայս Շահաբաս զորդիս իւր զոմանս սպան եւ զոմանս կուրացոյց (*Դարիժ.*, 255):

ԱՐԱՐՄՈՒՔ, գ. Արար, գործեր, քաղաք: *Եթէ քոյդ արարմութ վասն իմ անկարգութեանս եւ անարժանութեանս էր, ո՞վ էր քեզ գիմակաց* (*Դիւ. Ա. Յակ., 1934, 124*): Կուսենք քո մեծ քաջութիւնդ եւ ամենայն ինչ բարի *արարմութդ* (*Եզով.*, 156):

ԱՐԱՏԳԱՆ, գ. Արտաւալայ: Ծախեցի... *Թէ՛ պահէ՞ցատեղ, թէ՛ ջուր, թէ՛ ջաղաց, թէ՛ մեր հորսագահ, թէ՛ արաւտգահ* (*Սանահն., 153*):

ԱՐԳԱՍԱՊԱՏԻ, ա. Մեծապատիւ, պատուարժան: Ժամանեցի գիր սիրոյ եւ ողջունի՝ *հանդերձ քրիստոսական օրհնութեամբն առ արգասապատիւ եւ մեծափառ սիրելի պաշտպանս* (*Դիւան Ն. Զուղ., 44*): Խորհրդաթիւ դատաւորաց, *արգասապատիւ տօլվաթաւորաց* (*Կամենից, 255*):

ԱՐԳՈՅԱԳԱՆ, գ. Մեծայարգ գահակալ, արքունակալ: *Արգոյագահի եւ վեհագոյն ընտանեաց մեծի բարերարիդ իմոյ սիրով աստուածականանալ յուշ առնեմ սրբոյդ* (*Դիւ. Ա. Յակ., 1932, 252*):

ԱՐԳՈՅԱՌ, ա. Յարգելի, մեծայարգ: *Հարկ է քեզ, զի ըստ արգոյատուր անուան քոմ երեւելի իշխատակ հոգեւոր թողցես քեզ յերկրի* (*Դարիժ.*, 276): Լեալ ամաց վաթ-

սուն եւ երից, արգոյատուր եւ մեծաշուք առաջի ամենայն ազանց (*Դարիժ.*, 278):

ԱՐԴԱՐԱՎԱՍՏԱԿ, ա. Արդար՝ ազնիւ վաստակող: *Շնորհք առաքելականի վերայ... փառազարդ իշխանաց, փարթամացոյց եւ գոյիւք զեղուն դօլվաթաւորաց, արդարավաստակ եւ քրտնաջան երկրագործաց* (*Դիւան Ն. Զուղ., 94*): *Հասցէ գիր օրհնութեան... արդարավաստակ երկրա-*

գործաց եւ առհասարակ ամենայն ժողովրդականաց (*Սանահն., 104*): *Հացագործ վարպետներաց, ի ստանալն քրտնավաստակ եւ ի վայելեն արդարավաստակ երկրագործաց* (*Ագուլ. կոնդ., 85*):

ԱՐԴԻՆԱՐԱՐ, ա. Արդիւնատու: *Արդինարար - շատերն* (*ՄՄ 1127, 133բ*):

ԱՐԴԻՆԱՐԱՐԻՉ, գ. ա. Նպաստող, զարգացնող: *Լինել արդինատուրիչ ընկալեցելոյ քանքարին* (*Գալ. Կենս., 107*):

ԱՐԵԱՆ ՄԵՐՁԱՌ, տե՛ս ԱՌՈՒԱՐԵԱՆ ՄԵՐՁԱՌ: *Օրհնեալ ձայնին արժանի եղէն... եւ զամենայն արեան մերձաւորքն՝ զկենդանիքն եւ զհանգուցեալքն ամէն* (*Դիւան ժ.*, 27):

ԱՐԵԱԿԱԿԱՊԱՅԾԱՌ,

ԱՐԵԿԱՊԱՅԾԱՌ, ա. Արեգակի նման պայծառ: *Յակոբ կաթողիկոս ամենայն հայոց եւ պատրիարք Վաղարշապատու... ազինադիտակ եւ արեգակնապայծառ Մեծի Աթոռոյ Սրբոյն էջմիածնի* (*Դիւան Ն. Զուղ., 51*): *Տէր Գրիգոր Բաղիշեցի արեգնապայծառ եւ սրբազան մեծ*

վարդապետն (Աղան. Միաբանք, 62):

ԱՐԵՆԱՏ,

ԱՐԸՆԱՏ, ա. Բնիկ: ՄՀԲ արենատ «աւելորդ արիւն» (Խմաստափոխ.): Լայփսիկ է քուրվիրշտն Սաքսին եւ է լօթռան արենատ երկիրն (ՄԺ II, 406): Հայրն... էր փառք եւ պարծանք արընատ ազգիս հայոց (Դիւան Մխիթ., 135): Նաեւ շնորհակալ կուգա արընատ քաղաքը (Դիւան Մխիթ., 135):

ԱՐԵՆԵԼԱԿԱՆ,

ԱՐԵՆԵԼԵԱՆՅԻՔ, գ. Արեւելցի, Արեւելեան Հայաստանից: Յորմէ ժամանեսցի գիր սիրոյ եւ օրհնութեան... ճշմարտալոյզ վարդապետացդ, արեւելականացդ եւ արեւմտականացդ (Գալ. Կենս., 339): Ձեզ ամենեցունդ պատուիրեմ հարկիւ թէ արեւելականքդ եւ արեւմտականքդ (Գալ. Կենս., 340): Որքան հարուստ է սա անձն եւ ամենայն արեւելեանցիք (Գալ. Կենս., 277):

ԱՐԵՆՄՏԱԿԱՆ, գ. Արեւմտացի, Արեւմտեան Հայաստանից: Յորմէ ժամանեսցի գիր սիրոյ եւ օրհնութեան... ճշմարտալոյզ վարդապետացդ, արեւելականացդ եւ արեւմտականացդ (Գալ. Կենս., 339): Ձեզ ամենեցունդ պատուիրեմ հարկիւ թէ արեւելականքդ եւ արեւմտականքդ (Գալ. Կենս., 340):

ԱՐԸՆՏԱԴՈՐ (լատ. arendator), գ. Վարձառու: Զայնպիսին անպատճառ ունենայ ճուրղամ տալու ժիմճրի. կէսն դըլնաճին ըլայ, կէսն արընտազօրինը ըլայ (Գովր., 100):

ԱՐԹՆԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ, գ. Արթնութիւն, զգօնութիւն: Ամենեքեան զարդարեալք էին զանազան առաքինութեամբք... ոմանք արթնակացութեամբ, ոմանք արտասուահեղութեամբ, ոմանք լուկացութեամբ (Դարիժ., 221):

ԱՐԹՆԱԶԱՅՆ, ա. գ. Արթուն՝ կենսատու ձայն: Մաքրոցն է այս նիւթ պսակաց եւ պատժապարտիցն՝ առիթ ազատութեան ըստ ողբերգող արթնաձայնին սրբոյ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):

ԱՐԺԱՆԱՆՈՒՄԲ, ա. Արժանատւութիւն: Կիցի համարձակութեամբ զըրիստոսական պաշտօնս կատարել առաջի Քրիստոսի... եւ ընդ երջանիկ արժանախումբ ձեր սուրբ հանդէսդ (Դարիժ., 471):

ԱՐԺԱՆԱՊԱՏՈՒԵԱԼ, ա. Արժանապատիւ, պատուի արժանի: Զարժանապատուեալ եպիսկոպոսունս երուաղէմայ՝ զՏէր Սարգիս եւ զՏէր Եսայի աղաչեմ յիշել (Աղան. Միաբանք, 479):

ԱՐԾԱԹԱՎԱՀԱՌՈՒԹԻՒՆ, գ. Արծաթի վանառութիւն, փխբ. կաշառակերութիւն: ՀԲԲ արծաթավաճառ «արծաթ վանառող, դրամի առևտուր անող»: Փաշայք մեծամեծք եւ զօրեղք առեալ զիշխանութիւն արծաթավաճառութեամբ՝ եւ հարկու ձեռով գան, եւ դողացուցանեն զամենեւեան (ՄԺ II, 393):

ԱՐԿԱԹԵՂԷՆ, գ. Երկաթեղէն: Ես՝ Զաքարիայ ամէն շինեցի՝ թէ՛ ուստի, թէ՛ արկաթեղէնի, թէ՛ փայտի,

թէ՛ դուրգար ու թէ՛ գաջի, թէ՛ քարի (Զ. Ագուլ., 91):

ԱՐԿԱԹ ԶԳԵԼ / ԳԶԵԼ, հրդ. Խարիսի գցել (նախ): *Յամի ՌճԹ յունվարի մէկումն նալն եկին Իսպանիայ, ի քաղաքն Կալիս արկաթ գձեցինք* (Զ. Ագուլ., 55): *Այսօր եկինք Իզմիր, արկաթ գձեցինք, դուրս ելանք ցամաք* (Զ. Ագուլ., 55):

ԱՐԿՎԱՊԵՏ, գ. Գանձապետ, գանձապահ: *Արկղապետ, ի ձեռս որոյ հարկ է յանձնեալ լինել ամենայն հասոյթի եկամտական* (Ուղուր., 270): *Զամենայնն ամիս յամսոյ հասուցանել ի ձեռս արկղապետին* (Ուղուր., 271):

ԱՐՀԵՍՏԱԿԵՐՏ, ա. Արուեստաւոր կերպով կերտուած՝ կառուցուած, հոյակերտ: *Դուռն է յոյժ ընդարձակ և բարձրագոյն ի մէջ եկեղեցւոյն բացեալ, և տեսութիւն դրանն կարի գեղեցկատես և արհեստակերտ* (Պատմ. երուս., 1931, 273):

ԱՐՀԻԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ, գ. Արքեպիսկոպոս, եպիսկոպոսապետ: *Ի պատրիարքութեան տեսռն Պետրոսի նորապսակ արհիեպիսկոպոսապետի* (Աղան. Միաբանք, 365):

ԱՐՀՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Օրհնութիւն: *Ի թվին ՌՀԴ (1625) եկայք ի սուրբ երուսաղէմ և այսքան տարիս զվանաց արհնութեան նամակներն կու գրէաք* (Աղան. Միաբանք, 356):

ԱՐՁԱԿԱԳԼՈՒՆ, ա. Արձակ զլխով, առանց խոյրի, փխր. գոռոզացած: *Դու որ արհամարհէիր... զանուղղագնաց վարս այլ սևագլխաց ինքնահաւան, ինքնահաճ, արձա-*

կազուիս շրջողաց (Դիւ. Ս. Յակ., 1934, 124):

ԱՐՁԱԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Լայնարձակութիւն, ազատութիւն: *Ն. Բիւզ. արձակութիւն «հետաւորութիւն» (իմաստափոխ.), ՀԲԲ արձակութիւն «արձակ լինելը»: Ամենայն կողմից արձակութիւն է նոցա, որ քան զմոծակ բազում են ի վերայ երեսաց երկրի (Նզով, 372):*

ԱՐՃԷՃ, գ. Արհիմ: *Ի Հապաշի երկիրն ոչ գոյ բնաւ արծաթ, պղինձ, կլայէկ, արճէճ, բայց ոսկի շատ* (Յ. Թուլունջ., 310):

ԱՐՃՃԱՊԱՏ, ա. Արհիմով պատուած: *Բոլոր վերնատունն, որ է շուրջ զգերեզմանան Քրիստոսի, ունի ժՁ կամարս... և մեծ գմբէթն արճճապատ* (Պատմ. երուս., 1931, 339): *Ի ներքոյ արճճապատ մեծի գմբէթին շինեալ գոյ մատուռ* (Պատմ. երուս., 1931, 339):

ԱՐՄԵՆՈՊՈԼՍԵՅԻ, գ. Հայերի համար կառուցուած հաղափ բնակիչ, տե՛ս նաև ՀԱՅԱՔԱՂԱՔ: *Անդաստանս եւ գեօղս, որպէս ունին արմենոպօլսեցիք* (Դիւան Մխիթ., 142):

ԱՐՈՒՃԱՆ, ա. Ճոխ, հպարտ: *ԲՀ ունի արուճանակ «լիքացօղ»: Արուճան - պերճ, ճոխ, սէգ, աշխարհալուր* (ՄՄ 2281, 135ա):

ԱՐՈՒՅՄՈՒՆՔ, գ. Վարաւում, յորդացում (ջրի), ջրհեղեղ: *Թվին ՌԿՁ յուլիսի ժէ քաղաքս անձև եկաւ, գետոց արուցմունք եղաւ, ԺԻ կարմունճ տարաւ, ե-Ձ հոգի խեղդեցաւ* (ՄԺ I, 208): *Մէկալումն գի-*

շերն անձրեւ եկաւ, գետոց արուց-
մուք եղաւ, որ շատ տուն բլաւ, շատ
կարմունճ տարաւ (ՄԺ I, 227):

ԱՐՏԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ, գ. Իրագործում,
ի կատար ածուելը: ՀՅԲ ունի ար-
տագործել «գործել՝ գլուխ բերել,
անել, կատարել»: Յանձնեալ զիս
Աստուծոյ եւ սրբոց խնամակա-
լուացս՝ ակնկալէի արտագործու-
թեան կարծեացս (Կամենից, 151):

ԱՐՏԱՍՒԱԿԱՆ, չբ. Բոլոր կողմերը
տարածուել՝ ծալալուել: Բղխիցի
լոյսն ի սրբազնասուրբ գերեզմա-
նէն, որ ի նոյն ժամայն որոտալով ի
ներքուստ կողմանէ արտածալե-
ցաւ լոյսն ի սուրբ գերեզմանէն
(Պատմ. Նրուս., 1932, 13):

ԱՐՏԱՀԵՂԱՆԻՆ, նբ. Բխել, յորդել,
տարածուել: ԱԲ արտահեղում
«դուրս վազցընել»: Յատուկ ար-
տահեղանի ի յենթակալէ՝ առանց
փոփոխման (ՄՄ 1756, 115ա): Ա-
մենայն բարի տրամադրութիւն
մարմնոյ արտահեղանի առ սիրտ
(ՄՄ 1756, 157ա):

ԱՐՏԱՍՈՒԱԹԱՓ, ա. Արտասոմ թա-
փելով, արտասուալից: Հայցեմ ա-
ղերսիւ, զի ընկալցի Տէրդ իմ զձօ-
նեալս երկրպագութիւն արտաս-
ուաթափ հայեցողութեամբ (Դիւ. Ա.
Յակ., 1930, 385):

ԱՐՏԱՍՈՒԱԹՈՅՐ,

ԱՐՏԱՍՈՒԱՅՈՒՈՒ (գրբ. արտաս-
սուաթօր), ա. Արտասուալից: Ա-
մենեքեան ցաւագին սրտիւ՝ արտա-
սուաթոյր աչօք սգային վասն ազ-
գին Հայոց (Դարբիժ., 303): Լալի
աչօք և արտասուայթոռ սրտիւ տո-

չորմամբ լանձօք ծունկս անկեալ
աղաչանօք արզ արարից (Նզով,
340):

ԱՐՏԱՍՈՒԱՀԵՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Արտա-
սոմի հեղում: Ամենեքեան զարդա-
րեալք էին զանազան առաքինու-
թեամբք... ոմանք արթնակացու-
թեամբ, ոմանք արտասուահեղու-
թեամբ, ոմանք լուակացութեամբ
(Դարբիժ., 221):

ԱՐՏԱՏՆԻ, ա. Արտաթին, դրսեկ, ոչ
տնային: Արտատնի - որ ի գործ
արկանի արտաքս քան զտունն, և
կամ իր ինչ, որ ոչ է տնային (Վ.
Յուն., 14):

ԱՐՏԱՔԱՂԱՔ, գ. Քաղաքից դուրս
գտնուող մասը, արտարձան: Դո-
ւով իմ յարտաքաղաքի... գնացի առ
Ս. Խաչն, որ է հանդէպ նոյնոյ վա-
նացն ի վարժատանն քահանայապե-
տական (Կամենից, 147): Հարին եւս
զարտաքաղաքն (Կամենից, 147):

ԱՐՏԱՔԱՐԵՆ, 1. նբ. Դուրս քաշել,
դուրս բերել: Արջք մուծանեն
զգլուխս իւրեանց ի ներքս, զի ար-
տաքարշիցեն զխորիսիս, իսկ մե-
ղուքն զայրացեալք և սրտմտե-
ցեալք խայթեն զաչս նոցա (Նոր.
ծաղ., 52): Արտաքարշեցեալ ան-
տուստ (բնագրում՝ անտուտ) ի
սպասաւորէն՝ գնացաք ընդ ուղիս
շաղախուտ, ցանկամիջոց Պուղտա-
նուլքային (Կամենից, 149): 2.
փխբ. Թարգմանել: Նս տեսի, որ
կարի հարկաւոր էր արտաքարշել ի
մեր բառն, բայց անկարելի էր և
դժուար (Տէֆթ., 319):

ԱՐՏԱՔՍՈՒ, մկ. Արտաքսուած: Ար-
նուցեալ որդեակդ ի քէն արտաք-

սու /Գէշ-գէշ պատառի գազան ոսոխու (ՈՒՄՀԲ II, 77):

ԱՐՏԵԼԱՆԵԼ, չբ. Դուրս ելնել, դուրս գալ: Դոնէ նախ քան զմուտ արեւոյն յանտառէն արտելանիցէաք (Կամենից, 153):

ԱՐՏԵՆՈՒՆ, գ. Արտեանունմ: Փէշտ. արտեան «գագաթն բարձր տեղոյ իրիւք, ծայր, կատար»: Արտեւուն - վերջնագոյն մասն ճակատոյն, որ մակաչաց վերակայի, ծածկեցեալ հերօք կարճաբուսիւք, զոր ռամկօրէն ունք վերաձայնեն (Վ. Յուն., 14):

ԱՐՏՈՒՂԱՆԱՂԱՅ, ա. Զարտողի ընթացող: Ոչ որպէս զարտողախաղաց նախ զկծեալ արդ, այլ... սկզբնագոյ ձայնիւ ջանամք ի դոյն և յարիմք ի դոյն (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):

ԱՐՏՈՒՂԱՅ, գ. ա. Զարտողի, փխբ. խառնակիչ, խոտվարաւ: Ի Հալէպ խառնակութիւն ինչ եղեալ իցէ, յորմէ արտողղաք հալածումն յարուցեալք իցեն (Իւան Մխիթ., 111):

ԱՐՅԱՆԱԳԻՐ, գ. Արձանագիր (ծ>ց): Ընդ այլ եկեղեցական անցուցանիցեն ի յարցանագիրս (գրչ. արձանագիր) իւրեանց (Իւան Մխիթ., 15):

ԱՐՓԱՆԱՂԱՅ, ա. Արեգակնափայլ, արեգակնային: ԱՐ արփիախաղաց «արեգակից ծագող՝ բխող»: Դասն Հոփիսիմեաց... որք իբրեւ զաստեղակու բանակս արփախաղաց ճառագայթիւք յարմեմտից յարեւելս գիմելք (Ագուլ. կոնդ., 88):

ԱՐՓԱՏԵՍԱԿ, ա. Արեգակի նմանութիւնն ունեցող: ԱՐ արփիատեսիլ «արևի նման»: Իբր ի հայելոջ ի յինքեանսն զարփատեսակն զգեցեալ (Յ. Կոլոտ, 313):

ԱՐՔԱՅԱԳԱՆ, գ. Գահանիստ, մայրաքաղաք: Գրեցաւ սուրբ և սրբոց ճեմարան Յայսմաուրս ի մեծապանծ և ի բարձրափառ, ի ծովապատ և յարքայազահ քաղաքն Կոստանդնուպոլիս (Դարիժ., 403):

ԱՐՔԱՆԻՍ, ա. գ. Արփայանիստ: Թափեաց ի նմանէ զՄիջագետս, զԱսորեստան և զայլ արքանիստ աշխարհն (ՄԺ II, 315):

ԱՐՔԵԱԿԱՆ, գ. Արփայական: Ոսկին պատիւ արքեական, աւետիս (ՈՒՄՀԲ, 90):

ԱՐՕՏԱՇՐՋԵԼ, չբ. Արօտալայրում շրջել՝ արածեցնել: Ամէն օր հանդիպէաք բանակի նոցա, զոր յարօտաշրջեալ արածէին զուղտս, որպէս ի Տաճկաստան՝ թուրքմանք (Միմ. Լեհ., 310):

ԱՒԱԳԱՅՐ, գ. Արգար անուան ստուգաբանութիւնն է՝ ըստ Ստեփանոս Ռօշփայի: Կոչեցաւ Աւագայր, որ ոչ կարացեալ ասորոց և յունաց ուղղակի արտաբերել՝ կոչեցին Արգարոս (Ստ. Ռօշփայ, 3):

ԱՒԱԶԱԳՈՅՆ, ա. Աւազի գոյնն ունեցող: Դու ևս սուտակն լիզիրոն / Որ է կապուտ, աւազագոյն (ՈՒՄՀԲ II, 82):

ԱԻԱՂԱԿՈԶԱԿԱՆ, ա. Կ. Պոլսի դարպասներից մէկի անուանումն է: Անցանելովն ընդ դրունս Մաքսապետականին և Աւաղակոչակա-

նին՝ վախճան առեալ առ տունն վանից (Դարիժ., 426):

ԱՒԱՆԱՄԷՋ, գ. Ասանի մէջ, ասանի ներսը: Ոչ ումեք տուեալ զճանօթութիւն, թէ եւ յաւանամիջի անդ զոմանս տեսի (Կամենից, 156):

ԱԻՆԼԱԿՇԻՌ, գ. ա. Աւելի կշիռով, ավելի շատ: Ասացեալ են ի «հասիաթի գիրքն», թէ երկու պատերազմողի որ կողմն որ աւելակշիռ արմատտ լինի, այն կողմն յաղթող լինի (Դարիժ., 444):

ԱԻՆԼ(ՈՐԴ) ԱՆՈՒՆ, հրդ. Յաւելեալ ամուճ՝ մականումն, յաճախ նաև՝ ազգանուն: Այս է տապան հանկըստենի Մաշտեսի տէր Հայրապետի, սա է գեղճէն Կալերցի, աւել անուն սա Տաստչի (ԴՀՎ II, 140): Երեւանայ Սէֆիդուլի խանիցն դաշար Յուէնխան բէկն Ագուլիս այսօր դուրուղայ եկաւ ժ ձիաւորաւ, աւել անունն՝ որ կոչի Թարխան (Զ. Ագուլ., 70): Սկսեցին այնպէս ձայնել Յեահիյեայ, այս իմ աւելորդ անունն անկից մնաց (Ն. Մուշ., 130):

ԱԻՆՏԱՐԱՆԱԶԱՓ, գ. Աւետարանի չափն ունեցող, ոչ մեծ (պատկեր): Այս խորանի վերայ [կայ] խաչ մի... և չորս կողմն աւետարանաչափ պատկեր (Զուար, 1868, 379):

ԱԻՆՏԱՐԱՆԱՅՈՒ, գ. Աւետարանի համար նախատեսուած (մագաղաթ): Որնէր Բ աւետարանցու մագաղաթն (Աղան. Միաբանք, 231):

ԱԻՆՐԱՔՆԱԿ, ա. Աւերակներում բնակուող: Եւ յաղագս երկնանման եւ ադինասարաս եկեղեցեաց զի՞նչ

ասացից, որք ի խաւարի մնացեալ եւ... եղեալ հանգրուանք աւերաքնակ բուոց (Դարիժ., 88):

ԱԻԺՆՏԱԿ, գ. Օժանդակ: Աւժնտակ - գործակից (ՄՄ 1127, 133ա):

ԱԻԻԼԱՅՆԵԼ, նբ. Աւելացնել, յաւելել: Էլ իվելի ձեր Հայոց ասկին նեղութիւն և տանջանք կու աւելացնեն (եզով, 358):

ԱԻԻ, մկ. Աւելի շատ, առաւել: Տարիմըն կեցաւ՝ պահմն Կաֆան, Կէզլով, Խարա-Սուն եւ այլ պաղի տեղրանք, ալի մեր քաղաքն եկաւ (ՄԺ I, 218):

ԱԻՐԼՈՅԵԼ, նբ. Անջատել, բաժանել: Աւրլոցել - անջատել, տրամատել, պողել, քահել, մեկուսել, քեցել, բացառաբել (ՄՄ 2281, 124բ):

ԱԻՐՈՒԿ, ա. Չնչիմ: ՀԲԲ աւրուկ «աւրուած, մանրած՝ մանր դրամ» (խմաստաւորիւ.): Աւրուկ - չբաւոր, փինատ, անքատ, չուար, անտարր (ՄՄ 2281, 125բ):

ԱՔԱՌՆԱՇՈՅՏ, ա. Հապնեպ. ինքնավստահօրէն արագ: Առաքնաշոյտ - կարի վաղվաղուն և երագ ի փոխել արեանցն, յորում ցուցանի երբեմն ինքնահաւանութիւն իմն, լատ. փոէփոսփէտուս (Վ. Յուն., 16):

ԱՔՍՈՐԱՏԱՐ, գ. Աքսորի տանող, ուղեկից պահապան: Կաշառեցին զղափուճի պաշին աքսորատարն պատրիարգին գիտութեամբ և խորհրդեամբ պօստանճի պաշուն (Դիւան ժ, 85):

- Բ -

ԲԱԳՁԱԶԱՅՆ, մկ. Միանգամայն: ԱԲ բազձաձական «հաւաքական», ՀԲԲ բազձաձ «հաւաքուած, հաւաքումն»: Փաղանգամայն - միանգամայն, բազձաձայն (ՄՄ 2281, էջ 136ա):

ԲԱԴԱԼ (արաբ. badal), գ. Փոխանորդ, համարժէք: Արխի տեղի համար բաղայն տվիր մեզ Փոխտանցէ գնուածու արխինքն, Փրճօլանցէ գնուածու այգու կէսն (Սանահն., 160):

ԲԱԶՄԱՆԵՐԿ, ա. Բազմաշան, տֆնաշան: Արդ՝ այսպէս բազմաերկ աշխատութեամբ... հազի թէ կարաց բառնալ զձանր բեռն հարկին (Դարիժ., 256): Տէր Փիլիպպոս կաթողիկոսն բազմաերկ վաստակօք զամենայն շինուածսն վերըստին շինեաց բովանդակ (Դարիժ., 260): Ես այսու դիտաւորութեամբ եւ յուսով յանձն առի զայսպիսի յոգնաշխատ եւ զբազմաերկ եւ զտաժանելի գործս (Դարիժ., 502):

ԲԱԶՄԱՐՆԾԱՅ, ա. Բազում ընծաներ պարունակող: Տեսեալ զամենայն նախարարս՝ զհինս եւ զնորս եւ հաճեալ զմիտս նոցա բազմաընծայ աղերսիւ (Դարիժ., 255):

ԲԱԶՄԱԿԱՆ, գ. Հարկի տեսակ, թերևս՝ խնջոյքների, հաւաքոյթների համար տրուելիք հարկ: ԱԲ բազմական «հրաւիրուած, հանդի-

սական» (իմաստափոխ.): Մեզ հէնց գիր տվին, որ մեզանէ էլ բազմական շուգեն (Սանահն., 136):

ԲԱԶՄԱԿՈՒՏԱԿՈՒՄՆ, գ. Բազում՝ մեծ կուտակումով: ԱԲ բազմակոյտ, ՄՀԲ բազմակուտակ նոյն նշ.: Զբազմակուտակումն տարրական ջրոց ի բերանոյ Բարձելոյն կոչեաց ծովս (Յ. Կոլոտ, 245):

ԲԱԶՄԱՀԵԾԵԼ, ա. Բազում հեծեալներ ունեցող, զօրեղ: Ի յԱրգրոմ քաղաքին Ապագա փաշայն, յոյժ արի եւ քաջ պատերազմող եւ բազմահեծել (Դարիժ., 432):

ԲԱԶՄԱԶԱԳՈՒՆՔ (բնստ.), գ. Բազմաթիւ ձագեր ունեցող: Ըզձեզ գովեմք, ո՛վ հոգեսունք... ծառք կըրկնոստեղք քաղցրաբանիչք եւ զարդուցիչք բարձրաթրոհիչք բազմաձագունք (Յ. Կոլոտ, 94):

ԲԱԶՄԱՄԲԱՐ, ա. Փարթաւ: ՀԲԲ բազմամբար «բազմահամբար», վերջինս էլ՝ «ած. մեծ համբար՝ մեծ պաշար պարունակող, շատ համբարուած»: Բազմամբար - փարթաւ, կարող, համակալ (ՄՄ 2281, 135ա):

ԲԱԶՄԱՅՈՅՈՒԹԻՒՆ, գ. Բազմութիւն, բազմաբանակութիւն: Եկեալ պատմեսցէ ձեզ զաղաւներամ բազմայոյութեանց եւ կամ զմերոյ ծերունակ տկարութեանց (Ագուլ. կոնդ., 94):

ԲԱԶՄԱՇԱՐԵԼ, նր. Շարժել, փոփոխել: ԱԲ և ՀԲԲ *բազմաշար* «աժ. շատ շարժեր ունեցող, շատ օղակներից բաղկացած (շղթայ)»: *Բազմաշարել* - շարժել, միտել, յեղանակել, միաշարել, խարքալել (ՄՄ 2281, էջ 135բ):

ԲԱԶՄԱՈՐԴԻ, ա. Բազմազառակ: ԱԲ *բազմորդի* նոյն նշ.: *եթէ մայրն բազմորդի և Աթոռն Քրիստոսագիր աշսպէս կայր, որպէս ասացաք (Դիւան ժ, 49):*

ԲԱԶՄԱՊԱՌԱԿ (հայ. պառակ «ոչ խառնէրի հօտ», նաև՝ «չերտ»), ա. Բազմաշերտ, ճեղքեր ունեցող: Դարձեալ *կարկատեցաւ բազմապառակ հերձումն նոցա (Դիւան Մխիթ., 142):*

ԲԱԶՄԱՍՔԻ, գ. Խառնիճաղանջ ամբոխ (ծամ. հրատ.): *Եւ օր մի շաւղաթ արար շահն, թէ՛ բազմասքին թող իջնու, բան չեմ ասեր (Դիւան ժ, 25):*

ԲԱԶՄԱՎԱՆՔ, ա. Բազում վանքեր պարունակող: Վասն *պահպանութեան իրեանց գոլով պահարան բազմավանք սրբոց նշխարաց ներ եղին պահարանոջս (ԴՆՎ VII, 110):*

ԲԱԶՄԱՏԵՆՁ, ա. Խիստ տենչալի: ԱԲ ունի *բազմատենչալի*, բազմատենչիկ նոյն նշ.: *Բազմատենչ սիրով և համբոյր երկնագնաց գարշապարաց ձերոց... և հարցանեմ զհարգից ձերոց և զորպիսութեանց (Ոսկ. նամ., 1966, 294): Մեծամեծաց և փոքրոց բազմատենչ սիրալրական ողջոյն քրիստոսապարզե (Դիւան Ն. Զուղ., 106):*

ԲԱԶՄԱՏՈՒ,

ԲԱԶՄԱՏՈՒՐ, ա. Շատ տոտղ՝ առատաձեռն: *Ի մէջ կաթողիկոսական իշխանութեանն Մեկքիսէթն առաւել ձեռնբաց եւ բազմատուր (գրչ. բազմատու) էր դրամօք եւ այլ իրօք (Դարիժ., 193):*

ԲԱԶՄԱՌՈՒՅՅ, մկ. Վաղուց ի վեր, հնուց: *Մինչ բազմաւորաց ակն ունէի / Կենաց առնուլ զշրջան (ՀՎԲ, 319):*

ԲԱԶՄԵՂԱՆԱԿ, ա. Բազմատեսակ: *Ստութիւն որ է՝ մոլութիւն իմն ընդդէմ ճշմարտութեան և է՝ բազմեղանակ (Նոր. ծաղ., 129):*

ԲԱԶՄՈՂՈՔ, գ. Մեծ ողոճով՝ աղաշանճով: ՀԳԲ *բազմողորմ* «բարեգութ»։ Ապա *անդ ողորմաբար խեղդամահ արարեալ՝ կորուսանեն զարքայն [Օսման] իւրեանց, որ բազմողոք աղաղակաւ հայցէր ամենից զփրկութենէն եւ ոչինչ օգտէր (Պատմ. Խոթ., 79):*

ԲԱԶՊԱՆՏ, գ. Բազպանտ - թեզենիք (ՄՄ 1127, 136բ):

ԲԱԺԱԿԱՐՔՈՒ, ա. (Չարչարանքներ) բաժակից ըմպող, փխբ. շարչարակից: ՀԲԲ *բաժակարբու* «գինի խմող»։ *Որնի զգլուխ առաջին բաժակարբու մարտիրոսին եւ սիրելի աշակերտին Քրիստոսի (Յ. Կոլոտ, 211):*

ԲԱԺՆՈՂ, գ. Բաժնող - հերձուածող (ՄՄ 2019, 182ա):

ԲԱՂՁԱՔԱՐՇՈՒԹԻՒՆ, գ. Բաղձամբ, կարօտ փաշելը: *Բաղձաքարշութիւն - քարշումն ի փաղձանս և ի*

կարօտանս կամ քարշեցումն ի բաղձանաց (Վ. Յուն., 16):

ԲԱՂՈՒԲԱՂՋԱՅ, գ. Այգի ու մարգագետին, բոստան: Շինեցի զխոլթ, զբաղուբաղջէս և զջրաղացներս եկեղեցւոյս վախճ տուի (ԳՂՎ V, 215):

ԲԱՄՊՈՒԼ, գ. Զորի: Բամպուլ, որ է շորեակ (ՄՄ 6275, 190ա):

ԲԱՆԵԼ, չբ. Զայնել, ձայն հանել: ՀԲԲ բանել «աշխատել. պիտանի լինել. մշակել, աշխատագործել», ՄՀԲ բանիլ «աշխատանք կատարել, գործել»: Բանել - ոգել, ձայնել, առադրել (ՄՄ 2281, էջ 136ա):

ԲԱՆԿԻԿ, գ. Բան (փղջ.), մի կարն խօսք, միտք: Քանի բանկիկ մի այլ ասեմ / Վասն հայոցն, որք ի Լովն են (Սիմ. Լեհ., 402):

ԲԱՆՊԱՍԱՆՔ, գ. Բամբասանք: Մեղուցեալ եմ... ականջովս չարին ունին դնելով, բանպասանաց դատարկութեամբ դատողութեամբ (Հնատիպ, 37):

ԲԱՆՏԱՏԵՂ, գ. Բանտի տեղ, Յիսուսի բանտի տեղը երուսաղէմում, Սուրբ Յարութեան տաճարի մէջ: Է յաջակողմն սեղանոյն բանտատեղն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ... և մեծարի յազգէս մերմէ (Պատմ. երուս., 1931, 235): Զախ կողմն բանտատեղն է, որ Աննայի տունն է (Զուար, 1868, 371):

ԲԱՇԵԱՅ (թուրք. baska), մկ. Ուրիշ, բացի: Շահ ինչ, զէնէն բաշխայ, ետոյ է արապայ մարդ եկաւ մերկիկ, բորբք (ՄԺ I, 221):

ԲԱՁՃԻ (թուրք. pacaci) գ. Խաշ պատրաստող և վաճառող, խաշանոց: Կածկըտուն, հեղեղն եկաւ եւ պատեց բոլոր քաղաքն... աշճիներն ու բաշճիներն, պէզազներն ու խազազներն (ՄԺ I, 219):

ԲԱՌՆԻԼ (գրբ. բառնալ), նբ. Վերացնել, փխբ. պատծել: ՀԲԲ բառնել «վերացուել, բարձուել»: Ի բառնիլ Տեառն զօրութեամբ այնպիսիեաց ցեցակեղէք կերչացն (Յ. Կոլոտ, 264):

ԲԱՍՄԱՅ ՏԱԼ,

ԲԱՍՄՈՎ ՀԱՆԵԼ, (թուրք. basma «տպուած»), հրդ. Տպագրել, տէս նաև ՊԱՍՄԱՅ ԳԻՐ: Ոսկան վարդապետն այժմուս գնացել էր վասն գրքեր բաամայ տալու, որ այս ժամ է Ֆոնգստան է (Զ. Ագուլ., 108): Աստուածաշունչն այս Ոսկան վարդապետս հանեց բաամով, շատ շատ գրգէր հանեց (Զ. Ագուլ., 108):

ԲԱՐԱԿԵՍՈՒԿ, ա. Նրբածայն: Իմ կանանչագոյն թուլթակ հաւիկ / Զերդ բանաւոր բարակխօսիկ (Ուրիշ, 350):

ԲԱՐԱՀԱՅՐ, գ. Բարի հայր, նախահայր: Զայս արծաթն գործեաց բարահայրն Աբրահամու (Հնատիպ, 14):

ԲԱՐԲԱՐ, ա. Բարին, բարիք (բնագրում եղել է բարբարին, սակայն հրատ. դարձել է բարին): Աստուած զհրեանցն բարբարին յիշէ և իւր ծնունդքն (Սանահն., 174):

ԲԱՐԴԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Խրթնութիւն, բարդ խօսելը: Զանալի է հոգունակաբար զգուշանալ ի սնա-

փառութենէ եւ ի բարդաբանութենէ
(Դիւան Մխիթ., 59):

ԲԱՐԵԱՅԱՍԷՐ, ա. Բարեսէր, բարե-
պաշտ: Որում բարեացասէր
գունդք յերկնէ (Դիւան Մխիթ.,
140):

ԲԱՐԵԲԱՂՁ, ա. Բաղձալի: Բարե-
բաղձ տենչանօք ձեզ ձօնեալ նուր-
բեմ (Յ. Կոլոտ, 235):

ԲԱՐԵԲԱՇՏ, ա. Բարեպաշտ: Աստ-
ուած ողորմեացի բարեմիտ և եր-
կիւղած և աստուածասէր բարե-
բաշտ Սօլթանին (Հնատիպ, 71):

ԲԱՐԵԲԱՐՈՅՈՒԹԻՒՆ, գ. Բարոյա-
կանութիւն, առաքինութիւն: Մար-
դավարութիւն, որ ըստ Պրիսկիա-
նոսի կայանայ ի յերիս. նախ ի քա-
ղաքականութիւնս և ազատակա-
նութիւնս, երկրորդ՝ ի բարեբարո-
յութիւնս (Նոր. ծաղ., 190):

ԲԱՐԵՆՕՍԻՁ, գ. Միջնորդ: Ետ գե-
րազանցութեան ձերոյ զմի մեծ բա-
րեխօսիչ (Դիւան Մխիթ., 65):

ԲԱՐԵԿԵՆՅԱՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Կյանքի
բարիք, վայելչութիւն, բարեկար-
գութիւն: Պարտ է սիրել զուսուցիչս
քան զծնօղս, զի ծնօղքն տան
զկեալն, իսկ ուսուցիչքն՝ զբարե-
կենցաղութիւն (Նոր. ծաղ., 230):

ԲԱՐԵՅՈՐԴ, ա. Բարիք յորդող՝ տու-
ող: Շնորհաւք ամենասուրբ երրոր-
դութեանն և բարեյորդ, մշտաբուխ,
յարախնամ կերտողին (Սանահն.,
88):

ԲԱՐԵՈՒՂԱԳՆԱՅՈՒԹԻՒՆ, գ. Ուղիղ
եւ բարի ընթացք, բարեյաշողու-
թիւն: Տէր Աստուած... առաջնորդեա-
ցէ և զառաջիկայ զբարեուղղագնա-

ցութիւնս քո Հոգին Սուրբ յաշողեացէ
(Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 83):

ԲԱՐԵՊԱՇՏԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Բարե-
պաշտութիւն, նաև՝ եկեղեցասի-
րութիւն: Ծանուցումն լիցի բարե-
պաշտասիրութեան ձերում (Դիւան
Մխիթ., 10): Աստուածահաճոյ բա-
րեպաշտասիրութեան ձերոյ (Դի-
ւան Մխիթ., 10):

ԲԱՐԵՊԱՇՏԱՓԱՅԼ, ա. Բարեպաշ-
տութեամբ փայլող: Ծանուցում լի-
ցի բարեպաշտափայլ աստուածա-
սիրութիւնդ ձերին, քանզի առէա-
ցուցիչն էիցս ասեն մարդիկը
(Ազուլ. կոնդ., 100):

ԲԱՐԷԱՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Ուրախութիւն,
բարօրութիւն: Բարէարութիւն - բա-
րէկենդանութիւն (ՄՄ 2019, 183ա):

ԲԱՐԻՆ ԱՋՈՂԻ, հրդ. Բարի յաշո-
ղում, բարեմաղթամբ: Նաւն էր
Ֆէյլամիկ, անուն նաւին Մարգանդ
կիօնը. Աստուած բարին աշողի
(Զ. Ազուլ., 51):

ԲԱՐԻՇՈՒԹԻՒՆ, գ. Հաշտութիւն,
միաբանութիւն: Թուին ՌՁԹ եղեւ
բարիշուքիւն ի մէջ երկուց ազգացն
եւ թագաւորացն Օսմանցւոց եւ
Պարսից (Դարիժ., 434): Միաբա-
նեցան երկոքին թագաւորքն եւ ա-
րարին բարիշուքիւն (Դարիժ.,
434): Արար զբարիշուքիւն հետ
Ղզլբաշին (Դարիժ., 479):

ԲԱՐԻՎԱՅԵԼՈՒՁ, ա. Բարի եւ վայե-
լուչ, պարկեշտ: Յիշեցէք... զբարի-
վայելուչ պատանին՝ զխոջա Շէխի-
ջանն (Աղան. Միաբանք, 404):

ԲԱՐՁԻ ԹՈՂՈՒ, հրդ. Բարձիթողի
անկ: Լուսոյ ստեղծիչ ես դու / Մի՛

բարձի թողուր զիս ի քէն (ՈԻՄՀԲ, II, 221):

ԲԱՐՁՐԱՋԵՏԵՎ, ա. Բարձր՝ երկրմեծում զետեղուած (հրեշտակներ): *Ըզձեզ գովեմք, ո՛վ հոգեսունք, բարձրագետեղք յորդեալ հեղեղք, ծառք կըրկնոստեղք քաղցրաբանիք (Յ. Կոլոս, 94):*

ԲԱՐՁՐԱՀՐԱՄԱՆ, գ. ա. Բարձր՝ թագաւորական հրաման(ով): *Ընդ կայսրախօս համարձակեալքդ և բարձրահրաման ինքնակալեալքդ զիջեալ աստանօր զխաղաղութիւն մարդէք (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):*

ԲԱՐՁՐԱՓԱՌ, ա. Բարձր ու փառաւոր, հուշակաւոր: *Գրեցաւ սուրբ եւ սրբոց ճեմարան Յայմատուրս ի մեծապանծ եւ ի բարձրափառ, ի ծովապատ եւ յարքայազա՛ն քաղաքն Կոստանդնուպալիս (Թորոս աղբար, 403):*

ԲԱՐՈՎԱԳԻՐ, գ. Բարեւի գիր, մաւ՝ բարեմաղթամբ: *Օվ ոք որ կամենայ քան զայս առաւել լսել, որոնեսցէ զմատենագիրս բարովագրիցն իմոց (Ե. Մուշ., 375):*

ԲԱՐՈՎԻԼ, չր. Բարեւել: Ն. Բիւզ. բարովիլ նոյն նշ.: *Երկոքին սկսան բարովիլ ընդ միմեանս եւ հարցանել զողջունէ իրերաց (Դաւրիժ, 366):*

ԲԱՅԱՌԱՔԵԼ, նր. Անշատել, տրոհել: *Քացառաքել - անշատել, տրամատել, պողել, քահել, մեկուսել, աւրլոցել, քեցել (ՄՄ 2281, 124բ):*

ԲԱՅԱՏՄԷՋ, գ. Միջակայ տարածութիւն: *Համայար և սեռօրէն կաշ-*

կանդովեամբ ի տարուատ իբր ի մօտոյ բացատմէջ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):

ԲԱՅԻՐԵԼ, նր. Պատմել, ներկայացնել: *Ասել - ոգել, պատմել, բացիրել, տենաբանել (ՄՄ 2019, 166բ):*

ԲԱԽԱԿԱՆԱՐՈՒԹԻՆ, գ. Բաւական լինելը, բաւարարութիւն: *Բաւականարութիւն - բաւականապէս վճարումն պարտաւորութեան, զի բաւական արութիւն է այնքան առնել, որքան բաւական լինի բարկացելոյն, լատ. սաթիսֆաքցիօ (Վ. Յուն., 18):*

ԲԵՄԲԱՍԱՅԱԿԱՆ, ա. Բեմասացական, փառալիսուական: *Արդ ես՝ վերջինս յեկեղեցւոյ եւ տրուպս ի բեմասացականաց Մինաս վարդապետս Տիգրանակերտցի (Թորոս աղբար, 485):*

ԲԵՄԲԱՍՈՒԹԻՆ, գ. Բեմից խօսելը, փառաբանութիւն: *Զայս իբրեւ լուսսուրբն Սահակ՝ ի բարկովիւն բրդեալ, զմահ յանձն առեալ, կանգուն կացեալ ի բեմասութեան ձեւի, համեստ հայեցածով (ՄԺ II, 327):*

ԲԵՌՆԱԿՈՐՈՒՄ (բնատ.), ա. Բեռը կորցրած, նաւաբէլ եղած: *Դեկիս օղ յողի եղաք նմանի բեռնակորուսի / Դեկիս օղն զրկի բեռանց մեծագնի, մուրացող լինի (ՈԻՄՀԲ II, 31):*

ԲԵՌՆԵԼ, նր. Բռնել: *Մարդ բեռնեցինք, թէ մեզ պիտի ուրիշ ճանապարհաւ տանես Ալիկօնա (Դաւ. Կենս., 231):*

ԲԵՐԱՆԱԲԵՐ, ա. Բեղուն - բերնաբեր (ՄՄ 2019, 168ա):

ԲԵՐԱՆԱՓԱԿ, ա. Բերանը փակ՝ լոտ, փխր. աննկատ: Յահէն պետիս՝ բոլոր հերձուածք բերանափակ տային խոյս (Քորգ. Տապան., 176):

ԲԵՐԱՆՔ, գ. Սահման: ՄՀԲ բերանք «ամանի բերան» (իմաստափոխ.): Պարսից թագաւորն հեծել առաքեց, Արզրումայ բերանքէն հետ քշեց (Նշխարք, 6):

ԲԵՐԴԱԿԱՆ,

ԲԵՐԹԱՅԻ, գ. Բերդաբնակ, հմմտ. ԳԻԻՂԱԿԱՆ: Իբրեւ ետես խանն զամուր միտս բերդականացն, թէ ոչ տան զբերդն, դարձաւ ի բերդէն եւ յարձակեցաւ ի վերայ գաւառաց աշխարհին (Դարիժ., 74): Կօնիայ եւ այլքն քաղաքն բերթացիք հայնակ չի գիտեն, դրսեցիք գիտեն (Սիմ. Լեհ., 333):

ԲԵՒԵՌԱՔԱՇ, գ. Աֆցան: ԱԲ և Ն. Բիւզ. բեւեռաքարշ նոյն նշ.: եւ առեալ զբեւեռաքաշս, այսինքն քալբաթին, եւ այնու կտրեցին զմիսն ծղեացն (Դարիժ., 187):

ԲԻՎՆԻՅԱ (լեհ. pivnica), Գաւեջրատում, գիմետում: եւ գետնափոր մաղարանի, բիվնիցանի քարէ, որ ամառն ըմպելին ցուրտ եւ պաղ լինի (Սիմ. Լեհ., 337):

ԲԻԻՐԵՂԷՆ, ա. Բիւրեղեայ: ՄՀԲ և ՀԳԲ բիւրեղէն «շատ» (համաւնում): Ընծայս մատոյց սրբազան փափին... զճրագարանս երկու գարեպարեայս և գերկու բիւրեղէն բաժակս (Ստ. Ռօշքայ, 189):

ԲԼԲԿԵԱԼ, ա. Փլփլուած, խաբխույ: Թէ ուրեք գոյր եւս, եւ այն եւս ան-

շուք եւ անճահ եկեղեցի անուան՝ խրթին եւ նսեմ, խարխալեալ եւ բլբկեալ (Դարիժ., 229): Շինուածք տանցն եւ յարկացն խարխալեալ եւ բլբկեալ [էին], եւ դիրք շինուածոցն յոռի եւ անպիտան (Դարիժ., 281):

ԲԼԵԼ, չր. Փլշել, փուլզուել: ՄՀԲ բլանիլ «փուլ գալ», ՀԲԲ բլել «տէս բլշել, փլշել»: Բազում տունք խախտեցան ի քաղաքն և սակաւք բլան, մինչ զի և միջին դուռն քաղաքին ևս խախտեցաւ (Դիւան ժ, 121): Եղեւ շարժ ահագին ի քաղաքն էրեւան... եւ կամուրճ, որ ի վերայ Հուրաստան գետոյ, բլաւ (ՄԺ I, 311): Քաղաքն առհասարակ բլաւ (Ժամ. Պող., 278): Ընդ իջանել բազմօրեայ անձրեւոյ... տանիք մի եւս բլաւ բովանդակ (Ազուլ. կոնդ., 92):

ԲԼՐԱՅԵԱԼ, ա. Բլուր դարձած կուտակուած: Տարակուսէին վասն հողոյն եւ մոխրոյն, որ բլրացեալ կայր շուրջանակի (Դարիժ., 252):

ԲՂԲՋՄՈՒՔ, գ. Պղպջալը (ջրի), պնպնում: Այլք վերացեալ որպէս ջուր՝ զհուրն հեղուին ի վերայ մարդկանց, եւ յայլոց հնչմունք, բղբջմունք ելանէին (Սիմ. Լեհ., 167):

ԲՂԻՆՁԵՂԷՆ, գ. Պղինձեղէն, պղնձէ ապրամբներ: Այդ ժբ գեղում դաւար... շորեղէն, բղինձեղէն, արծաթեղէն, արկաթեղէն, չալթուք չի մնացել (Եզով, 415):

ԲՆԱԳՐԱՐԱՆ, գ. Բնագիր, բնօրինակ: Եցոյց ինձ Մօնսինեօն Պաւտէսքի՝ խորհրդունակ սրբազանի համագումարին զսերեցմանէ հա-

ւատոյ (*de Propagande fide*), ի
բնագրարանում նորա (Կամենից,
128):

ԲՆԱԶԳԻՅԻԿ, ա. Բնական, բնա-
տուր: *Բնազդեցիկ* շարժմամբ մե-
րով, հասուն գիտություններ և լիա-
զոր բացարձակ իշխանություններ
տնօրինեմք յամենայնի (Ռիդուր.,
254):

ԲՆԱԶՆՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Բնագիտու-
թիւն: Յովհաննէս Յակոբեան Կոս-
տանդինուպոլսեցի... Թարգմա-
նեաց զճարտասանութիւն, զՁե-
ռագնություն, զԲնազնություն
(Ստ. Ռօշքայ, 187):

ԲՆԱՄԱՄ, ա. Բնական, իրական,
հարազատ: Բայց հայցեմ ի բնա-
մած գիտյ քո և յանդատին գորո-
վոյդ (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 279):
Բնամած սիրով և գիտով իմ մեղա-
պարտի՝ եղիազար կաթողիկոսի
(Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 126):

ԲՆԱՇԷՆ, ա. Շէն, փարթամ: Քա-
ղաքս Կամէնից բնաշէն, որ նորոգ
յայնժամ գտեալ էր ի Ռուզաց երկ-
րիս (Ստ. Ռօշքայ, 196):

ԲՆԱՔԱՐ, գ. Բնական քար՝ սահ-
ման, բնասահման: Տաշտայձորի
ճալի հողն զնեցինք, որ մին ափն
ջուրն, մին ափն վէրի բնաքարն, որ
մէջն եւ արաւար աչ լաւ գութանի
(Սանահն., 167):

ԲՆՈՒԹԵՆԱԿԱՆ, ա. Բնութիւնից
տրուած, մարմնատուր: Ի մոլու-
թեանց բնութեանականաց առաւել
զգուշանալ պարտ է, քան թէ ի բա-
րոյականաց (Նոր. ծաղ., 233):

ԲՆՏՐԵԼ, նր. Փնտրել: ՄՀԲ բնտուել
«փնտրել, որոնել»: Յանկարծակի
եղև կորած, Ընդ որ բնտրեցաք,
չերևաց (ՌիՄՀԲ, 192):

ԲՇԺԿԱՆՄԱՆ, ա. Բժշկի նման:
Աստուածանման խնամարկելով,
Բժշկանման ողջացնելով, Գետոց
նման ոռոգելով, Դիտողանման ակ-
նարկելով (Առ էջմ., 194):

ԲՇԻԺԿ, գ. Բժիշկ (դրափոխ.): Ան-
տիգոնոս բշիժկ առաքեաց եւ թու-
նաւոր դեղովք սատակեցին զնա
(ՄԺ II, 311):

ԲՈՒԱԻՐԷԱՆՔ, մկ. Բոլորը, ամենքը
միասին՝ միատեղ: Ձեր ամեն գեղի
բոլարէանքովդ տվինք Սանահնու
Սուրբ Աստուածանին, որ ձեր ա-
մէն հասք ու իրաւունք, ձեր անթե-
րի պտուղն, սրբայգրամն... տվէք
Տէր Բարսեղ արհեպիսկոպոսին
(Սանահն., 84):

ԲՈՒՐԱԳԵՐԾ, ա. Բոլորովին՝ ամ-
բողջովին գերծնած, ածիլուած:
Ա՛հ գերծ «ածիլած»: Զիարդ հերք
գլխոյ քոյ են աչգպէս բոլորագերծք
և ոլորունք (Նոր. ծաղ., 159):

ԲՈՒՐԱՄՈՐՈՒՄ, ա. Մեծ՝ լայն մօ-
րուով: Քանզի էր հայրն մեր
Գէորգ անձամբն երկայն եւ լայն,
կարմիր երես եւ երկայնաքիթ, ճա-
ղատ եւ բոլորամօրուս (ՄԺ I, 249):

ԲՈՒՐԱՊԱՏ, ա. Բոլորին պատող՝
պարունակող: ՄՀԲ բոլորոպատել
«շրջապատել»: Պարզ էություն
ինքն Աստուած, որ բոլորապատ ի
մէջ իւր զամենայն էական ստեղծ-
ուածքն (Տէֆթ., 379):

ԲՈՂՈՐԱՊԱՐ, ա. Բոլորապատույտ, շրջանաձև: Որք ի միասին բոլորապար պարուք խրատողօք (Կամենից, 262):

ԲՈՂՈՐՈՎԱԳՈՒՆԴ, գ. Գլորուս, նաև՝ կիսագունդ: Կենամաշ աշխատութեամբ ի բազում ժամանակաց հետեւեալ արարի զերկնային և զերկրային բոլորովագունդս (Տէֆթ., 380):

ԲՈՂՈՐՈՎԻ, մկ. Բոլոր, ամբողջովին: Աք և ՀԲԲ ունեն բոլորովիմբ կամ բոլորովին նոյն նշ: Շրջակայ եւ բոլորովի զօրականք (Կամենից, 50):

ԲՈՂՈՐՁՈՎ (լեհ. bolpochek «տակառ»), գ. Չափի միավոր, կոտ: Բազում գանձք խոստացաւ նոցա... զոր ոմանք ասէին երկու բոլորչօք կարմիր ֆլորի (Կամենից, 61):

ԲՈՎԱՆԱՅ (վրաց. bogana, bogano), գ. Ընչագուրկ, եկուոր: Մեք՝ Սամձէրէցիքս, գիր տվինք Սանահնու Բարսեղ եպիսկոպոսին, որ տուն Դուր մաշակ գնաք թէ բոկանայ կայ, թէ բունիաթ տուն ե Կոնայ սար ի վէց չափ քաղցու (Սանահն., 158):

ԲՈՆԲԻՒՆՔ, գ. Թնդիւն, բոմբիւն: Ի Հոսմայ երևեցան ի յօդս բազում բագինք... լսելի լինէին ճայթմունք և բոմբիւնք զարհուրելիք (ՄԺ I, 275):

ԲՈՎՐ, ա. Արգաւանդ: ՄՀԲ բովր «վաւաշոտ, շուայտ» (իմաստափոխ.): Իմ կամաւ և ուժար սրտիւ Ունակայ իմ ծիլ բովր հողն տվի Բարսեղ եպիսկոպոսին (Սանահն., 176):

ԲՈՅՆՂԷՆ, գ. Բոցամիս՝ հրազէն, հմմտ. ՍՐԵՂԷՆ: Աք և ՀԲԲ ունեն բոցեղէն «բոցից շինուած, հրեղէն, լուսատւ» (իմաստափոխ.): Կայսր ետ նմա ոչ բազում ինչ զօրս... և թէ բոցեղէն, և թէ սրեղէն (Կամենից, 19):

ԲՈՒՌ, գ. Փռղ, շեփոր, տէս նաւ ՊՕՌՕՁԱՆ: Այս է գենաթն... ԻԴ խաչալամով, Լ դապուշխանայ թրէմպէթով, նաֆիրով, բուռով (Յ. Թութունջ., 308):

ԲՈՒՌՎԱՌ,

ԲՈՒՌՎԱՐ, գ. Բուրվառ, տէս նաւ ՓՈՒՌՎԱՌ: Աւագ խորանն կու դնեն երկու սարկաւազ բուռվառով (Զուար, 1867, 205): Եւ ամենայն կղերիկոսօք, ջահիւք եւ լապտերօք, բուռվառօք եւ խաչալամով, խնկօք եւ մոմեղինօք դէմ գնան: Լուցեալ ջահս, լապտերս, խաչիւ եւ խաչալամով եւ բուռվարով եւ ամենայն զարդիւք (Սիմ. Լեհ., 255):

ԲՈՒՍԱՇՈՒ, գ. Բուսած՝ բնական, անտաշ: Եւ էին բուսածու վէմք մեծամեծք, որ եւ տներն ամէն ի վիմէ կոփած էր (Սիմ. Լեհ., 7):

ԲՈՒՍՈՎԻ, ա. Անովի, ընդաբոյս: ՄՀԲ բուսանովի «բնածին»: Ա որպէս նոխուտ և բակլայ և Ա որպէս ձնէբեկ բուսովի ի մէջ դամիշի (Յ. Թութունջ., 303):

ԲՈՒՐԿՐԱԹՕՌ (լատ. procurator, իտալ. procuratore «հսկող, վարող, միապետի շահոյթը վերահսկող»), գ. Վերակացու, դատախագ: Պարտին իմ գօմարքն և բուրկրաթօներն իմ ինթրաթի ըս-

տըկէն շինել զպակասութիւն աւերման տանն այն (Հայ-Վենետ, 482):

ԲՈՒՄԱԾ, ա. Ծեփուած, ծեփածոյ: Յոլովատածան կրիւք նորոգեցաք վերստին ապառաժ եւ անհեթեթ վիմօք եւ բռամած պնդութեամբ (Սանահն, 119):

ԲՈՒՄԲ, մկ. Բոնի ուժով: Յայնժամ սոքա տիրելոց են բռամբ ի քաղաքս նոցին (Իլւան Մխիթ., 51):

ԲՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Բոնութիւն, չարութիւն: Փրկագործ չարչարանօք Կենարարին ազատեցաւ ազգ մարդկային ի բռնաբերութենէ Բելիարայ (Իլւան Ն. Զուլ., 109):

ԲՈՒՆԱԳԼՈՒՆ, ա. Գլուխը բարձր բռնած՝ գոռոգ: Այլ եւ կուռէճ խանս էր այր գոռոգ եւ բռնագլուխ, այլ եւ կուռէճ ընդ քրիստոնէից (Դարիժ., 277):

ԲՈՒՆԱՅՈՐ, գ. Բոնատօր՝ բոնակալ: Բազում նեղութիւն ունիմք ի մէջ բռնայորացս սակս անցիցն առաջնաւորացն (Եզով, 140):

ԲՈՒՆԵՏԳ, գ. Բոնատեղ՝ կոք: Ն. Բիւզ. ունի բռնատեղ՝ առանց մեկն.: Բռնետղ - ուամկօրէն՝ կոթ (Վ. Յուն., 19):

ԲՏՈՒԵԼ, նբ. Փնտրել: Յետոյ կաթէն զիս բռռեցին գտան (Պօղ. նամ., 91):

ԲՐԳԱԼԱՊ (ռուսին. parcalab «դղեակի կառավարիչ»), գ. Բերդապահ, տուեալ շրջանի ղեկավարը, տէս նաև ՊՌԿԱԼԱՊ: Ի շաբաթ օրն եկն չափուշ մի, եւ ընդ նմա մեծաւոր Պողոտանցի մի որ բրգալապ կոչիր. ուստի ետուն

զբերդն խոթինու ի ձեռս նոցա (Պատմ. Խոթ., 68):

ԲՐԴԱԹԱՓ, ա. Թափուած բուրդով: Ընդէր են այդպէս բրդաթափք գաւակք դոցա, վասն զի յոյժ յամերք են ի գնալ, ուստի ի պատճառս բազմաց ձաղից թօթափեցան հերքն (Նոր. ծաղ., 128):

ԲՐԻՎԻԼԵԿ,

ԲՐԻՎԻԼԵԿՈՍ (լատ. privileg), գ. Արտոնութիւն: ՄՀԲ բրիվիլեայ նոյնն է: Հալք Կամենիցայիք յայսմ ամի սկսան ի ձեռն բրիվիլեկաց թագաւորացն Լեհաց (Կամենից, 133): Իբրեւ զամս երիս յամեցեալ վասն ընդունելոյ զբրիվիլեկոս ի կայսերէն հաստատելոյ զազատութիւն նորաշէն քաղաքին Շամուշուլարի (Կեռլայ), որ այժմ Հայաքաղաք կոչի (Ստ. Ռօշքայ, 198): Կարլոս կայսրն... շնորհեաց զբրիվիլեկոս և զիշխանութիւն, որ էր Շամուշուլար՝ փոխեալ կոչեաց Հայաքաղաք Armenopolis (Ստ. Ռօշքայ, 200):

ԲՐԾԱՆ, չբ. Պրծան՝ ազատուեցին: Մէկ ճժ մարդ փախան բրծան (Եզով, 419):

ԲՐՀԱՐ, գ. (բբբ.) Զրուդի, առու, թերեւս բիր+հար(ել), որ պիտի հասկանալ փորուած, փխրեցուած վայր, հերկած, հերկ (ծան. հրատ.): Այլվի յետ տվինք յիգայտեղն իր Դ կոպարովն, մեր ճանճանցովն, իւր բրհարովն (Սանահն., 140): Մեր որդովքս առանք պարոնտէր Սարգսիցն Քարատակի այգին իր ընձանովն... իւր բրհարովն (Սանահն., 142):

ԲՐՆԾԱՀԱՆ, գ. Բրինձը թեփից զատող գործիք: Ն. Բիւզ. *Բրնձահանք* «բրնձաղաց»: *Ի վերայ այսմ ջրոյ շինեաց զջրաղացս եւ բրնձահանս եւ արար ծով եւ ելից ձկամբ* (Զաք.

Բ, ԼԵ): *Շինեաց Ա բրնձահան, Բ ջրաղաց ի Փարպի (Զաք. Գ, 28):*
ԲՕՂԱՆԱԼ, չբ. Առատանալ, շատանալ: *Ես Զաքարիայ որ այսօր զատիկ արարի, միսն, իւղն խիստ էր մինչի մայիսի Ի, ապայ բօլացաւ* (Զ. Ագուլ., 129):

-Գ-

ԳԱԲԵՂԱՆ (իտալ. cappellano), գ. Հոգեւորականի օգնական, զօրփ սպասատու հոգեւորական: *Առնէ զնա պաղատան իւրոյ երէց, որ կոչի գաբէլլան, և յետոյ կանոնիկոս նոյն եկեղեցւոյ (Ստ. Ռօշքայ, 188):*

ԳԱԲԻՅԻԱ, գ. Մի պաշտօնեայ՝ ըստ իմաստի: *Ի գեղջէն Օրմեանին կոչեցելոյ, զոր այժմ եզուիդայքն ունին, ի գրոց գաբլիցիային, քաղաքս այս եկին ազգն մեր բնակիլ (Ստ. Ռօշքայ, 196):*

ԳԱԶԱՆԱՄՈՐԹ, ա. Գազանի մորթոց պատրաստում: *Բայց ի զօրաց Լեհացն գնացին ուղարկել զդեսպանսն երկու հարիւր հեծեալք, զարդարեալ ազգի ազգի ճոխութեամբ եւ վայելչատեսիլ գազանամորթ վերարկուօք (Պատմ. Խոթ., 65):*

ԳԱՂԻՆՔ, գ. Կալուփնական, տե՛ս ԿԱՂՈՒՆՔ: *Լուաք ի բազմաց, թէ յերկիրն Ֆրանսացւոց են հերձուածողք լութերականք եւ գալվինք (Դաւան., 113):*

ԳԱՀՐԻԶ, գ. Զրանց: *Ամրախիճ կրօք շինեցին և գահրիզի առաջի ձորի բանտն (ամբարտակ, պատնէշ), որ գահրիզի ջուրն անց են կացուցել, անտի մինչև ի դուռն Սուրբ եկեղեցւոյս (Ակոռ., 198):*

ԳԱՂԱՅՓԱՌ, գ. Գաղափար: *Գաղափառ թուղթին հայոց առ թագաւորն Ֆրանց (Դաւան., 122):*

ԳԱՂԳԵԼ*, նբ. Զնջել: *ՀԲԲ գաղել «թափցնել, ծածկել, պահել»: Գաղգել - ջնջել, հարկանել, չարչարել, ջնել (ՄՄ 2281, 126ա):*

ԳԱՂԵԼ, չբ. Թափնուել: *ՄՀԲ գաղտել «թափցնել, պահել, ծածկել»: Ի մէջ մացառացն խտից կրկեալք գաղեցաք (Կամենից, 149):*

ԳԱՂՈՒՍՏ, ա. Գաղումի, գաղուստ առնել՝ «թափում պահել»: *Իւրաքանչիւր ոք պահելով թաքուստ եւ գաղուստ արարեալ ի յարկս եւ ի խորս եւ ի վիհս եւ ի պատշաճաւոր տեղիս (Դաւրիժ., 398):*

ԳԱՂՋՄԷՋ, ա. Տափուկ, գոլ: *Ըստ պիտոյից գաղջմէջ եւ ջերման, Զովանալ եւ ջերմանալ (Քէօմ., 23):*

ԳԱՂՋՕՐԷՆ (հայ. գաղջ «եղկ, գոլ» բառից), ա. Ոչ ջերմ և ոչ սառն՝ անտաքբեր (խօսել): Այսպէս **գաղջօրէն**, մանաւանդ թէ ցրտաբար խօսէր, մինչ զարմանալ իմ (Կամենից, 155):

ԳԱՅԹԱԳՂՈՍ,

ԳԱՅԹԱԿՂՈՍ, գ. Գայթակդեցնող (բոխդ. կաթողիկոս-գայթակղոս): Անիրաւ և անողորմ և յանաստուած յԱկօբ **գայթակղոսն** բազում կերպիւ նեղութիւնս արար սորա (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 203): Ժողովն այն ասացեալ է ի յայն բաղդրանաց գրին մէջ, թէ ոչ կոչեսցի կաթողիկոս, այլ **գայթագղոս** (Դիւան Մխիթ., 129):

ԳԱՅԹ Ի **ԳԱՅԹ**, մկ. Կաղալով: Աբ գայթ ի գայթ, գայթ ի գայթի «թոյլ, անհաստատ» (իմաստափոխ.): **Դայթ ի գայթ** - կաղ ի կաղ (ՄՄ 1528, 1ա):

ԳԱՅԼԱՍՍԱՐԱՍ, ա. Գայլի նմանութեամբ, գայլակերպ, փխբ. դաժան, սարաս բղղջ. համար տէս **ԱՂԲԻԻՐԱՍՍԱՐԱՍ**: Զրկումն գոցին եւ անիրաւութիւն **գայլասարաս** հովուին (Կամենից, 248):

ԳԱՅԼԱՏԱՐ, ա. Գայլի տարած: ՈՒնի Ն. Բիւզ. առանց մեկն.: Այնմ ժամանակեան **գայլատար** մանկանցն բազումք գոն այժմ, որք եղեալք են արք կատարեալք (Դաւրիժ., 111):

ԳԱՅԼԱՔԱՏԱԿ (հայ. գայլ և փառակ «նմանութիւն, օրինակ»), ա. Գայլի նման, գայլատեսակ,

փխբ. գազանաբարոյ: Ոչ է տուեալ թոյլ **գայլաքատակ** հովուին գիշատել զգոսա (Կամենից, 248):

ԳԱՆԱՂՕՔԱՅ (վրաց. ganaqopi «քաժանութիւն, դրացի»), գ. Բաժնեմաս, հարեան: Ես՝ Շանշի որդի պարոն Գորգիս... **գանաղօքերս**՝ էստատէս, Դարիսպանս, մեր Սամծերու յայգին տվինք վախճ Սանահնու Սուրբ Աստուածածնին (Սանահն., 150):

ԳԱՆԹԵՂ, գ. Կանթեղ: Ազիզբէկն և Դիրակոսն բերին... մէկ արծաթէ **գանթեղ** (Ակոռ., 203):

ԳԱՆՁԱՆԱԿԱՆ, ա. Գանձանակին տրոտող, նութրատուական: Տուեալ էք նմա... զհոգեկան տուրան ձեր՝ զնուիրակականն, զհոգեբաժնականն, **զգանձանականն** եւ զայլս այսպիսիս (Ագուլ. կոնդ., 108):

ԳԱՇԴԱԼԱՆ (գերմ. kastellan), գ. Բերդապահ, տէս նաև **ՔԱՇԴԱԼԱՆ**: Յայնժամ մեծ **գաշդալան** Բոլոցքին եւ հսկայազինն Շենեաւքին... հրամանաւ մեծ զօրաւարին ելանեն խոյեան մարտի (Պատմ. հոթ., 52): **Գաշդալանն** Բոլոցքի հետամղեալ բարկութեամբ մեծաւ եւ քաջապէս մարտուցեալ զարձուցանէր զձախ թեւ գնդին (Պատմ. հոթ., 53): Ընդ նմա առաքեն զդեսպանս քրիստոնէից **զգաշդալան** բան Պլզեցքին (Պատմ. հոթ., 65):

ԳԱՋԵԼ, չբ. Գաջով պատել: Թվին Ռձլն մայիսի Ի-ումն ըսկիսբն արին այս եկեղեցիս **գաջելու**: **Գաջեցին**, ծաղկեցին, հոքտեմբերի ԼԱ-ումն հրաշալի օրհնեցին (Զ. Ագուլ., 65):

ԳԱՐՆԱՎԱԼ (գերմ. Karneval, լեհ. karnawał), գ. Տօմահանդէս, դիմակահանդէս: Եւ ի Գարնավալն, որ է մեծ Բարեկենդանք, զայն երկու շաբաթ ամէն օր մէկ խաղ մի եւ շատլիս կառնեն (Սիմ. Լեհ., 159):

ԳԱՐՇԱԿ, ա. Գարշակ - աղտեղի (ՄՄ 2019, 178ա):

ԳԱՐՇԱՏԵՍ, ա. Գարշադէմ, տգեղ: ՀԲԲ և ԱԲ ունեն գարշատեսակ, գարշատեսիլ «գարշելի՝ զգուելի տեսնով»: Եւ շարշու մի կար մեծ հաւուզ, եւ բոլորն ազգ եւ ազգ ահագնատեսիլ մարդիք եւ գարշատես պառաւք (Սիմ. Լեհ., 132):

ԳԲԱՊԵՂ, ա. գ. Գոսք՝ փոս փոռող, որոնող: Գբապեղքն անկանելոց են ի խորխորատ ըստ սաղմոսին (Դիւան Մխիթ., 56):

ԳԵԼԱԳԱՐ, ա. Անմիտ, խենք: Շամբուշ - խաւ, մորոս, գելագար (ՄՄ 2019, 168ա):

ԳԵՂԱՉԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Կատակերգութիւն: Զաւեշտարար, կատակերգ կամ գեղազանութիւն (ՄՄ 2019, 172ա):

ԳԵՂԱԿԱՆ, գ. Գյուղաբնակ, տե՛ս ԳԻՒՂԱԿԱՆ:

ԳԵՂԱԿԻՑ, գ. Համագիւղացի: Հոգեւոր եղբայրն իմ Յովհաննէս վարդապետն գեյթուցի գեղակիցն իմ (Յիշ. Ուլն., 293):

ԳԵՂԳԵՂԵՇ, ա. Գեղանի: ԱԲ գեղեղէշ «սիրուն»: Գեղգեղէշ - հրաշագեղ (ՄՄ 2019, 184բ):

ԳԵՂԵՑԿԱՎՈՎ, ա. Գեղեցիկ՝ գովելու արժանի: Կարմրազգեստ գե-

ղեցկագով սուրբ տաճար (Գալ. Կենս., 153):

ԳԵՂԵՑԿԱՅԱՐԿ, ա. Գեղեցիկ յարկ ունեցող, հոյակերտ: Վերբատին շինեաց գեկեղեցին գեղեցկայարկ շինուածով եւ եդ անդ զմարմին սուրբ կուսին (ՄԺ II, 359):

ԳԵՂԵՑԿԱՅՈՐԻՆԵԱԼ, ա. Գեղեցիկ կերպով յօրինուած: Վերստին նորոգեցաւ Սբ. Խաչ վանքս գեղեցկայօրինեալ (ԳՀՎ VII, 105):

ԳԵՂՈՒԳԵՂ, մկ. Գիւղովի, ողջ գիւղ(եւ)ով: Մէկ Բ օր տեսանք միաքններն ծուռ... ղոնաղ արինք, գեղուգեղ թամամ կոտորեցինք (եզով, 420):

ԳԵՂՁՈՒԿ, գ. Գիւղ (նուագ.), գիւղակ: ՀԲԲ և ԱԲ և ալլուր՝ գեղջուկ «գյուղացի, ուսմկական» (համանուն): Երկուշաբթին յայն կոյս անցեալ մտաք ի գեղջուկ մի Միշին աւուն (Սիմ. Լեհ., 6):

ԳԵՏՅԱՐՈՒՅ, գ. Զրհեղեղ, բոց. գետի յարուցում՝ մակարդակի բարձրացում: Յայսմ ամին մեծ գետյարուց եղեւ, զոր քաղաքին զխապախներն կոտորեց (Կամենից, 39): Դարձեալ ի սոյն ամին մեծ գետյարուց եղեւ ի Կամինիցս (Կամենից, 55): Մեծ գետյարուց եղաւ... զջրաղաքներն աւերեց, զի հաց անկամ ոչ գտանէին (Կամենից, 62):

ԳԵՐԱՐՆԱԿԱՆ, ա. Գերբնական: ԱԲ գերաբնակ «երկիմբ բնակուող»: Բան մարդոյ է կատարեալ ըստ երկուց յեղանակաց, ախինքն՝ բնական կատարելութեամբ եւ գերա-

- բնական կատարելութեամբ (ՄՄ 1756, 31ա):*
- ԳԵՐԱԶԻԱՐՃ**, ա. Գերագոյն զուարեանք բերող, գերապայծառ: *Ի քեզ դիմեմ, գերազարճ կոյս / Գերազարճ կոյս, այց արա՛ խղճոյս (Գալ. Կենս., 157):*
- ԳԵՐԱԹԻԻ**, ա. Գերագոյն, գերադաս: Համապատիւ և *գերաթիւ* երջանկագգի և քրիստոսընկալ դասուղ, որք գերկնաւորական տպաւորութիւնն որ ի Քրիստոսէ Փրկէ... ունիք (Ոսկ. նամ., 1967, 134):
- ԳԵՐԱԿԱՀ**, ա. Գերագոյն: Պատրիարք *գերական* սրբոյ և մեծի աթոռոյս Գանձասարայ (եզով, 315):
- ԳԵՐԱՅԱԽՆ**, ա. Յանկալի: Գեղապանձ - *գերայան*, ուրճանակ, հաճելի, գերամիտ, կատարուն (ՄՄ 2019, 166ա):
- ԳԵՐԱՐԲՈՒՆ**, ա. Գերյագեցած, պայծառագոյն: *Իսկական գերարբուն լուսոյն անթարգման (ՈՒՄՀԲ II, 202):*
- ԳԵՐԸՆԹԱՅ**, գ. Ուիլիը՝ ճմարիտ ընթացի: Բայց մեք չեանեալ ի նոցունց *գերընթաց* շաւղաց, գտաք պարտեալ ընդդիմամարտէն ի բազում նուագս (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 126):
- ԳԵՐԾՆՈՒԼ**, նբ. Քերծել՝ մաքրել, ածիլել: ԱԲ ունի *գերծել/գերծուլ* «ածիլել»: Նաև *գմորուն գերծնուլ* ըստ նազարեցուցն, որ յարեւմուտս մնաց (Ռօշքայ, 10):
- ԳԵՐՄԱՅՐՈՒԿ**, 1. Մաքս, 2. Մաքսատուն, հմմտ. ԳՕՄՐՈՒԿԶԻ: Իւր երկիրն է խիստ ազալաթ, որ ոչ գող

- կայ և ոչ բող, և երկիրն բնաւ *գերմայրուկ* չկայ (Յ. Թովթունջ., 310):
- ԳԵՐՕՐՀՆԵԱԼ**, ա. Ամենաօրհնեալ: Յիշատակ է Ակնցի Յովհաննէսի որդի *գերօրհնեալ* մահտեսի Նաղուպ աղային (Աղան. Միաբանք, 117):
- ԳԶՐԵԼ**, նբ. Զննել: ՀՅԲ գգրել «գործած յանցանքի վրայ մտածելով ափսոսալ, ապաշաւել» (իմաստափոխ.): *Գգրել - հայցել, զննել, կրկտել (ՄՄ 2281, 125բ):*
- ԳԼՆԳԼՆ ԱՆԵԼ** (թուրք. yigis «ժողով» բառից), հրդ. ժողով անել (ծան. հրատ.): Գ ազգ՝ նողայ, չըղաթայ, թաթար ելան, իրիմէն գնացին, Գ-ըն մէկ տեղ եկան *գէնգէշ* արին (ՄԺ I, 222):
- ԳԼՈՎԼՈՒՈՒՆ**, գ. ա. Գոգոց, գկոտոց: Զաւն խիստ չլինի, քամի և *գրոգրոուն* շատ լինի (Բունիաթ, 93):
- ԳԹԱՇԱՏ**, ա. Գթառատ, գթասիրտ: Դիրս այս հասեալ է *գթաշատ* հօրն իմոյ (Պօղ. նամ., 93):
- ԳԹԱՇԱՐԺՈՒԹԻՒՆ**, գ. Գութը շարժելը, կարեկցանք: Ընծայեալ մատուցի թուղթն այս մաղթանաց և խնդրուածոց, *գթաշարժութեան* և ողորմարկութեան (Ղուկ. նամ., 117):
- ԳԹՆՈՒԼ**, նբ. Գտնել: Մորմոքահարկու գան, մէկ սարանջամ չեն կարեր *գթնուլ* (Դիւան Ն. Զուղ., 50):
- ԳԺԵՆՅ**, ԳԺՕՆԾ, (լեհ. ksia(dz), գ. Հոգևորական, քահանայ: Ի Կամենից քաղաք նոր եպիսկոպոս նստաւ, աւուն *գժենց* Մարցին (Կամենից, 50): Հանգեաւ առ Աստուած Կամեն

նից քաղաքիս Ֆռանգի եպիսկոպոսն գժոնծ Տեւուշ Սեցենովաքից (Կամենից, 47):

ԳԻՋ, գ. Հայ գէղ «արատ, բիծ, սպի» բառից: Փանճակուշտ և քաղմագու և քասնի և **գիգ** գրջէ ի քացախն և ի վրա փայծղան դիր՝ օգտէ (Բունիաթ, 98):

ԳԻՆԱԽՄԻԼ, գ. Գինեխմութիւն, հարբեցութիւն: Ն. Բիւզ. ունի գինեխմութիւն առանց մեկն., ՄՀԲ գինեխմել «հարբել»: Յետով այս շխալիսլամս ընկաւ **գինախմիլ**, լաւանդութիւն անիլ (Զ. Ագուլ., 145):

ԳԻՆԵՐԲՈՒԹԻՒՆ, ա. Գինարբու, խախնամ: Սեղանք նոցա յամենայն աւուր ոչ էր առանց գինւոյ, եւ ծախք նոցա ոչ թէ սակաւ, եւ ժամանակ **գիներբութեանն** միշտ (Դարբիժ., 197):

ԳԻՆ ՏԱԼ, հրդ. վհարել, համարժէք գինը տալ: Քարատակի այգին... իւր բրնարովն առանք ու **գին տվինք** Դարպասի սինուռումն Գ հոդ՝ Մարգարի բարձհոդն (Սանահն., 142):

ԳԻՇԵԼ, նբ. Քշել: Ետ այնորիկ Շահինքէրայ ելաւ գնաց, թէ սէֆէր կերթամ, գնաց եւ բազում նողայ **գիշեց** ի ներս իբեր (ՄԺ I, 213):

ԳԻՇԵՐԱՎԱՆ, գ. Գիշերուայ վախ: Ոսկէ քարն, որ է թիւայ, ով ոք որ ի հետն վերցնէ, **գիշերավախ** եւ յերազոյ անհոգ կենայ (Դարբիժ., 444):

ԳԻՇՈՒ ՈՐԴԻ, գ. Գէշ՝ վատ մարդու որդի: **Գիշու որդի** չճաքարիայն, որ վանայ դօլուաթաւորքն գինքն ի վա-

րագայ աքսորեալ հալածեցին (Թորոս աղբար, 288): Զայն **գիշու որդին** չճաքարիան (Դալ. Կենս., 49):

ԳԻՐԳ, գ. Գիրգ: Մին **գրգում** տէսայ, թէ թվին ՌՂԱ-ուն փոքր Շահաբաս Ըսպհան թախտ նստաւ թագաւոր (Զ. Ագուլ., 109):

ԳԻՐ ՈՒԽՏԻ, հրդ. Դաշնագիր: Այս **գիր ուխտի** հաստատութեան եղև ի քաղաք Ալապ... ի մէջ հոգետան (Դիւան Ս. Յակոբայ, 1941, 127):

ԳԻՐ ՏԱԼ, հրդ. Ստորագրել՝ համաձայնութիւն տալ: Միաբանքս մեզ հէնց **գիր տվին**, որ մեզանէ էլ բազմական (խնջոյքների, հաւաքոյթների համար տրուելիք հարկ) չուգեն (Սանահն., 136): Ես՝ Մարկոս էրէցս Մոփըցի, **գիր տվի** Սանահնու Սուրբ Աստուածածնի դռանն Ղուկաս եպիսկոպոսի առաջնորդութեանովն (Սանահն., 139):

ԳԻՐՔԱԿԱԼ, գ. Գրակալ: Տէր Յոհան և իւր հայր Գրիգորն ետուն մէկ Յիսուս Որդի, մէկ Զայնաւոր գիրք, մէկ **գիրքակալի** շապիկ (Ակոռ., 208):

ԳԻՐԳԻՒՇ (հունգ. kotes «կապ»), գ. Հանգոյց (հագուստի): Ամենեւին մէկ հագըսդէղէնուն վերայ արծրթէ ոսգու զարդարանքներ չի գըտվի, ոչ **գիրգիւշ**, ոչ չիբգայ, ոչ բօղդիշբան, ոչ բասամանդ, ոչ Ֆրանձըլ (Գովր., 45):

ԳԻՐՂԱԿԱՆ, գ. Գիղացի, գիղաբնակ, հմմտ. ԲԵՐԴԱԿԱՆ: ՀԲԲ գեղական «գիղական», ՄՀԲ գիւղական «գիղի հարկահամ պաշտօնեայ» (իմաստափոխ.): Ընդ գոհեհկաց և **գիւղականաց** պարտ է խօսիլ

զսերմանելոյ, զփորելոյ և զհերկելոյ զերկիր, զտնկելոյ զծառա (Նոր. ծաղ., 196): Որք շինականք էին եւ **գեղականք**, ի շրջակայ գաւառսն քաղաքին Սպահանու բնակեցուցին (Դարիժ., 82):

ԳԻԻՂԻԿ, ա. Գիւղ (փղջ): Աք գիւղակ նոյն նշ.: Եկեալ հասաք ի Յործանք աստուածախառն **գիւղիկ** (Յ. Կոլոտ, 206):

ԳԼՍԱԴԻՐ, ա. Այն վայրը և արբատեղին Երուսաղէմի հայոց Ս. Յակոբ մայրավանքում, ուր թաղուած է Ս. Յակոբ Առաքեալի գլուխը: Այս է Ակոբ առաքելոյ **Դլխագիր** (Աղան. Միաբանք, 165): Առաւօտու պատարագն **Դլխագիրն** եղեւ (Զուար, 1869, 178):

ԳԼՍԱՎԵՐ, մկ. Վերին, վերելի: Մեր յօժար սրտիւ ծախեցինք **եղէրկուտի** փոսի **գլխավէր** հողն ի վերայ Բարսեղ պարոնտէրին (Սանահն., 227):

ԳԼՈՒԽԲԱՅ, ա. մկ. Գլուխը բաց: Մէք գլուխ ի բաց նոյն նշ.: Հայ ու հոռոմ ու խաչապաշտ՝ ամէնն բուկիկ ու **գլուխբաց** (ՈւՄՄԶ, 357):

ԳԼՈՒԽ-ՔԱՂԱՔ, գ. Գլխաւոր քաղաք՝ մայրաքաղաք: Միայն ի **գլուխ-քաղաքն** ունին սակաւ մի անդորրովքին եւ հանգստութիւն, որպէս Հալապ, Ստամբուլ եւ այլ այսպիսիք (Միմ. Լեհ., 272):

ԳԼՈՒԽ ՔԱՇԵԼ, հրդ. Գլուխ բարձրացնել՝ ծառանալ: Թվին ՋՀՁ Տաւրիւս Հոռոմն **գլուխ քաշեց** (ՄԺ II, 266): Ի ՌԷԴ թուին Օսման փաշան առաւ զՇրուան, որ է Աղուանք, եւ յետ հինգ ամի քուրտն **գլուխ քա-**

շեց եկեալ յեզնկայն (ՄԺ II, 394): Թուին ՋՀՁ Տաւրիւս հոռոմքն **գլուխ քաշեցին**, եւ Հուսէյն փաշայն ի վերայ գնաց զհոռոմքն ջարդեաց եւ գերեաց (Դարիժ., 474): Յայսմի ամի քուրթն **գլուխ քաշեց** եւ եկն Եզրնկէն (Ժամ. Պող., 278)

ԳՄՈՂ, գ. Հեղինակ, գրող, կազմող: Ն. Բիւզ. գծողիկ «գրողիկ, գրչակ», ՄՀԲ գծող «գրիչ», ՀԳԲ գծողակ նոյն նշ.: Պարտ է մեզ՝ **գծողացս**, սակաւ մի ճառել զպակասումն ազգաց և զպատուհասն յանցանաց մերոց (Դիւան ժ, 19):

ԳՆԱԶ,

ԳՆԵԱԶ (ռուս КНЯЗЬ), գ. Իշխան, տէս նաև **ՔՆԱԶ**: Աստուծոյ աջողովեամբ **գնազ** Կոստանդին 14.000 հոգով կոտորեց զՄոսքովցիքն 80.000 (Կամենից, 16): **Գնազ** Կոստանդին կոտորեց զգաղարն (Կամենից, 17): **Գնեազ** Վիշնովսքիյ ոմն Ընուզ իշխանն (Կամենից, 31): **Գնաց** փախստական առ Մոսկովի **գնեազն** (Կամենից, 30):

ԳՆԱԼ ՈՒ ԳԱԼ, հրդ. Երթուղարձ անել: Ես՝ Ջաքարէս **գնալ ու գալն** մին ամիս քաշեց (Զ. Ագուլ., 104):

ԳՆԴԵԼ, նբ. Բռնել, խմբել, տէս նաև **ԳՈՒՆԴԵԼ**: Ուղբաշի զաջար աղայ Յումաթբէկն իւր Գ տղայովն բռնէ, **գնդէ**, ղրկէ Ըսպհան (Զ. Ագուլ., 136): Այս Յիմաթբէկս Գ տղոցովն **գնդած** Երեւանայ դուս էլաւ (Զ. Ագուլ., 137):

ԳՆՈՎԻ, ա. Գումարով գնում՝ ի տարբերութիւն նուիրումի: Իմ ստացելոցս՝ թէ ճարովի իցէ եւ կամ

գնովի... տասանորդն լիցի կաթո-
ղիկոսին (Կտակ Յակ., 329):

ԳՆՈՒԱՅՈՒՒ, ա. Գնուած, հմմտ.

ԳՆՈՎԻ: Արխի տեղի համար բաղալն
տվիր մեզ Փոխտտանցէ **գնուածու**
ախալինքն, Փրճօլանցէ գնուածու այ-
գու կէսն (Սանահն., 160): Մեր Գալէ-
բանցի հողն ծախէցինք ի վերայ
Բարսեղ պարոնտէրին, որ էր **գնու-**
ածու (Սանահն., 166):

ԳՈՆԵԴԻԿ, ա. Գաղտնի: Անհաւատի
ձեռնից ձեր կարողութեամբն **գոխ-**
դիկ պախում էք (եզով, 357):

ԳՈՄՍԱՐ (լատ. commissarius, իտալ.
commissario), գ. Կոմիսար, լիազոր
պաշտօնեայ, տէս նաև **ԳՕՄԻՍԱՐ:**
Պարտին իմ **գօմսարքն** և բուրկրա-
թօռներն իմ ինթրաթի ըստրկէն շի-
նել զպակասութիւն աւերման տանն
այն (Հայ-Վենետ, 482):

ԳՈՅԱԿԱԿԱՆ, գ. ա. Գոյութիւն ու-
նեցող, գոյացական: Օրհնեսցէ
զձեզ Տէր Աստուած... այգեստանօք
և բուրաստանօք և ամենայն **գոյա-**
կականօք (եզով, 140):

ԳՈՅԹ, գ. Գոյթ - սէր (ՄՄ 1127,
136բ):

ԳՈՌԱՅՄՈՒՆՔ, գ. Որոտ, թնդիւն,
աղմուկ: Յանկարծակի լինի որո-
տում եւ **գորացմունք,** մինչև սա-
ռանիլ ոմանց (Միմ. Լեհ., 289):

ԳՈՌՈՋԱԿՐՕՆ, ա. Կրօնի մէջ գո-
ռոգ՝ անգիջում: Աշխատութիւնս
կրէր... թէ ի մերայնոց ամբարտա-
ւանից, թէ **գորոզակրօն** ինքնահա-
ճից (Յ. Կոլոտ, 205):

ԳՈՎԵԼԱԲԱՐ, մկ. Գովասանքի ար-
ժանի ձևով: Յոհան Օձնեցին ոչ **գո-**

վելաբար զաթոռն նստեալ... վախ-
ճանի (Ստ. Ռօշքայ, 87):

ԳՈՐԾԱՌ-ԳՈՐԾՈՎ, մկ. Շուտափոյր:

Դորձառգործով - վաղվաղակի,
փովթանակի (ՄՄ 2281, 125ա):

ԳՈՐԾՈՂ, գ. Բանուոր, գործատու:

Առատագոյն յերկիր եհեղ գանձս,
որ տայր **գործողաց,** երեսուն քար-
տաշ հանապազ նստեալ քար տա-
շէին (Դարիժ., 282):

ԳՈՒԲԱ (հունգ. kupa «գաւաթ»), գ.
Չափման միատու: Դիտացվի, օր
տվանք ըզըրախին արրնտալով Ա-
ղաշայ Մարուկին ասցուան մէկ
տարով, որ ինքը ծախէ **գուբով** ալ
եւ վատրայով ալ եւ ընդօր ուզենայ
(Գովր., 100):

ԳՈՒԼՈՒ, գ. Գնդակ (հրազենի):
էանց **գուլուն** եւ ծակեաց զգուռն
եւ զգրքակալն (Ջաք. Բ, 65):

ԳՈՒՀԱՐԵՂԷՆ, գ. Գոհարեղէն, թան-
կաւթի ակնեղէն: Պարտի լինիլ իմ
տանն հարիւր հազար մառչիլ թէ
արծաթեղէն, թէ ոսկեղէն, թէ **գու-**
հարեղէն (Ն. Մուշ., 31):

ԳՈՒՄԱՐԵՏՂ, գ. Ժողովատեղի,
հաւաքատեղի: **Դումարեաղ** - տեղի
գումարման մարդկանց կամ այլոց
իրաց (Վ. Յուն., 21):

ԳՈՒՆԴԱԿ, գ. Կոնդակ: Ահա Դ տա-
րի էանց, ի մէջ եղև նուիրակի ժամ
գալստեան, զոր ամենեցունց ի
խնդրոյ կարգեալ **գունդակիւ** և լոյս
մեռնաւ (Դիւան Ն. Զուղ., 63):

ԳՈՒՆԴԵԼ, նր. Կուտակել, գնդել,
տէս նաև **ԳՆԴԵԼ:** Զունուզու սուլ-
թանն Գժ ձիաւորաւ եկաւ Աքուլիս,
Ավդուլայ բէկն բռնեց, մին ժն

մարդ գունդեց, տարաւ Զունուզ (Զ. Ագուլ., 111):

ԳՌԱՆԴՌԱԿ,

ԳՐԱՆՏՈՒԳ (իտալ. granduca), գ. բոց. Աւագ դոմս, մեծ իշխան Տոսկանայի, տե՛ս նաև ԿՐԱՆՏՈՒՔԱՅ: [եկաթ] յերկիրն թուականաց (Տոսկանիա) գունդուկի (Յ. Թուլթունջ., 306): Ի Մարու ծովով եկաթ ի Ալիկոնայ երկիրն գրանտուգին (Յ. Թուլթունջ., 310):

ԳՐԱՄԵՏԱՎ, շր. Գումռալ, փխբ. դժգոհել: Մեք այլ նորա խօսիւքն ճ՞՞՞ ղուռուշ տըւաթ, հագիւ լոնցուցաթ, դեռ կու գումխտայ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 84):

ԳՏԱԿ ԿՈՐՍՏԵԱՆ, հրդ. Կորուստ գտնող՝ նիւթող, կորստեան մատնող (առիթ): Գտակ կորստեան և առիթն ամենայն չարեաց բազմահնար մեքենայիւք մարտ եղեալ ոգորէր առ սուրբ տեղիսն (Դիւան Ս. Յակ., 1941, 157):

ԳՐԱԲԵՄԲ, գ. Բեմ, եկեղեցու դաս: Ի կողմն հարաւոյ երկուս գրաբեմբա գեղեցկաշէնս (Զաք., 12): Ինքն իշխանն Վաչէ վախճանեալ զնի ի մէջ եկեղեցւոյն՝ առաջի գրաբեմբին (Զաք., 13):

ԳՐԱՄՈՒՏ, ա. Գրերի մէջ մտնող՝ իմաստուն: Ն. Բիւզ. ունի գրամիտ նոյն նշ: Գիտենալ այլ տեսողք. բայց շատ գրամուտ և հմտաբուն պիտի լինի, որ գիտանիխուռն իմանայ (Տէֆթ., 318):

ԳՐԱՍՏԱՆԵԼ, ա. Գրաստի խելք ունեցող, անմիտ: Ամենայն ոք ըստ իւր կարծեացն և գրաստախել ի-

մացմամբ այլեայլ բարբաշանս յօդեալ հաստատեն և մոլորեցուցանեն զմիամիտսն (Տէֆթ., 380):

ԳՐԱՓ, գ. (ռուս. граф, գերմ. Graf), գ. Ազնուականական տիտղոս, գրաֆ կոմս: Աստուածասէր և բարեպաշտ իմաստնախոհ և շքեղափառ գրաֆ Դէկովէնցլ մեծարգոյ դեսպան ի Պետրպօլք (Ղուկ. նամ., 124): Իմ վէլինամաթ և սահապղովաթ բարուն գրաֆ Գալովէլ Իվանիչ Գոլովքին (եզով, 424):

ԳՐԳԱՎԱԶՄ, գ. Գիրք կազմող՝ կազմարար: ՄՀԲ ունի գրակազմ «գիրք» ձեռագիր մատեան կազմող: Անդէն ի տան գրգակազմի ուրումն ուղի՝ Գասառուպեաթ կոչեցելոյ օթեցինք (Կամենից, 154):

ԳՐԳԱՏՈՒՆ, գ. Գրատուն, գրադարան: Զայս գիրքս եգիտ ի գրգատունն եւ ինձ գրել ետ, որ է մուսավատայ (Յ. Կոլոտ, 173):

ԳՐԳԵՐ ՀԱՆՆԵԼ, հրդ. Գրբեր տպագրել, ստեղծել: Այս Ոսկան վարդապետս... շատ շատ գրգէր հանեց (Զ. Ագուլ., 108):

ԳՐԳՈՒԿ, գ. Գրեցիկ: Յիշատակ է գրգուկս Պետրոս Բերիացի բանասիրի (Աղան. Միաբանք, 413):

ԳՐԷՔԻՆ (ֆրանս. crepine «ծոպ»), ա. Վերջաւորութիւն, ծոպ: Նմանապէս ոչ էրիկ մարդիկաց, ոչ կնտոց հագասի վրայ ոսգու կամ արծըթէ գրեքին չի գտվի (Գովր., 46):

ԳՐԻԳՈՐԱՇԷՆ, 1. ա. Գրիգոր Լուսատուրչի կողմից շինուած՝ հաստատուած: 2. գ. Գրիգորաշէն տուն՝ էջմիածին: Գայ հասանէ

նոյն օր արագ, Գլխոյն ընտրեալ հայկազնոյս թագ, Գրիգորիսի, որ պատրիարգ, **Գրիգորաշէն** տան լուսածագ (Առ էջմ. 185):

ԳՐԻԺԱԳ (լեհ. krzyzak), գ. Խաչակիր, ասպետ: Յաղթութիւնս ընկալան ընդդէմ բազմագոյն ներհակաց օտար եւ ընտանի թշնամեաց՝ երբեմն ընդ **Գրիժագաց** եւ երբեմն Շուեստաց (Պատմ. Խոթ., 43):

ԳՐԿԱՏԵԼ, նր. Փարուել, գրկել: Փարել - **գրկատել** կամ շուրջ գալ կամ մերձենալ (ՄՄ 1127, 155բ):

ԳՐԿՈՒՆՔ, գ. Գրէն: Ես՝ նուաստ Կարապետ վարդապետս տուի զիմ **գրկունքս**, որ է նոր Կտակարանքն, Առաքելն... (Աղան. Միաբանք, 200):

ԳՐՉԵԱՅ, գ. Գրչագիր, ձեռագիր: Յիշատակ ետու զայս **գրչեայ** գիրքս, որ կոչի Դիոնէսիոս (Աղան. Միաբանք, 255):

ԳՐՉՄԱՅ (հունգ. koresma «գիմետուն»), գ. Պանդոկ: Որն որ զբաղաքն կի կարավարին, նայ ունենայ Ա **գրչմամն** բրոնէլու (Գովր., 58):

ԳՐՉՈՒՆԱԿ, ա. Գրելու՝ ստեղծագործելու ունակ: Որք երիտասարդք էք եւ **գրչունակք** (Յիշ. Ուլն., 285):

ԳՐՕՎԻ, ա. մկ. Ձեռագիր, գրչագիր, ոչ տպագիր՝ ի հակադրութիւն տպագիր գրեւի, որ այս յիշատակարանի գրութեան ժամանակ՝ 1691 թ. անշուշտ տարած-

ուած էին հայ եկեղեցիներում: Ետու յիշատակ Բ Շարակնոց **գրովի**, Բ Քարողգիրք, Բ Մաշտոց **գրովի**, բուն Ա՝ ձեռաց ետու յիշատակ սուրբ վանացս (Սանաճն., 118):

ԳՕԶՕՇ (հունգ. kőzos «ընդհանուր»), գ. Համայնֆայիմ՝ ընդհանուր (ֆաղաֆ): Մեր քաղաքացիքը հիվօր **գօզօզ** քաղաքը ներս մտնելու ու ան քաղաքն ալ պարտական ըլա նես առնելու (Գովր., 195):

ԳՕՄԻՍԱՐ, աե՛ս ԳՈՄՍԱՐ: Գրիգոր արքեպիսկոպոսն երթայ յերուսաղէմ... որպէս ցուցանէ երուսաղէմայ **գօմիսարն** ճանապարհագիրն (Կամենից, 136):

ԳՕՄՐՈՒԿՅԻ (թուրք. gümrükcü), գ. Մաֆս առնող, մաֆսատու: Ընդ այն ժամանակն ...էմին եւ **գօմրուկչի** այնպէս ջերմ սէր ունէին ի վերայ քահանայից եւ եկեղեցաց, որ բնաւ ոչ հրաժարին վարդապետաց կշտէն (ՄԺ I, 248):

ԳՕՏԷԳՈՐԾ, գ. Գօտի գործող՝ պատրաստող արհեստատու: Կայր սուրբ երուսաղէմ ԺԲ տուն հայի բնական, բայց աղքատ, ամէնն ջուլֆայ են եւ **գօտէգործ** (Սիմ. Լեհ., 260):

ԳՕՏԷՀԱՆԿՈՒՅ, գ. Գօտու հանգոյց, նարմանդ: Բացեալ զկողսն հարկանեն զմարմինս անխնայ **գօտէհանկուցովք**՝ այնչափ մինչեւ արիւն բխէ (Սիմ. Լեհ., 162):

-Դ-

ԴԱՔ, կ. Դեպի: **Դաք** ձեր Հայոց երկիրն ճանապարհ լինի, որ մին զմինոյ խէտ ամենայն ինչ որ զարուր լինի, հազրեմք (եզով, 357): Էս ժամանակումն **դաք** ձեզ յետ աղարկեցինք (եզով, 394):

ԴԱԴԱՐ, գ. Թաթար: Հաւատարիմ ծառայից, նոյնպէս եւ **զգադար**, որք են իսմայելացիք (Կամենից, 65), **Զգադարն** մինչև իւր գախօն, որ կոչի Դրիմն, հալածեաց (Կամենից, 15):

ԴԱՀԵԱԿ, գ. Դայակ: ՀԲԲ դահեկ «մանկաբարձ կիմ՝ ուսում շառած»: Յիշատակ է... **դահեակ** սնուցիչ երկու քոռն իմոյ Սառին, Յաշաքին (ԴՀՎ V, 173):

ԴԱՇՆԱԿԱՆ, ա. Համաձայնողական, փոխադարձ համաձայնութեամբ: ՀԲԲ դաշնականք «ներդաշնակ երգ» (համանուն): Դարձեալ փակեցից զսա **դաշնական** վճռաւ և երդմամբք հաստատնովք (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 127): Դրեցաւ գիրս **դաշնական** ի թվականիս մերոյ ՌՃԺԶ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 127):

ԴԱՇՆԱԿԱՌԻԹԻԻՆ, գ. Դաշինք կոելլ՝ հաստատելը, դաշնադրութիւն: Հաստատեցաւ ի վեր քան զառաջինն սէր և ուխտադրութիւն **դաշնակոռթեան** աթոռոց սրբոց (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 316):

ԴԱՇՏԻԿ, գ. Փոքրիկ դաշտ: ՀԲԲ դաշտակ նոյն նշ., ՄՀԲ դաշտիկ

«խոց» (համանուն): **Դաշտիկ** ծաղկալի, որոյ սկիզբն է նախազգուշացումն խոստովանահարց եւ կոշնակիկն զարթուցողական (Դալ. Կենս., 291):

ԴԱՊԱ (հունգ. tabla «խորհուրդ»), գ. Բարձրագոյն ատեան: Դառուզա չէրթա մեր դատաստանէն զմարն, հապա երթա **դապլան** կամ կուպէրնիումը (Գովր., 194):

ԴԱՊՆ ԴԱՏԱՐԿ, հոդ. Դափ-դատարկ: Տեսաք ամենայն ապրանքն թալանած, շատ տուն և վանք կրակ տուած երած, **դապն դատարկ** ժողովուրդն մնացին Աստուծոյ փառք տալով (Նշխարք, 8):

ԴԱՌՆԱԳՈՉՈՒՆ, ա. Դառնաձայն, տխրահունչ: Ես չեմ կարել ճառել զաղաղակ նոցին / Զի էր **դառնագոչուն** ի մէջ գաւառին (ՈՒՄՀԲ II, 134):

ԴԱՌՆԱԿԵՆՅԱՂ, ա. Դառն կեանք ունեցող, վշտալի: Որդիաբար համարձակեալ հարցանեմք զորպիսութիւն վեհիդ և ի յոգնավիշտ և ի **դառնակեցաղ** կրիցդ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 201):

ԴԱՌՆԱՀԱՄԲԱԻ, ա. Դառն՝ վատ համբաւ բերող (լուր): Եւ մահահրաւէր լուրս եւ **դառնահամբաւ** բոլմս այս յայսմ իսկ երեկոյի եհասառ Բաղդասար երէցն (Դաւրիժ, 155):

ԴԱՌՆԱՇԱՏ, ա. Դառնութիւններով լի, դառնաշունչ: Յայնպիսի վշտա-

լից եւ դառնաշատ ժամանակին
կանխաժաման մահուամբ բաժանե-
ցաւ ի փոփոխական կենցաղոյս
(Պատմ. Խոթ., 61):

ԴԱՍԱՌԱԿ, գ. Դաստառակ (սխա-
լագր.՝): **Դասառակ** - ձեռաց ջնշող
(ՄՄ 2019, 185բ):

ԴԱՏԱՄԱՀՐՈՒՄ, ա. Իրաւագործ,
դատագործ: **Օրէնքն ո՛չ հրամայեն**
դատամահրումին տալ յընչից հօր
(Զաք. Ա, 44):

ԴԱՐԱԳԻՐՏ, անստոյգ բառ, յա-
տուկ անուն: **Յորժամ լուա Շահ**
Ապագն, զղազխն քշեց տարաւ
դարագիրտ (Մանահն., 64):

ԴԱՐԱԿԵԼ, նբ. 1. Դասակարգել, 2.
նանաչել: **ՀԲԲ ունի դարակել՝**
«տե՛ս դարանակալել» (համա-
նուն): **Դարակեմ** - ճանաչեմ այն-
քան նրբագունիւ խուզմամբ եւ հե-
տազօտմամբ, մինչ մնայ եւ ո՛չ ինչ
յենթակայուն ճանաչելուք, գաղե-
ցեալ յիմոյս ճանաչմանէ (Վ. Յուն.,
23): **Դարակել** - ճանաչել (ՄՄ
2019, 185բ):

ԴԱՐԱՅՓՈՒԼ (պարսկ. dare+pol
«լեռնանցք»), գ. Կիրն, լեռնանցք:
Ն. Բիւզ. ունի **դարափուլ** «տե՛ս
փուլ» հղումով, ՄՀԲ **դարափուլ**
«բարձր տեղից փուլ եկած՝ պոկ-
ուած» (իմաստափոխ.): **Ըստե-**
փանոսի գեղի սինուռն՝ Դօրչու մեծ
խմհատն... աղբիւրի գլխի **դարայ-**
փուլն (Մանահն., 148):

ԴԱՐԲԻՆԴ, գ. Դարբին: **Ես՝ դար-**
բինդ Գրիգորի որդի Անգրիասս...
ծախեցի ի կամաւ իմ մայրենիք

ընձանափակի արտն (Կալված.,
29):

ԴԱԽԱԿՏ, ա. Գաղտնի, դաւադիր:
Դաւադէտ - ծածուկ, դարանամուտ
(ՄՄ 2281, 129ա):

ԴԱԽԵՏԵՐ գ. Վէճի տէր, հայց յարու-
ցող: **Ով որ դաւի անէ՝ այն հողին**
դաւէտէրն ես ըլիմ, հետ պարոն-
տրին ո՛չ ով բան չունենայ (Սա-
նահն., 158):

ԴԱՎՎԱԹԱՌՈՐ (արաբ. պրսկ.
dovlat), գ. Հարուստ, իշխանաւոր:
ՄՀԲ դովլաթ «հարստութիւն, հզօ-
րութիւն»: **Ընդ խաղաղական հո-**
գեոր ողջոյնիս ծանացում լինի ձեզ՝
Տաշրոյ երկրի եւ բոլոր գաւառի քա-
հանայք եւ տանուտէրք, դաւլաթա-
ւորք (գրչ. դաւլաթաւոր, դովլաթա-
ւոր, դովլաթաւոր, տօլլաթաւոր) եւ
ռամիկ ժողովուրդք (Մանահն., 87):
Փարթամայոյզ դովլաթաւորաց
(Մանահն., 104):

ԴԱՅԱՅ (թուրք. tefa), մկ. Անգամ,
դարձեալ: **Թէ այդ Բ դաֆայ փողդ**
Ռ թումանն թամամէ ոչ, իմ ինչ որ
ձեզ մօտ ունիմ՝ թէ ոսկի, թէ ար-
ծաթ, թէ ֆարշ ֆրուշ, ինչ ունիմ՝
ծախեցէք (Դիւան Ն. Զուղ., 92):

ԴԵԶԱՆՔ, գ. Ամբար, հացի շտեմա-
րան (ծան. հրատ.): **Եւ զջրա-**
ղացքներն աւերեց, եւ զկարմուռչ-
ներն տարաւ, եւ զգեզանքն հացի
եւ խոտք շատ տարաւ (Կամենից,
39):

ԴԵԿՆՈՍ, գ. Սկիզբ: **Դեկնոս** -
սկիզբն, սերմն, աշխարհք, զարմբ,
ներունք (ՄՄ 2281, 125ա):

ԴԵՀ ԱՆՆԵԼ, հրդ. Կողմ դարձնել, դեհ՝ բռք. «կողմ»: Ն. Բիւզ. և ՀԲԲ ունեն դեհ «կողմ, տե՛ս եւ դիմ, յորմէ միադիմ»: Ով խաւսք ունենայ, մեզ հետ խաւսի, Աստուծոյ վկայութեամբ տվինք մի դեհ արարինք (Սանահն., 143): Մի դեհ արարինք, սինուու գրինք աղբիւրն և իւր ներքի թումբն (Սանահն., 147):

ԴԵՂԱԾԱՆ, գ. Դեղ ծախող, դեղավաճառ: Գնա՛յ առ դեղածախն, այս գրած հաւէճն առ և բեր ինձ (Ե. Մուշ., 497): Իմ դեղածախս տեսեալ խնդրեցի գօրինակն (Ե. Մուշ., 501):

ԴԵՂ ԿՈՒՆ ԼԻՆԵԼ, հրդ. Դեղերի շափաբաժնից թումատրուել, մահանալ: Այս ձմերային դեղօրայք անօգուտք են. դեղ կոխ լինի հիւանդն եւ մեռանի (Յ. Կոլոտ, 84): Իբր դարմանեալ՝ դեղ կոխ արարեալ զնա (Յ. Կոլոտ, 84):

ԴԵՂՋՏԻԿ, գ. Դեղձնիկ - աղմուկ, շփոթ, փազար, մոմզ (ՄՄ 2281, 135ա):

ԴԵՂՆԱՄՕՐՈՒՔ, ա. Դեղին՝ շէկ մօրուով: Այնպէս գեղեցիկ դեղնամօրուք եւ շէկ մազ, սպիտակ մարմին յօրինած էր, որ տեսողքն հայրան մնային (Սիմ. Լեհ., 162):

ԴԵՆԵՆԳ, ա. գ. Տեղեակ: ԲՀ դենեակ նոյն նշ: Դենենգ - տեղեակ (ՄՄ 2019, 186բ):

ԴԵՈՒԱՇԷՆ, ա. Նորաշէն, նորակառոյց: Արտաքոյ պարսպին մերձ առ հարաւային դրանն երկու դեռաշէն ձիթահանք նոր շինեցան (Դաւրիժ., 261):

ԴԵՐԲԿԱՅ, գ. Դերբուկ, ապառաժ: Դերբկայ - վէժ կամ ապառաժ քար (ՄՄ 1127, 138ա):

ԴԵՐՋԻԿ, գ. Դերձակ, հմմտ. բուրժ. terzi «դերձակ»: ՄՀԲ ունի դերձիկ նոյն նշ: Աստուած արհնէ դերգիկ Մկրտչէնց տղայքն՝ Պօղոսն և Պարսամն (Ակոռ., 211): Կու ժողովեն, ուսուցանեն... թէ դերգիկ է կամ թէ խառատութիւն և նկարակերտութիւն (Նշխարք, 20):

ԴԵՐՅԱՐԴԱՐԵԼ, նր. վերստին ուղղել, վերակազմել: Դերյարդարել - զթիւրեցեալն և զխանգարեցեալն վերստին ուղղեմ և յարդարեմ, լատ. էմէնտ (Վ. Յուն., 23):

ԴԷՄ ԴՈՒՆ, մկ. Դէմ դիմաց, հանդէպ: Դէմ դռանս դռնն շուկայի՝ է Մըսրի կամ Եէնի կոշման (Քէօմ., 31):

ԴԷՄԷ ԴԷՄ, մկ. Մէկը մէկի փոխաւէն: ՀԲԲ դէմադէմ նոյն նշ: Լեժ (35000) դիւան փող էլ Բալասանէն վերնակ առինք, որ դէմէ դէմ փոխեցինք (Կալված., 59):

ԴԷՎԱՂՈՒՇԻ, գ. Ջալլամ, տե՛ս նաև ՏԱՎԱՅ ՂՈՒՇԻ: Կա և ազգ մի կենդանի, որ զառնափա ասեն, որ վիզն խիստ երկայն է, դէվաղուշու նման է (Յ. Թութունջ., 310):

ԴԸԿԸՏՈՒԴ ԱՆՆԵԼ (հունգ. tagadni «մերժել»), նր. Ուրանալ, հերքել: Հապա գրկըտուիդ կու անէր, թէ չէ քալուցիլ (Գովր., 51):

ԴԸՌԲԱՅՔ, գ. Դոմբացիք, Ծաղկազարդի երեկոյան եկեղեցու դռները բացելու արարողութիւն: Ամէն մարդ իւր տուն զընաց, եկեղեցիք փակուեցան, Ծաղկազարդին օրն

գիշերն **զըոբացօք** չեղաւ (ՄԺ I, 227):

ԴԺՈՆԱՔԵՐԱՆ, ա. Դժոխային՝ շարբերան ունեցող, շարախօս: Սուլումանաստր Պասմաճը օղլու կոչեցեալ **դժոխաբերանն** (ՃեմՃ., 260):

ԴԻԴՓԱԼ (վրաց. դեդոփալի), գ. Թագատրի մայր, Վրաստանի թագատրների մօր տիտղոսը: ՄՀԲ դէդեպուլ «վրաց ազնուական»: Շահաբաս... զոմն յիշխանաց իւրոց առաքեալ է, զի կամ դարձուցէ **զդիզօփալն** ի քրիստոնէութենէ յօրէնս Մահմետի եւ կամ շարաշար մահումբ կորուցէ (Դաւրիժ., 143): Մերձ կացեալ ի դուռն **դիզօփալին** կոչեաց զնա (Դաւրիժ., 145):

ԴԻՄԱԼՄԲՈՍՏԵԼ, չր. Հակառակել, դիմադրել: **Դիմարմբոստեմ** - ընդդէմ գինիմ և հակառակ կամ, զի մի՛ լիցի, և իբր բարձրավզօրէն կիրճ արկանեմ և խանգարեմ զլինելութիւն իրին, լատ. իմփէ՛տիօ (Վ. Յուն., 24):

ԴԻՊԱՅ, կ. Դէպի: Ն. Բիւզ. դիպան նոյն նշ.: Մեր սղնախի խալղը աչքն մնացել է **դիպայ** ետ (Եզով, 437):

ԴԻՊԻՐ, գ. Դպիր: Գտանելով անդ ոմն **դիպիր** (Յ. Կոլոտ, 84):

ԴԻՍԴՈՒԹԻԻՆ (հունգ. tiszt «պաշտօնեայ, սպայ»), գ. Պաշտօն, իրաւաստութիւն: Վօվօր քայցնու նատ բացայ, նայ պիտոր ունենայ **դիսդութիւն**, այսինքն ընտօր պիրօվն ու աղաներն ու նօզարիշներն ու սարըսդան... հոս քաղքին մէջ ունենան քալցնելու (Գովր., 30):

ԴԻՏՈՂԱՆՄԱՆ, ա. Դիտողի նման՝ քննախոյզ կերպով: Աստուածանման խնամարկելով... Դետոց նման ոռոգելով, **Դիտողանման** ակնարկելով (Առ էջմ., 194):

ԴԻԻՐԱԿԻ, ա. մկ. Դիւրութեամբ, անմիջապէս: Առ ի չճանաչելոյ յումեքէ **դիւրակի**, օթեցի անդէն (Կամենից, 148):

ԴԻԻՐԱՃԱԿԱՆ, ա. Դիւրին՝ հեշտօրէն անոդ: Պարտուցն յաճախութիւն զօրէն **դիւրաճականն** փշոյ՝ էհաս տոկոսեացն աճամբ (Յ. Կոլոտ, 261):

ԴՆՋՈՒԹԻՆ, գ. Հանգստութիւն, անհոգութիւն: Մեր մեծ և բարձր ինփրայթօռութեան ողորմութեան հրամանին տակուն լինէք, որ ձեր կալէ համար և ձեր **դնջութիւն** (Եզով, 393): Դուք տեղն ձեր **դնջութեամբն** ավադանի(՞) գցէք (Եզով, 393): Ամենայն ժամ յավիղենական **դնջութեան** միջում կու լինեն (Եզով, 406):

ԴՈՄԻՆԻԿ, գ. Դոմինիկեան միաբանութեան ներկայացուցիչ, տե՛ս նաև ՏՈՄԻՆԻՔԱՆ: Առաքեցին ի Հոռոմ զպատգամաւորս իւրեանց առ Իննոց. Փափն և առ **Դոմինիկաց** եներալ հայրն (Ստ. Թօշքայ, 150):

ԴՈՅՋՆԱԳԻԾ, ա. Սոսկ գիծ ունեցող, սակաւագիծ, փխր. աննշան, չնչին: Յետ **դոյզնագիծ** տրակիս՝ ծառայ քո եղիաս յատկապէս ծանուցանեմ տեառնդ իմում (Դիւ. Ա. Յակ., 1941, 202):

ԴՈՐ, մկ. Դէպի ուր (բրբ.): Թէ գնան՝ ազատ եմ արարել, դորն որ գնան՝ ոչ ով հետնէրուն բան չունենայ, ազատ ըլին (Սանահն., 150):

ԴՈՒՐԱՄՈՒՏ, ա. Դիւրին՝ հեշտ կերպով մտած: ՀՅԲ դիւրամուտ նոյնն է: Խելայեղեալ ազգն Յունաց շփոթեալք այր զարամբ ելանէր... վասն այնորիկ դուրամուտ եղեւ սուլթանն (ՄԺ II, 354):

ԴՈՒՆԱՌԱՋ, գ. Սրանի՝ տան հարակից տարածք, բալ: Մինչև հասարակաց կալն ու Շալվանց բակերն՝ իր սրահն ու դռնառաջն տվինք պարոնտէր Սարգիս եպիսկոպոսին ու վանքին (Սանահն., 144): Մեր կամաւ և օվժար սրտիւ ծախէցինք Համզանց խուց իր մառանով, իր դռնառաջով (Սանահն., 159): Շալվխանց տուն ու կալն ու մարաքն, դռնառաջն ծախէցինք (Սանահն., 176):

ԴՎՈՒՅՅ (ռուս. дворян), գ. Պալատ: Գոս մեծի ինփրայթօրին դվոռէցն և ըզբեզ եավլառես ինստրանըզ դել կալէգում (Եզով, 406):

ԴՐԱՆՏԱՍԱՐԱՍ, ա. Դրախտի նման, սարաս բղղչ. համար տէս ԱՂԲԻԻՐԱՍԱՐԱՍ: Իսկ ի մտանել մայիս ամսոյն կանանչացեալ սաղարթախիթ դրախտնասարաս, կանանչանայ սար եւ ձոր (Յ. Կարն., 40):

ԴՐԱՄԾԱՆ, գ. Դրամի ծախս, ծախսատարութիւն: Ձեռն ետուն

ուժեմն նորոգել եւ նորոգեցին շատ դրամածախիւք (Յիշ. Ուլն., 291):

ԴՐԱՄԱՏՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Նուիրատուութիւն (դրամի): Թողումք ասել զայլ եւ այլ վարկպարագի հարկատրութիւնս եւ դրամատրութիւնս (Ագուլ. կոնդ., 93):

ԴՐՈՇՄԱՆՀՇԱՆ, գ. Դրոշմ, դրոշմագիր: Կանգնեաց մեծ Թէոդոսն այն հէլէն եւ լաթին գրովք եւ գիտնոց դրոշմանշան (Քէօմ., 10):

ԴՐՈՒԱՏԱԲԱՆ, ա. Դուլաբանդ, ներքողական: Պարտ էր մեզ յայսմ վայրի գրել ձեզ օրհնութիւնս և շնորհակալութիւնս և ներքողեանս դրուատաբանս (Ներբ. Սրապ., 19):

ԴՐՈՒԱՏԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Դրուատամ, ներքողաբանութիւն: Ո՞ր եզից զգրուատաբանութիւն գերամբարձութեանդ (Յ. Կոլոտ, 314):

ԴՔՍԱԿԱՆ, ա. Դոմսին յատուկ: Սինկղիտոսն (ծերակոյտ) Բուշելլայի պաշտօնեայ իրաւագիտութեանն աւագ դքսական (Ուիլուր., 276):

ԴՕՎՈՒ ԶՈՒՌՆԱՅ, հռդ. Դնով-գոունա, երգ-երաժշտութիւն: Ջրաւրհնիք Ագուլիս արարի, գետումն ջուր աւրհնեցին դօվուլ զոնով (Զ. Ա. գուլ., 74):

ԴՕՖԻՆ (ֆրանս. dauphin), գ. Թագաժառանգ: Եւ տեսաք... մոնսիենօր դօֆինին, որ տղայ է եղեր իւրն (Շահմ. յիշ., 318):

-Ե-

ԵԱԽՈՒ ԱՆԵԼ, հրդ. Սպեղանի դնել: ՀԲԲ *Եախու* «ամրացնող՝ կապող սպեղանի»»: Ա *դրամ դեղին մոմով Եախու անեն* և *ի վրա ցաւուն դնեն* (Բունիաթ, 97): Սեւ ձուլի Ա *բաժին խառնեն յիրար ի փայծղանն ի վրա Եախու անեն* (Բունիաթ, 99): Զամենն ծեծեն և Եփեն և *Եախու անեն* և *ի վրան դնեն* (Բունիաթ, 108):

ԵԱՂՄԱՅ ԱՆԵԼ, հրդ. Աւիրել, փշացնել: Մաշատ սոցա իմամն է, որ շահն յառաջ ուխտ գնաց, ԺԳ օրէն տեղ *Եաղմայ են արել* (Եգով, 258): Կուգան շահին երկիրն *Եաղմա կանեն* (Եգով, 258):

ԵԱՂՈՒԲԻՔ, գ. Յակոբիկ՝ ասորի քրիստոնէական յարանուանութիւն, ասորի: Ժողովեցան անբաւ բազմութիւնք քրիստոնէից, ոչ միայն Հայք՝ այլ և Հռոմք, և Ասորիք, և *Եաղուբիք* (Դաւրիժ, 410):

ԵԱՐՄԱՐՔԻ (ռուս. Ярмарка), գ. Տօնավաճառ: Ան տաճիկ ազգն... անթիւ մալ և խազնա տարաւ, զմարդիկ ի սուր մաշեց և զայլսն գերի տարաւ, վասն զի *Եարմարքի* ժամ էր (Կամենից, 57): 9 զօղաթին մնաց Լոյվու *Եարմարքի* պիտի տայ (Կամենից, 112):

ԵԿԵՄԱՍԱՐԱՍ, ա. Եդեմի՝ դրախտի նման, հմմտ. ԱՂԲԻԻՐԱՍԱՐԱՍ: Երկնանման և *Եդեմասարաս* եկեղեցին ունի Դ գրունն (Պատմ. Երուս., 1931, 274):

ԵԴԻՆԱԼ, չր. Ռիշանալ, հետ մնալ: Հրաման ունիք գալու. միք *Եդինալ* և յամենալ (Եգով, 432):

ԵԶԵՐԱԲԱՐ, մկ. Սահմանուած սահմանափակուած կերպով, հմմտ. ԱՆԵԶԵՐԱԲԱՐ: Զոր նշանակէ յոլովութիւն անեզերաբար, զնոյն նշանակէ անուն երրորդութեան *Եզերաբար* (ՄՄ 1756, 58ա):

ԵԶԵՐԻԶ, ա. Եզերող, փխբ. արգելակող (բոխղ. Եզր-եզերիշ): Այս ինչ բան է քո արած բանն, զի՞ կամիս երկրորդ եզր լինել՝ *Եզերիշ* և խանգարիշ հայոց ազգիս (Թորոս աղբար, 290):

ԵԶՆԱԲԱՐՈՅ, ա. Եզան բարբ ունեցող, փխբ. անմիտ: Առողք գանձին *Եզնաբարոյ* ազգն Հայոց՝ ոչ միայն ոչ շահեցուցին, այլ և զգլուխն ևս կորուսին (Դաւրիժ, 149):

ԵԶՎԱՅԻԴ, ԵԶՎԱՅԻԹ,

ԵԶՎԱՅԻՏ (ֆրանս. jesuite «Յիսուսեան»), գ. Յիսուսեան միաբանութեան անդամ, նիզվիտ, տե՛ս նաև ԶԵԶՈՒԻԹ: ՀԲԲ *Եզուիտ* նոյնն է: Այնուհետեւ գնաց առ եկեղեցականա Ֆռանկաց, որք կան ի մէջ քաղաքին Իլովայ, և մանաւանդ առ այնոսիկ, որք ի կարգէն *Եզվայիտայ* (գրչ. *Եզվայիթայ*) են (Դաւրիժ, 301): *Եզվայիտայք* (գրչ. *Եզվայիթայք*) ընդդիմացան և ոչ թողին (Դաւրիժ, 305): Եպիսկոպոսն

յարեցաւ յարեղայսն Յոանկաց, որք էին յեզվայիտայ (գրչ. յեզվայիթայ) կարգէն (Դարիժ., 482):

ԵԿԱԶԱՆ, ա. Եկած՝ վրայ հասած, բազմազան՝: Այլք բազումք առնեն անկարգութիւնք ընդդէմ կանոնաց եկազան շարիս (Գալ. Կենս., 212):

ԵԿԵՂԵՅՆԱԿ, գ. Փոքր եկեղեցի: Յառաջ գնացեալ տեսաք փոքր եկեղեցնակ մի քարէ եւ շուրջ եկեալ տեսաք բազում խորանս (Սիմ. Լեհ., 116):

ԵՂԱՆԱԿԱԿՈՐ, ա. 1. Խաղագրած, նոտագրած: Ո՞նի ն.Բիւզ. առանց մէկն., Ա.Բ եղանակաւոր «եղանակով» (իմաստափոխ.), ՀԲԲ եղանակաւոր «եղանակ ունեցող, երգաւոր»: Գրեցաւ եղանակաւոր տառս ի թուականիս հայոց ՌեԴ (Գաւազ. Աղթմ., 127): 2. Քաղցրաձայն, համեղաձայն: Այլ եւ ծերունի եպիսկոպոս մի քաղցրահամ եւ անուշ եղանակաւոր (Սիմ. Լեհ., 186):

ԵՂԲՕՐՈՐԴԵԱԿ, գ. Եղբօր որդի (փղջ.): Յիշեսցի՛ք զկենդանի եղբօրորդեակն իմ՝ զՏէր Յակոբն (Յիշ. Ուլն., 295):

ԵՂԵԳՆԵԼ, նբ. Եղեգնի պէս ջախջախել, տապալել, կոտորատել: Տեսեալ Մմբատ Բագրատունին / Զի ջախջախեալ եղեգնէին (Ս. Ապար., 139):

ԵՃԵՃ, ա. Չարամիտ: ԵՃԵՃ - չարաբարոյ, նենգաժէտ (ՄՄ 2281, էջ 136ա):

ԵՆԵՐԱԼ, գ. Գեներալ, տե՛ս ԶԷՆԻՐԱԼ: Առաքեցին ի Հոռոմ զպատգամաւորս իւրեանց առ Խննոց.

Փափն եւ առ Դոմինիկաց Էներալ հալլըն (Ստ. Ռօշքայ, 150):

ԵՆԴԱՅԴԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Դատողութիւն, մտածում: Ա.Բ ենթադատութիւն «կարծիք»: Հանճարամիտ խոհեմ ի խորհրդական ենդայդատողութեան (Դաւան., 122):

ԵՆԹԱԴԱՏԵԼԻ, ա. Ենթադրելի, փոփոխական, հմմտ. ԵՆԴԱՅԴԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆ: Ապշուրթին... զանգիտենայ ի ենթադատելի ներկայում եւ հետախնդիր լինել ի յապագայում (ՄՄ 1756, 58ա):

ԵՆԹԱՏՐՈՀԵԼ, նբ. Բխեցնել, ենթադրել: Ի վերացուցանել սրբոյ խորհրդոյն՝ իսկոյն ենթատրոհեցին երկաքանչիւրն (Կամենից, 157):

ԵՆԹԱՏՐՈՀՈՒՄՆ, գ. Ուսումնասիրում, վերլուծում: Ենթատրոհումն կոչի առաքինութիւնն այն, որ ներփակէ յինքեան զվճիռ եւ զիսկական վերլուծումն զիրացն հետազայից, նրբագունիւ հետազօտմամբ, լատ. տիսքուէցիօ (Վ. Յուն., 25):

ԵՆՓԵՐԱՏՐ,

ԵՆՓԱՌԹ, գ. Իմպերատոր՝ իմնակալ, կայսր, տե՛ս ԻՄՓԷՐԱՌՏՐ:

ԵՆՓԱՌԹԻՅ, գ. Կայսրոնի, տե՛ս ԻՄՓԱՌԻԻՅԱ:

ԵՆՓԱՌՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Կայսերական իշխանութիւն: Մեր ենփաթօռութեան ողորմութեամբն շատ բարեկամս (Նզով, 432):

ԵՌԱԳՆԱՅ, ա. Երեմ ընթացք՝ տառայ եղանակ ընդգրկող: Զի՞նչ շահեցաք մինչև ցայժմ եռագնաց, եւ որ ի շորորոգ ժամանակի ձմերան

զի՛նչ յարգիցիմք (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 279):

ԵՌԱԹՇՈՒԱՌԵԱՆ, ա. Եռակի թըշուառ, դժբախտ: ՄՀԲ եռաթշուառնոյն նշ.: Առանց պատժոց դատապարտութեան մի՛ մնասցէ եռաթշուառեանն այն եպիսկոպոս (Դիւան Ժ, 100):

ԵՌԱՆԴԱՍԱՐԱՍ, ա. Եռանդուն կերպով, սարաւ բղղշ. համար տե՛ս ԱՂԲԻԻՐԱՍԱՐԱՍ: Ի վաղ ժամանակաց եռանդասարաս արծարծեալ ի ներքին մարդ օթեցաւ (Յ. Կոլոտ, 235):

ԵՌԱՆԴԱՍԷՐ, ա. Եռանդոտ, ջանասէր: ՀԲԲ եռանդնասէր նոյն նշ.: Ետ գրել զայս սուրբ տառս մեծաւ տենչմամբ և եռանդասէր սրտիւ (Աղան. Միաբանք, 144):

ԵՌԱՇԱԲԱԹ, գ. Երեւաթքի: Շաբաթ եւ ի կիրակի յերկշաբաթայն եւ յեռաշաբաթայն (Քէօմ., 27):

ԵՌԻԻ, մկ. Եռալով՝ վարարած, յորդացած: Ամէնն թափելով կէտն տանէր որպէս եօիւ գարնանային (Եզով, 340):

ԵՍՕՐ-ՎԱՂՆ ԳՁԵԼ, հրդ. Հետաձգել, ուշացնել: Այս Շմաւոնս եսօր-վաղն գձելով՝ այս պարտքս մնայ (Չ. Ագուլ., 99):

ԵՏՆԱՄՆԱՅ, գ. Սերունդ, հետմորդ, հմմտ. ՅԵՏՆԱԳԱՅ: ՄՀԲ ետմնացող, յետմնաց «ժառանգ»: Ինքեանք պատմեացեն զետնամնացից իւրեանց, զի եւ նոքա ժառանգողք լիցին մասին ի լոյս (ՄԺ I, 249):

ԵՏՈՎ, մկ. Հետո, այնուհետեւ: Մահ-գասի Մէլիքշահայ որդիքն՝ մահդա-

սի Աւետիքն և Գիգորն... շուրջառ էլ ետով կարել տվին (Ակոռ., 211):

ԵՏՈՒՍ, մկ. Հետեւից: Ամենն քշելով տանէին դէպ ի Դադատանն. ետուառ սուր, ի առաջուառ Կուր կէտն (Եզով, 340):

ԵՐԱԾ ՔԱՐՓԻՉ, հրդ. Թրծած աղիւս, տե՛ս ՔԱՐՔԻՉ: Աքուլաց սուրբ Թումայի առաջնորդ Պետրոս վարդապետն... մաղայցէք շինեց, ոմն կիր ու քարով գումբէզի, ոմն երած քարփիչ ու գաշով գումբէզիք (Չ. Ագուլ., 78): Երած քարփիչով գլուխն փոշիշն արարին (Չ. Ագուլ., 97):

ԵՐԱՄԱԳՆԱՅՔ, գ. Երամով՝ խմբով ընթաց, թոխի: Զանազան երամս հաւուց եւ թռչնոց ընդ երեսս դաշտին սփռեալ լինին երամագնացիք (Յ. Կարն., 40):

ԵՐԱՄ ԿԱՊԵԼ, հրդ. Խումբ-խումբ կազմել: Երամ կապես հետ հարսներուն / ճեմես ի հետ աղջիկներուն (ՈՒՄՀԲ, II, 332):

ԵՐԱՆԱԲՈՒՆ, ա. Երանաւտ: Յետ այնքան երանաբուն կենաց կենցաղոյ (Յ. Կոլոտ, 232):

ԵՐԱՆԱՏԵՆՉ, ա. Տենչալի, բաղձալի: Սակար են... որ առնուն զերանատենչ ըրծից լրումն (Ագուլ. կոնդ., 100):

ԵՐԲԵՄՆՈՒԹԻՒՆ, գ. մկ. Երբեմն: Երբեմնութիւն - անուն բաղկացեալ ի մակբայէն երբեմն և նշանակէ զկիրառումն ժամանակի նովիմբ մակբայի (Վ. Յուն., 25):

ԵՐԳՆԱԿ (բնստ.), գ. Երգիչ (փղբ.), բանաստեղծ: Պահեայ զփեսայն քո, որ է անարատ / Չի

զիւրդճալի **երգնակս** արասցէ ա-
գատ (Գայ. Կենս., 164):

ԵՐԿՄՆՅՈՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Եկեղեցում
ծեսից առաջ երգում կատարելը:
Սուրբ Եկեղեցին ի սկզբանէ սովո-
րեցաւ նախ քան զմկրտութիւն առ-
նել **զերգմնեցողութիւն**, զոր եւ
Հայք անեն (Ստ. Ռօշքայ, 10):

ԵՐԵԳ, ք. Երեմ: Յամենայն ոք յա-
ւուրս **երեգ** նստել ի խրախուսիւն
ընդ տիւ եւ ընդ գիշեր եւ եղեւ այն-
պէս (ՄԺ II, 249):

ԵՐԵՍԱՀԱՃ, ա. Արտափուտ հանե-
լի, երեսպաշտ: Նոքա ըստ մարդե-
լոյց եւ **երեսահաճ** եւ խաբուսիկ
բարոյից իւրեանց զամենեսեան
հաճեցուցանէին յինքեանս (Դաւ-
րիժ., 167):

ԵՐԵՍԱՔԱՐՇ, ա. Երեսանկեալ, բե-
րանփսիվայր: Ե՞րբ ստահակեցայք
ի բանից նոցին, զի կարօտանայք
երեսաքարշ տանել առ ձեզ (Դիւ. Ս.
Յակ., 1940, 316):

ԵՐԵՅՓՈՒՆԱՆ,

ԵՐԵՅՓՈՒՆԱՆ, գ. Երեսփոխան,
պատգամատու: ԱՖ և Ն. Բիւզ. Ե-
րեսփոխան «վերակացու, վեբիլ»,
ՄՀԲ էրէսփոխան նոյն նշ.: Պր.
Միխնոյ Կամէնիցու **երեցփոխանն...**
անզաւակ մեռաւ (Ստ. Ռօշքայ,
170): Միաբան ժողովրդենէ և Ե-
րիցփոխանացն ամենեցուն (Դիւ. Ս.
Յակ., 1940, 156):

ԵՐԵՆԱԿԵՐՊԵՆ, նբ. Երեսակայել,
պատկերացնել: ԱՖ Երևակերպք
«գիշերային երևոյթներ»: **Երեւա-
կերպեցէք**, թէ զինչ սիրտ մնայ կա-

տարել զպաշտօն չարչարանաց
Տեառն (Դիւան Մխիթ., 73):

ԵՐԵՆԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ, գ. Երեսակա-
յութիւն: Տրամութիւն է՝ մքոութիւն
իմն, նորում ոք ի պատճառս **երևա-
կերպութեան** ուրուք մտաց, զբա-
զումս և զզանազանս խոկմունս յա-
ռաջ բերէ (Նոր. ծաղ., 43):

ԵՐԵՆԻՆԱԼ, նբ. Երևալ, ի յայտ գալ:
ՄՀԲ Երեսանալ, Երեւենալ նոյն նշ.:
Դարնան ծաղկի նման, որ **երեւինայ**
/ Այսօր գրեզ տեսայ և ուրախացայ
(ՈՒՄՀԲ, 166):

ԵՐԵՔՍՔԱՆԶԵԼԵԱՆ, գ. ա. Սուրբ
Երոռդուքեանը տրուող մակդիր:
Երեքսքանչլեան - լոյս, ճաճանչ,
փաղփոռն, լուսերանգ, լուսակիզն,
Երեքլուսեան, Երեքհրէան, բազմա-
լոյս (ՄՄ 2281, 123ա):

ԵՐԹԵՅՑՈՒԹԻՒՆ, գ. Փոխադարձ
այցելութիւն: **Երթեկցութիւն** -
կցորդութիւն գնալոյ և գալոյ առ
միմեանս, սովորութիւն քաղաքա-
վարիլոյ ի միասին, լատ. քօնվէո-
սա՛ցիօ (Վ. Յուն., 26):

ԵՐԹՆԱԿԵՐՏԵԱՆ, տէս ԵՕԹՆԱԿԵՐ-
ՏԵԱՆ:

ԵՐԻՇ* ԱՆՆԵԼ / **ԵԼՆԵԼ** (թուրք. yaris
«մեմամարտ, մրցում»), հրդ. Գը-
րոհել, հարձակուել: ՀԲԲ Երիշ
«հայլելու ձևը, յոխորտալով վրայ
գալը»: Շահ Սաֆին էրեկ գընաց
բերդին վերայ, Գ ամիս նստաւ,
մարտի ժն օրն **Երիշ** ելաւ բերդին
վերայ (ՄԺ I, 196): Հիմա պինդ
կուզեն զմեզ ձեռն առնուն այս գա-
րունս և ապա **Երիշ անեն** (Եղով,
433):

ԵՐԻՅՓՈՒՑ, տե՛ս ԵՐԵՅՓՈՒՑԱՆ: Հաւատարիմ *երիցփոխաց* եւ գանձապետաց (Ագուլ, կոնդ., 85):

ԵՐԿԱԱՄ, գ. Երկու ամ՝ տարի: ԱԲ երկամի, երկեմեան նոյն նշ.: Բայց իննետասն երկամին / Թիւ մի աւել վերադրին / Բախշեա՛ գթուականն տասեին (Դ. Զեյթ., 184):

ԵՐԿԱԱՄԻՍ, գ. Երկու ամիս: Կիսակ ամսոց այսպէս գործի / Ի նաւասարդէ առաջ թուի / Ամէն ամսից կէս-կէս առցի / Երկամսոցն կիսակ կազմի (Դ. Զեյթ., 183):

ԵՐԿԱԹԱԿՈՒՐ, ա. Երկաթով կռած, շինած, երկաթակոտ: Մաճրի պարոնն... ունէր Լի հոգի երկաթակոտ (գրչ. երկաթակոտ) պահատուր (Սիմ. Լեհ., 376):

ԵՐԿԱԹԱՇԷՆ, ա. Երկաթով շինուած, երկաթեայ: Սուրբ Յակոբայ դուռն զարմանալի երկաթաշէն մեծ, և ունի ի մէջ տեղն փոքր պօլմէ դուռ մի (Զուար, 1867, 80):

ԵՐԿԱԹ ԱՌՆՈՒԼ, հրդ. Խաթիսիւր քաշել՝ բարձրացնել, տե՛ս նաև ԱՐԿԱԹ ԶԳԵԼ: Իսկ նաւաւարքն յունաց ազգին / Յետ այնորիկ գերկաթն առին (ՌԻՄՉԲ, II, 561):

ԵՐԿԱԹ ԲԱՆՈՂ, գ. Երկաթագործ, բանուոր: Ե խալեան կուզէ... պիտի ըրդատ, [պի]տի երկաթ բանող, ամէն էսնէֆէ մընացեալ (ՄԺ I, 227):

ԵՐԿԱԿՈՂՄԵԱՆ, ա. մկ. Երկու կողմի, երկակի: Երկակողմեան պարտուցս այսց հատուցմունքն պարտին ի ձեռն նուիրակաց լինել (Ագուլ, կոնդ., 108):

ԵՐԿԱՅՆԱԳԻՐ, ա. Երկայն դիրով դրուած՝ տարածուած: Միս աղօթանոցն է ի կողմն հարաւոյ, երկայնադիր դէպ ի հիւսիս, գմբէթն սագաշէն (Պատմ. Երուս., 1932, 15):

ԵՐԿԱՐԱԺԱՄԱՆԱԿ, ա. Երկար ժամանակ, երկարատե, երկար կեանք: Ով ոք ի հետն [զմրուխտ] պահէ, աշաց ցաւ չտեսնէ, լոյսն աւելնայ, երկարաժամանակ լինի, հաւուր չլինի (Դարիժ., 452):

ԵՐԿԱՐԱՆՍՈՒԹԻՒՆ, գ. Շատախօսութիւն: Մի՛ երկարախօսութեամբ զգուեսցուք զլսելիս ձեր (Ագուլ, կոնդ., 102):

ԵՐԿԱՐԱՇԱՐ, ա. Երկարաբան շարադրանքով: Գրեաց նաև զխրատս վասն ուղիղ հաւատոյ և առաքինութեանց յոյժ երկարաշար և պիտանի (Ստ. Թօշքայ, 107):

ԵՐԿԱՐ ԲՈՆԵԼ, հրդ. Երկար տեւել, երկար շարունակուել: Ի թվին ՌՉ տանուտէրն կարիճն, ղեկտենքերի ժԼ՝ ձըմըռնամուտին, ձմեռն երկար բռնեց և դիժար (ՄԺ I, 209):

ԵՐԿԷԹԷ, ա. Երկաթեայ: Կոոց դարբններն եբեր, երկէթէ տատաշ կտրեցին (ՌԻՄՉԲ, 83):

ԵՐԿԻՒՂԱԿԱՐԾ, ա. Երկիւղի մէջ ընկած, մտատամջ: Վասն արիւնաթաթախ գոլոյն երկիւղակարծ եղեւ, թէ մի գուցէ սպանեալ իցեն զպարոնն (Դարիժ., 395):

ԵՐԿԻՒՂԱԿԻՐ, ա. Երկիւղ կրած, երկիւղած: Զայն տեսեալ զօրացն Պարսից՝ երկիւղակիր լեալ զանգիտէին, որով սող ինչ պարտեալ երեւիւր կողմն Պարսից (Դարիժ., 66):

ԵՐԿՆԱԳՈՒՆԱԿ, ա. Երկնագոյն:

Իսկ զօրք անհաւատիցն... միահամուռ կապուտազգեստ եւ երկնագունակ, երկաթապատ պողոպատիկ զրահիւք հաստատեալ կային ի դիմի (Պատմ. Խոթ., 54):

ԵՐԿՆԱՔՋ, ա. Երկնքից իջնող: Ղամբար *երկնաքջ անաղօտական.../ Սիւն քո ծառայի, լեր յար պահապան (ՌԽՀԲ II, 120):*

ԵՐԿՆԱԿԱՅԼԱԿ, ա. Երկնային: Որպէս անդ ուրեմն առ նախնեօք՝ վտակք *երկնակալալք անվկանդ (Դիւան Մխիթ., 140):*

ԵՐԿՆԱՀԱՄԲՈՅՐ, ա. Երկինքը համբուռող: *Միջնորդութեամբ սմին՝ գլխոյ խոնարհմամբ, երկնահամբոյր շրթամբք... երկրպագութիւն մատուցանեմ (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 185):*

ԵՐԿՆԱՆԿԱՐ, ա. Իբրեւ Երկնային նկար, փխբ. Աստծու պատկերը կրող: *Փիլիպպոս կաթողիկոս Ամենայն Հայոց և պատրիարք Վաղարշապատու լուսակառոյց և երկնանկար Սրբոյ Աթոռոյ էջմիածնի (Դիւան Ն. Զուղ., 44):*

ԵՐԿՆԱՏԻՊ, ա. Երկնքի տիպը՝ կերպարանքն ունեցող, եթեային: *Տանկելով զմերս նաաստութիւն յերկնատիպ սրօքէապար լուսաւորչակերտ ուխտն (Յ. Կողոտ, 206):*

ԵՐԿՆԵՂՈՒՏ, ա. Երկնային, փխբ. աստուածային: *Զամենամաքրիչ, զերկեղուտ մեռոնն բաշխեցէ ձեզ՝ երկիւղածացդ և սիրելեացդ (Դիւան Ն. Զուղ., 113):*

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻԼՈՒՍ, գ. մկ. Երկուշաբթի լուսաղեմին, լոյս երկուշաբթի, համառ. ԿԻՐԱԿԻԼՈՒՍ, ՀԻՆԳՇԱԲԹԻԼՈՒՍ: *Յունիսի ժ գիշերն երկուշաբթիլուս ազգն յուռուս եկաւ մտաւ ի լիման Կաֆային (ՄԺ I, 211): Մարտի Թ տնտեսին կիրակին երկուշաբթիլուս շարժ եղաւ (ՄԺ I, 222):*

ԵՐԿՏԱՍՆ, ք. Երկու տասը՝ քսան: *Այլ տանուտէր տարու ստուգէ / երկտասանօք զթիւքն ձգէ/ Զցածն է հոյէն առաջ բաշխէ (Դ. Զեյթ., 186):*

ԵՐԿՐՆԱՌՐ, ա. Երկնաւոր, երկնային. ամփոփում *երկնաւոր և երկրաւոր բառերի: Շնորհք ընդ քեզ և երկրնաւոր խաղաղութիւն յԱստուծոյ Հօրէ ամենակալէ (Դիւան Ն. Զուղ., 103):*

ԵՐԿՔԱՌ, ք. Երկու քառեակ: *Այլեւ քառից տարեց յօգեալ / Այլ երկքառ տատիւն լուծեալ (Զաք. Ա, Դ):*

ԵՐՋԱՆԿԱԶԳԻ, ա. Երջանիկ, երջանկատեսակ: *Համապատիւ և գերաթիւ, երջանկազգի և քրիստոսընկալ դասուդ, որք զերկնաւորական տպաւորութիւնն, որ ի Քրիստոսէ Փրկչէ ունիք (Ոսկ. նամ., 1967, 134):*

ԵՐՋԱՆԿԱՊԱՏԻԻ, ա. Երջանիկ պատուի արժանացած, պատուարժան: *Սրբանըւէր և երջանկապատիւ պանծալի և մեծագոյն եղբօր մերոյ եղիազար վարդապետիդ (Դիւ. Ս. Յակ., 1933, 121):*

ԵՐՋԱՆԿԱՊԵՐՃ, ա. Պերճ՝ մեծ երջանկութեամբ: *Բարեխօսութեամբ*

Սրբոյ Լուսաւորչին պահեսցէ միշտ հաստատուն եւ երջանկապերճ իշխանութեամբ (Ագուլ, կոնդ., 103):

ԵՐՐԵՐԱՒ, չբ. երեւալ (գրչ.), դղողալ: Շարժեցաւ երկիր, քակտեցան տներ, բարձրանայր ծովն, երբերայր եւ ետս դառնայր (ՄԺ I, 208):

ԵՓՐԱՅԴՈՒ, ԵՓՐԱՏՈՒ, ԵՓՐԱՏՈՐ, ԵՓՈՒՏՈՒ, գ. Կայսր, միապետ, տե՛ս ԻՄՓԷՐԱՏՈՐ: Այս քաղաքս եփրադօլին երկիրն է (Ձ. Ագուլ., 12): Եփրադօլին երկրէն դուրս էլանք, ընգաք Ֆէլամիկի երկիրն (Ձ. Ագուլ., 14): Է թագաւորաց մինն այս է, քան զՍպանիօլն եւ քան զԵփրատօլն (գրչ. իփրատօլ) փոքրն այս է (Շահմ. յիշ., 319): Թվոյն 1697 հաշտեցան Ինկիլիզն ու Ֆէլմէնկն հետ Ֆրանցայու թա-

գաւորին եւ հաշտեցուցին եփրատօրն այլ ի հետ Ֆրանցուսին (ՄԺ II, 404): Եկ պարոն Իսրայէլն եփռատօրին յերկրէն ի հետ գրովն իրանալթէս լէքսօս փալթինի (եզով, 18): Իմացաք զկարողութիւն քո թագաւորութեանդ եւ եփռատօրին (եզով, 17):

ԵՕԹՆԱԿԵՐԵՏԵԱՆ, ա. Եօթը կերպով կերտուած, եօթը կառոյց ունեցող: Շառաշմամբ եւ պարփակմամբ ըստ նոյն եղանակի դիմեալ առ աշտարակօքն եօթնակերտեան (գրչ. երթնակերտեան) (Դաւրիժ., 426):

ԵՕԹՆԱՊՈՐՏ, գ. Եօթը պորտը՝ սերունդը, նախնիներ: Յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի իւրեան որդւոյն եւ զաւակացն եւ ամենայն զարմից կամ եօթնապորտին (ԴՀՎ VII, 113):

- Զ -

ԶԱԽԻՐԱՅ (թուրք. zahire), գ. Պաւէն, պաշար, հացամբեր: Ե նաւ, ե թօփազ, զախիրայ եւ այլ բազում բարութիւն առին գնացին Ազախ (ՄԺ I, 223): Թէ զախիրայէ պակասութեանն եւ թէ քաղաքիս ամենայն իրաց սղութեանն, ցորեանն ասես՝ հատ մի չկայ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 84):

ԶԱՆՈՆԴԱՆ, գ. Զախոնդան - զգայարանք (ՄՄ 1528, 1բ):

ԶԱՅԻՖՈՒԹԻՒՆ (արաբ. ذاييف «թոյլ»), գ. Թուլութիւն: Ընահա, որ է ձեռացն դողալն, պատճառն Գ ազգ է.

Ա՛ դուլաթ-ի մահրիքանուն զայիֆութենէ (Բունիաթ, 71):

ԶԱՊՈՒՆ ԱՆԵՒ (պարսկ. zebun «նիհար, թույլ»), հռդ. Թուլացմեւ: ՄՀԲ զապուն «արաբ. պարսկ. տկար, խեղճ»: Եւ ետ այնորիկ Խանդամուրն ետեւանցն եկաւ ի Պաղչա-Սարայն, Դ քովըն պտրտեց ու մէջ իառ, ամիսմն լման հանց զապուն արաւ (ՄԺ I, 214):

ԶԱՊՈՒՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Նեղութիւն, տե՛ս ԶԱՊՈՒՆ ԱՆԵՒ: Խոտ չիքարամ ըռնէ, ձրմեռն ալ այսպէս ե-

ղաւ, անասու[նքն] զապոնութիւն
քաշեցին (ՄԺ I, 220):

ԶԱՌՔԵՐԱՆ, ա. Հոյակապ, սքանչե-
լի: *Զառքերան* - հոյակապ, գեղուն,
հոյծ, բազմաբեր, ծոհ, լիապատառ,
համակալ (ՄՄ 2281, 135ա):

ԶԱՌՆԱՓԱ, գ. Ընծուտ: Կա և ազգ
մի կենդանի, որ *զառնափա* ասեն,
որ վիզն խիստ երկայն է (Յ. Թու-
թունջ., 309):

ԶԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ (արաբ. պրսկ.
zarar, zarar), գ. Վնաս, վնասա-
կարութիւն: ՀԲԲ և ՄՀԲ զարար
«արաբ. պարսկ. վնաս»: Պարսից
երկիրն խողովէց և կտրվէց՝ և էն
ժամանակումն մեր սօվդայգար-
ներն... մեծ *զարարութիւն* ան տվել
(եզով, 353):

ԶԱՐԴՈՒՅԻՉ, ա. Զարդարող: Ըզձեզ
գովեմք, ո՛վ հոգեսունք... ծառք
կըրկիստեղք քաղցրաբանիչք եւ
զարդուցիչք բարձրաթրոհիչք բազ-
մաձագունք (Յ. Կոլոտ, 94):

ԶԱՐԶԱՐԴԱՐ, գ. Ծաղկազարդի
ժող. անուանումը: Որք մերձ են՝
փութով գան հաշին եւ Յիսնա-
կաց... այլք Մեծ Պահոց սկիզբն
մինչ *Զարզարգարի* շաբաթն (Սիմ.
Լեհ., 262):

ԶԱՐԹՈՒՅՈՂԱԿԱՆ, ա. Արքնացնող,
սքափեցնող: Դաշտիկ ծաղկալի, ո-
րոյ սկիզբն է նախազգուշացումն
խոստովանահարց եւ կոշնակիկն
զարթուցողական (Գալ. Կենս., 291):

ԶԱՐՄԱՆ (բնստ.), գ. ա. Զարմանք,
զարմանալի: է հանգիստող այս գե-
րեզման / Պատմեմ ձեզ բան յոյժ է

զարման / Լսել բանին շարադրու-
թեան (Յ. Քիրտ., 39):

ԶԱՐՄԱՆԱԿԵՐՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Զար-
մանալի կերտած՝ շինութիւն:
ԱԲ և ՀԲԲ *զարմանակերտ* «շէնքը
զարմանալի»: *Զգեղեցկութենէ և*
պայծառ զարմանակերտութենէ
դամբարանի սուրբ գլխոյ առաքե-
լոյն ոչ որ լեզու կարէ պատմել
(Պատմ. երուս., 1931, 275):

ԶԱՐՄԱՆԱՇԱՐ, ա. Զարմանալի
կերպով շարուած: Սահմանաւո-
րեալ արեգածագ կողմամբն *զար-*
մանաշար աղբերակօք (Յ. Կոլոտ,
204):

ԶԱՓՈՐՈՀՅԻՔ, գ. Կազակ, այդպէս
էին անուանում Զապորոժիէի կա-
զակներին: Գայ հասանէ զօրա-
գլուխն Ռուսաց՝ անուանեալն Պո-
րոտաւքա, եւ ընդ նմա խն հազար
հեծեալս հազախաց, որ կոչին *Զա-*
փորոհիք (Պատմ. Խոթ., 47):

ԶԲԱՂԱՋԵՐԾ, ա. Զբաղմունքից
զերծ՝ ազատ: Վասն հարկի սրբու-
թեանդ և մեր *զբաղազերծ* ազատ-
մանն յանձն առաք, զոր ինչ և հրա-
մայեցեր կատարել ծառայաբար
(Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 253):

ԶԳԱՂԱԿԱՆ, ա. Զգայական, զգայու-
թեամբ տրուող: *Յաղագս չորս ար-*
ուեստին, որ են իմաստութիւն *զգա-*
լական ի աշխարհս (Տէֆթ., 376):

ԶԵՆԱԹ, ԶԷՆԷԹ,

ԶԻՆԱԹ, ա. Շէնդութիւն, հանդիսա-
ւորութիւն: Յորժամ թագաւորն ի
դուրս ելանէ, այս է *զինաթն*՝ ԻԴ յե-
դաք, ԻԴ շաթիր և ԻԴ խաչալամ, Լ
դաւուլխանայ (Յ. Թութունջ., 303):

Որքան **գէնէթ** որ ունի, ինքն նոյն-
պէս այլ ունի կիւնն (Յ. Թովթունջ.,
308): Եւ յորժամ թագաւոր դուրսն
եկանէ, այս է **գենաթն** (Յ. Թով-
թունջ., 308):

ԶԷԹՈՆ, գ. Զեյթուն: Թէ՛ **գէթոնն** և թէ՛
խաղողն այս տարի սակաւ է (Դիւ.
Ս. Յակ., 1941, 84):

ԶԹԱՓԵԼ, չր. Սթափուել: **Զթափեանց**
յանխելութենէ և միտքդ ժողովէ և
զօգուտն քո ընտրեա՛ (Դիւան Ն.
Զուդ., 88):

ԶԻՆԱՆԱՂԱՅ, ա. Զէնով վարժ
խաղացող՝ կոռող, զինավարժ:
էր այրս այս Մխիթար երեւելի ի մէջ
քաղաքին Վանայ... վասն զի կարի
ձիավար էր եւ **զինախաղաց** եւ
ուժնդակ (Դաւրիժ., 414):

ԶԻՊԻՆՈՅ, գ. Աղբաւնոց: Հէօճճէթ
եաֆայու մեր վանուց վերայ **զի-**
պիլնոց պախճային (Երուս. դիւ.):

ԶԴՋԱՆԱԼԻ, ա. Զդջալի: ԱՖ զդջալի
«լի զդջամմբ, զդջացող, ողբա-
կան»: Բարկութիւն է առաւել
զդջանալի, քանզի առաւել ունի առ
ի բանականութենէ (ՄՄ 1756,
34բ):

ԶՈՒՌԻԱԹ (արաբ. պարսկ. zaher

«եւրեղի, բացորոշ»), գ. ա. Իւրա-
յին, առեմակից: Շիրսի **զուռիաթն**,
որ թագաւորութիւն ա արել, Շա-
հիսմէլին ԻԴ տարի այ, Շահ Թա-
մազն ՄԴ տարի այ (Սանահն., 65):
Մեր **զուռիաթ** մարդ էլ մատնարկի
միջումն բան չունինք՝ ո՛չ մեք, ո՛չ
մեր որդիք (Սանահն., 140):

ԶՉԱՓԱԹ, մկ. Զափաւոր, փիչ: **Զչա-**
փաւ ես գրեցի, զբաւանդակն Սրբու-
թիւնդ գիտասցէ (Կ. Ամատ., 57):

ԶՐԱՍԱՅ, գ. ա. Զրախօս, դատար-
կախօս: Աստուած դատ արասցէ
ընդ իս և ընդ **զրասացան**, և հրա-
մանուցդ աղօթք և օրհնութիւն մի՛
վերասցի յինէն (Դիւ. Ս. Յակ.,
1933, 24):

ԶՐԱԽՆՔ, գ. Գազաբ: **Զրաւնք** - կա-
տարք, գազաթք, ոլորտք, անգոր-
դանք, անգաւանք (ՄՄ 2281,
129բ):

ԶՕՌԻՎ.

ԶՕՌՈՎ. մկ. Ստիպմամբ, հազիւ: Ա-
նօրէնի ասկի ձեռնից **զօրիվ** ազա-
տենք (Եզով, 356): Իւր քաջութեան
զօռովն ոչ տայր հանգիստութիւն
Իսմայելացոց (Սանահն., 62):

-Է-

ԷԱՊԱՏԻԻ, ա. գ. Պատուաւոր, ա-
ռաջնորդ: Դէտ, էապատիւ, առաջ-
նորդ, ազոր (ՄՄ 2019, 167ա):

ԷՄՆՈՒԹԻԻՆ (արաբ. emin «մասա-
պետ»), գ. Մասապետութիւն: Ո՛չ

մաքս ունել, ո՛չ էմնութիւն, ո՛չ կօմ-
րուկ եւ ո՛չ այլն, որպէս ի Լեհ կամ ի
Տաճկաստան (Սիմ. Լեհ., 170):

ԷՄՐ (արաբ. amr, բուրբ. emir «հրա-
ման»), գ. Հրամանագիր, կար-

գաղութին: ՄՀԲ ամբ նոյն նշ.: եւ ետ այնորիկ թագաւորէն էմբ եղաւ թէ՛ Ուզուն բերթ պիտի խորդակըւի (ՄԺ I, 213): Անկից մէկ բարէպաշտ քրիստոնեամն էմբ էառ եկաւ, թէ՛ Բ ոսկի թող առնուն (ՄԺ I, 221): Դու գիտես, որ առանց էմբի այստեղ գործ առաջ չի գնար, թէ որ շիտակ էմբ և պարաթ ունիս և խէթիշէրիֆ (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 282):

ԷՄՐ ԱՆԵԼ, հրդ. Հրամայել, հրաման արձակել: Ճանաչէքէն խանն էմբ արաւ, յունիս ամսու ոչխարազէն պալրամ արին (ՄԺ I, 220): Մէկ դատաւոր մի կայր... էմբ չարաւ (ՄԺ I, 221):

ԷՍԻՐ (թուրք. esir), գ. Գերի, ծառայ: ՀԲԲ եսիր նոյն նշ.: Խոի էլ էսիր են տարել ղզլպաշիցն (եզով, 258): Այս էսիրներն որ տեղս գայ, հրամանք առես թագաւորական աւղն գմրուկ շառնեն էսիրայ գլուխ ԶՃ (եզով, 370):

ԷՍԿԱԼԷ (իտալ. scala, թուրք. iskele), գ. Նաւահանգիստ: Դինու Ը օր գնացար Ղուրսէր, որ է Հնդկաց ծովու էսկալէն (Յ. Թուլթունջ., 307):

ԷՍՆԷՖԷ (արաբ. թուրք. esnaf), գ. Արհեստաւոր, վարպետ: Ե խալեան կուզէ... պիտի ըրդատ, պիտի երկաթ բանող, ամէն էսնէֆէ մընացեալ (ՄԺ I, 227):

ԷՍԿԻՃՈՒԹԻԻՆ (թուրք. eskici), գ.

Հին իրերի վաճառականութիւն, հնավաճառութիւն: Ո՛չ պախալ, ո՛չ խանութ նստիլ եւ ո՛չ այլ ինչ, բայց միայն հին ու մին ծախել, էսքիճու-թիւն առնել (Սիմ. Լեհ., 170):

ԷՐԵՍՓԱՌԱՇ (հայ. «երէց» եւ պարսկ. faras «սպասաւոր»), գ. Սպասաւոր, կամֆը կատարող: Ես՝ հնազանդ էրեսփառաշ էջմիածնայ Բարսեղ եպիսկոպոսս իրիցի այգին փոխէցի ի վրէն վէրէք էլավ ի Ա լաւ գոմէշ իրանց կամիւ տվին (Սանահն., 170):

ԷՐԷՎԱՅՐԻ, գ. Վայրի երէ՛ որս: էրէվայրի - ոչխար կամ ած* (ՄՄ 1127, 139բ):

ԷՐՈՒՇՏԱ ԱՊՈՒՐ, հրդ. Արիշտայով ապուր: Դեղն այն է, որ շիրիկ ձի-թով ըսպանախ և էրուշտա ապուր ուտէ (Բունիաթ, 94):

ԷՓԻԿՈԱՄՄԱՅ (յուն. epigramma «մականգրութիւն»), գ. Ոտանաւոր, արձանագրութիւն: Զոտանաւորս վերտառեալ քաջաներբողս՝ կարգացեալ ի հելլէն բարբառ է-փիկոամմայ (Դիւան Մխիթ., 145):

ԷՔԼԷՍԻԱՏՏԱԿԱՆ (յուն. ekklesiastes), ա. Եկեղեցական, հոգեւորական: Իսահակ վարդապետն ետ ինձ գաւազան էքլէսիաստական իշխանութիւն ի վերայ դամբարանի սուրբ Առաքելոյն, ի տօնի Պէտտէկոստէին (ՄԺ I, 310):

-Ը-

ԸՂՁԱՏՈՉՈՐ, ա. Իդներով տոչորուած՝ վատուած, բաղձալի: Այս Փիլիպպոս կաթողիկոս հանապազ ըղձատոչոր եւ խանդակաթ տենչմամբ փափագէր, թէ որով արդեօք իցէ հնար, զի առեալ զսուրբ Աջն բերցէ ի սուրբ էջմիածին (Դարիժ., 261):

ԸՆԴԱԳՐԵԼ, նբ. Ստորագրել, ստորին մասում գրել: *Ընդագրել* - խորագրել (ՄՄ 2019, 172բ):

ԸՆԴԲԱՐԵԼ, նբ. Վանել, հեռացնել: *Ընդբարեմ* - ի բաց մերժեմ եւ հեռացուցանեմ յինէն, բացատեմ հրաժարմամբ, լատ. *ռէքուսօ* (Վ. Յուն., 29):

ԸՆԴՀՈՄ, ա. Հոծ, անտրոն, խիտ: *Ընդհոծ* - յաճախագոյն եւ երկարածիզ, երբեմն նշանակէ խիտ առ խիտ (Վ. Յուն., 29):

ԸՆԴ ՔԱՐՇՍ, մկ. Քարշ տալով, գետնափարշ: Զօրականք եւ ծառայք եւ սպասաւորք իշխանացն... հարկանէին, ապտակէին, զարկուցանէին զգետնի եւ ընդ քարշս տանէին (Դարիժ., 363):

ԸՆԹԱԹՐԵԼ, նբ. Ենթադրել: *Ընթաթրել* - եխտել* (ՄՄ 1127, 139բ):

ԸՆԿԵՐԱՆՄԱՆ, ա. Ընկերոջ նման՝ ընկերաբար: Զուարթնոց նման պահպանելով... *Ընկերանման* յորդորելով (Առ էջմ., 194):

ԸՆԿԵՐԵԼ, չբ. Օգնել, աջակցել: Ն. Բիգ. *ընկերեմ* «1. մէկտեղ ըլլալ, 2. օրինել», ՄՀԲ *ընկերել* «թոյլ տալ» (իմաստափոխ.): Հէլպէտ ուզէր մէկ սումամն ըսդակ շահու

հասարակէն, որ *ընկերէր* հասարակն զկրօֆն (գրաֆ) (Գովր., 155):

ԸՆԿՁՄԵՋ, գ. (բսբ.) Ընկոյզի միջուկ: Գ օր հանապազ կաթ տան, անօթուց ամրաւ *ընկզմէջ* տան, զայս դեղերս արա՝ խիստ լաւ է (Բունիթ, 95):

ԸՆՃԵԼ, նբ. *Ընճել* - ձգել կամ կոխել (ՄՄ 1127, 139բ):

ԸՇՏԱՊԳՆԱՅ, ա. մկ. Արագընթաց: *Ըշտապցնայ* - շուտգնաց (ՄՄ 1127, 140ա):

ԸՌԱՄԱՆԻ, գ. Նոան գոյն, տե՛ս ՌԱՄԱՆԻ:

ԸՌԱՄԻԿ,

ԸՌԱՄԿԱԿ, գ. Ռամիկ, շինական: Մեծ եւ փոքր իշխեցողք, գլխաւորք եւ *ըռամիկք* (եզով, 418): Պահ մի նմանիմք *ըռամիկալին* / Կարօտ մընամք դահեկանին (ՌԻՄՀԲ II, 308):

ԸՌԱՏԱՀԱՆ, գ. Պաշտօնեայ կամ անձնանուն, թերեւս վրաց. Ratchani (ծան. հրատ.): Հրամանաւ Ռօստօմ խանի եկինք իօռի ըռատահան Ամիլախօրի ազնի որդի Իւանի բէժինէն (Սանահն., 150):

ԸՌՈՒՅՏ,

ԸՌՈՒՏ, գ. Ռոս, տե՛ս նաև ՌՈՒՅՏ, ՕՌՈՒՅ: *Ըռուտի* թագաւորն թատարիք է տեսնում (եզով, 258): *Ըռուտի* եւ մեր բարեպաշտ եւ աստուածայտէր թագայորիս մերոյ (եզով, 427): Աստուծոյ ողորմութեամբ մեք՝ Կատարինայ ենփրաթ-

ոից, ինքնակալ ամենայն **ըռուտի** երկրի (եզով, 431):

ԸՌՈՒՍՏԵՎԱՐ, գ. ա. Ռուսերէն, ռուսական: Հրամայական թուիստ, որ է **ըռուտեվար** ուրազ կասեն (եզով, 395): Էսպէս էլ նմայնապէս ուրազ աղարկեցինք **ըռուտեվար** Բաքոյ (եզով, 396):

ԸՍԳԱՍՏ,

ԸՍԳԱՍՏՈՒԹԻՒՆ, ա. գ. Զգաստ, զգաստութիւն: Եւ **ըսգաստն** Գիւլինար աշ ըսդինն տղային տա հանապազ եւ ձախն՝ աղչականն (ՄԺ I, 246): Նոքա խիստ **ըսգաստութեամբ** այս կողմն և այն կողմն կարծիք կանեն (եզով, 163):

ԸՍԳԵՆՈՒՂ (գրբ. զգենուլ), նբ. Հազնել: Անկեալ դնէաք ի ներքոյ ծանր պարտուց ՂՌ զոշի, զոր արարեալ էր Արեւելցի Դաւիթ եպիսկոպոսն **ըսգենլով** խաֆթան (Դիւան Ժ, 86):

ԸՍԻՒՆ, գ. Ստինք: Եւ **ըսգաստն** Գիւլինար աշ **ըսդինն** տղային տա հանապազ եւ ձախն աղչականն (ՄԺ I, 246):

ԸՍԼՈՒԿԱ (ռուս. сльга), գ. Ծառայ, սպասաւոր: Աւան ուզպաշի, **ըսլուկա** Կարապետ Իւան (եզով, 382):

ԸՍԼՈՊՈԹ, գ. Հրաման, տե՛ս ՍԼՈՊՈԹ:

ԸՍԿԵՍՐՈՐ, գ. Սկեսրայր: ՄՀԲ սկէսէր նոյն նշ.: Մեք՝ Խօջայ Մէլիք Աղէ որդի և թոռունք և հարսունք մեր, հայր և պապ և **ըսկեսրօր** Մէլիք Աղէ յիշատակն հոգեւոր որ թողեր էր (Յ. Քիրտ., 10):

ԸՍՊԱՀԻ, գ. Հեծեալ զօրք, տե՛ս ԻՍՊԱՀԻ: Ոչ տեսեալ էին և ոչ լը-

սեալ, որ ծառայք և իշխանք ենկիշերիք և **ըսպահիք** միաբան լինի և թագաւորն սպանեն (ՄԺ I, 211): **Ըսպահիք** չարդեցին, զոմանս թրով, սրով սպաննեցին, զոմանս ղեղդեցին, զոմանս ծովըն ձգեցին (ՄԺ I, 220): Է նաւ **ըսպահի** քաղաքս դառ[ն]ացուցին (ՄԺ I, 223):

ԸՍՊԱՆՏ (պրսկ. sepan), գ. (բւր.) Վայրի փեզենայ, Peganun harmala: Հուլպա, **ըսպանտ**, տուղտ եփէ ջրով և դիր ի վրա տեղոյն (Բունիաթ, 75):

ԸՍՊՕՍԱԿԱՆ, ա. մկ. Զբօսնելիս, հարեանցի կերպով: Արդ որք դիպիք **ըսպօսական** և ընթեռնուք սիրով այսքան, մի՛ խնայէք զհայր մեղայն (ԴՅՎ VII, 244):

ԸՍՏԱՄՈՔ, գ. Ստամոքս: **Ըստամօքին** պոխարէն լինի, որ գլուխն եւ լանէ (Բունիաթ, 62): Երեսին գունն ի սևութիւն զարնէ, և **յըստամօքն** քամի շատ լինա (Բունիաթ, 66): Որ քաղցենալու լինի, որ ուռի **ըստամօքն** (Բունիաթ, 89):

ԸՍՔԱՆՁԵԼԻՔ, տե՛ս ՔԱՆՁԵԼԻՔ:

ԸՐԷՆԷՄ, գ. Հրովարտակ, պաշտօնական գրութիւն, տե՛ս ԸՆՂԱՄ: Զամենայն հարկաւոր զգիրսն, եթէ **ըրէնէմ** և եթէ այլ հուքմեր... պարոն քէլէնթէր խոճայ Աւետիսի գիտութեամբն և կամակցութեամբն առաքեսցէ առ մեզ (Դիւան Ն. Զուղ., 63):

ԸՐՔԵՆԻՍԱՆ (արաբ. rak-al-nisā), գ. (բժշկ.) Նստատեղի նյարդի բորբոքում, Ichias: **Ըրքենիսան** ի յոսկրացատուն կու բաժանի (Բունիաթ, 106):

-Թ-

ԹԱԲԻ, գ. Հպատակ, ենթակայ: Այս թագաւորս ևս **Թաբի** է Հապաշոյ թագաւորին (Յ. Թուլթունջ., 305):

ԹԱՔՕՐ, գ. Թափոր, եկեղեցական հանդէս, տե՛ս նաև **ԹԱՓՈՒՐ**: Ուրուֆաթով եւ քահանայիք գան **Թաքօրով** ի սուրբն Պետրոս, երկու երկու (Սիմ. Լեհ., 161):

ԹԱԳԱՅՈՐ, գ. Թագաւոր: Հռուստի և մեր բարեպաշտ և աստուածայսէր **Թագայորիս** մերոյ (եզով, 427):

ԹԱԳԱՒՈՐԱՊԵՐՃ, ա. Թագաւորի նման պերճ: Աստուածագարգ և **Թագաւորապերճ**, իմաստնապաճոյճ և հրաշափառ գղեկի, հասցէ գիր սիրոյ և նամակ գգուական առ ամենայն հայկասեռ ազգոյ (Ոսկ. նամ., 1967, 134):

ԹԱԳԱՒՈՐՁԱԴԱՅ, գ. Թագաւորազն, թագազարմ: Տէղն եկաւ Սէֆիդուլի խան, որ առաջի անունն Ալիսաւ-Միրզայ էր, սորայ ասլն **Թագաւորզադայ** է, որ է լակզի Դադստանու (Ձ. Ազուլ., 68):

ԹԱԳՆԱԳՆԱՅ,

ԹԱՔՆԱԳՆԱՅ, ա. Թափուն, գաղտնի ուղիներ ունեցող: Այրն քանզի հմուտ էր վայրացն, ընդ **Թաքնագնայ** (գրչ. **Թաքնազնայ**) ձորակ ինչ, նախ քան զանցանէին Ձօմարին գկապն, փութանակի հհաս ի գիւղն (Դաւրիժ., 389):

ԹԱԳՈՒՆ, ա. Թափուն: Բազում շարշարանօք [զնհանպետն] սպանին **Թագուն** ի մէջ բանտին (ՄԺ I, 285):

ԹԱԳՐԱՐ,

ԹԱՔՐԱՐ, մկ. Դարձեալ, վերստին:

Ի գալն 20 աւուր ճանապարհ գետ ի վեր, և եկաք **Թաքրար** անցաք զգետն (Յ. Թուլթունջ., 310): Ժ աւուր ճանապարհ ևս եկանք ի գետի վերայ և **Թաքրար** անցաք զգետն (Յ. Թուլթունջ., 305): Այնոր ներքեն **Թաքրար** տեսաք այլվի ե հավուզ մեծ (Յ. Թուլթունջ., 316):

ԹԱԴԷՍԱՆՔ, գ. Քրիստոնէական յարանուանութիւն ուղ միջնադարում, որ ծագել է հայերից՝ եւ այս է **Թագաւորութիւնս** Բ ազգ աղանդ են... միւս ազգն ասի **Թադէսանք**, որ ի յազգէն հայոց յառաջ են եկեալ (Յ. Թուլթունջ., 304):

ԹԱԹԱՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Դաժանութիւն, խստութիւն՝ իբրեւ հոմանիշ «քաթար» անուանը: Կարի և դիւր էր ինձ զ**Թաթարութիւնն** ի գործ ածել և զշափ անձինն գիտացուցանել (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 253):

ԹԱՎԵԼ, նբ. Թալանել, առգրաւել: ՀԲԲ **Թալել**՝ «տե՛ս թալանել»: Անիծած Նողայն Դ քովն աւիրեց, որ **Թալլեց** տընէր ու տեղրանք քակեց, ոշխար ու տաւարն քիշեց (ՄԺ I, 214): Ոմանս **Թալլեց**, ոմանս ի սուր

մաշեց (ՄԺ I, 217): Մեծատունը գոնէդուռ անկան՝ դատի, նայիպ, որտեղ ցորեն իմանային, կու թալլէին (ՄԺ I, 223):

ԹԱԼՊԻՍ, ա. հաբեբայ: եթէ ես ձեռնամխիլ կամիցիմ այսց վիճակացս թալպիս լինիմ և յանցաւոր (Գաւազ. Աղթմ., 133): Թէ ձեռնամխիլ կամիցիմք յայս վիճակս, թալպիս և խաբեբայ եղիցուք (Գաւազ. Աղթմ., 134):

ԹԱՆԾԱԿԻՑ, ա. Թախծիմ հաղորդակից, թախծոտ: Ո՛վ թախծակիցք իմ թէմանք լուսոյ, թարգմանօրէն հասկացուցէք ինձ / Ու՛ր է թագն մեր ընդելուզեալ (Ներբ. Սրապ., 21):

ԹԱՆՍԻՐՈՒԹԻՒՆ (պարսկ. toxs), գ. հաւրդաւանմ, շարուքիւմ: ՄՀԲ թախսիր «մեղք, յանցանք»: Ու՛ իս բանիս թախսիրութիւն անէ կամ այլ և այլ անէ, Աստուածածին իր բանն և իր որդանցն խոռով կենայ (Սանահն., 170):

ԹԱՄԱՍՈՒԿ,

ԹԱՄԱՍՈՒՔ (թուրք. temessük), գ. Մուրհակ, պարտատուագիր: Ստեփաննոս վարդապետն թամասուկ է գրեր մեր կողմենէ և Մեսրոպ վարդապետին կողմանէ (Դիւան Ն. Զուզ., 87): Պարոն Աւետին չորս հարիւր թումանի թամասուկն տայք խանին մլազումն (Դիւան Ն. Զուզ., 92): Հայ՛ր սուրբ, Ստեփաննոսն այս տեղս ինքար արար զիւր տված թամասուքներն խօճա Պաղտասարին (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 202):

ԹԱՆՀԱ (պարսկ. tanha «միայնակ»), ա. Ամմարդ՝ աշխից հեռու

տեղ: Առ դուռուշուն ի գրամ, Բ օրն մէկ թանհա տեղ մի նիստ (Բունիաթ, 114):

ԹԱՆՃԱՐԱ (թուրք. tencere), գ. Կաթսա, մեծ աման: Աստուած արհնէ Ամիրճանէնց պառաւն. մին թանճարա [երեստ Սբ. Յակոբայ] (Ակոռ., 201):

ԹԱՆՏԷՄ (լատ. tandem), շ. Ի վերջոյ, վերջապէս: Թանտէմ գտեալ զկոպար լճին՝ անցի ի գեօղն (Կամենից, 150): Թանտէմ տաժանամբ մեծաւ հասինք ի զղեակն Սթառօշէլի (Կամենից, 153): Թանտէմ, յերեկոյին անագան հասինք յաւան (Կամենից, 158):

ԹԱՊԱԼԻԼ, ԹԱՊԼԻԼ,

ԹԱՊԿԱԼԻԼ, շր. Թաւալուել: ՄՀԲ թապալ «թաւալ, թաւալում»: Թաւալիմ, թապալիմ (գրչ. թապկալիմ, թապլիմ) ի վերայ վարդի (ՈՒՄՀԲ, 126):

ԹԱՊՈՒԹ (թուրք. tabur), գ. Զօրք, զօրամաս: Ելան ի վերա հըրիմին, եկան հոմ հայոյվ եւ նաւղայոյվ, մայլըպաշոյվ եւ թապուռոյվ եւ ամաւթալից դարձան (ՄԺ I, 215):

ԹԱՌԱԹՄԱ (թուրք. terletme), գ. Քրտնեցում, քրտնելը: Սապան այն է, որ սարսամէն կամ ի թառալթմայէն յետև լինի (Բունիաթ, 64):

ԹԱՎԱՅ (պրսկ. tavlic), գ. Ախոռ: Սոյն թվին ներքի պուռն, գոմերն եւ թավլէքն շինեցաք, որ ի շարժէն բլաւ ամէնն (ՄԺ I, 309):

ԹԱՏԱՐԻՔ,

ԹԱՏԱՐՈՒՔ (թուրք. arwap. tedarük), գ. Պատրաստութիւն: Մէք մինչի

լօթկի թէտարիք կանեմք... զմեզ շուտ չաշմիշ կանեն (եզով, 422): Մեզ խապար եբեր, թէ օսմանլուն կոռի թատարիք ունի (եզով, 257): Թատարութ տեսաք, որ գնանք նիազով էլչուն դէմ, որ մեզ այդ կողմն ճամփէ, Իսրայէլի նէզիր պուլլարն (եզով, 318): Որիշ տեղ էլ հրաման անք արեւ, որ էլ թաղարիք ան տեսման (եզով, 357):

ԹԱՐԱՆԱԾՈՒ, ա. Թարախալից, թունալի: Զթարախածու մնացորդ բաժակն ախորժանօք ըմպէր՝ կոչելով զանուանս գողեացն իշխանս և կուրոպաղատս (Ստ. Ռօշթայ, 101):

ԹԱՐԵՂ,

ԹԱՐԻՂ (թուրք. tarig), գ. Թուական, ամսաթիւ, նաև՝ կարգ, սովորութիւն: Որէնքն էլ պիղամաղ եղան թողափուլ տուին մինչի գրոյս Գ գրեալ թարեղն և թարեղումս լսեցին, թէ ջնդրալ եկել ա Պաքու (եզով, 425): Այլ և այս թարիղէս մին փոքր յառաջ օսմանլուէն Զմ մարդ մեզ վերայ դօշուն եկին (եզով, 422): Որ թարեղումտ ուրէնց տեղն որ կալմնան, ասկար աղարկի և տիրութիւն առի (եզով, 406):

ԹԱՐՃԻՄԱՆ (պարսկ. terjeman), գ. Թարգման, նաև մի պաշտօն միջնադարեան արևելքում: Ի միատուօրն վաղվաղակի թարճիմանի ձեռովն ի Ծննունդն էին ուղարկեալ, կարծելով թէ դու ի Ծնունդն ես (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 41): Նա զթէրճիմանք ուղարկեց մէհրէմէն (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 41):

ԹԱՐՓԱՏԵՂ (պարսկ. tarf «շահ, օգուտ, նուաճում» բառից), գ. Ուսատեղ, ձկնորսատեղի: ՀԱՅ ունի թարփ կամ թարբ «ձուկ որսալու համար ջրի առաջ դրուած կողով»: Դօլիկանցէ իւր թարփատեղօվն (Սանահն., 166):

ԹԱՅԵԱԼ, ա. Թրշուած, թացացած: ՄՀԲ թացվիլ նոյն նշ.: Չունկս անկեալ և երեսս կետինն թացեալ... ազգ արարից (եզով, 344):

ԹԱՒԱՄԱՐՄԻՆ, ա. Թաւ մարմնով, մազոտ: Նա ոչ հաւանէր մտօք նորա, զի թաւամարմին էր (ՄԺ II, 323):

ԹԱՒԱՅ (իտալ. tavola «սեղան»), գ. Սեղան, նաև՝ խնջոյք: Ի թազաւորի սէրայն Բ թաւայ կայ, որ սէրայի դիմացն է. թաւայ ասեին տիվանխանայ է (Շահմ. յիշ., 317):

ԹԱՒՈՍՏ, ա. Թաւ մորթի ունեցող, զոհաբերութեան կենդանի: Հրամայեաց եւ սրբոյն Գրիգորի զօհել նմա եւ թաւոստս մատուցանել կոռցն Անահտայ (Ստ. Ռօշթայ, 30):

ԹԱՒՈՒՋ ՂՈՒՇԻ, գ. Սիրամարգ: Տեսանք... թաւուզ զուշի, Հնդաստանայ կատու եւ այլ կերպ կերպ կենդանիք (Շահմ. յիշ., 317):

ԹԱՓԱՆՅՆԻ, ա. Թափանցիկ: ՄՀԲ թափանց «թափանցող»: Յեամանի լաւն սեալին է, աչսինքն որ թափանցնի (Դաւրիժ., 445): Ժանկահարի գոյն է այս քարս եւ թափանցնի (Դաւրիժ., 448):

ԹԱՓԼՎԻԼ, կր. Հրաժարուել: *Լսիլ է պ. պրասդավան, թէ կու թափլլին ֆունտադորութենէ (Գովր., 252):*

ԹԱՓՇԻ (պարսկ. tepši), գ. Մեծ ափսէ, մատուցարան: *Աստուած աւրհնէ Քոսակ Յովանէս և իւր որդի մահդասի հաշատուրն, Բ արծաթէ թափշի ետ Սբ. Յակոբայ (Ակոռ., 201):*

ԹԱՓՈՒՐ, գ. Թափուր, տե՛ս ԹԱՔՕՐ: *Թափուր ելաք մէմբն ման եկաւ վարդապետն... զընաց պառկեցաւ, լեզուն կապեցաւ, հոգին առ աստուած աւանդեաց (ՄԺ I, 219):*

ԹԱՔԻԻ, մկ. Թափուն: *Ճաճանչափայլ լուացընցուղ պըճնեցար թաքիւ (Յ. Կոլոտ, 200):*

ԹԵԿՆԱԹԵԿ, ա. Ոլորապտոյտ: ԱՔ թեկն ի թեկին «ուսերը շարժելով, կտորտուելով»: *Յորդընթաց գետով եւ թեկնաթեկ հեզաքայլ առուի՝ ոլորտախաղացեալ առ հարաւով (Յ. Կոլոտ, 205):*

ԹԵՐԱՏԱՇ, ա. Թերակատար, անտաշ, անվարժ: *Տրդատ կազմողս թերատաշ (Դիւան հայ վիմ. IV, 65):*

ԹԵՒԱԿՏՈՒՐ, ա. Թեւերը կտրած՝ կտորած, փխբ. թեաքափ: ՀԲԲ թեակտոր նոյն նշ.: *Կու կամին ամէն իրաց թեակտոր առնել մեզ (Նգով, 139): Հաստատեն զմեզ թեակտոր առնել և կորուսանել (Նգով, 162):*

ԹՋԱԻ, մկ. գ. Թգաչափ, մէկ թիգ: *Մայիսի է ձիւն եկաւ, ցուրտ և հողմ սաստիկ, Սուլդախա (Սուլխաթա՞) դաշտերն ու սարերն ի սպիտակա-*

ցուց թգաւ, կանկնեցաւ բուքն (ՄԺ I, 210):

ԹԷԶ ԹԷԶ, մկ. Արագ-արագ: *Կաշին նօսր լինի, աշիշ ուժն պակաս լինի, զաշքն թէզ թէզ թարթէ (Բունիաթ, 66):*

ԹԷՀՐԻՐ ԱՆՆԵԼ (թուրք. tahrir), հրդ. Յուցակագրել, մարդահամար աւնել: *ՌՂԲ Զաֆարն թէհրիր երաւ Արզրումայ փաշայիս եւ օգօստոս ամսոյն մահ անկաւ (ՄԺ I, 242):*

ԹԷՄՊՈՒՐ, գ. Երաժշտական լաւային գործիք: *Այս յատուկ իւմ-ըլ մը-սուգուն զարուեստն և զմըզամբն գրամբ, որ է սազն և զգոյնքն սազերաց՝ զթէմպուրն, սէնթուրն և զմուղնին գրեցաք (Տէֆթ., 376):*

ԹԷՏԱՐԻՔ, տե՛ս ԹԱՏԱՐԻՔ:

ԹԷՐՃԻՄԱՆ, տե՛ս ԹԱՐՃԻՄԱՆ:

ԹԷՐՃԻՄԱՆՈՒԹԻՆ, գ. Թարգմանութիւն, թարգմանի պաշտօն, տե՛ս նաև ԹԱՐՃԻՄԱՆ: *Պատկերն... վերոյգրեալ Պապօն թէրճիմանութեան ժամանակին քաշել տուեր է (Զուար, 1867, 205): Եաֆայու զթէրճիմանութիւնն վաճառեալ ոմն առ այլ ոմն եւ զկնի սակաւիկ եւ այլ ոմն (Երուս. գիւ.):*

ԹԷՐՍԵԱՆԱ (թուրք. tersane), գ. Նաւարան, նաւամատոյց: *Հասին ի Կ.Պօլիս եւ մօտին ի թէրսխանան (Գալ. Կենս., 85):*

ԹԷՕԼՕԼՈՍ (հուն. theologos), գ. Աստուածաբան: *Պատուով հանգուցին զնշխարսն... թէօլօղոս Ղրիզորի եւ ճրիսօստոմայն զսուրբ Յօհան (Քէօմ., 27):*

ԹԸՒԱՀԱՇՈՒԹԻՆ, գ. Թուահաշիւ, տոմար: *Դրեցաւ նամակս ի թըւա-*

հաշույթեան մերոյ ՌՃԺԳ (1664) յամսեանն նոյեմբերի ի Իէ (Դիւ. Ս. Յակ., 1933, 122):

ԹԹԱՔԱՂ. գ. Թթախաւաք, թութքափ տալը: Եւ համաձայն *Թթաքաղին* / Ածեալ ի միտ զպատգամս նոցին / Եւ տաղեցից զերգս առածին (Ս. Ապար., 149):

ԹԻԿՆԱՍՏԱՆԴԵՆ. նբ. Դրժել, ուրանալ: *Թիկնաստանդեմ* - ստեմ եւ փոխեմ զասացեալս իմ, ոչ կամիմ գալ առ իրն առաջադրեցեալ եւ պատճառեմ զբանս պէսպէս, լատ. *թէռնիվէնսոս* (Վ. Յուն., 30):

ԹԻԿՆԵՂԵԼՈՒԹԻՒՆ. գ. Թիկունք կանգնելը, աջակցութիւն: Միաբանութեամբ եւ միմեանց *թիկնեղելութեամբ* պատուհասակոծ առնել դաշինս (Յ. Կոլոտ, 262):

ԹԻՒՆԱՄԻՐ. ա. Թոյնով լի, թումատ: Աբ *թունալից* նոյնն է: Յայսմ վշտալի եւ տրտմակսկիծ, դառնաշունչ եւ *թիւնալիր* ամի (Ագուլ. կոնդ., 95): Սուտակասպաս եւ *թունալիր* նենգաւոր արք սպրդողը եւ օժտողաբար պատառողը, որոց ունկնդիր լինելով իմ՝ բարեկամ համարեցայ (Դիւ. Ս. Յակ., 1933, 119):

ԹԻՒՐԱՆՈՍՔ. գ. ա. Թիւր՝ կեղծ խօսող: *Եզրակացուցանելով զխնդիրն ի կարկամոսն լեզուաց թիւրախօսիցն* ըստ իւրոց արդեանց (Նոր. ծաղ., 23):

ԹԻՒՐԸՆԹԵՐՅ. ա. Դժուարընթեռնելի (բոխդ. դիւրընթեց-թիւրընթեց): Եւ *թէպէտ գովելի չէ զգիր*

սորին / Այլ *թիւրընթեց* է դիտողին (Ձեռ. յիշ. Ժէ, 349):

ԹՂԹԱՔԱՅՈՂ. գ. Թոտը՝ նամակ բացող: Ի Վեննայ չիցէ ոք *թղթաբացող*, որպէս յոյժ կասկածեմ զունեմնէ (Դիւան Մխիթ., 41):

ԹՈՂԹ. գ. Թոտը: Չունիմք կարողութիւն այդ կողմն խօսակցութիւն ուղարկել կամ *թողթ* կամ գանձ (Եզով, 156): Այս *թողթ*ս կարգեցաք ուղարկել (Եզով, 163):

ԹՈՅԼԱՄԱՐՄԻՆ. ա. Մարմնով թոյլ, թուականով, տկար: Կանայք նոցա եւ գստերք *թոյլամարմինք* եւ քաղաքացիքն ամէն մէյհանաճիք (Սիմ. Լեհ., 171):

ԹՈՒՆԹՈՒՆ.

ԹՈՒՆԻ ԹՈՒՆ. գ. Թոռան թոռ, կոռ: Ես՝ Բարսեղ արհի եպիսկոպոս *թոռէթոռն* պարոն Արդուլթին, տվի վախմ Սամծէրու Բ շէրին իւր ընծանովն (Պատմ. Հաղբ. 163): Մենք, մեր որդիքն կամ *թոռունքս*, ծովթոռ, *թոռնի թոռ*, որ... այգոյն մալ առնելոյ լինինք (Կալվաժ., 158):

ԹՈՐ. գ. Գոյն: ԲՀ եւ ԱԲ *թոյր* նոյնն է: *Թոր* - գոյն (ՄՄ 2019, 193ա):

ԹՈՐՎԱՆ ԽՈՅԱՏ. հրդ. Խեցու կտոր: *Թորվան խոցատ*, որ է *թոնրի խեցի կտոր* (ՄՄ 6275, 195բ):

ԹՈՒԱՋԱՓ. մկ. (Այս) թութ չափով՝ ֆանակով: ՀԲԲ *թուաչափ* «գ. գործիք, որ մեքենայօրէն կատարում է թուաբանական գործողութիւնները» (իմաստաւորաբ.) : Ի *թուաչափ քանակութեան համարոյ* (Աղան. Միաբանք, 252):

ԹՈՒՋՄ, ա. հաւար: ԲՀ ունի թուզ «գիշեր կամ մթին»: **Թուզմ** - խաւար, մառն, մոեղն, ախուրք, խաւարակուրք, արջնաթոյր, խրթնի (ՄՄ 2281, 135ա):

ԹՈՒԼԱՄՈԼԹՈՒԹԻՒՆ, գ. Թուլամորթութիւն: Իմացեալ Շապոյզ **գթուլամոլթութիւն** Արկադեա՝ խօսի ընդ նմա զխաղաղութիւն (ՄԺ II, 325):

ԹՈՒՃ, գ. Վենետիկի և Զենովայի հասարակապետութիւնների գահեւեցի պատուանունն է, դոժ, տէս ՏՈՒՔՍ: Դեռ եւս պատերազմի է ընդ **թուճին** Վանատիկայ (Յ. Կարն., 27):

ԹՈՒՐԼՈՒ ԹՈՒՐԼՈՒ,

ԹՈՒՐԼԻ ԹՈՒՐԼԻ (թուրք. türü «տեսակ»), ա. մկ. Տեսակ-տեսակ, զանազան: Տեսաք գեղեցիկ շինուածք... Ը կամար մէկ մէկի վերայ, արծաթեղէն եւ **թուրլու թուրլու** ամարաթով (Շահմ. յիշ., 315): Հավուզների մէջն [կայր] **թուրլու թուրլու** ծաղիկ շինովի (Շահմ. յիշ., 316): Յամէն դռան մէջ ԼՁ **թուրլու** շինուածք ունի (Շահմ. յիշ., 316): Անցաւ քանի մի օր, ելաւ **թուրլի թուրլի** դռներ եբաց (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 202):

Թ(ՈՒ)ՐՔԱՎԱՆՔ, գ. Աղուամբում բնակութիւն հաստատած թուրքալեզու ցեղեր: Միհրահմէտ **թրքաղվանից** իշխանն յայսմ ամի առնու գձարապաթ (Ստ. Ռօշթայ, 199): Իսկ **թուրքաղվանքն** նախ քան գտրեւելն Ասպահանայ բռամբ առին ի Զուղայեցւոց հայոց եօթանասուն հազար թուման (Ստ. Ռօշ-

թայ, 199): Սոքա **թուրքաղվանքն** էին հայք Աղուանք ի Շիրուան գաւառին (Ստ. Ռօշթայ, 199):

ԹՈՒՐ ՔԱՇԵԼ, հրդ. Սուր վրա բերել՝ հաւրածել, յարձակուել: Ներկեաց զինքն շարախօսութեամբ և մուրթաթ Սարգիս արեղայն **թուր կու քաշէ** վերայս (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 284): Դարձաւ սուլթան իւր գօրօքն եւ **թուր քաշեց**, այնպէս պատերազմեցաւ յերկիր սասանեցաւ (Մանր ժամ. I, 225):

ԹՈՒՐՔԱՎԱՐ, 1. ա. Թուրքի նման, թուրքական: Աքուլիս որ մին **թուրքավար** մանսար շինեցին, տվին Մէլիք-Օվին (Զ. Ագուլ., 139): 2. գ. Թուրքերէն: Անտի առաք ընդ մեզ **թարքման** մի **թուրքավար** գիտացօղ, որ էր մաճար (Դիւան Մխիթ., 22):

ԹՈՒՐՔՆԱԿ, գ. Թուրքերէն: Սոքա եւս ուխտ եկին յերուսաղէմ մեծաւ հաւատով, հայոց լեզու խօսին, **թուրքնակ** չի գիտեն (Սիմ. Լեհ., 306):

ԹՈՓԱՊԵՏ, գ. Հրետամու պետ, թուրք. թոփչի բաշի «հրետանային զորամասի պետ»: Ապա դարձուցին զթոփսն ի մի կողմն եւ ուղղեալ ճարտարութեամբ զերկուան միայն եւ այնպէս հարին **զթոփապետն** Տաճկաց, որ յերկուս հերձաւ (Պատմ. հոթթ., 64):

ԹՈՓ ԵՒ ԹՅԱՆԿ,

ԹՕՓ ԵՒ ԹՈՒԱՆԿ (թուրք. top «թնդանոթ» եւ tüfenk «հրացան»), հրդ. Զէնֆ զինամթերֆ, հրազէն, բոց. թնդանոթ և հրացան: Սկսան հարկանել ի հրաբոր-

բոք **Թոփից եւ ի Թֆանկիցն** մինչեւ ցիրիկունն (Պատմ. հոթ., 50): Կրիցեն զգարհուրեցուցիչ զէնան, որ **Թոփ եւ Թֆանկք** կոչեն (Յ. Կամենացի, 42): Սկսան հարկանել ի հրաբորբոք **Թոփից եւ ի Թֆանկիցն** մինչեւ ցիրիկունն (Յ. Կամենացի, 50): Քանի մարդ մեռաւ սրով եւ թրով, **Թօփով եւ Թուանկով** (Դիւան ժ, 26): Մեռաւ սրով եւ թրով, **Թօփով եւ Թուանկով**, սովով եւ ծարաւով (Դիւան ժ, 26):

ԹՐԸՄԻԹ,

ԹՐԷՄՊԷԹ (իտալ. trombette «փող»), գ. երաժշտական փողային գործիք: Յորժամ թագաւորն ի դուրս ելանէ, այս է զինաթն՝ ԻԴ շաթիր եւ ԻԴ խաչալամ, Լ դաւուխանայ, արծաթէ **թրքմիթ** (Յ. Թուլթունջ., 303): Այս է զենաթն... ԻԴ խաչալամով, Լ դապուշխանայ **թրէմպէթով** (Յ. Թուլթունջ., 308):

ԹՐԾԱԾ ՔԱՐԲԻԶ, հրդ. Թրծած աղիւս, տե՛ս ՔԱՐԲԻԶ: Անտի երեւէր եօթն մարանքն... մեծամեծք երկայն եւ բարձր եւ լայն, **թրծած քարբիճէ**, շէնքն աւեր (229): –

ԹՕՆՄԱՔԱՆ (պարսկ. tukhma «դժուարամարտութիւն»), գ. (բժշկ.) Շատ ուտելոց առաջացած ստամոքսացաւ, ստամոքսի խանգարում: Ի յաջ ձեռաց ուսայ-

լիմէն երակ առնեն, **Թօխմաքանին** ըզկաթն տան (Բունիաթ, 96):

ԹՕԹ ԿՊՈՅՅ, հրդ. Ռումբ արձակեց: Ժե օրն ՌՇԳ **Թօփ կպոյց**, երեք զիհաց փլոյց զբերդի պարիսպն (Դաւրիժ., 482): Թվին ՌՇէ հօսարով փաշայն վազիր եղաւ, եկեալ ի վերայ Արզրումն՝ ժէ օրն ՌՇԳ **Թօփ կպոյց** Գ դիմաց (ՄԺ II, 269):

ԹՕԹ ԶԳԵԼ, հրդ. Թնդանոթով կրակել: Սինան ազայս, որ եսկիշար աղասի էր, ի վերին բերդէն սկսաւ **Թօփ ձգել** ի վերայ ապարանից փաշային (Դաւրիժ., 383): Ծովէն յանկարծ **Թօփ ձգեցին** / Յանէ ձայնոյն սարսափեցին (ՌիՄՇԲ, II, 557):

ԹՅԱՆԿԱՒՈՐ, ա. գ. Հրացանակիր զինուոր: Զօրավար ոմն Վայիւս աւուն՝ զլուխն Ալամանացն զօրաց, հասանէ ի տեղին այնմիկ չորս հազար **թֆանկաւոր** արամբ (Պատմ. հոթ., 58):

ԹՅԱՆՔ ԶԳԵԼ, հրդ. Հրազէնով կրակել: Եւ եկեալ մերձ բերդին նախշուանու բանակ եղեալ նստաւ, այնքան մերձ, որ թէ **թֆանք ձգէին**՝ հասանէր (Դաւրիժ., 67): Մի՛ ձգէք **թֆանք** կամ նետ, զի ես սակաւ արամբք գամ առ ձեզ խօսել ընդ ձեզ բանս ինչ իրաւամբ (Դաւրիժ., 67):

-ժ-

ԺԱՄԱՍՈՂ, գ. եկեղեցական արարողութիւն՝ ժամերգութիւն կատարող, ժամասաց: *Յիշեցէք... զտէր Թորոս եպս., ժամարար և ժամասող ոչ վերջանայ իւր կարգէն (Աղան. Միաբանք, 348):*

ԺԱՄԱՏՆԱԿ, գ. ժամատուն (նուագ.): *Կայր անդ երեքհարիւր տուն հայի եւ փայտէ ժամատնակ մի եւ հինգ էրէց (Սիմ. Լեհ., 34):*

ԺԱՄԲԱՐ, գ. ժամարար, պատարագիչ ֆահմայ: *ՄՀԲ ունի ժամարրութիւն «ժամարար՝ պատարագիչ լինելը»: Սա հաստատեաց ամենայն եկեղեցիս լուարար, ժամարար, զի ի տվէ եւ ի գիշերի անխափան կատարեացեն աղօթք (Սիմ. Լեհ., 280): Ա-*

մէն եկեղեցի ունէր երկու իրեք քահանայ տեղացի եւ գրսեցի, լուարար, ժամարար (Սիմ. Լեհ., 332):

ԺԽՈՐՏԵԼ, չբ. *Ժխորտել - խառնակամտել (ՄՄ 1127, 141ա):*

ԺՈՂՈՎԱԿԵՏՂ, գ. Ժողովատեղի (ջրերի): *Եւ օր մի գնացաք ի Ժողովակետող ջուրց, որ ի հորս, փողոցս եւ ի ձորս թողուն (Սիմ. Լեհ., 220):*

ԺՊՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Ժպիտ, խնդութիւն: *Յոգնաթախանձ Ժպտութեամբ խնդրիք ի յԱստուածասիրութենէ ձերմէ ի փառս Քրիստոսի (Ղուկ. նամ., 122):*

ԺԲԱՆՄԱՆ, ա. Ժիր կերպով: *Թեւոց նման վեր բերելով, Ժբանման աշխատելով (Առ էջմ., 194):*

-ի-

Ի ԱՌԱՋՈՒՄՏ, մկ. Առջելից, առաջը: *Ամենն քշելով տանէին դէպ ի Դադստանն. ետուտ սուր, ի առաջուտ Կուր կէտն (եզով, 340):*

ԻԵՐՍՈՒՆ, ք. Երեսուն: *Տասն որբւթան զամէնն գնա / Իերսուն լ'երկուք այլ ընդ նոցա / Թիւ նոր տարուն է, որ մնայ (Դ. Զեյթ., 184):*

Ի ԶԱՏ ԿԵՆԱԼ, հրդ. Հէռո՛ գերծ մնալ: *Խմէ քացիով և զինքն ուտէ և սավտա ընծայող կերակրոցն ի զատ կացիր (Բունիաթ, 100):*

Ի ԺՄՈՒՆ, մկ. Ժամում, ամէն ժամը մէկ: *ՄՀԲ ժմու(ն) «ժամանակին,*

հարմար պահին»: *Զամէն դեղերն այդ ջրովդ շաղվէ և հապ արա և տուր ի ժմուն Գ տրամ (Բունիաթ, 96):* *Շահմ-ի հանտալ Ա. Ա տրամ, հացի աղ՝ կէս տրամ, հապ արա և տուր ի ժմուն Ա տրամ (Բունիաթ, 75):*

ԻԼԻՆ,

Ի ԼԻՆՔ (գրբ. ի լի), ա. մկ. Լիբը, լեցում: *Առաջին նարտվանն կայր Ե հավուզ ջրով իլին (Շահմ. չիշ., 316):* *Աշխարհս վարդով ի լինք, քեմ դուն մենակ չես (ՈԻՄՀԲ, 113):*

ԻԼԼՈՒԹԻՐՃԻԱ (խապ. la Liturgia), գ. Պատարագամատոյց, խորհրդա-

տեւոր: Բայց վասն **իլլութրիճիայի** խնդրեմ յղել կամ զօրինակ նորին, քանզի խղճմտանք իմք նեղեն զիս (Ոսկ. նամ., 1966, 302): Վասն այն մէկ քանի բանից ուղղելոյ **իլլութրիճիէն** (Ոսկ. նամ., 1966, 302):

Ի ՀԱՃՈՒԿՍ, մկ. Ի հանդոյս: Թերեւս ասասցէ զբան ինչ **ի հաճուկս** սուխտայիցն եւ զերծուցէ զանձն իւր ի մահուանէ (Դաւրիժ., 416):

Ի ՀԵՐՈՒՆ ՀԵՏԷ, մկ. Նախորդ տարուանից, վաղուցումից: Այլ եւ ոչ գիտելով զսրբոյ եւ զանսրբոյ **ի հերուն հետէ** եւ ի վաղ ժամանակէ ի փողոցի անկեալ ոսկերք (Դաւրիժ., 458):

ԻՂԲԱՐ (պարսկ. eqrar) գ. Խոստովանութիւն, գիտակցութիւն: Ու՞ր է քո իղրարն, ու՞ր է դօվլն (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 40): Այլքն իւրեանց բերանով իղրար արին ինձ մատ, թէ մեր յօժար կամօք ծախեցինք (Սանահն., 96):

ԻՄԱՊԻՍԻ, ա. Իմ տեսակին պատկանող, իւրային: Թէ՛ իմ տուեալ կոնդակն եւ թէ՛ աչոյց **իմայիսից** կոնդակքն վասն Հաղբատու վանից (Կալվաժ., 173):

ԻՄԱՍՏՆԱԿԵՐՏ, ա. Իմաստուն կերպով կերտուած՝ շինուած: Ի ներքոյ արեգական ոչ գտանիր այնպէս **իմաստնակերտ** եւ հանճարաշէն շինուածք եւ յօրինուածք, որպէս պատմէ Աստուածաշունչն (Պատմ. երուս., 1932, 15):

ԻՄԱՍՏՆԱՆՄԱՆ, ա. Իմաստունն իման՝ իմաստնաբար: **Իմաստնա-**

նման իմաց տալով, Լուծողանման բանս յալտնելով (Առ էջմ., 194):

ԻՄԱՍՏՆԱՊԱՃՈՅՃ, ա. Իմաստուն, իմաստնութեամբ պանունուած պարուրուած: **Իմաստնապաճոյճ** եւ հրաշափառ դղեկի հասցէ գիր սիրոյ եւ նամակ գգուական առ ամենայն հայկասեռ ազգդ (Ոսկ. նամ., 1967, 134):

ԻՄԱՍՏՆԱՊԵՐՃ, ա. Իմաստնութեամբ պերն: [Թուղթ] աստուածակացոյց տանդ եւ **իմաստնապերճ** կառավարչիդ եւ խնամատարիդ հասարակաց, յԱստուծոյ հօրէ ընտրեցելոյ (Ղուկ. նամ., 117):

ԻՄԱՍՏՆԱՎՃԻՌ, ա. Իմաստնաբար արուած վճիռ: Արդարեւ ի քեզ ճշմարտես զբանս **իմաստնավճիռ** (Ղուկ. նամ., 121):

ԻՄԴԱԴԵԱՅ, ԻՄՏԱՏ,

ԻՄՏԱՏԻԱՅ (թուրք. imdat), գ. Օգնութիւն: Ո՛չ միայն հասարակօրէն զնուիրակութիւնն խնդրեմք յայս տարի ի ձէնջ, այլ յատկապէս **զիմտատիայ** (Ազուլ. կոնդ., 93): Ընդ նուիրակութիւնն եւ ընդ **իմդադեային** զամէնն մի ըստ միոջէ յանձնէք (Ազուլ. կոնդ., 96): Մեզանով պիտի լինի մեզ **իմտատ** աշխարհի եւ ամենայն քրիստոնէից (եզով, 19):

ԻՄՓԵՐԱՌՈՐ, ԻՆՓԵՐԱՅՌՈՒ,

ԻՓՐԱՌՈՐ (լատ. imperator, իտալ. imperatore), գ. Կայսր, միապետ, տե՛ս նաև ԵՓՐԱՏՈՒ: Բարեպաշտօն տիրօղ եւ իշխօղ ծովու եւ ցամաքի... Պետր Ալէքսէիշ **իմբրատու** (եզով, 360): Գլուխն Դումպիոյ թագաւորն է իբրեւ **իմփէրաթօր** (Յ.

Թուլթունջ., 307): Ահա մալիմ լինի մերս սահապ մեծի Պետր Ալէքսէիճ ինքնակալ իմփէռայթօռիդ (եզով, 371): Մեք խորհրդի բան ունինք շահական իմփէռայթօռին ասելոյ (եզով, 371): Քաջամարտ և հզօր իմփրատօր (եզով, 421): Աստուծոյ ողորմութեամբ մեք՝ Պետրոս Առաջին, ինփրայթօռ, ինքնակալ բովանդակ ըռուտի երկրի (եզով, 353): Մեր տէր Պետր Ալէքսէիջ Իփրայթօր Աստուծով զօրացեալ (եզով, 381): Պետր վէքիլ իփրատօր ծովու և ցամաքի աստուածապար իշխեցօղի (եզով, 418): Հոկտեմբերի 1 եկի ի Վեննա, որ է Պէջ եւ է թախտ ենփերատօրին (ՄԺ II, 404):

ԻՄՓՈԱԿՐԻՅԱ,

ԻՆՓՐԱԹՐԻՅԱ (ռուս. Императрица), գ. Կայսրուհի, թագուհի, նաև՝ **ԵՆՓՐԱԹՐԻՅ:** Մեծ ինփրայթօրիցէ քօմակ որ աղարկում ենք ձեզ (եզով, 430): Մեծ իմփռադրիցին ղուլ ենք գրվել (եզով, 437): Աստուծոյ ողորմութեամբ մեք՝ Կատարինայ ենփրայթօրից, ինքնակալ ամենայն ըռուտի երկրի (եզով, 431):

ԻՆՓՈԱԿՐՈՌՈՒԹԻՒՆ,

ԻՆՓՐԱՅԹՐՈՌՈՒԹԻՒՆ, գ. Կայսրութիւն, տէրութիւն: Պատուական հայոց ասկին... մեր ինփրայթօռութեան ողորմութեամբն շատ բարև ունեմք (եզով, 353): Դուք նորայ պիրկ հաստատ հավատէք և մեր ինփռադօռութեան ողորմութեանն ամենայն խորհուրդն յայտնէք

Պատուական ուզբաշոցդ և կլխաւորացդ... մեր ինփրայթօռութեան ողորմութեամբ շատ բարև հասցէ (եզով, 393):

Ի ՅԱՆ ԼԻՆԵԼ (բժկ.), հրդ. Խելագարուել: Մէկ մարդ որ սիրոյ տէր լինի, հանապազ ի մտացն չերթար, միտքն ու խելքն ի յան կու լինի, ի քնէ կու կտրի (Բունիաթ, 75):

Ի ՅՂԵՂՆ ԵԼՆԵԼ, հրդ. Խելքը թոցմել, խելաթափուել: Որ կինն ալրիկ չունենա և յաւելի սերման գոլոշն ի յղեղն ելնէ (Բունիաթ, 105):

Ի ՅՈՒՐ, մկ. Ուտեղ, ուտեղ ուր, ուր: Ի յու՛ր որ թագաւորի ծառայ գտանէր, կու սպանանէր (Դիւան ժ, 38):

ԻՆԿԼԻԶ, գ. Անգլիացի: Թվոյն 1697 հաշտեցան ինկլիզն ու ֆէլէմէնկն հետ Ֆրանցայու թագաւորին եւ հաշտեցուցին եփրատօրն այլ ի հետ Ֆրանցուսին (ՄԺ II, 404):

ԻՇԱՆՈՅ, գ. Փառախ: Մէկ ծայրն իշանոցն էր դիպել, զայն գնեցի Օղուզիցն և վախճ արարի Սուրբ Աստուածածնիս Սանահնոյ (Սանահն., 120):

ԻՇԱՎԱՃԱՌ, գ. Էշ վանառող: Նա զայրացեալ յոյժ կոչեաց գկրօնաւորն իշավաճառ և յանդիմանեաց գնա (Նոր. ծաղ., 128):

ԻՇԽԱՆԱՇՔԵՂ, ա. Վեհաշում: Ամ իշխանաշուք <իշխանական պատռով>: Թէպէտ եւ իշխանաշքեղ պետութեամբն քան զլոյսն էր գերազանցեալ (Յ. Կոլոտ, 232):

ԻՍԿ ԲԱՆԻՅ, գ. Բանի, խօսքի, գործի իսկութիւնը, էութիւնը: Հրամայեաց նո-

ցա գնալ մինչ ի Ջողաջ, տեսանել եւ ի մանալ **զիսկն բանից** եւ բերել նմա համբաւ ճշմարիտ (Դավրիժ., 88):

ԻՍԿԿԷ, գ. Նաւահանգիստ, տե՛ս ԷՍԿԱԼԷ: Ապրիլի 17 մտանք ի Մառսիլեայ, որ է... լաւ **խկէլէ** (ՄԺ II, 406): Ղինու Ը օրէն ճանապարհ է մինչև Ղուրսէլ, որ է Հնդկաց ծովու **խկէլէն** (Յ. Թութունջ., 301):

ԻՍՀԱԼ (արաբ. ishal), գ. (բժշկ.) Լուծ, Darhorrea: Թէ **իսհալն** գէտ աղեց սըկրթութի պէս գա, շատ գէր կղտա (Բունիաթ, 91): **Իսհալն** արին և թարախ խառն գայ (Բունիաթ, 91): **Իսհալն**, որ տաքութիւն շատ լինի, խաժկած գարով ճաւաւ եփեն և տան (Բունիաթ, 125):

ԻՍՊԱՀԻ (թուրք. sipahi), գ. Ձիատու, հեծեալ զօրք, այրուծի, տե՛ս նաև **ԸՍՊԱՀԻ**: Ջգեօղս եւ զանդաստանս տա գնովք ծառայ իւրոց եւ **իսպահի** անւանէ (ՄԺ II, 354):

ԻՍՏԱԿԱՊԷՍ, ա. մկ. Մաֆուր, մաֆուրապէս (յստակ>իստակ): Բնակին լիսնկունք միշտ ի տեղս մաքուրս և ցամաքս, վասն **իստակապէս** պահելոյ զինքեանս (Նոր. ծաղ., 191):

ԻՍՏՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Ունակութիւն, յատկութիւն: Տրտմութիւն է՝ **իստունակութիւն** իմն զբնաւից խորհրդոց, բանից և գործոց, որով որ ախտացեալ ոչ զօգտակարս ստորասցէ (Նոր. ծաղ., 42):

Ի ՎԱՂՆ ԶԳԵԼ, հրդ. Հետաձգել, ձգձգել: Ջայս օտու դատաստան ի վաղըն ոչ ձգեն (Յ. Թութունջ., 303): Դատաստանագիրքն առաջև

ներն՝ այս օրէն դատաստանն **վաղն չեն ձգել** (Յ. Թութունջ., 308):

Ի ՎԱՅՐ ԹԱՓԵԼ, նբ. Յաճ թափել: Ջբազումս ի վայր **թափէին**, և դիակունք արինաշաղախ թաւալէին (Դիւան ժ, 35):

Ի ՎԱՅՐ ՂՐԿԵԼ, հրդ. Ներքն իջեցնել, մղել: **Խառնուածն...** ժողովի ի յղեղն, և բնութիւն զինքն ի վայր **ղրկէ** (Բունիաթ, 82):

Ի ՎԵՐԱՅ ՀԱՍԱՆԻԼ, հրդ., Վրայ հասնել՝ հասկանալ, ըմբռնել: Եթէ որ կարգայ, կարէ դիւրաւ հասկանալ եւ ի վերայ **հասանիլ** եւ ապա սովաւ յարտաքին գիրքն ձեռնարկել (Դավրիժ., 322):

ԻԻՂԱԹՈՐ, ա. Իսլիք՝ հիսրից թորուած, ցամաքած, վտիա: Կուսանքն և օրիորդքն հոլանի եղեալ, **զիւղաթոր** մի ցցունս և վարսս յանդգնաբար մերկացեալ (ՄԺ I, 183):

ԻԻՆԱՆԵԱՆ, ա. Յունական, յունացի: Տասնեւութն դուռն Ֆէնէոի՝ ներս եւ դուրս ազինք **իւնանեան** (Քէօմ., 39):

ԻԻՐ ԳԼԽՈՒ, հրդ. Ինքնագլուխ, ինքնուրոյն: Ազարէն գնայ, Բ իրիցի **իւր գլխու** պսակել կուտայ, տանէ (Ջ. Ազուլ., 78):

ԻԻՐԵԱՆՅԷ, դ. Իրեմիցից, իւրայինմերից: Տարան ի վերայ հորի միոյ և **իւրեանցէ** մէկ տաճիկ ազատ արարին, որ այլոց գլուխն կտրատեաց (Սանահն., 64):

ԻՓՐԱՏՈԼ, գ. Կայսր, տե՛ս ԻՄՓԷՐԱԹՐ: Յայս երկիրս կայ է թագաւոր քրիստոնեայ, որ մեծն և առաջինն Թումպիոյ թագաւորն է, որ է

իբրեւ **իփրատօլ** ի վերայ այլոցն (Յ. Թութունջ., 302):

Ի ՔԱԿԻ, մկ. Վերջանալուն մօտ, ի ֆակի գալ՝ «սպառուել»: Յորժամ

զրամն **ի քակէ** գայցէ, տեսցուք թէ յորում պատշաճ իցէ և ո՞րն հարկաւոր (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 252):

-Լ-

ԼԱԼԱԹՈՐ, ա. Լալագին, արտասուադէմ: Ընկալցի Տէրդ իմ զձօնեալս երկրպագութիւն... ողորմելի և լալաթոր դիմօք (Դիւ. Ս. Յակ., 1930, 385):

ԼԱԼՈՒԱԿ, գ. Խեղն, լալկան՝ լացի արժանի (մականուն): Մխիթար Վարդապետ Մոկացի **Լալուակ** Միօ կոչեցեալ (Կամենից, 128):

ԼԱՅՆԱՄԱՐՏ, ա. Լայն՝ մեծ սիրտ ունեցող: Յերկիրն Դիագինու աշօք մերօք տեսեալ աղչիկ մի վեցամեայ, իբր զկատարեալ երիտասարդ պիղով և մօրուսով, մեծերես և լայնասիրտ (ՄԺ I, 285):

ԼԱՅՆԱՄԱՐԱԿ, ա. Լայն՝ մեծ սրմբակներով, արագընաց, պնդակազմ: Ո՞նէր նա ազնիւ ձի մի՝ կապուտ գունով, բարձր հասակաւ, լայնասմբակ, երկարապարանոց (Ջաք. Բ, 24):

ԼԱՆՅ (հունգ. lancy), գ. Շոթայ: Դաշտին մէջ մէյ մէկ կտոր հող, զոր հին ատեն շոթայով կը շափէին (ծամ. հրատ.): Եւ ըզԱղաշայ Մանուկն Իսիգուցեանց զըրանք վէթիլ ըրթին վրայ, այսինքն խոտանոցինը եւ լանցինը ըրթին բոլորը (Գովր., 106):

ԼԵԹԱՏ, ա. Թլուատ, թոթով: Մին փոքր լեզուն **լեթատ** է, և անունն այս մետրապօլիտին Իգնատիոս կու անուննի (Ջուար, 1867, 132):

ԼԵԿՏԱՄՈՒՍ (լատ. Lactamus «ուրախ լիցով»), գ. Հոգևոր արարողութիւն: Ի Կամենից քաղաքն մեծ ուրախութիւն կատարեցին, այսինքն է որ կոչի **Լեկտամուս** (Կամենից, 51):

ԼԵՌՆԱՐՈՒՂԵ, ա. Լեռներից բխող: Պսակեալ անուշահամ **լեռնաբուղի** աղբերակօք (Յ. Կոլոտ, 206):

ԼԵՌՆԱՀԱՆԳՈՅՆ, ա. Լեռան հանգոյն՝ լեռան նման, բարձրաբերձ: ԱՒ **լեռնահանգէտ** «լեռնանման»: Յորժամ սակս զերգս գրեցի / **Լեռնահանգոյն** զմեղս յիշեցի (Գալ. Կենս., 152):

ԼԵՐԿ ԵՒ ԼՐԻԿ, հրդ. Լոտ, խոնարհ: Դրեցաւ... ձեռամբ Թումայ **լերկ և լրիկ աբեղայի** (Աղաւն. Միաբանք, 156):

ԼԵԿՕԼԱՊ (հունգ. legálabb), մկ. Աննուագն: Ալ քիչ քան 20 բէրսօնայ ներկայ չի գտվի, որ **լէկօլապ** քրսան հօգի ըլան խորհուրդին մէջ (Գովր., 363):

ԼԵՀԷՅԻ, գ. Լեհ, լեհացի: Թվին Ռձինձ կրկին խաւարեցաւ արեգակն: Սոյն

որս առին **լէհէցիք** գԿամենից բերդն Օսմանցոցէն յետ եւ զաֆտեցին (ՄԺ I, 306):

ԼԷՀՆԱԿ, գ. Լեհեռէն: Լուլայ Հայքն հայնակ չի գիտեն, այլ **լէհնակ** եւ խբշակնակ գրուցեն (Սիմ. Լեհ., 346):

ԼԷՇԿԵՐ, գ. ա. Լէշ՝ դիակ ուտող (մականուն): Այս Բաքըր փաշայս գիւօջայ Ալխասն կախեսաց ի փայտէ, որոյ մականուն **Լէշկէր** ասէին (Դիւան ժ, 107):

ԼԷՎ, ա. Լաւ: Նոցայ **լէվ** պիրկ սիրով պախես եւ նոցայ խէտ **լէվ** սիրով ճանապարհ[ի] գնաս (եզով, 395):

ԼԻԱՊԱՍԱՌ,

ԼԻԱՊԱՍԱՐ, ա. Լիարժեք, հոյակապ: Համակալ-ծոհ, լիապատառ, բազմաբեր (ՄՄ 2281, 126ա): Լիապատար-հոյակապ, զառբերան, բազմաբեր, ծոհ, համակալ (ՄՄ 2281, 135ա):

ԼԻԱՌՆՈՏ, գ. Լեոնտ, լեոնայիմ վայր: Ամենայն ախիս գայ ի Յայրարատ ի լիառնոտին միում ի դաշտավայրի (ՄԺ II, 301):

ԼԻԿԱՍԱՐ, ա. Լիակատար, լիարժեք: Լիկատար եւ դու գրուիս ի գիրն կենդանեաց (եզով, 157):

ԼԻԿԻՈՆ (լատ. legion), գ. Լեգեոն: Կոշի այս կամարս վերինն երուսաղէմ... **լիկիոն**, որ է գունդ (Տէֆթ., 379):

ԼԻՆԹԻԼՕՄ, տե՛ս ԶԻՆԹԻԼՕՄ:

ԼԻՄԱՆ (իտալ. >թուրք. liman), գ. Ծովածոց, նաւահանգիստ: Յունիսի ժ գիշերն երկուշաբթիլուտ ազգն յուռուտ եկաւ մտաւ ի լիման Կաֆային (ՄԺ I, 211): Ապրիլի 17 մտանք

ի Մառսիլեայ... է քաղքին մէջ տեղն լիմանն (ՄԺ II, 406): Թօլօն Ֆոանցայու թագաւորին է եւ է մեծ լիման (ՄԺ II, 406):

ԼԻՍ, ա. Լիբը, լեցում: ՀԲԲ լիս «լոյս» (համանուն): Զմեծամեծ համբարանոցս լիս ցորենովք եւ ամենայն բարութեամբք իբրեւ միջաբեր զաւակի թողի ի ժառանգութիւն սմա (Յիշ. Ուլն., 294):

ԼԻՎՕՎ, ա. մկ. Լաւ կերպով: Ալ իվելի դոքա լիվով ձեզ կու պահեն եւ հավաղով կու լինէաք (եզով, 394):

ԼԻԻՍԻՐԱԴՈՐ (լեհ. lustrator), գ. Քըմնիշ, տեսուչ: Հրամանաւ թագաւորին երեք իշխանք եկին ի Կամենիցս, որք էին լիադրադորներ (Կամենից, 39):

ԼՅԵՆԱՐԿՈՒԹԻԻՆ, գ. Լուծ կրելը, լուծի տակ ընկնելը: Ես վասն այնորիկ զփախուատ առի, զի յուսային ձեր լծենարկութեան եղանակն յայլ իմն փոխեցի (Դիւան Մխիթ., 127):

ԼՇՆԱԿԻՑ, գ. Լծակից, ամուսին: Ես՝ Տէր Խաչատուրի լծնակից Մարին, որքս փոխեցա առ այն, որում ցանկայի (Գձվ VII, 269):

ԼՇՈՒԱՐ, գ. Մանկալ: Մաճակալ - լծուար (ՄՄ 1127, 146ա):

ԼՄԱՆՕՎ, մկ. Ամբողջութեամբ, լրիւ: Քրիստոնեականն լմանօվն տպելու ժամանակն է (Պօղ. նամ., 91):

ԼՄԸԼՏԵԼ, չր. Լմբլտեղ - խոռով կենալ կամ ճմել (ՄՄ 2019, 173ա):

ԼՆԿԱԼ, չր. Կաղալ (ծիու մասին): ՀԲԲ ընկալ «մի ոտով կաղալ»: Զին էր վատաքայլ եւ ոստոստմամբ ընկալր (Կամենից, 153):

ԼՂՂՈՒՆՔ, գ. Լոդացող կենդանի(ներ): Թուրլու թուրլու թռչունք, և՛ անասունք, գազանք, սողունք, լողունք, գամէնն շինած է, ամէնու բերնէն ջուր կու թռչի (Շահմ. յիշ., 316):

ԼՈՄԱՅԱՍԱՐԱՍ, ա. Լումայի պէս, փխբ. չնչին, աննշան, սարաս բղղշ. համար տե՛ս ԱՂԲԻԻՐԱՍԱՐԱՍ: Որոց հաճոյ և ընդունելի երևիցի այս լոմայասարաս աշխատն իմ (Տէֆթ., 318):

ԼՈՄԱՅԵԿ, գ. Մի փոքր լումայ, փխբ. չնչին մի բան: Գոնէ մօր մերոյ զմեզ ծնողի լոմայեկ իմն ընծայեցուք (Յ. Կոլոտ, 213): Լոմայեկս այլոյ զոր արկանեմ ըստ իմ կարի (Յ. Կոլոտ, 238):

ԼՈՅՍԵՐԱՄ, ա. Լոյսի նմանող: Ո՛վ լոյսերամ դասք քահանայից և խումբք սարկաւագաց (Հնատիպ, 14):

ԼՈՒԱՅՈՂՔ, գ. Լուաց անող, լուացարար: Մասն ինչ առնուն աստ լուացողք՝ մեք լուացեալ եմք բազում անգամ (Քէօմ., 16):

ԼՈՒԱՅՈՒՆՔ,

ԼՈՒԱՅՈՒՆՔ, գ. Լուացփ մնացորդները, մնացած ջուրը: ՆՀԲ լուացանք «ջուր, որով լինի լուանալ գտուր բաժակն յետ ըմպելոյ գտուր աւրինն»: Բերեալ դնեն ի մէջ առուին մէկ եւ երկու օր ի թրջոց, եւ ապա լուանան, եւ լուացունք (գրչ. լուացօնք) ջուրն դարձեալ թափի յառուն ի մէջ ջրոյն՝ որով պղծի ջուրն (Դարիժ., 351):

ԼՈՒԱՅՈՒՆՔ, գ. Մսից արտադրուող հեղուկ: ՀԲԲ լուացուք «լուացփց

յետոյ մնացած ջուրը»: Գնացածն ի փորուն՝ մսի լուացուք նմանի (Բունիաթ, 91):

ԼՈՒԹԷՐԱՆ, գ. Լութերական, գերմանացի բարեփոխիչ Մարտին Լութերի (XV-XVI դդ.) վարդապետութեան հետեւող, լութերականութիւն ընդունող, տե՛ս նաև ԼՈԹԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ: Եթէ ոչ արացէ զմծարանս սրբազնասրբոյ հորհրդոյն՝ ստոյգ լութէրան է (Կամենից, 157):

ԼՈՒ Ի ԼՈՒ, մկ. ա. Մէկ առ մէկ, բերան-բերան: ԱԲ լու ի լու «լսուիլը» (իմաստաւորիւ.): Հրաշալի տեսիլ երեւեցաւ Սբ. Գրիգոր Լուսաւորչին, զոր ինքն լու ի լու ամենեցուն պատմեաց (Ստ. Ռօշքայ, 33):

ԼՈՒԼՈՒԻ (արաբ. Լուս «մարգարիտ»), ա. (բժշկ.) Մարգարտանման: Պաւսիրն... Գ ցեղ կու լինի. Ա մանր սիկիլներ, և որ տաճիկն լուլուի կասէ (Բունիաթ, 122): Այն սունկն, որ լուլուի կասեն, սաւտայի մօտ է (Բունիաթ, 123):

ԼՈՒԾՈՂԱՆՄԱՆ, ա. Լուծողի՝ մեկնողի նման, ինչպէս մեկնիչը: Ի մաստնանման իմաց տալով / Լուծողանման բանս յայտնելով (Առ Էջմ., 194):

ԼՈՒՍԱԲՈՒՂ (գրբ. լուսաբոլիս), ա. Լոյս բխող, լուսատու, հմմտ. ԼՈՒՍԱՓՈԽԻ: Դաւիթ վարդապետն նըւիրակ եկաւ մեզի Էջմիածնէն, նորընծայ տէր Յակոբ կաթողիկոսէն, լուսաբոլզ մեռոնան, մէկ յաբեղայ սարկաւագով (ՄԺ I, 227):

ԼՈՒՍԱԿԱՌ, ա. Լոյսով կառուցուած:
ՄՀԲ-ն ունի լուսակառոյց նոյն նշ.:
Յակոբ կաթողիկոս ամենայն հայոց և
պատրիարզ Վաղարշապատու... լու-
սակառ և քրիստոսանկար Սուրբ Ա-
թոռոյս էջմիածնի (Դիւան ն. Զուլ.,
53): Պատրիարզ Վաղարշապատու
լուսակառ... Սրբոյ Աթոռոյ էջմիածնի
(Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 157):

ԼՈՒՍԱՀԵՏ, ա. Լուսաւոր: Լուսահետ
գիտութիւնս ի մէջ ամենայն ազգիս
մերոյ առափութեաց (Յ. Կոլոտ, 205):

ԼՈՒՍԱՄԱՔՈՒՐ,

ԼՈՒՍՈՅՄԱՔՈՒՐ, ա. Լոյսի նման
մաքուր, սրբակրօն: Իւր քահա-
նայքն փիլիսոփայ, Լուսամաքուր
(գրչ. լուսոյմաքուր) շատ աբեղայ
(ՈՒՄՀԲ, 170):

ԼՈՒՍԱՇԱՂԱՆ, ա. Լոյսով շաղախ-
ուած: Ետու յիշատակ... աստուա-
ծընկալ լուսաշաղախ Սբ. Գերեզ-
մանին (Աղան. Միաբանք, 261):

ԼՈՒՍԱՇԱՂԵԼ, չբ. Լոյսը բացուել: Հա-
սի ի տափարակն անշէն, ուր եւ լու-
սաշաղեցաւ ալզն (Կամենից, 149):

ԼՈՒՍԱՇԷՆ, ա. Լուսակառոյց: Լու-
սաւորեցէ... Տէր Կարապետ վերա-
դիտողի սրբոյն Գլակայ լուսաշէն
վանից (Յ. Կոլոտ, 206):

ԼՈՒՍԱՌՈՐԶԱԴԱՒԱՆ, գ. Հայ առա-
քելական եկեղեցու հետևորդ: Ն.
Բիւզ. լուսաւորչեան նոյն նշ.: Գան
ի ներքոյ գաւազանի ինքնակալի
կայսերն մեծի... յազգիս Հայոց լու-
սաւորչադաւան քրիստոնեայք
(Դուկ. նամ., 125): Կիրակի և չո-
րեքշաբթի գՔրիստոս պատարա-
գեմք անդ առ ի քաւութիւն և ի թո-

ղութիւն բոլոր լուսաւորչադաւան
Հայոց ազգի (Պատմ. երոս., 1931,
209): Աստուածային բազմապատ-
կի օրհնութիւն ի վերայ լուսաւոր-
չադաւան քրիստոնէից (Դիւան ն.
Զուլ., 65):

ԼՈՒՍԱՌՈՐԶԱԾԻՆ, ա. Գր. Լուսա-
ւորչով ծնուած՝ հաստատուած:
Սրբազան հօրդ մերում և լուսաւոր-
չածին երամոցս... մատուցանեմք
ողջոյն (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 41):
Անվթարելի պահեսցէ յամերամ կե-
նօք ի պարծանս մեր և հանուրց
լուսաւորչածին հօտին (Դիւ. Ս.
Յակ., 1941, 201):

ԼՈՒՍԱՌՈՐԶԱԿԵՐՏ, ա. Գր. Լուսա-
ւորչի կերտած՝ հիմնած: Տանելով
զմերս նաաստութիւն յերկնատիպ
սրօբէապար լուսաւորչակերտ
ուխտն (Յ. Կոլոտ, 206):

ԼՈՒՍԱՌՈՐԶԱԿՐՕՆ, ա. Գր. Լուսա-
ւորչի կրօնի՝ դաւանամքի համա-
պատասխան: Ժամանեցի թուղթ
սիրոյ... լուսաւորչակրօն եւ միա-
բնադաւան հաւատացելոցդ ի Քր-
րիստոս (Ագուլ. կոնդ., 104):

ԼՈՒՍԱՌՈՐԶԱՇԱԻՂ, ա. Գր. Լուսա-
ւորչի շափղը՝ ուղին ընդունող: Ա-
մենայն սահմանաց դորին պարա-
դրունակ զետեղելոց մերազնէից՝
լուսաւորչաշափղ, քրիստոսազգած
լուսերամիցդ (Ագուլ. կոնդ., 84):

ԼՈՒՍԱՌՈՐԶԱՇԷՆ, ա. Գր. Լուսաւոր-
չի շինած՝ հիմնած: Նորոգեաց...
զեղըրդուտի լուսաւորչաշէն վա-
նացն զսագերն (Յ. Կոլոտ, 207):

ԼՈՒՍԱՓՈՒՆ, ա. Լուսաւոր, լուսա-
բովս, հմմտ. ԼՈՒՍԱՐՈՒՂ: Խաչա-

տուր վարդապետն եկաւ էջմիածնայ լուսափոփ մեռոնաւ, որ էր նիւիրակ նորընծա տէր Մովսէս կաթողիկոսի (ՄԺ I, 217):

ԼՈՒՍՆ ՍՐՔԵԼ, հրդ. Տեսողութիւնը բացուել՝ լաւանալ: Իրով խառնէ և դիր ի յաչքդ, զթանձր կոպսն նօւրացնէ և զլուսն սրբէ (Բունիաթ, 77):

ԼՈՒՍՈՅՄՕՏ, գ. Լոյսի՝ լուսանալուն մօտ, առաւօտ: Թվին ՌՃՁԱ ապրիլի Ա օր, որ օրն է շաբաթ լուսոյմօտն, Ովսէփն մօրէն ընծայեցաւ, աշխարհ եկաւ (ՄԺ I, 294):

ԼՈՒՍՈՎԵՈՐՈՅ, գ. Ջերմութիւն (աւրեգակի): Արեգակն - լուսովխորոյց (ՄՄ 2019, 180բ):

ԼՈՒՍՐԱՐ, գ. Լուսաւար, եկեղեցու ներքին բարեգարդութեանը հսկող եկեղեցական: Կայր հայոց լուսրար մի սուրբ եւ առաքինի, ճգնաւոր եւ պահեցող (Սիմ. Լեհ., 253): Զսա հրաւիրեալ օրհնեցին մոնոզոն եւ լուսրար (Սիմ. Լեհ., 278):

ԼՈՔՆԱԼ, չբ. Լոդալ, հայ. լոգանալ բառից: Ի վայրա երեւէր Տիբերական ծովն. որք իջեալ ի լեռնէն՝ Լոքցաք ի ծովն (Սիմ. Լեհ., 309):

ԼՍԱԿ, գ. Լսողութիւն, լսողութեան զգայարան: Ծանօթութիւնս այս յառաջագայի ի հնկից զգայութեանց գլխաւորաց մարմնոյ, այսինքն՝ ի տեսակէ, որ է յաչս, ի լսա-

կէ, որ է յականջս... (Նոր. ծաղ., 4):

ԼՍԻՉ, գ. Լսող, ունկնդիր: Այլ ի լերինն կատարի, Թէ ասոյդ լինիս լսիչ (ՈՒՄՀԲ, 334):

ԼՎՈՏ, ա. Լուեռով առաւ: Յոյժ ջերմ է անդ եւ լվոտ (Սիմ. Լեհ., 221):

ԼՐԱՐԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Չարախօսութիւն, բամբասանք: Կարկուծիւն - չարախօսութիւն կամ վատաբանութիւն գումեմնէ (Վ. Յուն., 35):

ԼՐԲՎԵԼ, չբ. Լրբութիւն անել՝ վիճել, դժել: ՄՀԲ լրբենալ «լրբանալ, լիւր դառնալ»: Ով լրբվի, մեր ազգէ կամ մեր ընդանուց հակառակի, դաւի անէ՝ Աստուածածնի խռովանքն ընկնի (Սանահն., 170):

ԼՐԹԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Մարտին Լութերի վարդապետութիւնը, տես նաև ԼՈՒԹԷՐԱՆ, ԼՐԹՈՒՆ: Յայտնապէս քարոզէ զլրթերականութիւն (Գալ. Կենս., 106):

ԼՐԹԿԱ (ռուս. ЛРКА), գ. Նաակ: Քուռ գետն լօթկօվ կանցանուի, լօթկէն ղզլպաշի և դարապօրկի ձեռին է (եզով, 422): Մեք մինչի լօթկի թէտարիք կանեմք... զմեզ շուտ շաշմիշ կանեն (եզով, 422):

ԼՐԹՈՒՆ, տես ԼՈՒԹԷՐԱՆ: Էր նէմ-ցայու սէրազգէրն քուրվիրշոն Սաքսն, որ է լօթոան (ՄԺ II, 404): Թագաւոր քուրվիրշոն Սաքսն ի Լէհաց ազգին, որ էր լօթոան եւ եղև կաթուղիկ (ՄԺ II, 404):

-հ-

ԽԱԲԷԱԲԱՐ, ա. մկ. Խաբէութեամբ, դաւադրաբար: Յոմանց լուաք, թէ խաբէաբար գունտք հայոց ի ձեռս անկեալ սրախողխողք եղեալ են (Դիւան Մխիթ., 27):

ԽԱԲԻՏԱՆ, գ. Կապիտան, տէս ԿԱՓԻՏԱՆ: Երեստ հետ մեզ խաբիտանն իրեք դատողայ (Սիմ. Լեհ., 211):

ԽԱԲՈՎ, մկ. Խաբէութեամբ: Այլեւ զթոռն սորա եւս խաբով տարան ի Ստամբօլ եւ զնա եւս սպանին (Դարբիժ., 63):

ԽԱԶԱՆ, գ. Կազակ: Գայ հասանէ զօրագլուխն Ռուսաց՝ անուանեալն Պորոտաքա եւ ընդ նմա Խն հազար հեծեալս Խազախաց, որ կոչին Զափորոհիք (Պատմ. Խոթ., 47):

ԽԱԶԱՏԵՏՐ, գ. Խազագրուած տետր՝ գիրք: Այս խազատետրս Տէր Սարգիս եպիսկոպոսի է (Աղան. Միաբանք, 470):

ԽԱԶՄԱՍԷՐ, ա. Կռուասէր, խռովաբար: Խազմասէրքն եւ խռովարարքն ի ժողովրդականաց, որք վասն փառասիրութեան... գումարտակ լինէին (Դարբիժ., 273):

ԽԱԹԵՐ ՀԱՄԱՐ,

ԽԱԹՐԻ(Ն) ՀԱՄԱՐ, հրդ. Ի պատիւ, ի սէր, յանուն: Վասն Աստուծոյ խաթրին համար կու կատարիմք (Եղով, 156): Էլլին մեր խաթրին համար վիզ էկալ հետ տանելոյ (Նշխարք, 8): Մեր հաւատի խաթրի համար մենք էս ճանապարհից ետ դառնալու չենք (Եղով, 436): Վասն

Աստուծոյ խաթեր համար... փոքր ինչ տնջութիւն տուր (Գալ. Կենս., 232):

ԽԱԱԹԱԳԻՆ, գ. Նուէր, փոխհատուցում: ՄՀԲ խալաթ «Իբրեւ նուէր տրուած թանկագին հագուատ»: Արդութէցոնց ջամահաթովն մեզ մի աւրավար հող խալաթագին երեստ պարոնտէրն (Սանահն., 148):

ԽԱԼԲԱՌԻՆԵԼ, չր. Վրդովել, խռովուել: ԱԲ խարբալել «մաղել, վրդովել, վտանգել», ՄՀԲ խարբալել «ոչնչացնել, փչացնել» (իմաստափոխ.): Անօրէնքն կու խալբալուին, միջակտուր կու լինին (Եղով, 155):

ԽԱՂԱՂԱԶԻԳ, ա. Խաղաղ ու ձիգ՝ երկար (տարիներ): Որում լիցի յարամնալ պարագայց ամօք եւ խաղաղաձիգ աւուրբք (Դիւան ժ, 90):

ԽԱՂԱՂԱՅՈՅՁ, ա. Խաղաղ յոյգեր ունեցող, հանդարտամիտ: Սիրագործ նորոգատարազ շարագրութեանց բանիցն խաղաղայոյց համաձայնեալ եւ մեր (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200): Արդ ի ժամս խաղաղայոյց ճշմարտասիրութեան զիջեալ ըստ կարծիս քում (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):

ԽԱՂԵՏՂ, գ. Խաղալու տեղ: Խաղետղ - հրապարակ եւ տեղի խաղուց (Վ. Յուն., 35):

ԽԱՂԵՅՆԵԼ, պր. Խաղաղացնել՝ հանգստացնել: Տուր զամենն ի

պառկելուն ժամն ե-ջ հեղ կու քիսէ,
զցան կու խաղեցնէ (Բունիաթ,
107):

ԽԱՂԻԶ, գ. Սարփի շարժուող մասը,
սլաֆ: Անդամանդ... զբեւեռն ցուցի-
չին զխաղիչն այսով առնեն (Դաւ-
րիժ., 447):

ԽԱՄՀԱՏ (պարսկ. xam «ամնշակ,
խակ» բառից), գ. հոսպան, ան-
մշակ հող: ՄՀԲ խմահատ «մշակ-
ուած խոպան, հերկուած կորդ» (ի-
մաստափոխ.): Մեր խմհատն բա-
ցածն ու բացվելուն մինչև Բրտայ
ծախէցինք մեր կամաւ (Սանահն.,
140): Թուրքէրի տներն և հողերն Աս-
տուածածնի խմհատ էր արարած
(Սանահն., 146): Խմահատի տեղ
վանքին ըլի (Սանահն., 175):

ԽԱՅԾԱՏԵԼ, նր. հայթել, խոցոտել:
ՆՀԲ խայծոտեմ /-իմ «անկանիլ
խայծից կամ խայտից ի խա-
ղողս», ԱԲ խայծոտիմ «խայծոտ՝
խատուտիկ ըլլալ»: Գազանք ճոռ-
նի խայծատեցին / Սուրբ մարմին
վիրաւորեցին (Կ. Ամատ., 55):

ԽԱՅՐԻԿ, գ. Բերֆ, արդիւնֆ: ԲՀ, ԱԲ և
ՀԲԲ ունեն խայրի «պտուղ, բերֆ,
արդիւնֆ»: Խայրիկ-հասկ, բերք, բե-
ղուն, մուրկ (ՄՄ 2281, 129թ):

ԽԱՆԾԱԼ, չր. Պարծեմալ, խրոխտա-
նալ: ԲՀ խանծալ «պանծալ»:
Խանծալ - խրոխտալ, պարծել, կո-
կորդալի խօսել, պսպուզել, կոկով-
տել (ՄՄ 2281, 125ա):

ԽԱՆՈՐԱՅՔ, գ. Խաներ, իշխանա-
զուններ (յոգ.): Երկիրն մեր սղու-
թին է, առուտուր չիբայ, խանո-

րայք, պարոնայք տարտարոսի եւ
ժողովուրդն երերմնի (ՄԺ I, 223):

ԽԱՆՏԷԿ, գ. Խաւմ, ական, պատ-
նեշ: ԱԲ, Ն.Բիւզ. և ՄՀԲ ունեն
խանդակ «փուս, խաւմ»: Գոն պա-
հապանք յայն կողմն, եւ խանտէկն
յոյժ ցած է (Պատմ. Խոթ. 59): Բա-
զում պատերազմ եղաւ ձիւ հազար
ճէնկճիով, ձի հազար խանտէկ փո-
րողով (ՄԺ II, 408):

ԽԱՇԱՄ,

ԽԷՇԱՄ (արաբ. khasham), գ.
(բժշկ.) Քֆի լոնձաթաղանթի հի-
ամնդութիւն: Խաշամ, որ է քթին
ցաւիլն, այն է, որ քիթն բռնվի և
հոտ շառնէ (Բունիաթ, 79): ԺԸ
դուռն, որ յիշէ զքթին ցաւն, որ է
խէշամն (Բունիաթ, 79):

ԽԱԶԱԿԱՌ, ա. Խաշան և կառուց-
ուած: Վանքս՝ նորակերտեալ կրա-
մած խաշակառ կաթնուղիկէիւ եւ
րախատես բնակարանիւք (Յ. Կո-
լոտ, 205):

ԽԱԶԱՆԳԻՍՏ,

ԽԱԶԱՆԳԻՍՏ, գ. Հոգեհանգստի ե-
կեղեցական արաբողութիւն: Նոյն
ժամանակն հանել տուաք և խաշա-
հանգիստ արարաք (Ձուար, 1868,
147): Կու կամի, թէ խաշանգիստն
ինձ անել տայ, եւ ես առաջմանէ
տեսեալ էի սուրբ թագաւորին զօ-
րութիւնն (Ձուար, 1869, 183): Սկը-
սանք շարական եւ արարի զխաշա-
հանգիստն... այս մուրատնուս այլ
հասաք (Ձուար, 1869, 183):

ԽԱԶԱՆՈՂ,

ԽԱԶ ԽԱՆՈՂ, գ. Խաշ հանուղ՝ Յիսու-
սին խաչող: ՀԲԲ խաշահանել «երե-

սին խաչ հանել», ՄՀԲ խաչահանել
«խաչը հանել՝ խաչել», ԱԲ խաչա-
հան «գՔԻստոս խաչ հանող,
հրեայ եւ մեղաւոր»: *Խաչահանո-
ղացն մասնակից լինի (Կալված.,
85): Ով չի տայ ու խակառակի, զա-
նէձք Կալվենին առցէ եւ զխաչ խա-
նողացն (Ձեռ. յիշ. Ժէ, 463):*

ԽԱՉՈՐԴԻ, գ. Խաչի որդի՝ սանիկը
կնքահօր համար: *Օրհնէ զքեզ
տամբ եւ տեղօք / Զքո խաչորդիքն
միաբան (ՈՒՄՀԲ II, 235):*

ԽԱՉՈՒՎԱՌ, գ. Խաչվառ՝ կտաւի
կամ վահանի վրայ նկարուած
խաչ: Ն.Բիւզ. *խաչվառ* «խաչ եւ
վառ բառերից, դրօշ», ՄՀԲ *խաչ-
վառ նոյն նշ.: Աստուած արհնէ
Շնհաւորն եւ իւր դուստր Մարիամն.
Ա խաչուվառ ետուն (Ակոռ. 205):*

ԽԱՊԱՐԱԲԵՐ, գ. Տեղեկաբեր, խա-
բար՝ լուր բերող: *Խապարաբերքն
ոմն չաշուտ հուտ համարեալ եւ ոմն
ի ճանապարհի կապեալ կանք (Ե-
զով, 371):*

ԽԱՊԱՐԻ ՆԱՅԵԼ, հրդ. Լուրի սպա-
սել, յուսալ: *Մեր աչքն ի ճանա-
պարհին է, խապարի կու նայինք
(Դիւան Ս. Յակոբայ, 1940, 203):*

ԽԱՌՆԱԿԱՄՏԵԼ, չք. Խառնակ՝
պղտոր մոտէր ունենալ: *Ժխորտել -
խառնակամտել (ՄՄ 1127, 141ա):*

ԽԱՌՆԱԿՎԵԼ, կբ. Կեմակցել: *Ոմանք
մարդիք զմեզ են թակում... մեր
աղջկերանց հետ խառնակվում են
(Եզով, 415):*

ԽԱՌՈՒԱԾ, գ. Խառնուրդ: *Այս ցա-
ւերս... ի պալղամի եւ ի սավտայի
խառնուածոց է (Բունիաթ, 73):*

ԽԱՍԱՍԱՐ (պարսկ. xas-dar «ա-
ռանձնաշնորհեալ»), ա. Երեսելի,
մեծատուն: *Ես՝ Ականաթէրէցի պա-
րոն Յեկանս խասդարի վկայ եմ
(Սանահն., 157): Խասատար Նա-
զարն վկայ [եմ] (Սանահն., 158):*

ԽԱՐԴՈՒՔ, գ. Մետաղի խաւառով,
փշրով: ՄՀԲ *խարտուկ նոյն նշ.:
Հանց որ ոսկւոյ եւ երկաթի եւ
պղնձի եւ այլ խարդուք որ ի մէկ
տեղ լինի (Դաւրիժ., 448):*

ԽԱՐՃԱԳՆԱՅՈՒԹԻՒՆ (թուրք. harc
«ծախս»), գ. Ծախսատարութիւն,
«ծախս, որ վնարում էին ոչ թե
դրամով, այլ ուտելիքով» (ըստ Բ.
Զուգասգեանի): *Ես՝ Գէորգ անար-
ժան եւ յոգնամեղ վարդապետս...
բազմաշխատ տընութեամբ յորդա-
ջան աշխատութեամբ եւ յոլով
խարճագնացութեամբ ետու շինել
(ՄԺ I, 311):*

ԽԱՐՅ, Անստոյգ նշ.: *Շրջակն ածեալ՝
տեսի զխարցն իմն ընդարձակ ի
հանդիպոջ արեւելեան հարաւոյ
(Կամենից, 149): Նշմարեցի ի մէջ
խարցին մարդանման (Կամենից,
150):*

ԽԱՒԱՐԱԿՈՒՐԲ*, ա. Խաւար, մթին:
*Խաւարակուրբ - խաւար, մառն,
մռեղն, ախուրք, թուզմ, արջնա-
թոյր, խրթնի (ՄՄ 2281, 135ա):*

ԽԱՒԱՐԱՄՈՅԾ, ա. Խաւար մոծա-
նող, փխբ. սատամայ: ԲՀ *խաւա-
րամած «խաւարածին, որ է սա-*

տանայ»։ *Խաւար, առջնաթեր, խաւարամոյծ, որ է սատանայ (ՄՄ 2019, 162բ)։*

ԽԱՒԱՆՄԱՆ, ա. Խաւարի նման։ *Խաւարանման (գրչ. խամուրանման) խրատ տալով, Մնողանման հոգ տանելով (Առ էջմ., 194)։*

ԽԱՐԵՂԲԱՐ, գ. Հօրեղբայր, տե՛ս նաև **ՀՈՂՈՐԲԱՐ**, **ՀՈՐԱՂԲԱՅՐ**։ *Յիշեցէք ի Քրիստոս... խանրին Մէրիկն եւ խարեղբար որդի Բարդամն (Ձեռ. յիշ. Ժէ, 316)։*

ԽԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ, գ. Խաբար բառից՝ խաբարութիւն, լուր։ *Ոիրէնքն ու չինչ բանի խբարչութիւն մինչև ի գոյէ (՝) ժամանական (եզով, 357)։*

ԽԲԻԻ, գ. Ղպտի։ *Կային հոռոմք, խբդիք, ֆռանկք, բայց հայք՝ ոչ (Սիմ. Լեհ., 213)։*

ԽԲՁԱԿՆԱԿ, գ. Ղփչաղերէն։ *Լովայ Հայքն հայնակ չի գիտեն, այլ լէհնակ եւ խբչակնակ գրուցեն (Սիմ. Լեհ., 346)։*

ԽԵԼԱԹԻՐԵԱԼ, ա. Խելագարուած, խելքը-միտքը կորցրած։ *Ոմանք խելաթիւրեալք եւ մոլեգնեալք վասն մեծի աղետիցն եւ կորստեան ընչիցն (Սիմ. Լեհ., 395)։*

ԽԵԼԱՊԱՏՈՒՄՆ, գ. Ուշաթափութիւն, խելից գնալը։ *Ի խելապատմանէ գլխոյս պատճառաւ հարհրման մի՞նաշաղէին լուսարանքս (Կամենից, 153)։*

ԽԵԼԱՅ ԵՐԹԱԼ, հրդ. Խելքը գցել։ *ՄՀԲ խելաց թափիլ նոյն նշ.։ Թէ հիւանդն ի խելացն երթա, զըստածուն չընդունի եւ դեղն չօգնէ (Բուսիաթ, 81)։*

ԽԵԼԱՅՈՐԱԺԷՏ, ա. Խելապակաս, խելագար։ *Խելայնորածէտ - ակտացեալ հիւանդութեամբ խելացնորիւ, լատ. ֆռէնէթիքուս (Վ. Յուն., 37)։*

ԽԵԼՈՒՆԱԿ, ա. գ. Խելացի, ընդունակ։ *Օվիտէոս ասէ. «Բարկութիւն խելառից է՛ ի բանս, իսկ բարկութիւն խելունակաց է՛ ի գործս» (Նոր. ծաղ., 55)։*

ԽԵԼՔՈՒԿ, գ. Խելք (փղջ.)։ *Յաշխարհս ես ի շուրջ եկի / Զխելքուկս ի վրայ բերի (ՈՒՄՀԲ II, 93)։*

ԽԵՌԱԼ, չր. Գոռալ։ *ԲՀ ունի խեռ «էն կամ նախանմ», ԱԲ խեռամ «նեռալ, հիմանալ, միալ» (իմաստափոխ.), ՀԲԲ խեռալ «չաւանալ, նեղանալ»։ Խեռալ - գոռալ, ոգողել, քինալ, ոխալ (ՄՄ 2281, 124ա)։*

ԽԵՐԻՔ, մկ. Բաւական, հերիք։ *Խերիք արա, Ստեփանոս, վայ եւ եղուկ կարգա զօրն ի բուն (ՈՒՄՀԲ, 417)։*

ԽԵՅՆԱԼ (գրք. խցեալ), ա. Փակուած, խցուած։ *Բացին զնոր դուռն Ամթայ... որ մէկ դուռն ի մէջ բերդին էր, ել եւ մուտն խեցեալ զնա, որ անուանի Զրդուռն՝ հրամանաւ թագաւորին (Դաւրիժ., 428)։*

ԽԵՒ ԳԱԼ, հրդ. Խելքը թոցնել, խելագարուել։ *Զծոցդ ես բացեր գէտ դրախտի դուռ / Զիմ խելքս տարիր, խեւ կու գամ ի ժուռ (ՈՒՄՀԲ, I, 119)։*

ԽԷԹԵՂԵՐԻՖ, գ. Հրամանագիր, տե՛ս **ՀԷՏԻ ՇԷՐԻՖ**։ *Դու գիտես որ առանց էմրի այստեղ գործ առաջ չի գնար, թէ որ շիտակ էմր եւ պա-*

րաթ ունիս և **խէթիշէրիֆ** (Դիւ. Ս. 3ակ., 1940, 282): Մինչև Հստամ-պօլու փաթրերութիւնն **խէթիշէրիֆ** մուշրպունճայ չի լինի (Դիւ. Ս. 3ակ., 1940, 315):

ԽէճՁԱՐ, գ. Խաչֆար: Ես՝ Գուլա-զիզս, Երազիզս, Սարգիսս մեր **խէշ-քարի** ջէրկի թեղէց հողն... վախմ տվինք Սանահնու Սուրբ Աստուածածինին (Սանահն., 170):

ԽէՎՈՒԹԻՒՆ, գ. Հոգեկան խանգարում: Ճոնոննին, որ է **խէվութիւն**, Դ ազգ կու լինա, մեկին ասեն սա-պա (Բունիաթ, 64): Մանիա ասելն պարսկերէն **խէվութիւն** ասել է (Բունիաթ, 65):

ԽէՏ, կ. Հետ: Դաբ ձեր Հայոց երկիրն ճանապարհ լինի, որ մին զմինոյ **խէտ** ամենայն ինչ որ զարուր լինի, հազրեմք (եզով, 357): Նորա **խէտ** աղարկիցինք աշկար և բաց (եզով, 357):

ԽէՐՆ ՏԵՄՆԵԼ / ՏԵՄՆՈՒԼ, հրդ. Օգոտ Բաղել՝ ստանալ, շահ ունենալ: Գալուստ վարդապետն էառ, զոր բարեաւ և ուրախութեամբ վա-յելեսցէ և **խէրն տեսնու** (Կալվածագր., 94):

ԽԷՐ-ՇԱՌ (պարսկ. xer-šur «լաւ ու վառ»), հրդ. Բարի ու շառ, լաւ ու վառ: Այս առուարումս մեր աւճա-խին գիր առանք, որ... ամէքս մեր հողի **խէրի-շառի** տէրութիւն անենք (Սանահն., 152):

ԽԺԱՐԱՆ, ա. Խժական՝ խժացող, բարձրագոյ: **Խժարան** ձայնիւ զաղաղակ եղեալ, անգերծ զամենե-

սեան ի բուռն առնուլ կարծէին (Սանահն., 60):

ԽԻՏԱԼ, չր. Գոռալ: ԲՀ ունի խիտալ «կասկածել»: Խիտալ - գոռալ, ոգոգալ, միամարտել (ՄՄ 2281, 135ա):

ԽԼԸՈՅՆԵԼ, չր. Խելֆահան ամել, խենթացնել: Շատ անխելքներ ի խելք բերես, եւ շատ խելօք ալ **խլրոցնես** (ՈԻՄՀԲ, 76):

ԽՂՃԱՆՔ, գ. Խղմտանք: Վասն Աստուծոյ թողէ՛ք զմեզ, մարդիկ, ի մեր **խղճանքն** և ի տառապանքն (Դիւ. Ս. 3ակ., 1940, 318):

ԽՄԱՅՀԱՏ, ԽՄՀԱՏ, տե՛ս ԽԱՄՀԱՏ:

ԽՄԲԱՓԱՌ, ա. **Խմբափառ** - զարդասէր (ՄՄ 2019, 173ա):

ԽՆԱՄԱՇԱՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Մեծ խնամք՝ հոգաճութիւն: Գրեն մեզ զբազմագոյն գոհունակութիւնս **զխնամաշատութենէ** քրիստոսագորի և ամենաբարեպաշտի ինքնակալ կայսերն մեծի (Ղուկ. նամ., 125):

ԽՆԱՄՔ ՏԱՆԵԼ, չր. Խնամել, պահպանել: Աղաչեմ զդասս ընթերցողաց սուրբ Աստուածաշնչիս, որ լաւ **խնամք տանիք**, ի հրոյ եւ ի ջրոյ պահէք (Թորոս աղբար, 397): Որ սիրով եւ հաւատով ընթեռնու եւ լաւ **խնամք տանէ** (Թորոս աղբար, 397):

ԽՆԴՐՎԱՅԿ, գ. Խնդրանք, խնդրուածք: Մեք պեթկական տեղիս կացող հայոց **խնդրվացիօլն** դատեցինք (եզով, 354): Ասկին **խնդրվացքն** և ամենայն բանն յայտնի առնի (եզով, 354): Մեք

ձեր խնդրվացկոյն ըզձեզ մեր թագաւորութեան հրամանին տակն կու բերեմք (եզով, 357):

ԽՆԿՍՈՒՓ, գ. Տուփ, ուր խումկն են պահում, գործածում: Ի ձեռն իւրեանց ունին *զխնկատուին* (Զուար, 1868, 377):

ԽՆՋՈՅՍ, գ. հաղի մի տեսակ: ՄՀԲ ունի խնջիկ «բացականշական նշան», ՀԲԲ խնջակ «խրտուխլակ»: *Խնջոյս* - լկբի խաղ (ՄՄ 1528, 2ա):

ԽՈՉԱՆՁՈՒԿ, գ. (կենդ.) Դելֆին: *խոզանձուկն*, որ է տիլֆին (ՄՄ 6275, 200ա):

ԽՈՂԱՐԱՆԱԼ, չր. 1. Տառապել: *խոհարանալ* - թշուառանալ, տառապել, մաւրկանալ, անկածանալ: 2. Ծոպանալ: *խոհարանալ* - ծոպանալ, յանգել, ջերանիլ, անկուածիլ (ՄՄ 2281, էջ 135բ):

ԽՈՂԵՄԱԶԳՕՆ, ա. հոգեմ, ուշիմ: *խոհեմազգօնի մեծի եղբօրդ իմոյ Սարգսի* (Յ. Կոլոտ, 179):

ԽՈՂԵՄԱՇԱՏ, ա. Շատ խոհեմ, խոհուն, լրջմիտ: *երեմիա խոհեմաշատ վարդապետն յղեալ էր ի քաղաքս մեր* (Կալվաձ., 149):

ԽՈՂԵՄՍԵԼ, նբ. Ոռոգել: ԲՀ ունի խողոմեւ, ԱԲ խոխոմեւ նոյն նշ.: *խողխոմեւ* - ոռոգել (ՄՄ 2281, 128բ):

ԽՈՅԱԿԱՊ, ա. Թագակապ՝ գմբէքաւոր: ԱԲ և ՀԲԲ խոյակապ «հոյակապ» (համանուն): *խոյակապ* - թագակապ և թագէ կաթուղիկէն (ՄՄ 1528, 2ա):

ԽՈՍՏԱՅԱԿԱՆ, ա. հոստացում: *երգումն է կրկին, այսինքն հաստատական... եւ խոստացական, որ է յաղագս հանդերձելոյն* (ՄՄ 1756, 53ա):

ԽՈՍՏՈՎ ԼԻՆԵԼ, գ. հոստովանել: *խոստով լերուք զմեղս մարնոյ, Մեղայ ասացէք ի դէմս Աստուծոյ* (ՈՒՄՀԲ, 559):

ԽՈՍԱԴԷՋ, գ. հոտի դէգ: *Վհատեցեալ նստայ ընդ խոտադիզաւ միով ի հանգչել* (Կամենից, 150):

ԽՈՏԱԼԻՐ, ա. հոտով լեցում: ԱԲ և ՀԲԲ ունեն խոտալից նոյն նշ.: *Ունի գիւղս գովելիք բազումս ծաղկաւտ ու խոտալիր* (Յ. Կարն., 9): *Եւ անտի է գաւառ մի գեղեցկաշէն յոյժ, պարոնանիստ, խոտալիր եւ ջրաւտ* (Յ. Կարն., 10):

ԽՈՏԱՀԱՐ, ա. Հնձած խոտի նման: ՄՀԲ ունի խոտահար «գ. խոտահար, խոտատեղ» (իմաստափոխ.), ՀԲԲ խոտահար «խոտ հարող՝ հնձող»: *Ի դրանէ այրին մինչեւ ցրուն իսկ ներսի յանկիւնս այրին, իբրեւ զխոտահար զամենեսեան ջարդեալ ի վայր թափեցին* (Դարիժ., 85):

ԽՈՐԱԳԵՏԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ, գ. հորագիտութիւն, խորին իմացութիւն: *Դարձեալ Սարգիս վարդապետին կողմանէ...* *խորագէտագիտութեամբ սկսաւ տեղւոյս առաջնորդ եղեալքն որսալ* (Դիւ. Ս. Յակ., 1933, 121):

ԽՈՐԳԱԿԸԻՆԵԼ, կբ. Կործանուել, խորտակուել: *Եւ ետ այնորիկ թա-*

գաւորէն էմր եղաւ թէ՛ Օւզուն բերթ պիտի խորզակըւի (ՄԺ I, 213):

ԽՈՐՀԱԳԷՏ, ա. Խորագէտ, իմաստուն: Քանզի ոչ էր այր խորագէտ (գրչ. խորհագէտ), այլ պարզամիտ, վասն որոյ հաւանեցաւ (Դարիժ., 394):

ԽՈՐՀԱՌՈՐ, ա. Անտեսանելի: *Խորհաւոր* - քողասուզեալ, պատրուակեալ, աներևակի, որջասուզեալ (ՄՄ 2281, 123բ):

ԽՈՐՀՐԳՈՒՆԱԿ, ա. Ունակ, հմուտ: եցոյց ինձ Մօնահնեօ Պալտէսքի՝ խորհրդունակ սրբազանի համագումարին զսերեցմանէ հաւատոյ (Կամենից, 128):

ԽՈՒԺԿՈՒ, ա. Հուժկու: Սա խուժկու եւ յաղթող լեալ քան զհարսն իւր եւ հնազանդեաց զէհ քաղաք, որ է Հօթուն (ՄԺ II, 358):

ԽՈՒԾԱԾ, ա. Չար, գէշ (ծան. հրատ.): Հաւանութիւն տվիլ է հասարակին խորհրդին. զէրայ հասարակն խուծած խորհուրդ արած ըլար նայ, գրած պիւեր թէ չի անինք (Գովր., 234):

ԽՈՒՏՈՒԿՅՆԵԼ, պր. Խուտուտ տալ: ՀԲԲ խուտուկ «խաիկ, խուտուտ»: Հանց կու խայթեն որպէս ասեղ, *խուտուկցեն* որպէս զգե (ՈՒՄՀԲ, 517):

ԽՈՒՐՏԱՆ (պարսկ. khurda), գ. (բժշկ.) Ուտի թաթի մամր ոսկորները: Թէ յամէ և դեղ չառնեն և իջնու ի յոտիցն ի խորտանին... և դեղն գժար կու լինի (Բունիաթ, 106):

ԽՈՌՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Խռովութիւն: *Եւ լեալ մեծ խռողութեան եւ յելուզակաց ոմանց նախարարացն...* յարեան պատերազմ երկոքին արքայքն (Ստ. Ռօշթայ, 52):

ԽՈՌՎԱՆՔՆ ԸՆԿՆԵԼ, հրդ. Խռով-
քին՝ նզովքին արժանանալ: Ով որ այս բանիս հակառակի, Աստուածածնի խռովանքն ընկնի (Սանահն., 143):

ԽՈՌՎԱՐԿ, ա. Խռովութիւն արկանող զցող (ամն): ԱԲ խռովարկու «խռովարար»: Պատուիրեմ հարկիւ եւ սպառնալեօք, խռովարկ, կռուազբօս եւ չարանիւթ անձանց ոմանց (Գալ. Կենս., 341):

ԽՍԱԴԱՐ, ա. Երևելի, տե՛ս ԽԱՍԱՏԱՐ:

ԽՏՏԱՅԱԻ, գ. (բժշկ.) Աշի հիւանդութիւն: *Խտտացաւ* - հիւանդութիւն իմն աչաց, որ շառագունէ զսպիտակոյց նորին և ուռուցեալ զկոպսն, յետս շրջէ իբր զարինատեսիլ և զկեղունակս, լատ. օֆթալմիայ (Վ. Յուն., 39):

ԽՐԱՄԱՏԱԶԳԱԾ, ա. Վտանգի, վնասի զգացողութիւն: *Խրամատազգած* - զգածեցեալ վնասաբերիւ և աւերածեալ խորհրդով կամ դիտաւորութեամբ կամ մտածութեամբ կամ իրակութեամբ կամ բանիւ և այլով համայնիւք (Վ. Յուն., 38):

ԽՐԱՏԱՊԱՏԺԵԼ, նր. Պատժել խրատով, կշտամբել: *Խրատապատժեմ* - կշտամբեմ բանիւք կամ պատժեմ քինախնդրութեամբ և խրատու, լատ. քասթիկօ (Վ. Յուն., 38):

ԽՐԸՄՅԻ, գ. Ղրիմեցի, տե՛ս ՂՐԸՄ-3Ի:

ԽՐԹՆԱԶԳԻ, ա. Բնատուրքեամբ բարդ, դժուարիմանալի: Եւ էր պատրիարզն հայոց վարդապետ մի Կեսարացի Գրիգոր անուն, խըրթ-նազգի եւ խստակրօն (Սիմ. Լեհ., 8):

ԽՐՈՆՏԱՌՈՅԵԼ, նբ. Խորխտանալ, սպառնալ: *Խորխտառոցեմ* - շարժեմ զգլուխս հանդէպ կրծոյս՝ ահացուցանելով զոք եւ կամ սպառնամ միանգամայն զբանս խորխտս եւ զոգորալիս ելուզանելով (Վ. Յուն., 39):

ԽՐՈՂՏ, ա. Խրոխտ: *Խրոհտ* են եւ քաջ գիտուն (ՈՒՄՀԲ, 211):

ԽՐՈՒԱՏԼԻ, գ. Խորուար: Ի վարատինու ցորենն խրուատլի երկիրն տանելոց են (Դիւան Մխիթ., 55): Ոմանք ի նոցունց կողմն խրվատլու գնան (Դիւան Մխիթ., 55):

ԽՅԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ, գ. Խցում բնակուելը, ճգնակեցութիւն: Բնակեալ են բազմահոյլ միաբանք, որք ունին զկարգաւորութիւն ամենայն իրաց, ժամատեղաց եւ սեղանատեղաց, զգեստուց եւ խցակացութեան (Դարիժ., 239):

ԽՕՎ.

ԽՕԻ, մկ. Խում, արդեօք, չէ՞ որ: *Երեւանայ բերի Աքուլիս, թէ կէնան, խօվ կացին ոչ (Զ. Ագուլ., 117): էս խօւ մեզ հախու պարտք ու վաճուպ եւ կարի հարկաւոր է (Դիւան Ն. Ջուղ., 50):*

ԽՕԲՕՐ ՏՂԱ / ՈՐԴԻ, գ. Հօրեղբօր որդի: Մեռանելիս ժամանակին կտակ է արել եւ իւր խօբօր տղա Աստուածատուրն վաքիլ է արել (Կալվաժ., 75): Ոչ ով խօսող չլինի հետ մեր Սուրբ Վարդանայ եկեղեցուն՝ ո՛չ որդոց եւ ո՛չ դստերաց, ո՛չ խօբօր որդոց եւ ո՛չ հաքուր որդոց (Կալվաժ., 132):

ԽՕՍԲ ԲԵՐԵԼ, հրդ. Լուր բերել՝ հաղորդել: Հաշթարխանու մեր մարդն եկին մեզ խօսք բերին (Նզով, 258):

ԽՕՍՔՆ ՓՈՒՉ ԼԻՆԻ, հրդ. Խօսքը անտեսութի: Թէ մեր ազգէն դաւի անօղ լինի, խօսքն փուշ լինի (Կալվաժագր., 87):

ԽՕՐՈՋԽՕՍ, գ. Ալլուրական: ՄՀԲ խորոզ «աֆաղաղ»: Կէս գիշերուն ձայն հանեցին / *Խօրոզխօսուն* թրատեցին (ՈՒՄՀԲ II, 320):

-Ծ-

ԾԱԿԾԱԿԵՐԵՍ, ա. Ծակ-ծակ՝ ծաղկատար երես ունեցող: Քանզի էր... *ծակծակերես եւ պեպենոտ,*

շեկագոյն եւ պակասամօրուս (Զաք. Ա, 48):

ԾԱՂԵԼ, նբ. Ծախել: Թնդոցի հողի կէսն ծախած էր, կէսն էլ նոր ծա-

խեցինք (գրչ. **ծաղեցինք**) ի վերայ Սարգիս պարոնտիրին (Սանահն., 156):

ԾԱՂԷԿ, գ. Ծաղիկ: Որ թէ զխօսօտմօրօտն ասեն չէ նման... Ոչ մանուշակ **ծաղէկն** նշան գարնան (ՈՒՄՀԲ, 188):

ԾԱՂԿԱՀԱՆ, գ. Ծաղկող, ներկաւար: Ի վերոյ պէկլիկ են արք ներկարարք, որք են **ծաղկահան** (Քէօմ., 11):

ԾԱՂԿԱՆՄԱՆ, ա. Ծաղկի նմանող: Յիշել հայցեմ զմեզ անխափան / եւ զընտանիսն ազնւական / Որք լինելոց են և որ կան / Զդեռաբողբոջ **ծաղկանման** / զԱստուածատուրն և զՈւստիան (Պատմ. Խոթ., 82):

ԾԱՂԿԱՓԹՈՅԹ, ա. Ծաղկափթիթ, փխբ. մատաղահասակ: Երջանիկ եւ գեղեցիկ **ծաղկազարթ**, **ծաղկափթոյթ**, ազատ ազգէ ազատածին Կոհոու Իգիթ, որ փոխեցաւ էս տարի (Դիւան հայ վիմ. II, 108):

ԾԱՂԿԵՀԱՄ, ա. Ծաղկի համ ունեցող, անուշահամ: Զուղայեցիք պատուեցին զնա համադամ կերակրօք եւ **ծաղկեհամ** գինեաւ (Դաւրիժ., 69):

ԾԱՆԵԱԿ, գ. ա. Ծանօթ: ՄՀԲ ծանեակ լինել «ծանօթ՝ յայտնի լինել»: Ողջոյն տամ փոքրաւորաց քոց, այսինքն՝ Սուքիաս վարդապետին և քոյին մեծ և փոքր սպասաւորացդ, որ ոչ եմ **ծանեակ** նոցին (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 186):

ԾԱՆՐԱԾԱՆԱԼ, ա. Մեծածաւալ, լայնատարած: Անհուն շնորհօք ես

լրացեալ / Իբրեւ զծով **ծանրածաւալ** (ՈՒՄՀԲ II, 81):

ԾԱՆՐԱՋՄԵՌ, ա. գ. Ծանր՝ ցուրտ ձմեռ: Զմեռնն այն **ծանրաձմեռն** եւ ձիւնամեծ էր, վասն որոյ բեռնակիր անասունքն ամենեքեան վաստակեալ մնացին ի ճանապարհին (Դաւրիժ., 106):

ԾԱՆՐԱՀԵՆ, ա. Ծանրատուն, փխբ. թանկագին: Ապա սկսաւ վատնել եւ կորուսանել զինչս եւ զխազինայս... **զծանրաշէն** բուռվառան, մեծագին քըոցսն (Սիմ. Լեհ., 411):

ԾԱՆՐԱՊՈՅՐ, գ. Թանկարժէք մի բար: **Ծանրապոյր**, որ է մառճան սպիտակ (ՄՄ 6275, 200բ):

ԾԱՆՐԱՎԱՀԱՌ, ա. Ծանր՝ թանկ վաճառող: Ի Սպահան քաղաքն ամենայն ինչ՝ թէ ուտելի եւ թէ զգենլի եւ թէ այլ ինչ, ամենայն **ծանրավաճառ** եւ թանկագին է (Դաւրիժ., 148):

ԾԱՌԱՏԱԿ, ա. մկ. Ծառի տակ: Այլքն **ծառատակնին** դժբաքով նշան չափէին (Սիմ. Լեհ., 155):

ԾԱՌԱՆՈՅ, գ. Ծառաստան, փխբ. դրախտ: **Ծառանոց** - դրախտ, թփուտ (ՄՄ 2281, 130բ):

ԾԵՐԱՄԻՏ, ա. Ծեր՝ իմաստուն միտք, խոհուն: Մ՛վ **ծառայակիցք** իմ **ծերամիտք**, ծանուցէք ինձ / Ու՛ր է ծնողն մեր հոգեւոր (Ներք. Սրապ., 21):

ԾԵՐՈՒՆԱԿ, ա. Ծերունական: Եկեալ պատմեսցէ ձեզ... զաղաւնեւրամ բազմալոյլութեանց եւ կամ զմերոյ **ծերունակ** տկարութեանց (Ագուլ. կոնդ., 94):

ԾԵՐՈՒՆԻԿ, գ. Ծերունի (փղշ.): Աղաչեմ յիշեի... զիս՝ զեղկելի ծերունիկս՝ զՍարգիս մոնոզոնիկս (Ձեռ. յիշ. Ժէ, 404):

ԾԷՏԻՈՒԹԻՒՆ, գ. Պատերազմ, հակատամարտ: Մինք ալ մեր կարողութեանը գօրայ ընկերութիւն տանք մեր թագուհոյն, ունենալով ձէձէլութիւն հետ Բրուսին (Պրուսիային) (Գովր., 129):

ԾԸԾՄԱՆ ԶՈՒՐ, հրդ. Ծծմբաշուր: Զսեռուկ հնտիկն քացիսով դրջես... հանապազ լուա ճըծման ջրով (Բուսիաթ, 103):

ԾԻԼ (վրաց. cili), գ. Մաս, բաժին, հասանելիք: Զուսի ծիլն և զՄորանց ծիլն ճալէնովն գնեցինք և զՍամծերու Գոգիլանց ծիլ այգին առանք և վախմ հաստատեցինք (Սանահն., 113): Մեր հայրական ծիլ Քիստում տուն և իր առաջի կան հաւասար ծախեցի (Սանահն., 142):

ԾԻՐԱՆԱՍԳԵԱՅ, ա. Ծիրանագգեստ, արփայական ծիրանի հագած: Օգոստոսիառ և ծիրանասգեսաց Պէտրէ Ալէքսի ինքնակալ թագաւորին (Եգով, 335):

ԾԻՐԱՆԳՈՅՆ, գ. Ծիրանագոյն: Հայերէն շափիւղայ ծիրանգոյն, արապերէն ճապալաղում (Դաւրիժ., 441):

ԾԼՈՒԿ, գ. Զեռփ: Դաստակ - ձեռն, բազուկ, ձուկ (ՄՄ 2019, 164ա):

ԾԽԱԿԵՐԱԿԱՆ, գ. Ծխատէր փահանայ(ներ): ԱՖ ծխակեր նոյն նշ.: Զմատակարարութիւն սուրբ խորհրդոյն և զայլ հանդիսութիւնս ե-

կեղեցականս, որք ծխակերականք են (Դիւան Մխիթ., 157):

ԾԾՄԲԱՂԱՍՆԿԻԿ, գ. Ծծմբային փմիական նիւթ: Ամենայն տարերաց և տարրացեալ գոյից սկզբնասերմն ասի ծծմբաղասնդիկ, որ է գոլորշումն և շոգունակ զօրութիւն իմն (Տէֆթ., 379):

ԾԿԱԿԵԼ, չր. Կաուցը բացուիտսի անել: Բէ ունի ծկծկել «ձայն ձայնել», ՀԲԲ ծկակել «սաստիկ ծարաւ զգալ» (իմաստափոխ.): Անասունի նման կու հէծային եւ կու տառապէին եւ հաւձագի պէս կու ծկակէին (Ձեռ. յիշ. Ժէ, 315):

ԾԿՏԱԼ, չր. Զկտալ, գխտալ: ՀԲԲ ծկտալ «ոգելից ըմպելիքից կոկորդը այրուել» (իմաստափոխ.): Նշանն այն է, որ կերակուր չուգենա, որ ծկտա և փսխէ և փորն պինտ լինի (Բունիաթ, 97):

ԾՆԿՍԵԼ, չր. Ծնադրել, ծունկի գալ: Շինած էր զկինն ծնկսած առ սուրբ հաշն (Սիմ. Լեհ., 120): Երբեմն ծնկսէր եւ երբեմն կանգնէր (Սիմ. Լեհ., 120): Մինն ծնկսեալ աղեղն քարշէր, եւ միւսն քար վերացուցեալ կամէր հարկանել զնա (Սիմ. Լեհ., 155):

ԾՆՇԵԼ, նր. Հիւծել: Ծնշել - ծիւրել, ծմրել (ՄՄ 2281, 126բ):

ԾՈՂ, ա. Լեցուն, լիճ: Ծոհ - զառբերան, բազմաբեր, լիապատառ, համակալ (ՄՄ 2281, 135ա):

ԾՈՄԱՐՁԱԿ, ա. Ծոմից արձակ դուրս, ծոմարձակ լինել՝ ծոմից դուրս գալ: [Հրամայէ] ծոմարձակ լինել եւ գինի խմել (Ճեմճ., 261):

ԾՈՎԱՇՈՒՐՋ, ա. Ծովապատ, ջրով շրջապատուած: Ի թվին ՌՃԻԲ եկի ի ծովաշուրջ Անապատն Լմայ, հանդերձ հոգևոր որդւովք իմովք (Դիւան ժ, 57):

ԾՈՎԵՐԵՍ, գ. Ծովի երես՝ մակերեւոյթ: Ամպարն ի ջօհարի կարգ չէ, ապա ի ջօհարի կարգէ բանած ի յեամանի ծովերեսն կու լինի (Դաւրիժ, 55):

ԾՈՒԼԻ, չր. Ծովանալ: ԱԲ ունի ծուլալ, ՄՀԲ ծուլնալ նոյն նշ.: Շուշալ - ծուլիլ կամ հեղգալ (ՄՄ 1127, 148բ):

ԾՈՒԹՈՒ, գ. Ծոռ: Մենք, մեր որդիքն

կամ թոռունքս, ծոթոռ, թոռնի թոռ, որ... այգոյն մալ առնելոյ լինինք (Կալվաժ., 158):

ԾՐԱՐԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Ծածկախօսութիւն: Ծրարաբանութիւն - ոճ իմն խօսելոյ, որ համանմանիւք և երկիմացիւք բանիւք զքօղէ զիմացն ուղղական և իբր ներածրարէ զիսկն իրին (Վ. Յուն., 40):

ԾՕԴԻԱԿՈՒՄ, գ. Զողիակ, կենդանակերպ: Ներ եթերականին եւ ծօդիակուսին ստորեւ կանն պարագրեալք (Յ. Կոլոտ, 240):

-Կ-

ԿԱԶԵԼ (ռուս. каз-аль), նր. Դատել, պատժել: Որիչ եւ զատ դատաստան ունին եւ սուր, որ զհայ գողս եւ զաւազակս կազեն եւ զլխատեն (Սիմ. Լեհ., 338):

ԿԱԹԼԻԿ, գ. Կաթիլ (փղփղ.), փխր. չնչին մի բան: Զմեզ ի կեանս կոչողին իբրու կաթլիկ մի առ նըւիրեսցուք (Յ. Կոլոտ, 213):

ԿԱԹՆԱՄԵՂՐԱՔՈՒՆ, ա. Մեղր ու կաթ բխեցնող, փխր. սուրբ: Հասեալ մերոյս անարժանութեան ի կաթնամեղրաբուխ աւետեացն քաղաք (Յ. Կոլոտ, 210):

ԿԱԹՆԱՌՈՒ, ա. Կաթնակեր, կաթ ուտող: ՄՀԲ կաթնարբու նոյն նշ.: Յորոյ... լեալ էր ասպնջական և պատասպարան և փոխաբերաբար

կաթնառու իմաստից (Աղան. Միաբանք, 61):

ԿԱԹՈՒԼԻԿ, գ. Կաթոլիկ: Թվոյն 1697 յօգոստոսի 15 թագաւոր քուրվիրշտն Սաքսն ի Լէհաց ազգին, որ էր լօթոսն եւ եղև կաթոլիկ (ՄԺ II, 404):

ԿԱՂՈՒԻՆՔ, գ. Կաթոլիկ ռեֆորմատոր ժամ Կալուփնի (XVI դ.) վարդապետութեան հետեւող, կալուփնականութիւն ընդունող, տեսն նաև ԳԱՎԿԻՆՔ: Ինչ գոր եղեալ են լութերականքն եւ կալուսինք ի վերայ մերոյս դաւանութեան (Դաւան., 108):

ԿԱՆԵԿ, գ. Պաղի կոթ: Կախեկ - բարկագոյն և խիստ մասնիկն այն ամենից պտղոյ, յորմէ կախին յոս-

տոյ ծառոյն, զոր ռամկորէն կոթ
անուանեն (Վ. Յուն., 41):

ԿԱԾԿԻՐԱՆ, գ. (բսբ.) Քաջավարդ,
գորտնուկազգիների ընտանիքի
պատկանող բոյս: *Կածկիրան*, որ
է խաչափայտ (ՄՄ 6275, 201բ):

ԿԱԾԿԸՏՈՒՆ,

ԿԱԾԿՏՈՒԿ, գ. Կայծակ, որոտ: *Անձ-
րեւ եկաւ, որոտում եղեւ, կածկը-
տուն*, հեղեղն եկաւ եւ պատեց բո-
լոր քաղաքն (ՄԺ I, 219): Փայլակ -
կածկտուկ (ՄՄ 1127, 156ա):

ԿԱՄԱՆԵԼ, ա. Քրեական, տե՛ս
ԿԻՄՆԱԼ:

ԿԱՄԱՐԱԿԵՐՏ, ա. Կամարակապ,
կամարով շինուած: *Ի մէջ յայնմ ա-
ւերակ շինուածոյն գոյ գմբեթաշէն
յարկ մի՝ բոլորածէ, կամարակերտ
ձեռով յօրինեալ* (Պատմ. երուս.,
1931, 212):

ԿԱՄԱՐԱԶԳԵԱԼ, ա. Կամարի նման
ձգուած: Աբ և ՄՀԲ կամարաձգու-
թիւն «կամարի ձգուածք»: *Դոյ ե-
կեղեցի մի ևս՝ մարմարոնեայ քա-
րիւ կամարաձգեալ* (Պատմ. երուս.,
1931, 275):

ԿԱՄԱՔԱՐՇԵԼ, չբ. Ստիպմամբ՝ ոչ
կամովին փաշել, ներգրաւել: *Երկո-
տասան եպիսկոպոսօք դաշնակից
կամեցան, յորոց մի էր Ներսէս
Լամբրոնացին, կամաքարշեալ եւ ոչ
կամաւ* (Առ էջմ., 161):

ԿԱՄԼՆՅԱՅԻ, գ. Կամլէնիցի (փաղափ
Լեհաստանում) բնակիչ: *Կանմէն-
ցացիք թղթովք իւրեանց պարոն
Ստեփանին, որ էր դուքս Ռուզաց,
առաքեցին յէջմիածին* (Ստ. Ռօշ-
քայ, 157):

ԿԱՅՈՒԳՈՅՆ, գ. Կայծի գոյն, հրա-
գոյն: *Կայծագոյնն լաւ է, կարկե-
հան ասեն* (Դարբիժ., 441):

ԿԱՅՈՒԿՆԱՏԵՍ, ա. Կայծակի տես-
քով, կայծակնացայտ: Աբ *կայ-
ծակնատեսիլ «որ կրակի կը նմա-
նի»*: Որ և մի ի շառաւիղացդ փայ-
լակնանման *կայծակնատես*՝ ժամա-
նեաց ի կայսերանիստ և ի փա-
փաբնակ քաղաքն ի մեծն Հոռովմ
(Աղան. Միաբանք, 111):

ԿԱՅՈՐԵԿԷՅ, ա. Կայծ սփռող՝ տա-
րածող: *Զորոտումն կայծօրեկէց եւ
հրացան ամպոց դողացուցանէր
զամենայն մսեղիս* (Դարբիժ., 273):

ԿԱՅՆԵԼ, նբ. Կառուցել, կանգնեցնել,
տե՛ս նաև ԿԱՆԿԱՅՆԵԼ: ՄՀԲ *կայնել*
«կանգնել»։ *Թվ ՌձեԴ (1695) ես՝
Վարդան, որդի Թանկրի Վարմիշին,
կայնեցի Սուրբ Խաչա բարէխաւս Շէ-
խումին* (ԴձՎ IV, 349):

ԿԱՅՈՒՐԱԿԱՊ, ա. Կայսեր նման,
փխբ. կայսերակերպ: *Կայսերա-
կապ* նմանն մեծին Ապկարու և
Կոստանդիանոսի, շքեղակապ զար-
դարեալ փառօք (եզով, 340):

ԿԱՅՈՒՐԱՍԷՐ, ա. Կայսերը սիրող,
հաւատարիմ: *Պէտք Մաթվ աթմի-
ռալիդ և կայսերասիրի... Մակարով
սէքրէթարիդ և այլօք խորհրդակցօք*
(եզով, 371): *Ահա յուշ լիցի աստուա-
ծապաշտ և կայսերասէր իշխանու-
թեանն ձերում* (եզով, 371):

ԿԱՅՈՒՐՈՒՀԻ, գ. Թագունի, կայս-
րունի: *Դրեաց և խնդրեաց ի քրիս-
տոսապսակեալ ամենաբարեպաշ-
տունի կայսերունչոյն Ռուսաց*
(Ղուկ. նամ., 121):

ԿԱՅՍՐԱՆՈՍ, ա. Կայսրին յատուկ (խօսք): Ընդ *կայսրախօս* համար-
ձակեալքդ և բարձրահրաման ինք-
նակալեալքդ զիջեալ աստանօր
զխաղաղութիւն մարզէք (Իրւ. Ս.
Յակ., 1941, 200):

ԿԱՆԱԶ ԳԼՈՒՆ, ա. Կանաչ գլխա-
նոց կրող,- այդպէս էին անուա-
նում մահմեդական մի աղանդի
ներկայացուցիչներին, սեփոյներին՝
Ալլիի հետմտողներին, կանաչ
գլխափաթեցի համար: ՀՅԲ կա-
նաչագլուխ նոյն նշ.: Յայնմ ժամու
եկեալ այր ոմն մահմետական, որ
էր ինքն ամիր եւ *կանաչ գլուխ*
(գրչ. կանաչագլուխ), հայհոյեաց
զեաշատուրն (Դարիժ., 405): Նոր
դատին յունիսի ժժ եմուտ ի քա-
ղաքս, *կանաչ գլուխ* է և շինտիլիկ,
աղէկ մարդ կ'երեայ (Իրւան Ս. Յա-
կոբայ, 1941, 84):

ԿԱՆԱԽՈՐ, գ. (բար.) Կանեփ: Կա-
նաւոր, որ է կանեփ (ՄՄ 6275,
201բ):

ԿԱՆԱՓԵԱՅ, ա. Կանեփից պատ-
րաստուած: Ճգնաւոր եւ խարագ-
նասգեաց [էր], ագանէր մագեղէն
եւ *կանափեայ* գօտով շրջէր (Ժամ.
Պող., 277):

ԿԱՆԵԱՇԱՐԺՈՒԹԻՒՆ, գ. Նախա-
պէս շարժուելը, զօրֆի՝ դէպքերից
առաջ զօրաշարժը: Զօրքն պարսից
մեծաւ պատրաստութեամբ *կան-
խաշարժութեամբ* շուեալ [է] (Իր-
ւան Մխիթ., 47):

ԿԱՆԵԱՍՈՎՈՐ, ա. Նախապէս սո-
վոր: Նոյնպէս ի բառնիլ այնց
պատճառաց՝ տացէ դարձեալ

զպտուղ իւր *կանխասովոր* յորդոր-
մամբ (Յ. Կոլոտ, 265):

ԿԱՆԵՒԻ, մկ. Վաղ, կանխահաս:
Այս է շիրիմս հանգստի /...Իւր ա-
նունն է Ֆոանկուլի / Քսան ամաց
նահատակի / *Կանիւ* մահուամբըն
կատարի (ԴՀՎ VII, 113):

ԿԱՆԿԱՅԵԼ, չբ. Պետք է լինէր կանգ-
նեցի, բայց վիմ. արձ.-ում հստակ
երեւում է՝ *կանկայեցի*, տե՛ս
ԿԱՅՆԵԼ: *Ես՝ էտիլխանս կանկայեցի*
Սուրբ Խաչս եղբայր Ակոբին (ԴՀՎ
IV, 237):

ԿԱՆՈՒՄ, գ. Կանոն, «Ը կանոն»՝
նոք կանոն, սաղմոսի ուր բաժա-
նումներից ամէն մէկը: *Ե տարի*
կարգացի Ը կանում սաղմոսն, այլ
բազում գրանք համբար արի (Նըշ-
խարք, 5):

ԿԱՆԶԱԼ, չբ. Կանաչել: ՄՀԲ *կան-
չանալ* «կանաչել, կանաչով
պատուել»: Աշուն էր, եղաւ գա-
րուն, *կանչաւ* երես դաշտերուն
(ՈԽՄՀԲ, 416):

ԿԱՆՅԼԱՐ (գերմ. Kanzler), գ.
Կանցլեր, Գերմանիայում կառա-
վարութեան գլխատո՝ վարչա-
պետ: ՀՅԲ *կանցլեր*: *Կանցլար*
գրաֆ Դավուէլ Դյօվզին (եզով,
406):

ԿԱՇԱՌԱԿՈՒՐ, գ. Կաշառակեր,
հմմտ. կերակուր: Իսկ նա, որ ա-
ռեալ էր ի պատրեացն զոսկի դա-
հեկանսն, ոսկեաւն այնու *կաշառա-
կուր* լեալ էր տեսարան մտաց նո-
րա (Դարիժ., 171):

ԿԱՇԿԱՆԴՈՒԹԻՒՆ, գ. Միակցու-
թիւն, անբաժանելիութիւն: Համա-
յար և սեռօրէն *կաշկանդութեամբ* ի

տարուստ իբր ի մօտոյ բացատմէջ
(Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):

ԿԱՊԱՆԱՏԵՂԻ, գ. Կիրն, անմատոյց վայր: Գնացեալ ի յանկեան ուրեք ինչ իւրոյ աշխարհին՝ բնակէր ի մացառս եւ ի կապանատեղիս (Դարիժ., 464):

ԿԱՊԱՐԱԳՄԲԷԹ, ա. Կապարեայ՝ մետաղեայ գմբեթով, տանիքով: Շատ խանութք են քարակիրք՝ կապարագմբէթ կառուցման (Քէօմ., 32):

ԿԱՊՈՒՏԱԶԳԵՍ, ա. Կապոյտ գգեստով: Իսկ զօրք անհաւատիցն... միահամուռ կապուտազգեստ եւ երկնագունակ, երկաթապատ պողոպատիկ զրահիւք հաստատեալ կային ի դիմի (Պատմ. խոթ., 54):

ԿԱՌԱՓՏԵԼ, նբ. Հարուածել, ծեծել: Յիսուս նագովեցին բարձեալ զխաչ իւր՝ տանէին ծեծելով եւ կառափախելով (Ջուար, 1868, 331):

ԿԱՌԵԼ, նբ. Քարանալ՝ անշարժանալ, փխր. պապանձուել: Հմմտ. ՀԱՐ կառ «կանգնեցնել», կարկառ «հարակոյտ»: Յայնժամ կռեցան կապեցան բերանք ձեր, ոչ միայն զայս, այլ եւ զլոկ պատասխան թղթոց մերոց տալ մեզ (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 317):

ԿԱՍԿԱԾՈՒՏ, ա. գ. Կասկածելի՝ երկիւղալի (տեղեր, վայրեր): Ն. Բիւզ. կասկածոտ «ոտ գոյ կասկած՝ երկիւղ»: Նմանին շողոքորթիչք յուշկարպարկաց, որոց կէսն ձկան է եւ կէսն կնոջ եւ բնակին ի

յապառաժս եւ ի կասկածուտս տեղիս (Նոր. ծաղ., 86):

ԿԱՏԱԿԱՐԱՐ, գ. Կատակներ անող՝ զուարեախօս: Մարդիկն... խորագէտք եւ բանաստեղծք, առակախօսք, կատակարարք եւ ուրախացուցիչք (Սիմ. Լեհ., 329):

ԿԱՏԱՐԱԿՈՐԾՈՒԹԻՒՆ,

ԿԱՏԱՐԱԿՈՐԾՈՒԹԻՒՆ, գ. Ասարտ: ՀԲԲ կատարագործել «կատարել, իրագործել»: Ըստ իւրաքանչիւրոց ծայրից բաժանելոյ փոթացեալք լինէին առաջի եղեալս ինքեանց յիրին կատարագործութիւն (գրչ. կատարակործութիւն) (Դարիժ., 426):

ԿԱՏԱՐՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Կատարում, լիացում: Զարդարեցեր սիրով Աստուած Սուրբ Հոգւոյն... ի լրումն կատարնութեան բարեաց գործոց ճանաչելոյ աշխարհի (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 279):

ԿԱՐԷՅՆ ԱՆԵԼ, հռդ. Կարիք(ներ)ը հոգալ: Ծախեցի Փոխոտաց տուն ու մառան... հախն առայ, իմ կարէցն արի (Սանահն., 160): Մեր խմհատն բացածն ու բացվելուն մինչև Բրտայ ծախեցինք... իւր շորս կոպարովն, հախն առանք, մեր կարէցն արարինք (Սանահն., 135):

ԿԱՐԻԶ, գ. Կարիւն: Բարձգէ ի ձէնջ Տէր Աստուած մեր... զպատուհասն, զյանկարծականն, զթռթռն, զօսն, զարօսն, զմարուխն, զկարիչն եւ զփոքիւրիչն եւ զամենայն զոր ինչ կա յերկրի (Նզով, 140):

ԿԱՐԾԱՆՍՈՒԹԻՒՆ, գ. Կասկածամտութիւն: Հմմտ. ՀԲԲ կարծեխօս «երեւկայոյղ»: Կարծախօսու-

թիւն-անհաւաստութիւն և տարակուսական իմն զօրութիւն բանից, որ ի կարծիս և ի տարակոյս արկանէզ զլսօղան (Վ. Յուն., 41):

ԿԱՐԾՈՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Քննասիրութիւն, նաև՝ կասկածամտութիւն: ՄՀԲ կարծոտ «կասկածատու»: Նենգագործութիւն է՝ խոկումն չարեաց վասն մերձատրին, յորմէ ծնանի և յառաջագայի մոլութիւն կարծոտութեան (Նոր. ծաղ., 118): Կարծոտութիւն է՝ չարավարկութիւն իմն զումեմնէ, վասն թեթևի ուրուք դատողութեան (Նոր. ծաղ., 118):

ԿԱՐԿԱԶՈՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Անմատութիւն, զրախօսութիւն: Կարկաշտութիւն - լեզուագարութիւն ախմարական, որ ո՛չ զվայելս ունի խօսելոյ և ոչ իսկ զժամանակ և զորպիսութիւն խօսիցն ընտրէ (Վ. Յուն., 42):

ԿԱՐԿՏԱՆ, գ. Կարկատան: Սկսան... թուք եւ ապտակ ի յերեսն եւ զմուրտան ճողել եւ սեւ կարկտան մի ի վերայ աջոյ ուսին կարել (Դաւրիժ., 471):

ԿԱՐՁՆՈՒԼ, գ. (բար.) Նուշի դառը միջուկ: Կարձնուլ, որ է դառն նուշ (ՄՄ 6275, 202բ):

ԿԱՐՃԱԲՈՅՍ, ա. Կարն բռած՝ աճած (մազեր): Արտեանունք - վերջնագոյն մասն ճակատոյն, որ մակալաց վերակայի, ծածկեցեալ հերօք կարճաբուսիք (Վ. Յուն., 14):

ԿԱՐՃԱՇՈՒՆՉ, ա. Կարն շունչ ունեցող: Եւ կարճաշունչ նուագաձայն / Շրթունքս թոյլ եւ սխալական (ՈՒՄՀԲ II, 87):

ԿԱՐՃԱԻՐ, գ. ա. Կարն օր՝ կեանք, տե՛ս նաև ԿԵՍԱԻՐԵԱՅ: Այս է հանգիստ պարոն Աւաքին, որ կարճաբուս ելաւ, էառ անդառամ պսակն (ԴՀՎ III, 18):

ԿԱՐՄԻՐԵՐԵՍ, ա. Կարմիր երես ունեցող, թխագոյն, փխբ. առողջ: Կանայք նոցա յոյժ գեղեցիկ եւ փափուկք են, կարմիրերես (Սիմ. Լեհ., 331):

ԿԱՐՄԻՐ ՈՍԿԻ, հոդ. Օսմանեան ոսկեղբամ: Կաշառս ետուն Վանայ փաշային ութ հարիւր կարմիր ոսկի ձեռամբ Աղթամարայ աղին (Դիւան ժ, 54):

ԿԱՐՄՈՃ գ. Կամուրջ: Վէնէտիկ քաղաք ժԲ մեծ պարոնի ձեռն այ... Զմ կարմոճ կայ մէջն (Հայ-Վենետ, 459):

ԿԱՐՄՐԱՆԱՌՆ, ա. Կարմիրով խառն, կարմիրեանգ: Այս քարիս... լաւն այն է, որ հարեն՝ կարմրախառն սեւագոյն զարնէ (Դաւրիժ., 454):

ԿԱՐՄՐԱՏԵՍԱԿ, ա. Կարմիր տեսնով, կարմրագոյն: ԱԲ կարմրատեսիլ ա. «կարմիր տեսնով»: Ծաղիկ պայծառ ես, գունով կարմրատեսակ, հոտով անուշ ես (ՈՒՄՀԲ II, 218):

ԿԱՐՈՂԱՆՄԱՆ, ա. Կարող կերպով, ունակ: Ծնօղանման հոգ տանելով / Կարողանման ձեռն տուելով / Հայրանման գութ շարժելով (Առ էջմ., 194):

ԿԱՐՏԱՅՆԵԼ, պր. Ոխուցանել, բոց. կարդալ տալ: Կարտացնէ մեր մանկունքն (Ն. Մուշ., 497): Քրիստոնէից ժամանակն կայր դասատուն, որ է արտաքոյ դռան. անդ

տղաք *Կարտացներ* (Զուար, 1868, 117):

ԿԱՐՕՏԱՏԱՆՋ, ա. Կարօտից տանջուող: Մինն ի գետ Յորդանանու շրենորհեցեր յինքեան, առ ի մխիթարութիւն *Կարօտատանջ* սրտի իւրոյ (Պատմ. Երուս., 1931, 274):

ԿԱՅՔԱՐ, գ. Կայծփար: Ոչ ունի լոյս, ոչ *կացքար*, ոչ *աբերթ* և ոչ ծծումբ, զի արասցէ լոյս հնարից (Ե. Մուշ., 245):

ԿԱԻՍՏԵՂ, գ. Կաի տեղ՝ կաահանֆ: *Եղեւ Աստուծով առնուլ եւ կաատեղ՝ վասն ջրոյն ոռոգման* (Յիշ. Ուլն., 287):

ԿԱՓԻՏԱՆ (գերմ. Kapitän, ռուս. капитан), գ. Կապիտան, սպայ, նաև՝ նաւապետ, տե՛ս նաև **ԽԱՔԻՏԱՆ**: Այս խօսքի համար շահն մէկ *կափիտան* էր դրել հետն (Եզով, 258):

ԿԵՂՈՒՏԵՂ, գ. Տուն ու տեղ, բոց. գիւղ ու տեղ: *Կեղուտեղ կոտորեցինք, Բ փաշան ևս սպանեցինք* (Եզով, 419):

ԿԵՆԱԿԻՐ, ա. Կեանքը կրող (հոգի): *Կենակիր* - նախապետական իմն զօրութիւն հոգւոյն, որ յաջողակօրէն յարգարէ զբնաւ նորին ներգործութիւնս, և իբր յինքեան կրէ զկեանս, լատ. սփի՛րիթուս (Վ. Յուն., 42):

ԿԵՆԱՄԱՇ, ա. Կեանքը մաշող: *Կենամաշ աշխատութեամբ ի բազում ժամանակաց հետեւեալ՝ արարի զերկնային և զերկրային բոլորովագունդս* (Տէֆթ., 380):

ԿԵՆԴԱՆԱՏԵՍԻԼ, ա. Կենդանութեամբ ունեցող: ՀԲԲ *կենդանատեսակ նոյն նշ.։ Ուր ի դամիկէն աստուածային...* Մի՛թէ առ *կենդանատեսիլ* չորեքկերպեան իմանալիսն համբարձաւ (Ներք. Սրապ., 23):

ԿԵՍԱՌՈՍ, գ. Կեսար՝ կայսր: Սընեալն էր ի Կեսարիայ առ Կիկիանոս *կեսառոս Դիոկղետիանոսի* (ՄԺ II, 316):

ԿԵՐ,

ԿԵՐՈՒԱԾ (Ք), գ. Տերմին, որ ցոյց է տալիս աշխարհիկ կամ հոգևոր առաջնորդի իշխանութեան եւ կարողութեան սահմանները: ՄՀԲ *կերուած* «ուսիշ, կերիշ, մաշիշ» (համանուն): Այս է թէ՛մ եւ վիճակ Արզրում նստող փաշային *կերուածքն* (Յ. Կարն., 24): Ի հիւսիսոյ կողմն մինչ ի Տրապիզոն եւ Ալալըցիսոյ փաշային *կերուածն* (գրչ. *կերուաց*) է (Յ. Կարն., 25): Եւ իշխող է սա մինչեւ ի Բալու Համթայ փաշային *կերն* (Յ. Կարն., 25):

ԿԵՐԱԿԻՐ, գ. Կերակուր կրող՝ մատուցող: *Կերակիր* - որ առբերէ զխորտիկս ի սեղան: Առ իշխանս է՛ արժանապատիւ իմն *կերակրութիւն*, զոր լաթինացիք տափիֆէո վերակոչեն (Վ. Յուն., 43):

ԿԵՐԱԿԻ, գ. Ուտելիք, մատուցուող կերակուր: *Կերակրի* - ամենայն ինչ, որ տրի վասն ուտելոյ և ըմպելոյ, որպէս և ռոճիկ անուանի ամենայն ինչ, որ առ ի ուտել ի զգենուլ և յայլ պէտս առատրին (Վ. Յուն., 43):

ԿԵՐԿՐԵԼ, նբ. Կերակրել, փխբ. պատսպարել: Պահեց զԿարապետ

աշակերտն ի քովն ի Սուրբ Նշան, կերկրեց ու մխիթարեց (Սիմ. Լեհ., 189):

ԿՋԱԿԱՏԵՍ, ա. Կզակը տեսնող, փխբ. աղբատ, ծերունի: *Ես՝ կզակատես խեղճուկ պանդոյր, Աբրահամ իբր սպասաւոր Պալաթեցի (Աղան. Միաբանք, 8):*

ԿԷՍԱԻՐԵԱՅ, գ. ա. Մատաղահասակ, վաղաժամ (մահացած): ՄՀԲ կիսօրեայ «կեանքի օրերը նոր կէս եղած, վաղամեծիկ», հմմտ. **ԿԱՐՃԱԻՐ**: Այս է հանգիստ Շապանին, որ *կեսարեայ փոխեցաւ ի Քրիստոս (ԴՀՎ II, 120):* Այս է հանգիստ Մլքայպէկին, որ *կէսաւրեայ փոխեցաւ ի Քրիստոս (ԴՀՎ IV, 140)*

ԿԷՍԱԻՐԵԱՅ, ա. Կիսատ ուսմամբ, փխբ. մատաղահասակ, հմմտ. **ԿԷՍԱԻՐԵԱՅ**: Այս արկ տապանի եւ հանգիստ Ասլանայ, որ *կէսուսումն գոլով բանն կենաց փոխեցաւ առ արարիչն (ԴՀՎ II, 127):*

ԿԷՏ ԿՈՉՄԱՆ, հռդ. Կանչման՝ դատաստանի պանք, ցմահ: Հաստատուն պահեստէ մինչև ի կէտ կոշման մերում, յաներկբայ ստօք եւ առանց ամօթու կատարել յանգ ծառայութեան մերում (Դիւան Ս. Յակոբայ, 1941, 201):

ԿԸԿՂԱԿԱՆ, ա. Տափուկ, հայ. կակուղ բառից: Մերկացնեն անդ զվարդապետն՝ ի ներքոյ ջրոյն կըկղական (Քէօմ., 17):

ԿԸԶԳԱ, գ. Կրծկալ: Թէ հայնակ ու թէ մաճըրնակ եւ ոչ կըձգալնու վերայ մէկ միայն ոսգու կամ արծրթէ

շինօրն եւ սըրգըլապէն դուս (Դովր., 45):

ԿԸՐՏՍԵՐԱՄԵԱՆ, ա. Կրտսեր տարիքով, մանկահասակ: Յիշել հայցեմ զմեզ անխափան / եւ բարեպաշտ մայրն իմ Համայն / ԶՊօղոս եղբայրս կըրտսերամեան (Պատմ. Խոթ., 82):

ԿԹՈՅՆԱԼ (հայ. կրօց «տկար» բառից), ա. Թուլացած, ուժասպառուած: ՀԲԲ ունի կ/թուցեալ «դողդոջուն, տկար»: Մեր իշխանքն եւ մեծամեծքն թուլասիրտ են դարձել եւ ձեռքն լքեալ եւ ծունկքն կ/թուցեալք, մանաւանդ յուտել եւ ի ըմպել եւ արբենալ (Կամենից, 37):

ԿԻՆԵԼ, չբ. Գնալ (բրբ.): Առջի քաղաքն Վան, էնկից կինեցի Հիզու քաղաքն... էնկից կինեցի Եանուայայ (Ճենովա՞) (Հայ-Վենետ, 459):

ԿԻՇԵՌԵԼ, նբ. Կշռել (բրբ.): ՄՀԲ ունի կիշռել նոյն նշ.: Դրսէն կիշռեն զխաղողն եւ զէմպելով աստի տան ներս (Զուար, 1867, 208):

ԿԻՇՏԱՆԱԼ, չբ. Կշտանալ: Քանի ջուր խմէ, չի կիշտանա, բերանն ցամաք, լեզու դեղին... գոգն դեղին լինի (Բունիաթ, 96): Մի՛ նստիր ի մարդու քով / Որ կիշտանաս քիչ մի հոգով (ՈրՄՀԲ I, 181):

ԿԻՍԱՄԵՌԻԿ, ա. Կիսամահ: ՀԲԲ ունի կիսամեռ նոյն նշ.: Եւ իշուածոյ լուծման դիպեալ ըստ մարմնոյ / Յամս բազում կիսամեռիկ խեղճ գոլով (Թորգ. Տապան., 173):

ԿԻՍԱՌ, ա. Կիսատ, կէս-արարած (բոխղ.՝ կայսր-կիսատ): Եթէ մարթացի, առցուք բարեխօս առ կայսր կամ առ պիղծ կիսառ իւր

(Դիւ. Ս. Յակ., 1931, 146): Զի եթէ պիղծն այն **կիսառ սատակիր**, յաստուստ ևս զիրին էր զամբաստանորէն առ կայսր բողոքել (Դիւ. Ս. Յակ., 1931, 146):

ԿԻՍՈՒ ԿՏՐԵԼ, հռդ. Պարաֆի կէսը գեղչել: Մարդ ընգաւ մէջ, որ բէրին, **կիսու կտրեցին**. գիր տվին, թէ չորի ժ՛մ ամիս կէսու կտրածն տանք (Զ. Ագուլ., 72): Դարցեալ այս **կիսու կտրածս** այլ տվին ոչ (Զ. Ագուլ., 73):

ԿԻՐԱԿԻԼՈՒՍ,

ԿԻՐԱԿԼՈՒՍ, մկ. Կիրակի վաղ առաւօտեան, լոյս կիրակի, հմմտ. ԵՐԿՈՒՇԱՐԹԻԼՈՒՍ, ՀԻՆԳՇԱՐԹԻԼՈՒՍ: Թ՛վին ՌԿԵ... գիշեր **կիրակլուս**, ազգն յուռուս կոխեց Կաֆան և աւիրեց բազում տեղի, քաղաքս այս կրկին նորոգեսցի (ՄԺ I, 208): Յուլիսի ե աւր **կիրակլուս**, Խարա-Սու քաղաքին Աստուած բարկացաւ, վասն մեղաց մերոց (ՄԺ I, 219):

ԿԻՒՐՃԻ, գ. Վրացի, տե՛ս ԿՈՒՌՃԻ: Յաւուրս **կիւրճի Մէհմէտ** փաշային, որ վաթսուն օր տեւաց, միտրապօլիտն Քիոս կղզւոյ... էր կարի անհնազանդ պատրիարգին իւրեանց (Դիւան ժ, 85):

ԿԴՊԱԿԱԳՈՐԾ, գ. Կողպէ, երկաթեայ իւր պատրաստող, դարբին: Մեսրոպ վարդապետն էր արհեստիւ դարբին, այսինքն **կղպակազործ չիլինկիր** (Գալ. Կենս., 242):

ԿԴՏԱԼ, չք. Գղտալ, գկոտալով կերակուրը վեր գալ, գկոտալ: Թէ իսհալն գէտ աղեց սըկրթուքի պէս

գա, շատ գէր **կղտա** (Բունիաթ, 91):

ԿՄԱՆԻՔ, գ. ձիչ, վայնասուն: ԲՀ ունի **կմախել** «կարթահաւել կամ ջլատել»: **Կմախիք** - ճիւղք, աւաղ, սրթաթաւումն*, վկանդ, անկաղէտ, վարանք (ՄՄ 2281, էջ 135բ):

ԿՆԿՂՎՈՐ, ա. Վեղարաւոր, փխբ. հոգեւորական: ԱԲ ունի **կնկղաւոր նոյն նշ.** Առնուին մարդագլուխ, այլ ևս կանանց՝ չորս երեսօք ոսկի, իրիցնուն երկու, հաբեղալից, եպիսկոպոսաց, վարդապետաց ևս **կնկղվորաց** ևս ոչ փող մի (Սիմ. Լեհ., 254):

ԿՆՃՈՍՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Կնճիո՛ւ՝ չլուծուած խնդիր: ՀԲԲ **կնճոստութիւն** «կնճոտ լինելը»: Առանց **կնճոստութեան** իրիք կարող լինել ճանաչելոյ զանտեսական վիճակ եկեղեցւոյն (Ռիդուր., 286):

ԿՆՔԱՀԱՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Կնքահայր լինելը, կնքահօր պաշտօն: Սուրբ աւագանն ու **կնքահարութիւն** ի մէջ զրիր ու տէր կոչեցար (ՈՒՄՀԲ, 68):

ԿՇՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Կուշտ լինելը, յագեցածութիւն: Դուք ձեր հանգըստութիւն... **կշտութեամբ** մեզ քաղցելոցս մի՛ մանրագոյնս բրդիցէք (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 318):

ԿՈԹՈՒՂԻԿՈՍ, գ. Կաթողիկոս: Յիսուսի Քրիստոսի ծառայ Յակոբ **կոթողիկոս** ամենայն Հայոց (Կալվաձ., 159):

ԿՈՒՆԵԼ, նք. Արշաւել, գրաւել: Թ՛վին ՌԿԵ... գիշեր **կիրակլուս**, ազգն յուռուս **կոխեց** Կաֆան և աւիրեց բազում տեղի, քաղաքս այս կրկին նո-

րողեսցի (ՄԺ I, 208): Շահինքէրայ սուլթանն գիշերով **կոխեց** եւ գինքն փախուց (ՄԺ I, 213): Պօղտան **կոխեց** անցաւ գնաց եւ նորայ միամտեցան, թէ մեք ասի չեմք, մեք Օսմանլի ծառայ եմք (ՄԺ I, 225): Յունվարի ժէ-ումն **կոխել** են գեղերանք, ողջ զաֆթել են՝ թէ՛ ձի... թէ՛ շալթուկ (եզով, 415):

ԿՈՒՍՎԵԼ, կբ. Պարտուպեան մատնուել, տե՛ս նաև **ԿՈՒՍԵԼ**: Ի Թարեզ պատերազմեցան եւ **կոխվեցաւ** Զրդալօղլին եւ փախեաւ (Դարբիժ, 478):

ԿՈԿՈՐԴԱՊԱՏՐԻՔ, ա. Կոկորդը լիացնող, փխբ. շատակեր, ցոփ: Այն ինչ ախորժականքն ի կերլեայց **կոկորդապատրիք** են եւ թողաբար ուշարարք հեշտութեան (Յ. Կոլոտ, 232):

ԿՈՂԱՅԳԻՑ,

ԿՈՂԱՅԿԻՆՑ, գ. Կողակից, ամուսին: Շինեցի եկեղեցիս հայրն իմ Ամիրխան եւ **կողայգիցն** իմ Փերին (ԴՀՎ V, 157): Յիշատակ է... իւր **կողայկինց** Սառանն, իւր որդիքն՝ Մէլիքն, Հօհանէսն (Հնատիպ, 60):

ԿՈՂԲՅԻ ԱՂ, գ. Հայաստանի Կողբ գիւղից ստացունող աղը, փարաղ: ՄՀԲ **կողբացի** նոյն նշ.: **Կողբցի աղ**, որ է Կողբայ աղ, որ է քարաղ, որ է զազմայտուղի (ՄՄ 6275, 202բ):

ԿՈՂՄԵԼ, նբ. Բաժանել: ՀԲԲ ունի **կողմել** «կողմնել», վերջինս էլ՝ «կողբի ընկնել, ընկողմանել, պառկել»: **Կողմել** - բաժանել, մեկնել, քեցել, պողել (ՄՄ 2281, էջ 135ա):

ԿՈՂՄՆԷ, մկ. Կողմից: **Զէ հնարք մին կողմնէ** օգնութիւն անել դոցա (եզով, 163):

ԿՈՂՈՎԱԿ, գ. Փոքր կողով: **եցոյց մեզ օլուխին եւ լուլանի իբր գկողովակս** արճճէ զուգած (Սիմ. Լեհ., 151):

ԿՈՂՔ, գ. Կազմ (գրբի): **Յիշատակ է սուրբ Աւետարանիս արձաթեայ կողքն** Վանեցի մօտ. Մարգարին (Աղաւն. Միաբանք, 407):

ԿՈՄԵՆՏԱՏ, ԿՈՅՄԱՆԴԱՆԹ (գերմ. Kommandant, ռուս. комендант), գ. Կոմենդանտ՝ պարետ, նաև՝ նաւապետ: Այս գրիս ասլն թողեցինք, սարեցին **կոմենտատին** մօտ Ավան ուզպաշին մօրովն (եզով, 442): Էլ էս գողող անուն վերոյտեղեքին **կոյմանդանթէրաց** վերայ, որ ով ոք ուր ֆամիլովն գնայ էն ըռուստէվար ուքազն, տանեն ետուրանէնցն (եզով, 396):

ԿՈՅՇՏ (բբ. կոշտ) մկ. Մօտ, կողբ: Մէկ անիծածն իզարկ սուլթանին **կոշտն** թըւաբով, արունն ի գոգըն լըցվան, ի հօն հոգին առ Աստուած աւանդեց (ՄԺ I, 220):

ԿՈՉՆԱԿԻԿ, գ. Փոքրիկ կոչնակ: Դաշտիկ ծաղկալի, որոյ սկիզբն է նախագգօւշացումն խոստովանահարց եւ **կոչնակիկն** զարթուցողական (Դալ. Կենս., 291):

ԿՈՉՈՂՔ, գ. Կանչող՝ հրաւիրող, մուսնետիկ: Իբրեւ եկին **կոչողքն**, ասաց [ցնոսա] (Ստ. Ռօշթայ, 107):

ԿՈՌՓՈՒՌԱՅ (լատ. corporalis, իտալ. corporale), գ. Պատարագի ժամանակ օգտագործուող ներմակ կտաւ: Աստուած արհնէ եա-

ղուպի որդի մահդասի թեղանն և որդիքն. մէկ ջոխտ լաւ արծաթէ քշոց, մէկ էլ զառ *կոռփուռայ* ետուն Սբ. Յակոբայ (Ակոռ., 203):

ԿՈՏՈՐ ԸՆԿՆԵԼ, հռդ. Կոտը ընկնել, սնանկանալ: Այս շուխէս գնայ *հորմաց երկիրն (Ղրիմ)*, մեր շուխէն *կոտուր կու ընկնի (Ձ. Ագուլ., 131)*:

ԿՈՐԱԳԷՄ, ա. Կոր՝ կոացած դէմքով: *Կորագէմ Մարտիրոս արեղայս ոչ սակաւ աշխատութեամբ գրեցի գներքի լուսանցքին անուանս (Աղան. Միաբանք, 262)*:

ԿՈՐԱԿՆԵԱԼ, ա. Ընկնուած, կորացած: Բէ *կորակնել «խորշի կամ կորակոր»*, ՀԲԲ *կորակնել «աչիը ներքն խոնարհեցնել, գետին նայել, փխբ. ամօթահար լինել»*, ԱԲ *կորակնեմ* նոյն նշ.: *Կորակնեալ - կորացեալ, ընկճեալ, քահեալ, հոլեալ (ՄՄ 2281, 125ա)*:

ԿՈՐԵԿԱՆԱՌՆ, ա. Կրեկով խառնուած: *Երեր եւ մածուն, եւ կոգի, եւ հաց կորեկախառն (Ջաք. Ա, 24)*:

ԿՈՐԻԿՆԱԿՈՐՈՅՍ, ա. Կորիւնը՝ ձագը կորցրած, հմմտ. ԶԱԳԱԿՈՐՈՒՍ: Առաւել կասկածիլ պարտ է ի յիմարաց կատաղեաց, քան ի յառջից *կորիւնակորուսից (Նոր. ծաղ., 100)*:

ԿՈՐԾԱՆԱԿՐԹ, ա. Կործանաբար, կործանաբար ուսմունք պարունակող: Եւ զյոքունս մոլորեցուցին ի *կործանակիրթ* կրօնս այսակրին եւ խաբուսկին Մահմէտի (Պատմ. հոթ., 34):

ԿՈՐՈՎԱՆՈՂ, ա. Կորովի խոհ՝ մտփեռ ունեցող: ԱԲ *կորովախորհ* նոյն նշ.: Ընդէ՛ր այդ քեզ մարթացաւ և ո՛րպէս այդ յոքնիմաստիդ և *կորովախորհիդ դէպ եղև (Դիւ. Ա. Յակ., 1932, 278)*: -

ԿՈՒԼՈՒԽ (թուրք. kulluk), գ. Ծառայութիւն: Մէք *ղուլուխ*, նոյն նշ.: *Թէ կուլուխ ուզոխ ըլի, յետ ու առաջ տվող ըլի (Սանահն., 157)*:

ԿՈՒՄԱՆԳԵՐ,

ԿՈՒՄԱՆՏՈՐ (ռուս. командир), գ. Հրամանատար, նաւապետ: Մեր *կումանդերոց* վերայ, որ է անուժով Գեյլան, Բաքու և Դարբանդ (Եզով, 405): Ամենայն տեղի *կումանդէրի* վերայ տեղիցս ազարկած այ (Եզով, 405): Արդ լինի, որ այն *կումանտոր* Ռէնդն... ոչ ծովու բան գիտէ, ոչ նաւի (Եզով, 259):

ԿՈՒՌՃԻ, գ. 1. Վրացի, տե՛ս նաև **ԿԻՒՐՃԻ**: Սկսաւ պատերազմել հետ *կուռճուն* (Եզով, 17): *Կուռճուն* և մեր ազգէն որչափ քրիստոնեայք... կու դարձուցանեն ի մոլութիւնս իւրայնոց (Եզով, 19): Որչափ քրիստոնեայք՝ թէ հոռոմ և թէ սրիեան, թէ *կուռճի* և կամ հայ (Եզով, 162): 2. Վրաստանցի, նաև վրաստանաբնակ հայ: Եկեալ են... ընդ նոցա *կուռճի* Տէր Դափրեւն (Դիւան Մխիթ., 117):

ԿՈՒՌՃԻՍՏԱՆՅԻ, գ. Վրաստանցի, նաև՝ վրաստանցի հայ, տե՛ս **ԿՈՒՌՃԻ**: Այժմուս հալէպցիք, *կուռճիստանցիք*, սպահանցիք, թէվրիդցիք խորհուրդ եղեալ... և վճարեալ զպարտսն (Ջուար, 1868, 372):

ԿՈՒՐ (բրբ. կուռ), գ. Կողմ: Հախ-
նազարանց շօնգուր հողի վերի
կուրն՝ մէկ ծէրն գնում այ Սուլու-
խանանց Լոշտարի հողն (Սանահն.,
227):

ԿՈՒՈՒԱԶԲՕՍ, ա. Կոուարաւ, կոխմե-
րով՝ վկերով տարուած: Պատուի-
րեմ հարկիւ եւ սպառնալեօք, խոռ-
վարկ, կռուազբօս եւ շարանիւթ ան-
ձանց ոմանց (Գալ. Կենս., 341):

ԿՏԱԿ, գ. Գդակ (կ>գ): Արզրում եւս
ամբ զրկեցին... ամենայն քրիստո-
նէից գլուխն սեաւ կտակ անցուցին
(ՄԺ I, 242):

ԿՏՈՒԱՄ, ա. Թեպհան արուած:
Ն.Բիւզ. կտուեմ «կեղևեղ, ի կտև
բառէն, որ է կեղև», ՄՀԲ կտուած
«արծն, արծնապակի» (համա-
նուն): Առ յունապ ի հատ... զարի
կտուած ժ տրամ (Բունիաթ, 70):

ԿՏՐԻՃԻԿ, ա. Կտրիճ (փղջ.): ՄՀԲ
կտրճակ նոյն նշ.: Զիւր հօրն անուն
ասեն խոտրիկ, խիստ անաղէկ կտրի-
ճիկ (ՈՒՄՀԲ, 310):

ԿՐԱԿ ՏԱԼ, հրդ. Այրել, կրակի
մատնել: Տեսաք ամենայն ապ-
րանքն թալանած, շատ տուն եւ
վանք կրակ տուած երած, դապն
դատարկ ժողովուրդն մնացին Աս-
տուծոյ փառք տալով (Նշխարք, 8):

ԿՐԱՆՏՈՒՔԱՅ, տե՛ս ԳՈՒՆԻԴՈՒԳ:
Կայր սահմանակից Փափին եւ մերձ
կրանտուքայ Ֆլօրէնս, որ է մեծ
դուքս (ՄԺ II, 173): Ինքն իւրեան
տուքայ է, որպէս որ կրանտուքն
Ֆլօրէնցայու (ՄԺ II, 406):

ԿՐԱՒԵԼ, նբ. Գրաւել: Աստուծով կա-
տարելապէս կրաւիսցուք ի հնա-
զանդովիւն (Նգով, 360):

ԿՐԱՅ, տե՛ս ԳՐԱՓ: Կրաֆին եւ մեր
էֆէնտի Շաֆիրովին գլուխ կու
տամ (Նգով, 319):

ԿՐԿՆԱԿԱՐԱՐ, ա. մկ. Կրկնակի,
երկիցս: Բնաւից քոյոց կրկնակա-
բար եղէ վերահասու (Դիւան Մը-
խիթ., 11):

ԿՐԿՆԱՄԵՏԱՐ, ա. Կրկնակի մե-
ծարուած: Իսկապէս վերապատ-
ուեալ ծերունի հար հայոց կրկնա-
մեծար ալէծաղկովեամբ (Դիւ. Ս.
Յակ., 1941, 200):

ԿՐԿՆԱՉՈՒ, ա. Կրկնաթոյն՝ կրկնա-
կի թոյնով օժտուած: Առիթ ազա-
տութեան ըստ ողբերգող արթնա-
ձայնին սրբոյ ի շաւիղս կրկնաշուս
առձեռնելի եւ արդար եւ վաստակա-
խոնջ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):

ԿՐԿՆԱՊԱՏԿԱՐԱՐ, ա. մկ. Կրկնա-
կի շափով, առաւելապէս: Արժէք
կալուածոցն հարկ է, զի առաւելա-
գոյն իցեն, քան զմայրագումարն եւ
զշահն, եւ այն կրկնապատկաբար
լերիս մասունսն (ՈՒԳՈՒՐ., 288):

ԿՐԿՆԱՊԱՏԿԵԱՆ (բնստ.), ա.
Կրկնակի, երկաակ: ՄՀԲ ունի
կրկնապատ նոյն նշ.: Ի մէջ դրա-
նէս մըտնումք՝ պարիսպ է աստ
կրկնապատկեան (Քէօմ., 39):

ԿՐԿՆՈՍԵՆՂՔ, ա. Բազմաճիւղ: Ըզ-
ձեզ գովեմք, ո՛վ հոգեսունք...
ծառք կրկնաստեղք քաղցրաբանիչք
եւ զարդուցիչք բարձրաթրոյնք
բազմաձագունք (Յ. Կոլոտ, 94):

ԿՐՄՆԱԼ (խալ. criminale «բեւա-
կան»), ա. Քրեական: Գրով դա-
տաստան առնեն, թէ՛ չիվէ, թէ՛
կրմնալ եւ զայս օուր դատաստան ի
վաղըն ոչ ձգեն թէ՛ չիվէ, թէ՛

կրմնալ (Յ. Թութունջ., 303): Այս օրէն դատաստանն վաղն չեն ձգել, թէ չէրվիշ, թէ կամանել (Յ. Թութունջ., 308):

ԿՕՃԿԵԼ, նր. վերջացնել, լրացնել, աւարտին հասցնել: Խորհուրդ անինք եւ տեսնունք, թէ ինչխտար ըսդակ պի կարէնանք ունենալու,

որ հօն հասդատ բան կօճկըվի (Գովր., 134):

ԿՕՌՕՆԱՅԻՈՆ (ռուս. коронация), գ. Թագադրութիւն, կայսեր օծում: Հոս է եփրայտօրին թագն եւ հոս կու լինի կօռօնայցիոն (ՄԺ II, 406):

-Հ-

ՀԱԲԵՂԱԹԱՂ, գ. Աբեղաների՝ հոգեւորականների թաղամաս, կացարան: Ի մտանելն ի ներս՝ ֆռանկաց հաբեղաթաղն է (Ջուար, 1868, 118):

ՀԱԳԱԳ, գ. Թանկարժէք փաւերի հղկիչ, ողորկիչ (ծամ. հրատ.): Աբ հագագ «ձայն հանող շունչ» (համանուն): Այս լոսած ալմաստովն զմեծագին ալմաստն թրաշ կու անեն հագագներն (Դաւրիժ., 444):

ՀԱԳԵՍ, գ. Հագուտ: Ի գլուխս մեծաց եւ փոքունց... գօտի զարօվ եւ փաթանի (փաթաթան), հագեատն ամենայն արանց աթլաս եւ ծիրանի (Յ. Կարն., 39):

ՀԱԿՄԱՆՈՅ (արաբ. hakim «բժիշկ»), գ. Բժշկանոց, հիւանդանոց: Պաղշանի եւ դարպասնի, այլ եւ բազում օթեանք հիւրոց, հիւանդաց, հագմանոց (Սիմ. Լեհ., 68):

ՀԱԿՄՈՒԹԻՒՆ, գ. Բժշկութիւն: Զայն ոչ վասն ազահուլեան, այլ վասն հագմութեան, որպէս կատուն վասն գօթութեան (Սիմ. Լեհ., 90):

ՀԱԳՈՒՆ ԿԱՊՈՒՆ, գ. Հագ ու կապ, տարագ: Ֆօռ ազգն գեղեցիկ են, և մեծ թագաւոր են, զօրեղ և մէրտում են, հալասէր են, հագուն կապուն օսմանցու պէս (Տէֆթ., 463):

ՀԱԶԱՐ ԲԵՐԱՆ, հրդ. Հազար անգամ, բազմիցս: Վայ եւ եղուկ հազար բերան / Ազգիս Հայոց, որ ի Լով կան (ՈՒՄՀԲ, II, 112):

ՀԱԹԵՐ, գ. Խաթը, տե՛ս նաև ԽԱԹԵՐ ՀԱՄԱՐ: Եւս առաւել հարկ ի վերայ քո զնեմ, վասն Սուրբ Աթոռիս հաթերն և մեր ծերութեանն (Դիւան Ն. Ջուղ., 61):

ՀԱԽԷՆ ԳԱԼ, հրդ. Հախից գալ՝ պատժել, հարցերը լուծել: Զգողն քո ցոյց տո՛ւր մեզ, որ մենք հախէն գամք (Յ. Կարն., 56):

ՀԱԽԻՍԱՅ (արաբ. պարսկ. haq և hays «բաժին»), գ. Հասանելիք բաժին ընդհանուրից: Դազարի Հովիկի հողն... և այլ հախիսայ որ ունի ի վերայ մեր, ներսն հաապէցինք (Սանահն., 148):

ՀԱՆՆ ԱՌՆԵԼ, հրդ. Հաշիւը ստանալ: Իմ յօժար սրտիւ ծախեցի...

Հախնազարանց չօնգուր հողի վերի կուռն, հախն առանք (Յ. Ղր., 162):

ՀԱԿԱՃԱՌՕՂ, գ. Հոետոր, ընդդիմախօս: Զուղայեցի Սիմոն վարդապետն... քաջաբան հակաճառօղ [էր] ընդդէմ ամենից ազգաց (Ժամ. Պող., 281):

ՀԱԿԱՌԱԿԱԴԱՐՁ, գ. Հակառակութիւն, վրդովմունք: Հակառակադարձ - խազմ, վրդով, դերձիկք, փարագմունք, կղամ (ՄՄ 2281, 124ա):

ՀԱԿԵՅՈՒՅՑԱՆԵԼ, նբ. Հակել՝ թե՛լ, հակուած լինել: Սէրն բնական ընդ անձնիշխանութեամբ մարդկան ոչ անկանի, զի ստիպէ և հակեցուցանէ բնականաբար զյօժարութիւն իւրաքանչիւրոյ ուրուք առ ի սիրել զնմանին իւր (Նոր. ծաղ., 13):

ՀԱՄԱԳԵՂԱԿԻՅ, գ. Համագիւղացի, համերկբացի: Յովհաննէս ճգնագդեաց վարդապետ համագեղակից իմ (Յիշ. Ուլն., 287):

ՀԱՄԱԸՆԾԱՅԵԼ, նբ. Ընծայել, ամենքին բաշխել: Ողջոյն եւ սէր համաընծայեմ ողջ կելոյն ի Տէր (Յ. Կոլոտ, 179):

ՀԱՄԱԹՈՒԵԼԻ, ա. Զուգակից, համահաւասար: ԱՅ համաթիւ «զուգաթիւ», ՀԲԲ համաթուել «տաիշների հետ միասին թուել»: Նա [էր] ի մէջ նախամեծար հետորացն համաթուելի (Ստ. Ռօշքայ, 107):

ՀԱՄԱԿԱԼ, ա. Հոյակապ: Համակալ - հոյակապ, զառբերան, բազմաբեր, ծոհ, լիապատառ (ՄՄ 2281, 135ա):

ՀԱՄԱԿԱՏԱՐԱԾ, ա. Համատարած, ընդհանուր: Եսայէ, որ եմ ի երկրէն Պարտայու, ի գետղէն, որ և կոչի Գուլտան համակատարած տանս Աղուանից (Եզով, 340):

ՀԱՄԱԿԱՐԳԱԳԼՈՒԽ, ա. Համակարգը՝ վանքը կամ միաբանութիւնը գլխատոռոզ, վանահայր: Ընդ այլ համակարգազլուխ բաբունեացն (Յ. Կոլոտ, 205):

ՀԱՄԱՀԱՍՆԱԿԱՆ, ա. Բոլորի հաւանութեանն արժանացած: Ոհնէր առ ինքն զհամահաւանական եւ զվկայական թուղթն (Յ. Կոլոտ, 121):

ՀԱՄԱՀԵՏԵՌՈՒԹԻՒՆ, գ. Հետեղութիւն, պատնառաբանուածութիւն: Լինելութիւն միոյ ոչ է ապականութիւն միւտոյն, եթէ ոչ համահետեղութեամբ (ՄՄ 1756, 70բ):

ՀԱՄԱՅԱՐ, ա. Միակից, կամակից, միանման: Համայար և սեփօրէն կաշկանդութեամբ ի տարուստ իբր ի մօտոյ բացատմէջ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):

ՀԱՄԱՌՕՏԱԽՕՍ, ա. Համառօտ խօսող, համառօտագիր: Թէպէտ առաջին թարգմանեալն Ստեփաննոսի Սինեցւոյն գոյր ի մէջ մեր, այն համառօտախօս եւ դժուարահասկանալի էր (Դարբիժ., 323):

ՀԱՄԱՌՕՏԱՐԱՆ, գ. ա. Համառօտութիւն, համառօտած (գիրք): Աստուածաշունչ գրոց զհամառօտարան այլաբանական մեկնութիւն (Յ. Կոլոտ, 250):

ՀԱՄԱՎԱՐԿԵԼ, նբ. Զևափոխել, վերածնել: Բարեմիտն ես, յամենայնի

յորդ... զթերին լիագոյն համավարկէր (Յ. Կոլոտ, 314):

ՀԱՄԱՐՁԱԿԱՐԱՆ, ա. Համարձակ խօսող: Խօսիւք ճարտասան եւ ի հրապարակս համարձակաբան իշխանաց (Ագուլ. կոնդ., 85):

ՀԱՄԱՐՈՂԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Թուաբանութիւն: ԱՖ համարողութիւն նոյն նշ.: Յաղագս չորս արուեստին, որ են իմաստութիւն զգալական ի աշխարհս. նախ՝ աստղաբաշխութիւն, Բ. երկրաշափութիւն, Գ. համարողականութիւն, Դ. երաժշտականութիւն (Տէֆթ., 376):

ՀԱՄԱՐ ՏԱԼ, հրդ. Հաշիւ տալ, պարտքն ու պահանջը բննել: Նոքա տքնին վասն հոգւոց ձերոց, որպէս թէ համարս տալոց են ընդ ձեր առաջի Քրիստոսի (Կալվաժագր., 167): Գրգռեն զԱստուած ընդ մեզ բարկանալոյ / եթէ ներես, նայ դու ունիս համար տալոյ (ՌԻՄՉԲ II, 648):

ՀԱՄԲԱՐ ԱՆԵԼ, հրդ. Ընթերցել, աչքի անցկացնել: Ե տարի կարգացի Լ կանում (կանոն) սաղմոսն, այլ բազում գրանք համբար արի (Նըշխարք, 5):

ՀԱՄԲԱՐՆԱԼ, չբ. Համբառնալ: Որք ընդդիմացին սոցա, երկինս համբարնան (Ստ. Ռօշքայ, 34):

ՀԱՄԲԱՌՈՒՆԱԿ, ա. Համբաւատ, համբաւ ունեցող: Պարսից դեսբան Յիեհիբեկին եւ պերճապատիւ ե համբաւունակ վաճառական պարոն Մօվսէսին (Ն. Մուշ., 30):

ՀԱՄԵՍՏԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Համեստութիւն, խոնարհութիւն: Պար-

կեշտութեան մասունք են՝ բարեկարգութիւն, զարդ, համեստաբանութիւն (ՄՄ 1756, 151բ):

ՀԱՄԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ, գ. Ընկերակցութիւն, համագործակցութիւն: Հաճեսցի մխիթարել զմանկունհին, զորս համընկերակցութեամբ տիկին մատամային Պակալուլթ... ետ բերել (Գիւան Մխիթ., 65):

ՀԱՄՇԱՀՐԻՆ, գ. Համաբաղաբացի: Համշահրին - ի մի քաղաքէ (ՄՄ 1528, 2ա):

ՀԱՄՏԵՍԱԿ, գ. Տակառապետ - համտեսակ կամ գաւաթ բռնող (ՄՄ 1127, 154բ):

ՀԱՄՐԱԼԶՈՒ, գ. Համր, փխբ. անկիրք: Անվարժքն եւ համրալեզուքն զիարդ կարեն վարժապետաց եւ ճարտարախօսից բանս ուսուցանել (Թորոս աղբար, 284):

ՀԱՄՓՍՈՆ, ա. Սեղանակից, խնջոյքի մասնակից: Համփսոնն - մի սեղան (ՄՄ 1528, 2ա):

ՀԱՅԱՅԹԱՂ, գ. Թաղում հայկական աւանդութեամբ: ՀԲԲ հայաթաղ «հայաբնակ թաղ» (համանուն): Շատ ապրեցաւ, հայութիւն արար, հայաթաղ արարին (Զ. Ագուլ., 89):

ՀԱՅԱՔԱՂԱՔ, գ. Հայերի հիմնած և հայերով բնակեցուած քաղաք. այդպէս էր կոչում, օրինակ Գեղա քաղաքը Տրամսիկվանիայում, տե՛ս նաև ԱՐՄԵՆՈՊՈԼՍԵՑԻ: Իբրև զամս երիս յամեցեալ վասն ընդունելոյ զբրիվիլէկոս ի կայսերէն հաստատելոյ զազատութիւն նորաշէն քաղաքին Շօմուշուկարի (Գեղա), որ այժմ Հայաքաղաք կո-

չի (Ստ. Ռօշթայ, 198): Կարլոս կայսրն... շնորհեաց զբրիվիլէկոս և զիշխանութիւն, որ էր Շամուշույ-վար, փոխեալ կոչեաց Հայաքաղաք Armenopolis (Ստ. Ռօշթայ, 200):

ՀԱՅԵՑԱՐԱՆ, գ. Բեմ, ներկայացում: Հայեցարան - տեղի, ուր խաղք և պէսպէս հրճուանք հասարակականը հրապարակին. մերթ ասի և ինքեան հայեցմանն առ յայսպիսիս, լատ. սիէքթաճուլում (Վ. Յուն., 46):

ՀԱՅՎԱՍԵՌ, գ. Հայազգի, հայ: Հասցէ գիր սիրոյ և նամակ գգուական առ ամենայն հայկասեռ ազգո՝ վասն բարեբարոյ և քիստոսակիրթ աբեղայիդ (Ոսկ. նամ., 1967, 134):

ՀԱՅՎՈՒՆԿ, գ. (բար.) Իբրև դեղ և օժանելիֆ օգտագործուող խեժ, կնդրուկ, հայխումկ: Հայկունկ, որ է քունդուր, որ է կնդրուկ (ՄՄ 6275, 204ա):

ՀԱՅՀԱՅԵԼ, չբ. Հայհոյել: Այլ եւ հայ-հայեն գհաւատացեալս «նասրանի...» ասելով (Սիմ. Լեհ., 270):

ՀԱՅՈՒԹԻՒՆ ԱՌՆԵԼ, հրդ. Հայութիւն անել՝ ապրել որպէս հայ: Շատ ապրեցաւ, հայութիւն արար, հայայթաղ արարին (Զ. Ագուլ., 89):

ՀԱՅՏՈՒՔ (բուլղ. hayduk), գ. Հայդուկ, ապստամբ: ՄՀԲ հայտուտ «ավազակ, երուզակ»: Ի Կամենիցս Հայտուքներն եկին ի Մաճարք, որք էին թագաւորին Ստեփանոսին (Կամենից, 50):

ՀԱՅՐԱՇԱՐԺԵԼԱԿ, ա. Հօրից շարժուած՝ առաջ եկած: Հայրաշարժելակ - ի հօրէ շարժեալ (ՄՄ 1127, 143բ):

ՀԱՅՐԵՆԱՄԵՌ, ա. Հայրենիքի համար մահացած: Որոյ վասն եւ որդիքս հայրենամեռք եղաք ի վարատման (Յ. Կոլոտ, Յ. Կոլոտ, 24):

ՀԱՅՐԵՆԱՊԱՏՈՒԷՐ, ա. Հայրենի ասանդներն ունեցող: Կաթուղիկոսունքն էջմիածնի իբրեւ զհայրենապատուէր կտակ, աւանդութիւն ունէին ի մէջ իւրեանց (Դարիժ., 338):

ՀԱՅՐԻԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Հայրութիւն՝ հոգեւոր առաջնորդութիւն: Եղև ի հայրապետութեան տեառն Յակովբայ և արհիեպիսկոպոսի մերոյ տեառն Նիկողայոսի, զորոյն սրբասնեալ հայրիկութեամբ հաստատեաց ընդունել ախտաժեռք ամենայն ի փարատումն (ԳձՎ VII, 198):

ՀԱՆԱՊԱՋԱՏԱՆՋ, ա. Մշտապէս տանջող: Հանապազատանջ վիշտն... ընդ ամենայն տեղիս պատմեալ հնչեցաւ (Ագուլ. կոնդ., 101):

ՀԱՆԱՊԱՋԵԱՅ, մկ. Հանապազօրեայ, յարատեւ: Ի լուսապաճոյճ եւ ի գերահռչակ Տալիթայէդ հովանացի շնորհք, սէր եւ հանապազեայ խնամ անխիղ միացելոյդ (Թորոս աղբար, 401):

ՀԱՆԳՍԱԼԻՔ, գ. Աւարտ, վերջ: Հանգստալիք - վախճան, աւարտ, սահման, դադարումն (ՄՄ 2281, 124բ):

ՀԱՆՃԱՐԱՅԵԼ, ա. Հանճարեղ, շնորհմեռով լեցուն: ՀԲԲ հանճարայեղջ մոյն մշ.: Այս, եղբարք, գկնի Փառակեցի Իսահակ շինասէր եւ շինարար արքեպիսկոպոսին եւ հանճարայեղ վարդապետին ո՞վ որ

է նստելոց ի սուրբ աթոռս Թաղէոսի Առաքելոյն (ՄԺԻ, 308):

ՀԱՆՃԱՐԱՇԷՆ, ա. Հանճարեղ կերպով շինուած: Ի ներքոյ արեգական ոչ գտանիր այնպէս իմաստնակերտ և հանճարաշէն շինուածք և յօրինուածք, որպէս պատմէ Աստուածաշունչն (Պատմ. երուս., 1932, 15):

ՀԱՆՃԱՐԱՐՈՒԵՍ, ա. Հանճարեղ արուեստ ունեցող: Զամա 17 հետեւեալ այս չքնագագիւտ և ճշգրիտ հանճարարուեստ Տօմարիս (Տէֆթ., 318):

ՀԱՆՐԱՋՆ(Ն)ԻՆ, ա. Ընդհանուր՝ հանրութեան քննութեան արժանացած: Ընդունակն այսօրիկ ևս ի հանրազնին տեսութենէ նորին ընտրի և պատրաստի (Ղուկ. նամ., 118):

ՀԱՆՐԱԿԱՐՕՏ, ա. Այն, որի կարիք հանրութիւնն ունի: Սրբոյ Կարապետին, այսինքն՝ ընդ հանրակարօտ գահին Տարոնոյ (Յ. Կոլոտ, 220):

ՀԱՆՐԱԿԵՅՈՅՅ, ա. Հանրութեանը՝ մարդկանց կեանք տուող: Հանրակեցոյց ողորմութեամբ և պահպանութեամբ... այլ և հոգեւոր շնորհօք և զօրութեամբք և նոյնամոլս արիւնքներկ սրբոյ Գեղարդեանն (Ղուկ. նամ., 117):

ՀԱՆՐԱՔԱՐՈՋ, ա. Հանրութեանը՝ ամենիմ քաղոք բերող: Հասանիլ աւարտ տպեցման... ընդ հանրաքարոզ գրքիս (Յ. Կոլոտ, 220):

ՀԱՇԻՄ ԵՒ ՄԱՇԻՄ, հրդ. Հայրամաշ լինել, տանջուել: Արդ ծանուցեալ հեծեն, յոգւոց հանեն, հաշին և

մաշին, զի թերեւ զերծցին յաշխարհէն Պարսից (Դարիժ., 97): Ահա տասն տարի է տանջիմ, հաշիմ և մաշիմ և հառաջամբ սրտիւ ապաշաւեմ ի ներքոյ խիղճ մտաց հոգեկանաց (Դիւ. Ս. Յակ., 1933, 120):

ՀԱՇՈՒԵՄՈՒՏ, գ. Շահոյթ, ստացուածք (բերքի): Հաշուեմուտ պտուղ և շահ տարեկան, զոր ժողովեմք ի ստացուածոց մերոց, յանդեպց, յանդաստանաց, ի տանց, ի քաղաքաց, լատ. փութնթուս (Վ. Յուն., 46):

ՀԱՋՄՁԵԼ, չր. Հաշել, փխբ. վայրահաշել: Երեք չորս անգամ գիր եկաւ ի Շամայ Սարգիս իրիցւէն... աւելի պակաս հաշմէն (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 41):

ՀԱՊ ԱՆԵԼ (արաբ. Habb «դեղահաբ»), հրդ. (բժշկ.) Մի քանի դեղամիջոցների դեղախառնուրդ պատրաստել, որ ունէր մանր կլոր ձեւ: Շահմ-ի հանտալ Ա. Ա տրամ, հացի աղ կէս տրամ, հապարա և տուր ի ժմուն Ա տրամ (Բունիաթ, 75): Զամէն դեղերն այդ ջրովդ շաղվէ և հապարա և տուր ի ժմուն Գ տրամ (Բունիաթ, 96):

ՀԱՍԱԿԱԼԵԼ, նր. Հասնել ցանկացածին: Հասակալեմ - հասանեմ իրին ցանկացելոյ և իւրացուցանեմ զնա (Վ. Յուն., 46):

ՀԱՍԸ ՀԱՐՃ (թուրք. hasil «արդիւնք, բերք», hare «խարն»), գ. Եկամտահարկ: Եւ ետ այնորիկ կաֆացուս խարաճն եկաւ, հասըլ հարճ կասեն, անունն անիծած ու

զինքն մարդոյ գլուխ Գ-Գ ոսկի (ՄԺ I, 221):

ՀԱՍ ՈՒ ՉՀԱՍ, հրդ. եկեղեցական օրենքներով թողաւորոտող կամ արգելաւորող ամուսնութիւն ազգականութեան պատճառով: Այլ եւ դատ եւ իրաւունք առնեն եւ դատաստան հաս ու չհաս (Սիմ. Լեհ., 337):

ՀԱՍՏԱՒՈՅՐ, ա. Բուրումնաւէտ: Բուրաստան անթառամելիս եւ միշտ հաստաբոյր (Դիւան Մխիթ., 119):

ՀԱՍՏԱԴՈՔ, ա. Հաստահիմն: Հաստադոք - որ ունի գստուար իմն եւ զամրագոյն արմ, եւ կամ որոյ կողմն ներքին հաստագոյն է, քան զկողմն վերին (Վ. Յուն., 47):

ՀԱՍՏԱՎԻՁ, ա. Հաստ վիզ ունեցող, փխբ. անընկալունակ, բուք: Ոմանք հաստավիզ եւ բարձրապարանոց եղեալ՝ խրոխտացեալ կան ընդդէմ հրամանաց Մեծի Աթոռոյս (Դիւան Ն. Զուղ., 108):

ՀԱՍՏԱՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Հաստատուն գիր, հաստատութիւն: Հմմտ. ԱԲ հաստատագրութիւն «հաստատութիւն»: Առ ամենեսեան կարծեմ գոլ կատարելապէս ի նախնեաց վիպագրացն, զոր հաստատագրութեամբ հասուցին մինչ ի մեզ (Պատմ. Խոթ., 34):

ՀԱՍՏԱՏԱԿԱՌՈՅՑ, ա. Ամրակաւորոյց, պինդ կառուցում: Հիմնեցաւ հաստատակաւորոյց ի վերայ հիման առաքելոց (Կամենից, 260):

ՀԱՍՏԱՏԱՀԱՒԱՏ, ա. Հաստատուն հաւատք ունեցող: Յիշեցէք, ողոր-

մեցէ՛ք հաստատհաւատ քրիստոնեաք (ՈԻՄՀԲ II, 38):

ՀԱՎԱՐԻ, գ. Յորենի բոված ալիւր: Հավարի, որ է լուացած ցորենին ալուրն եւ բարակ մաղած եւ եփած (ՄՄ 6275, 205ա):

ՀԱՏՈՒԱԶԵՒ, ա. Հատուածաձեւ, հատուածներով: Մագաղն հատուածեւ ցուցաւ գրեալ ի սկզբանէն կարգս ոսկեղէն գրով (Ստ. Խօշքայ, 62):

ՀԱՐԱԶԱՆ, գ. Խարազան: Հարկանեն ուժգին հարազանաւ ի վերայ մերկ գազաթան նոցա մինչեւ վաճն ճէ (Սիմ. Լեհ., 170):

ՀԱՐԱԶՆԱԶԳԵԱՅ, ա. Խարազնագգեստ: Աւելի էին քան զութսուն ոգի՝ Ի՞՞՞ վարդապետք եւ այլքն արեղայ եւ հարազնագեաց կրօնաւորք (ՄԺ II, 352):

ՀԱՐԱՆՅ-ՊԱՊԱՆՅ, հրդ. Պապական, նախնիներին պատկանող: Եւ ազգն նետողաց սմա հնազանդեցաւ / Զի էր հարանց-պապանց թաղթն, որ նա նստաւ (ՈԻՄՀԲ II, 128):

ՀԱՐԿԱՄԻՏԻԼ, նր. Հարկադրել, ստիպել: Հարկամիտիմ - ստիպիմ իբր ի հարկէ առ ի հետեիլ առաջագրեցելոյ իրին (Վ. Յուն., 47):

ՀԱՐԿՈՂ, ա. Հարկադրող, ստիպողական: Հարկող հրամանաւ սրբազան պատրիարգին մեծի Պօլսոյս (Յ. Կոլոտ, 285):

ՀԱՐԿՈՎԻ, ա. Հարկուող, հարկման ենթակայ: Թուրքերի տներն եւ հողերն Աստուածածնի խմհատ էր արարած հարկովի հողերն (Սանահն., 146):

ՀԱՐՄԵՂ, գ. Ժող. ստուգ. «Հայր մեր»-ի: *Օվ հանդիպող գերեզմանի, մին բերան հարմեղ ասի (ԳՂԿ II, 65):*

ՀԱՐՑԱԶՆՆԵԼ, նբ. Հարցաֆննել, հարցուվորն անել: *Հարցազննեմ զհարդն եւ զորպէսն քոյոյ բարեպէս կելոյդ (Դիւան Մխիթ., 56):*

ՀԱՐՑՄՈՒՆՔ, գ. Գրիգոր Տաթևացու «Գիրք հարցմանց»-ի կրճատ անուանումն է: *ՄՀԲ հարցմունք «հարցում, հարցնելը»: Ազարիայն Ա ճաշու գիրք, Ա փոքրիկ Հարցմունք վախմ ետ Սբ. Յակոբին (Ակոռ., 212):*

ՀԱՐՑՆԱՏԵՍ, գ. Շարականների հարցը ստուգելու գիրք (ըստ ՀԲԲ-ի): *Ոչ ունէր կարիս քարոզգրքի կամ հարցնատեսի, այլ առ ձեռն պատրաստ զինչ եւ պատշաճ պիտոյանայր ժամուն (Դարիժ., 320):*

ՀԱՅԱԾԱԽ,

ՀԱՅԱԾԱՂ, գ. Հացի վանառանոց՝ խանութ, հացատուն: *Ոչ գտանէին կերակուր ամենեքեան մարդիք եւ անասունք զի փակեալ եղեն ամենայն դրունք եւ ամենայն մրքածաղբ, մսածաղբ եւ հացածաղբ (ՄԺ I, 212): Վարպետն հացածախից ի հայոց ազգէս ամենայն (Քէօմ., 37): Կածկըտուն, հեղեղն եկաւ եւ պատեց բոլոր քաղաքն... հացածախներն եւ խասապներն, պաւզաճիք եւ մէլխանաճիքն (ՄԺ I, 219):*

ՀԱՅԳԻՆ, գ. Հացի՝ սնունդի գումար, տուրֆի տեսակ երուսաղէմում ուխտի գնացածների հա-

մար: *Յակոբայ միաբանիցն հացգին տան (Աղաւն. Միաբանք, 467):*

ՀԱՅԵՓՈՒԹԻՒՆ, գ. Հաց եփելը, հացքիտութիւն: *Մահտասի Ամբակումս բարեմիտ եւ հաւատարիմ այր էր... ի գործս հացեփութեան օտարաց ծառայելով (Դարիժ., 403):*

ՀԱՒԱՍԱՐԱԿԱԲԱՐ, ա. մկ. Հաւասարապէս: *Համանդամայն - համազոյգ, միանգամայն, հաւասարակաբար (ՄՄ 2019, 163բ):*

ՀԱՒԱՏԱՐՄԱՏ, ա. Հաւատարիմ, հաստատուն: *Քոյդ դաշն ուխտ... առ իս առաւել հաւատարմատ հաստատութեամբ պահեցաւ անշիշանելի (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):*

ՀԱՒԱՏԻՍ, գ. Լուր: *Լաւ վատ եօլայ կ'երթանք... եւս նոր հաւատիսներն շուռութովն ծանուցանես (Պօղ. նամ., 93):*

ՀԱԿԹԱԶՈՒՓ, ա. Հակիթի շափ, ձուաչափ: *Զմրուխտք, լալ հակթաչափ եւ արմատէ գէթիրնի, գաւաթնի, եւ չի գիտէ մարդ զո՞րն գնէ կամ յո՞րն հայի (Սիմ. Լեհ., 18): Կայր աւագ խորանին առջեւ իրեք լալ մեծ հակթաչափ (Սիմ. Լեհ., 57):*

ՀԱԿՎՈՐ, գ. Հակուորութիւն, աչիքի նիւանդութիւն: *Ն. Բիւզ. ունի հակուոր նոյն նշ.: Ով ոք ի հետն [զմրուխտ] պահէ, աչաց ցաւ չտեսնէ, լոյսն աւելնայ, երկարածամանակ լինի, հակուոր չլինի (գրչ. հակուոր, հակուր) (Դարիժ., 452):*

ՀԱԻՍ, դ. մկ. Հոս, այստեղ: *Եւ կողակիցի հաս չէր, Բ աւուրն ետոյ եկաւ և իւր կինն ոչ գտաւ (ՄԺ I, 209):*

ՀԱՓՍ (թուրք. haps, hapis), գ. Բանտ, բանտարկություն: *ԼԳ հոգի մանզուլ փաշային ծառաներուն հախն էլան ցորեկով, բարով մտան նաւըն, էլան գընացին, քաղքին մարդիք ապուշ մնացին (ՄԺ I, 216):*

ՀԱՓՍ ԱՆԵԼ, հրդ. Բանտարկել, բռնագրավել: *Խուլան հափս արին, էլան գընացին թէ՛ նաւըն կու կոխեմք, խազնան կառնումք (ՄԺ I, 221):*

ՀԱՔՈՒՐ, գ. Հօրափոյր: *Ոչ ով խօսող չլինի հետ մեր Սուրբ Վարդանայ եկեղեցուն՝ ո՛չ որդոց և ո՛չ դատերաց, ո՛չ խօբօր որդոց և ո՛չ հաքուր որդոց (Կալված., 132):*

ՀԵՁԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Խոնարհություն, համեստ արտայայտուելը, փաղցրախօսություն: *Մարդավարություն, որ ըստ Պրիսկիանոսի կայանայ ի յերիս. նախ ի քաղաքականություն և ազատականություն, երկրորդ՝ ի բարեբարոյություն, և երրորդ՝ ի հեղաքանություն (Նոր. ծաղ., 190):*

ՀԵԹՄԱՆ (լեհ. hetman, գերմ. Hauptman «պետ»), գ. Կազակների հրամանատար: *Արդ՝ եթէ կամ իցէ քում թագաւորութեանդ վեհագունոյ, առաքեսչիք նախ զմեծ իշխանն մեր զհեթման Լիթեւքին զկոչեցեալն Գարուլ Խոտքեիչ (Պատմ. Խոթ., 44): Ի միւս գրանէն մեծ հեթմանն Խոտքեիչ տեսեալ զգալուստ անօրինացն՝ բարկանայ յոյժ (Պատմ. Խոթ., 52):*

ՀԵԼԹԱՆ, գ. Թան: *Հեթման, որ է թան (ՄՄ 6275, 206ա):*

ՀԵԾԵԱԼ ՇԱՐԺՈՒԹԻՒՆ, հրդ. Հեծեալների արշաւանք, զօրաշարժ, պատերազմ, հմմտ.

ՀԵԾԵԼՈՒԹԻՒՆ: Ն. Բիւզ. և ՄՇԲ ունեն հեծելշարժություն «ասպատակություն»: *Աւաղ գիւմ հոգիս, հայրք և եղբայրք, թէ քանի՛ չարիք գործեցաւ ի յայս հեծեալ շարժութեանցս (Դիւան Ժ, 28):*

ՀԵԾԵԼ ՔԱՇԵԼ, հրդ. Հեծեալներին՝ այրումիւմ մարտի հանել, արշավել: *Մահմուտ աղան հեծել քաշեց եւ վրան գնաց եւ նա հեծելն չարդեց, Մահմուտ աղան ճորով ազատեցաւ (Մանր Ժամ. I, 213):*

ՀԵԾՆԱԼ, չբ. Հեծնել (ծի): *Ամէնն եղ կու բանեցնեն, աղ եւ բեռն բառնան, այլ եւ հեծնան (Սիւմ. Լեհ., 193): Ոչ թողուն այլ տավար հեծնալ՝ զատ իշոյն (Սիւմ. Լեհ., 329):*

ՀԵՂԻՆԵԿ, գ. Հեղինակ: *Հոգայ քաղաք աստուածապա՛հ / Հեղինեկիս միոյ զմա՛հ / Հայաստանեաց շիջաւ մեծ ջա՛հ (Առ էջմ., 186):*

ՀԵՇՏԱՐԱԿԱՆ, ա. Հանութեամբ ունկնդրող, փաղցրալուր: *Յորդառատ սիրով եւ հեշտալրական քաղցրութեամբ ընծայեցէք (Կամենից, 258):*

ՀԵՌԱՇՈՒՐՋ, ա. Հեռաւոր, հեռուներից: *Զհամայն աշխարհաց բերեալն... թէ ականց եւ զումաշից՝ հեռաշուրջ որք վաճառական (Քէօմ., 31):*

ՀԵՌԱՍՍԱՆ, մկ. գ. Հեռու, հեռատաւ: *Իշխանքներս և մելիքներս ի հեռիաստանէ... անկանիմք ի յոտս նազելի և ինքնակալ թագաւորիդ (Եզով, 17):*

ՀԵՏԱՆՆԻՐ, ա. Հետամուտ: *Բան երկակի առեալ լինի, այսինքն՝ նեղաբար եւ յայտնապէս, ըստ որում անուն բանի առեալ լինի ի հետախնդիր լինելոյ (ՄՄ 1756, 28բ):*

ՀԵՏԱՄՂԵԱԼ, ա. Հետ մղուած, հակադարձ (ուժով): *Նոյնպէս եւ երանելի գաշգալանն Բոլոցքի... հետամղեալ բարկութեամբ մեծաւ եւ քաջապէս մարտուցեալ դարձուցանէր զձախ թեւ զնդին (Պատմ. հոթթ., 53):*

ՀԵՏԵՒԱԿԱՎՈՅՏ, ա. Հետեակ զօրքի կուտակումով: *Ո՛հնէր ընդ իւր արս իբրեւ երկոտասան հազար. նա եւ այլ եւս յոլովից ազատագունդ հեծելոց եւ հետեակակոյտ զօրաց, որք փութաշաւիղ հետեւմամբ դիմեցին ի մայրաքաղաքն Իլով (Պատմ. հոթթ., 45):*

ՀԵՏԵՒԱՄԱՐՏ, ա. Հետեակ, հետեւագօր: *Ըստ ժամանակին առ հասարակ դիւցազանց հետեամարտքն ի վերայ ուսոց ձիոց բերեալք և... պարածածկեալք (ՄԺ I, 269):*

ՀԵՏԵՒՈՂՈՒՀԻ, գ. Քրիստոնէութեան հետեւող կին: *Ճշմարտապէս լինին հետեւողուհիք Յիսուսի եւ Մարիամու (Գիւան Միսիթ., 100):*

ՀԵՏՄՏԵԼ, նբ. Հետապնդել, հետեւել: *Իբրեւ սկսան ի փախուստ դառնալ զաւրքն նոցա, յայն ժամ զաւրացն մերոց զհետմտեալ՝ զամենեսեան զնոսա սրոյ ճարակ տային (Սանահն., 52): Փախուցեալ՝ զզաւրքն Ղազարի և զհետմտեալ՝ կոտորեալ որպէս արտ ոճորէից (Սանահն., 63):*

ՀԵՐԵՏԻԿՈՍԱԳԼՈՒՆ, գ. Հերետիկոսների՝ ուղիղ հաւատքից շեղուածների գլովս՝ գլխաւոր: *Կամելով խոյս տալ յերկուց հերետիկոսագլխաց (Յ. Կոլոտ, 255):*

ՀԵՐՁՈՒԿ, գ. Հերձուած՝ աղանդաւոր (մականուն): *Եւ էր Նէմցայու սէրագգէշն տուքա տը Լօրէնըն, որ Հէրձուկ կասէին ալամանակ (ՄԺ II, 406):*

ՀԶՕՐԵՂԱՔԱՐ, ա. Հզօրապէս, զօրեղ կերպով: *Որք եկեալ հզօրեղաբար յաղթեցին Պարսից (ՄԺ II, 325):*

ՀԷԾԷԼՈՒԹԻՒՆ, գ. Պատերազմ, զօրաշարժ, հմմտ. ՀԵԾԵԱԼ ՇԱՐԺՈՒԹԻՒՆ: *Ն.Բիւզ. ունի հեծելութիւն առանց մեկն., ՀԲԲ հեծելութիւն «ձի հեծնելը» (իմաստափոխ.): Հէձէլութեան ատենները կամ Աստուած հերի անէ, մէկ զօր փախ մը ըլար (Գովր., 195):*

ՀԷՏԻ ՇԷՐԻՖ (արաբ. hatti sherif), գ. Սրբազան (նաև՝ սուլթանի) հրամանագիր, տե՛ս նաև ԽԷԹԻ-ՇԷՐԻՖ: *Եւ շինեաց զքակեալ պարիսպն հոսորով եւ եզիր փաշա զԹայեարն Ուրհանցի եւ ետ հէտի շէրիֆ (ՄԺ I, 241):*

ՀԷՐԱՊԵՏ, գ. Հայրապետ: *ՄՀԲ հարպետ նոյն նշ.: Դամբարան վարդապետացն Ներսէսի Բաղիշեցոյ, միւս Ներսէսի հէրապետի... որք եղեալ են ի շիրմի ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնին (ՄԺ II, 362):*

ՀԷՐԷՆԻԳ, գ. Հայրենիք՝ ժառանգութիւն, ժառանգական կարուածք: ՄՀԲ *հէրէնիք* նոյն նշ.: Մեր կամաւ մեր հօր *հէրէնիգն*... զամէնն ծախէցինք (Սանահն., 140):

ՀԷՕՃՃԷԹ, գ. Դաշնաթուղթ, տե՛ս նաև ՀՈՒՃԱԹ: Գոյ մի *հէօճճէթ*, յորոյ վերայ զնոյն նօմերայն եղաք: Հէօճճէթ վասն Բ եւ Գ նօմերայի մաղազայիցն (Երուս. դիւ.): Հիւճէթ ցոյց տուաք, նայ տիրութիւն արաւ (Զուար, 1867, 131):

ՀԻ՞, դ. Ինչու՞, իսի՞ (խսկց.): Ո՞րպակ եւ *հի՞* բերիցէ եղանակ կայման Տեառնդ (Դիւ. Ս. Յակ., 1930, 384):

ՀԻՄԱԿՈՒ, մկ. Հիմա, այծմեան, ներկայիս: ՄՀԲ *հիմակ* նոյն նշ.: Բրինձ ապուր... *հիմակու* ժամանակս ցեղ մի այլ դեղով կստածեն (Բունիաթ, 117):

ՀԻՄՆԱԻԵՐ, ա. Հիմնահատակ աւերուած: Ն. Բիւզ. *հիմնաւեր* «որոյ հիմունքն աւերեալ են»: Զազգն Դարաց արտասահման արարեալ... եւ բերեալ էած ի *հիմնաւերն* ի Սպահան (Դաւրիժ., 357):

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻՒԹՅՈՒՄ, մկ. գ. Հիմզաբթի առաւօտեան, լոյս հիմզաբթի, համառ. ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻՒԹՅՈՒՄ, ԿԻՐԱԿԻՒԹՅՈՒՄ: Նոյեմբերի Լ եւ լուսնի ժե խաւարեց չորեքշաբթի գիշեր Դ ժամին մինչև ի Ե ժամն, առաւօտն *հինգշաբթիլու* որոտաց եւ երեկ անձրև (ՄԺ I, 209):

ՀԻՆԴՈՒԱՆԱ, գ. (բաբ.) Հինդուանա, որ է ձմերուկ (ՄՄ 6275, 206ա):

ՀԻՆԶՈՒԿ, շ. Երբ, երբ որ: ՄՀԲ *հինչու* նոյն նշ.: Դոպինձ մի այլ կա, որ ի բարակ աղիքն լինի, որ շիտակ է,

հինչուկ ի տափոխն կու իջնու (Բունիաթ, 94):

ՀԻ ՈՐ ՄԷԿ, դ. Որևէ մէկը: Օսգով կամ արժըթով շուխերն ապրշումէ շգրինֆներըն թէ տղայ կընտոց եւ թէ աղջիկնու եւ կամ *հի որ մէկին* արգիլված պիլայ (Գովր., 46):

ՀԻՏ, կ. Հետ: Հայն եկաւ եւ ոչ կար[աց առնուլ], ծեծվեցան *հիտ* թուրքին եւ [ետ դ]արձան (ՄԺ I, 227):

ՀԻՐԵԼ, նբ. Մղել - *հիրել* (ՄՄ 1127, 146ա):

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՏ, ա. Գարշահոտ: Մի՛ *հիւանդահոտ* եղիցի եւ կսկծելի բնակելոցն ի վանատունն (Յիշ. Ուլն., 292):

ՀԻՒԱՆԴԱՊԵՏ, գ. Հիւանդանոցի պետ, բժշկապետ: Պաշտօնատեարբ... *հինգերորդ՝ հիւանդապետ* կամ տեսուչ *հիւանդանոցին* (Որդուր., 270): *Հիւանդապետն* կամ տեսուչն *հիւանդանոցին* պարտի խնամ տանել այնմ ամենայնի (Որդուր., 271):

ՀԻԻՃՃԷԹ, տե՛ս ՀԷՕՃՃԷԹ:

ՀԻՔԵԼ, նբ. Պարսաւել, ամբաստանել: Հիքել - պարսաւել, բամբասել, լուտալ, բարբօղել (ՄՄ 2281, 135ա):

ՀՄԱՐ, կ. Համար: Ամենայն ջաթտան հաւադալէ *հմար* աղարկեց (Եզով, 405):

ՀՄՏԱՖՈՒՆ, ա. Հմուտ, խելացի: Գիտենալ ա՛յլ տեսողք. բայց շատ գրամուտ եւ *հմտաբուն* պիտի լինի, որ զխառնիխուն իմանայ (Տէֆթ., 318):

ՀՆԱԶԱՆԳԱՌՈՐ, ա. Հնազանդ ու լսող: *Խորհրդով իմաստուն ծերոց, ուղղաշաղկուն թաց երիտասարդաց, հպատակաց հօր եւ հնազանդալուր մօր պատանեկաց (Ագուլ. կոնդ., 85):*

ՀՆԱՐԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ, գ. Ճարտարութիւն, վարպետութիւն: *Յորում յօրինեալ զանազան եւ պէս պէս նկարս եւ տեսակս շուշանաց եւ կենդանակերպից... պէս պէս հնարակերպութեամբ (Դաւրիժ., 87):*

ՀՆԱՐԱԿԵՐՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Հնարամտութիւն, գաղտնի հմար: *Ոմանք ասացին պատճառ զծածուկ ներքնագործ հնարակերտութիւն Մելքիսէթ կաթողիկոսին (Դաւրիժ., 193):*

ՀՆՈՂԱԿ, գ. Սարդիոստայն - *հողակ կամ սարփուստայ (ՄՄ 1127, 151բ):*

ՀՈԳԱՐԿՈՒ, ա. Հոգացող, խնամատար, հոգածու: *Ոչ է ազգս մեր հոգարկու իբրեւ զազգս զայլս առ ի գրել զյիշատակարան ժամանակաց (Յիշ. Ուլն., 285):*

ՀՈԳԵԱԳՈՅՆ, ա. Սիրելի, հոգեակ: *Հոգեագոյն քաջ մըշակ / Ի Քրիստոսս է առեալ պըսակ (Կ. Ամատ., 54):*

ՀՈԳԵԲԱԺՆԱԿԱՆ, ա. գ. Եկեղեցուն տրուող հոգեւոր տուրճ՝ բաժին: *Տուեալ էք նմա... զհոգեկան տուրնն ձեր՝ զնուիրակականն, զհոգեբաժնականն, զգանձանականն եւ զայլս այսպիսիս (Ագուլ. կոնդ., 108):*

ՀՈԳԵՊԱՀՈՒԹԻՒՆ, գ. Զուտ կեանք պահպանելու համար սնուելը, բշակերութիւն: *ՄՇԲ եւ ՀԲԲ ունեն հոգեպահ, հոգեպահիկ նոյն նշ.: երկու իրեք օրն մի անգամ ճաշա-*

կելով եւ զայն սակաւ պաքսիմատս վասն հոգեպահութեան (Սիմ. Լեհ., 278):

ՀՈԳԵՎՆԱՍ, ա. Հոգին վնասող, վնասարար: *Բառնամ ի ձէնջ զայն ամենայն խռովութիւնս եւ զհոգեվնաս եւ զմարմնատոյժ տարածայնութիւնսն (Գալ. Կենս., 339):*

ՀՈԳԵՏԱԾ, ա. Հոգին խնամող, սնուցող: *Հանրակեցոյց ողորմութեամբ եւ պահպանութեամբ... այլ եւ հոգետած շնորհօք եւ զօրութեամբք եւ նոյնամոլիս արիւնաներկ սրբոյ Գեղարդեանն (Ղուկ. նամ., 117):*

ՀՈԳԵՏԱՐՓ, ա. Հոգեւոր՝ ոչ մարմնական տարփանճ՝ սէր ունեցող, հոգեպարար: *Յորմէ ճշմարիտ սիրով, հոգետարփ կարօտիւ եւ փրկչաւանդ ողջունիւ սրբով, հանդերձ յարամնացական օրհնութեամբ եւ նախախնամութեամբ (Ղուկ. նամ., 117):*

ՀՈԳԵՏԻՊ, ա. Հոգու տիպը՝ պատկերը կրող: *Հոգետիպ եւ աստուածագործ իւղն օծութեան (Ագուլ. կոնդ., 107):*

ՀՈԳԵՈՐՏԷՐ, գ. Հոգեւոր առաջնորդ: *Հոգեւորտէրն մէկ օրհնութեան նամակ էր առաքելք ի վերայ մեր (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 203): Խնդրեմք... հոգեւորաբողջ աջն համբուրես եւ բարեխօս լինիս (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 203): Ծանիր, հոգեւորտէր, թէպէտ ամենայն եղեալն գրեցանք (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 315):*

ՀՈԳՈՅ ՏՈՒՆ, հոգ. Հոգու տուն, փխբ. Ս.էջմիածին: *ՀԲԲ հոգետուն «մարդու զանգը»:* *Ձեր Աթոռին*

խնայեցէք, որ ձեր հոգոյ տուն է
(Դիւան ն. Զուլ., 104):

ՀՈԳՈՒՀԱՆ, ա. գ. Հոգին հանող՝
տանջող, շարշարող: Ի՞նչ խրատ
կու տաս, ա՛յ հոգունհան (ՈՒՄՀԲ,
102):

ՀՈԳՈՒՆԱԿԱԲԱՐ, ա. մկ. Հոգու ու-
նակութեամբ, կամեցողութեամբ:
Հոգունակաբար թէ կամենայ պատ-
րիարզն, կարէ զբնաւս ըմբռնել
(ՃեմՃ., 268):

ՀՈԳՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Հոգու ունա-
կութիւնը՝ պարունակելը: ԱՅ հո-
գիւնակ «ունող զՀոգի Սուրբ»:
Զերիս կարեմք իմանալ այլովք ա-
նուամբք, այսինքն՝ խորհրդով և հո-
գունակութեամբ (Նոր. ծաղ., 90):
Հոգունակութիւն է նախատեսու-
թիւն իմն զիրաց հանգերձելոց
(Նոր. ծաղ., 90):

ՀՈԳՍՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Հոգացողու-
թիւն, խնամատարութիւն: Զեզ
պարտ է ցաւել և հոգայ մեծաւ հոգ-
սունակութեամբ զհոգան ձերոյ հոգւոյ
բաւարանի Տանն (Կալվաձ., 168):

ՀՈՂԱՅԱՐԱՐԱՐ, ա. Հողով յարմար-
ուած՝ կառուցուած, հողաշէն: Գը-
րեցաւ... ի քրիստոնեայ ժողով վայ-
րիս ի հողայարմար տներս առ ափս
եզեր գետոյն (Աղան. Միաբանք,
518):

ՀՈՂՄԱՀԱՐՈՅՔ, գ. Որոտմունք:
Հողմահարոց - աղաղակ և որոտ-
մունք (ՄՄ 2281, 127բ):

ՀՈՂՈԹԱՓ, գ. Հողաքափ, մաշիկ:
Շորեղէն երեք զառ շուրջառ, Դ մա-
ղաշ, այլև հինգ հողոթափ (Սա-
նահն., 115):

ՀՈՂՈՐԲԱՐ, գ. Հօրեղբայր, տե՛ս
նաև ԽԱՒԻՐԵՂԲԱՐ, ՀՈՐԱՂԲԱՅՐ:
Յիշեցէք... մին հողորբարն իմ՝
Վարդան եւ կին իւր Մուքրիճանին
(Զեռ. յիշ. Ժէ, 314):

ՀՈՅԱԿ, գ. Խոյակ: Սկսանի շինել
գաւիթ մեծ ի վերայ Կաթուղի-
կէին... ինն հոյակօք՝ ի վերայ չորից
սեանց (Զաք. Գ, 14):

ՀՈՅՍԿ (գրբ. հուակ), մկ. Ամենից
հետինը, վերջինը: Ես՝ նուաստս և
հոյսին յամենից և տկար տրուպս
յառաջնորդաց Բարսեղ (Սանահն.,
114):

ՀՈՌԻՄ, գ. Կաթոլիկ: Այս աշխարհս
բնաւ հոռոմ չկայ, միայն Լուկ երկու
իրեք տուն հոռիմ (Սիմ. Լեհ., 347):

ՀՈՌՄԻ ՀԱԽԱՏ, հրդ. Կաթոլիկու-
թիւն: Զաբեղաներն և զերեցնին
զբլեղներն ածիբցին / Հոռմի հա-
ւատ մկրտեցին (Նշխարք, 54):

ՀՈՌՄՅԻ ԹՈՒՐՔ, հրդ. Հոռոմի՝ Բիւ-
զանդիայի թուրք. երբեմն այսպէս
էին կոչում օսմանեան թուրքերին:
Յառաջմէ ևս ազդեալ եմք տէրու-
թեանդ, որ հոռմցի թուրքն Թիփլիզ,
երևան, Նախջուան իւրեանց երկ-
րովն և վալիաթովն առաւ (Նգով,
419):

ՀՈՎԱՆԱՆԱԼ, նբ. Հովանի լինել,
պատասպարել: Բազուկ քո հովա-
նասցէ և աջ քո կնքեսցէ (Հնատիպ,
14):

ՀՈՎԱՐԱՆ, գ. Ամառանոցավայր:
Տուաք շինել եկեղեցիս անուամբ
սրբոյն Գրիգորիսի՝ հովարան Սուրբ
աթոռոյն Ամարասա (ԴՀՎ V, 164):
Նորոգեցի Սանահին... եկեղեցու
խաղտեալ տեղիքն կոփվածովք վի-

մօք, քանզի նա ի բնէ կացարան և ապա հովարան է սուրբ վանացս (Սանահն., 118):

ՀՈՏԵՑՈՒՅԻՉ, ա. գ. Հոտած, գարշահոտ: Հետօքն իւրեանց զեկեղեցիս եւ զհասարակութիւնս ապականեն՝ արկանելով զհոտեցուցիչ եւ զապականիչ թասկիրայս յեկեղեցիս (Գալ. Կենս., 341):

ՀՈՏՈՏԱԿ, գ. Հոտառոտքիւմ, հոտառոտքեան զգայարան: Ծանօթութիւնս այս յառաջագայի ի հնկից զգայութեանց գլխաւորաց մարմնոյ, այսինքն՝ ի տեսակէ, որ է յաշս, ի լսակէ, որ է յականջս, ի հոտոտակէ, որ է ի քիմս, ի ճաշակէ, որ է ի բերանն և ի շօշափակէ, որ է ի ձեռս (Նոր. ծաղ., 4):

ՀՈՐԱՂԱՅՐ, գ. Հորեղբայր, տե՛ս նաև ԽԱՐԵՂԱՅՐ, ՀՈՂՈՐԲԱՐ: Հորաղբայր Սմայատայ (Դձվ III, 113):

ՀՈՐՄԱԳԱՀ,

ՀՈՐՄԱՅԱՅ, գ. Որսատեղ: Ծախեցի... թէ՛ պահէզատեղ, թէ՛ ջուր, թէ՛ ջաղաց, թէ՛ մեր հորսագահ, թէ՛ արաւտգահ (Սանահն., 153): Իւր ծիլ հող ու ջուրն, սարում, ձորումն, խմհատումն յորսագահ, արօտգահ (Սանահն., 154): Հորսագայ առաջ իմ հէրն տվել էր իր հոգուն համար (Սանահն., 172):

ՀՈՒՋԱՋ (արաբ. huzaz), բժկ. Գլխի հիւանդութիւն, գլխաղեղային նեարդերի բորբոքում: Թաշանուշ և հուզազ Բ ազգէ՝ ի մաթիայէ, որ դաֆիլ լինի (Բունիաթ, 74):

ՀՈՒՃԱԹ, տե՛ս ՀԷՕՃՃԷԹ: Մեզի մէկ լաւ ֆաթիվա տրւաւ, և մեք տարաք

զայն հուճաթ ևս արարաք (Գիւ. Ս. Յակ., 1933, 463)

ՀՈՒՄԱԿԱՇԻ, գ. ա. Անմշակ կաշի, փխբ. տկար, վտիտ: Միս եմ ու հումակաշի, զոսկերս կու հալես (ՈՒՄՀԲ, 123):

ՀՈՒՌՎԱՌ, գ. Բուրվառ: Ոչ գոյր հուովառ եւ խունկ, եւ սալարկ յատակ եկեղեցւոյն քանդքանդեալ՝ եղեալ որքք զեռնոց (Դաւրիժ., 251):

ՀՈՒՐԹՈՒՆԱՅ (յուն.>թուրք. firina), գ. Փոթորիկ: Գիտես թէ Աստուած բարկացաւ, քամի եղաւ, հորթունայ եղաւ ան գիշերն, չախըներ կոտորտեցաւ, (ՄԺ I, 220):

ՀՈՔՆԱ ԱՅՆԵԼ, հրդ. (բժշկ.) Հոգնաւնել: Թզի շարապ և կուլանկուպին տան և հոքնա այնեն (Բունիաթ, 102):

ՀՈՌԻՄ, գ. Կաթոլիկ, հոռմէական, լատինական, հմմտ. ՀՈՌԻՄ: Մին հոռմ վարդապետ, անունն Անաստաս... եկն Արուլիս ժողով անելու (Զ. Ագուլ., 129):

ՀՈՋԱԿԱՒՈՐ, ա. Հոշականուն, անուանի: Առ հոշակայրոյ եւ գերապատուելոյ տեառն Մխիթար վարդապետի (Դիւան Մխիթ., 11):

ՀՈՋԱԿԱՎԷՊ, ա. գ. Հոշակատոր (վեպ), փխբ. Ս.Գիրք: Նախադասես զիմաստն ոգեւոր նիւթականին, ըստ առածին հոշակավիպի (Դիւան Մխիթ., 4):

ՀՍԱՐՆ ՏԱԼ / ՏԵՍԱՆԵԼ, հրդ. Հաշիւ տալ, հաշուետութիւն ներկայացնել, տե՛ս ՀՍԱՊԵԼ: Սայ վերայկացու գրեց... Ոհան-բաբէն, որ սարքարութիւն անէ, հաբն տայ

Շմաւոնին (Չ. Ագուլ., 82): Իւր խորհրդականքն նստին եւ ընդ երեսփոխանին հասպ տեսանեն եւ գիտենան, թէ այս տարւոյս մօտն ինչ է եւ ելն ինչ է (Կտակ Յակ., 329):

ՀՍԱՊԵԼ (արաբ. hisab, պարսկ. hesab «հաշիւ»), նբ. Հաշուել: Այլ հախիսայ որ ունի ի վերայ մեր, ներսն հասպէցինք (Սանահն., 148):

ՀՐԱԲՈՒՆԱՊԵՏ, գ. Բաբունապետ, հմմտ. Ն.Բիւզ. *հրաբունական: Կաճարս աստուածային վերստին կառուցաւ... առաջնորդովեամբ Յակոբս քաջ հրաբունապետին, քարգործ Գրիգորին եւ Տօնականին (ԴՉՎ VII, 118):*

ՀՐԱՄԱՆԲԸ ԲՈՆԵԼ, հոդ. Հրամանը պահել, հրամանին հետևել: Հոգևոր տէրն իմացաւ, մեզ վերայ օրհնութեան թուխտ զրկեց. հոգևոր տիրոջ հրամանքն բռնեցինք (Սանահն., 143):

ՀՐԱՄԲՈՒՆ, ա. Հրեղէն, հրեշտակային:

ԱԲ հրաբուն «հրեշտակային», ՀԲԲ հրաբուն «աստուածային»: Բագմութիւն հրամբուն զօրացն լնուին զստորին զաշխարհս (Ագուլ. կոնդ., 89):

ՀՐԱՆԻՅԱ (լեմ. granica, ռուս. граница), գ. Սահման: Ոմն իշխան Վոյնիցքից ընթացաւ յետ նորա եւ եհաս նմա ի հրանիցան (Կամենից, 45):

ՀՐԱՇԱԿՈՐԾՈՒԹԻՒՆ, գ. Հրաշագործութիւն: Առնեն յամենայն ժամ հրաշակործութիւնս օգնող արքայիդ (եզով, 345):

ՀՐԱՇԱՐԻ, ա. Հրաշալի: Վարդապետք ամէն գան, որ ես հրաշարի ջուր արհնէք անեմ (Չ. Ագուլ., 120):

ՀՕՎԱՐԱՆ, տե՛ս ՀՈՎԱՐԱՆ:

ՀՕՐԱՀՐԱՇ (բնստ.), ա. Հօր՝ Աստծու հրաշալի (խօսեալ): Շարժեալ բերանն աստուածահրաշ / Շրթանցն բղխէր բան հօրահրաշ (ՈՒՄՀԲ II, 13):

- Զ -

ԶԱԳԱԿՈՐՈՒՄՏ, ա. Զագին կորցրած, հմմտ. ԿՈՐԻԻՆԱԿՈՐՈՅՍ: ՈՒՆԻ Ն. Բիւզ. առանց մեկն.: Շահն փռնգայր, մռնչէր, հնչէր եւ գոչէր որպէս ձագակորուստ առիւծ (Զաք. Ա., 29):

ԶԱԳԱՍԷՐ, ա. Զագին սիրող, գութգութ: Զագասէր հաւալասան հաւուն նման ես (ՈՒՄՀԲ, I, 87):

ԶԱԽԵԱԼ, ա. Զախ շեղուած մեղսագործ դարձած: ԱԲ ձախանալ «վատթարանալ», ՄՀԲ ձախել «ձախողուել»: Զախեալ էի՝ յաջ դասեցեր, Ղօղեալ էի՝ ամրացուցեր, Ճնշեալ էի՝ անդորրեցեր, Մեկնեալ էի՝ պատուաստեցեր (Առ էջմ., 193):

ԶԱԽՈՏՆ, գ. Զախ կողմը, քաղաքի ձախ հատուածը: Զձախտոն քաղ-

քիս տեսցուք՝ յարեւմուտս գեօթ-
նեակ կըլայն (Քէօմ., 5):

ՁԱՅՆԱՆՄԱՆ, ա. Ձայնի նման: **Ձայ-
նանման** ազգ առնելով, **Դեկանման**
միշտ ուղղելով (Առ էջմ., 194):

ՁԱՅՆԱՌԻԿ, գ. երգ ու պարի, երա-
ժշտութեան ձայն: **Ձայնառիկ- երգք**,
պարք, **տաիղ** (ՄՄ 2281, 128ա):

ՁԱՅՆԱՌՐ ԳԻՐ (Գ), հրդ. Նոտա-
գրած, խազագրած (գիրք): ԱՖ
ձայնաւոր «ձայն ունեցող, ձայնեղ
երգելու յարմար», ՀԳՖ ձայնաւոր
գործիք «երաժշտական գործիք»,
ՄՀՖ ձայնաւոր «խթաղիք» (հա-
մանուն): Տէր Յոհան և իւր հայր
Դրիգորն ետուն մէկ Յիսուս Որդի,
մէկ **Ձայնաւոր գիրք**, մէկ գիրքա-
կալի շապիկ (Ակոռ., 208): Յայսմ
ժամանակի Մեսրոպ սքանչելի
այլրն Աստուծոյ եգիտ **զՁայնաւոր
գիրն**, տուելովն Աստուծոյ ի վի-
մին տպաւորեալ ի Բալու (ՄԺ II,
326):

ՁԱՐ (ռուս. Царь), գ. Յար, կայսր:
Ունէր և զայլ թուղթս առ կայսրն
Լէօբոլտոս, առ Բալադին էլէքթօրն
և առ **ձարն Մոսկովաց** (Ստ. Ռօշ-
քայ, 190): Երթայ առ **ձարն** և այն-
քան խորագիտութեամբ շրջի և ի
սմանէ դեսպան լինի առ Պարսից
արքայն (Ստ. Ռօշքայ, 190):

ՁԵՌԱՅ ԳԻՐ,

ՁԵՌԳԻՐ, հրդ. գ. Ձեռքի գիր՝ ստո-
րագրութիւն, ձեռագիր: Ուղիղ
սրտիւ գրինք զմօհրն և **զձեռաց գիրն**
մեր այս թղթիս (եղով, 19): Դրի իմ
մօհրն **ձեռաց գիր**. ինձ զապուլ այ
(եղով, 20): Ես՝ Պաղտասարի որդի

Մելքոն իմ **ձեռքովս** մօհրովս ինձ
զապուլ է (եղով, 157): Ես Շահնի որ-
դի Սուքիաս իմ **ձեռքովս** մօհրովս
ինձ խապուլ է (եղով, 157):

ՁԵՌԱՅ ԽԱՉ,

ՁԵՌՆԱՅԽԱՉ, հրդ. գ. Հոգևորակ-
նի ձեռքի խաչ, որ գործածում է
արարողութիւնների ժամանակ:
Տէր Իսրայէլն և իւր որդի Յակոբն
տվին մէկ խալիչայ, մէկ լաւ փոքր
ձեռաց խաչ (Ակոռ., 205): Մահա-
սի Աւետիքն և Դիգորն ետուն Ա
արծաթէ **ձեռաց խաչ** (Ակոռ., 211):
Դրիգորն մէկ լաւ **ձեռնայիսաչ** ետ
Սբ. Յակոբայ (Ակոռ., 213):

ՁԵՌԲԱՄՈՒԹԻՒՆ, գ. Ձեռքից բռնել
և ման ածելը: ՀԲԲ ձեռքածութիւն
«ձեռնարկ մի բանի»: **Ձեռքածու-
թիւն** և **ձեռնածութիւն** - Ըմբռնումն
ի ձեռանէ և առաջնորդումն. լատ.
մանուտոն՝քիօ (Վ. Յուն., 48):

ՁԵՌՆԱՉԱՓ, գ. ա. Ձեռքի ափի
չափ՝ փոքր (տարածութիւն): **Ջա-
մենայն փափուկ տեղիս** մարմնոյն
ծակոտեցին ծայրիւ սրոյ, յորոյ
մարմինն ոչ մնաց **ձեռնաչափ** տեղի
մի անծակ (Դաւրիժ, 420):

ՁԵՌՆԱՌԱՍ, ա. Առատաձեռն: Եր-
կիրն է յոյժ խաղաղութիւն, որ ոչ
գող կայ և ոչ բող, ոչ մարդասպան
և ոչ գօմբուկ, և թագաւորն է խիստ
ձեռնառատ (Յ. Թուլթունջ., 306):

ՁԵՌՆ ԱՌՆՈՒԼ / ԲԵՐԵԼ, հրդ. Ձեռք
զցել՝ գրաւել, հնազանդեցնել: Հի-
մա պինդ կուգեն զմեզ **ձեռն առ-
նուն** այս գարունս և ապա երիշ ա-
նեն (եղով, 433): Թշնամին եկն
պատեաց զմեզ... Թիլիդ, Երեւան,

Գանջայ, Թաւրէզ առեալ են, հիմա կամին զմեզ **ձեռն բերել** (եզով, 432): Իսկ թէ էլ շատ ետացաք զմեզ **ձեռն բերին**, գծուար կը լինի (եզով, 433):

ՁեռնՏՈՒՈՂ, գ. Օգնող, ձեռք գցող: Ապա դարձեալ այցելութեանց ամենահնար **ձեռնտուողին** ծագեալ նշոյլ ի սիրտ բանականութեանս նախադէմ խոնարհութեամբ (Գիւ. Ս. Յակ., 1941, 126):

Ձեռք ՏԱԼ, հրդ. 1. Ձեռնարկել, սկսել: Ագուլիս ներքի թաղի սուրբ Ովանէս անվան եկեղեցին այսօր **ձեռք տվեցին**, վեր կալան, որ շինեն (Ձ. Ագուլ., 63): Մեր տներն **ձեռք տվիք** շինելու, Ալեքսան էլ **ձեռք տվեց**, ինքն էլ շինեց (Ձ. Ագուլ., 90): 2. Հարմար լինել: Ետուանէնցն* գոս Գելան կամ Բաքու, ինչպէս ձեզ **ձեռք տայ** (եզով, 406):

ՁեՍԱՐ, գ. Կայսր: Ոմանք **զձեռարին** որդին կամէին, ոմանք զՄոսքովին իշխանն կամէին (Կամենից, 43):

ՁԵՐԱԿԱՆ, ա. Ձեր, ձեզ պատկանող: Կեամ ըստ արժանեաց իմոց **ձերական** սուրբ աղօթիւքն և շնորհօք Տեառն (Ոսկ. նամ., 1966, 294):

ՁԵՐՊ, գ. Ծերպ: Բնակեն ի յայրս և ի **ձերպըս** քարանձաւաց լինելով (եզով, 344):

ՁԷՆ (գերմ. zech), գ. Արհեստաւորական ընկերութիւն, միաբանու-

թիւն: Աւուրը ամէն դի կամ ամէն շաղրա կու քալին **ձէխերը** (Գովր., 197):

ՋԸՄԸՌՈՆԱՄՈՒՏ, մկ. գ. Ձմեռնամուտ՝ ձմռան սկիզբը: Ի թվին ՌՀ տանուտէրն կարիճն, դեկտեմբերի ժԼ՝ **ձըմըռնամուտին**, ձմեռն երկար բռնեց և դիժար (ՄԺ I, 209):

ՋՐՆԱՄԵՄ, ա. Ձիւնառատ: ՆՀԲ ձիւնամեծ «ուր իցէ ձիւն մեծ կամ առատ»: **Ջըմեռըն** դիժար եղաւ եւ **ձընամեծ**, մահ անասնոց եւ խաշանց (ՄԺ I, 227):

ՋԻԹԱՏՈՒՆ, գ. Ջիթանմ, ձիթանոց: Անդ է **ձիթատուն**. համարեցի մինչև 17 քուր, թող զմանտրերն (Ջուար, 1867, 203):

ՋԻՆԱՐԱՐԴ, ա. Ձիւնով բարդուած՝ կուտակուած: Յաւէտընթաց յառաջախաղաց վտակս ջուրցն, որ ի գլխոց **ձիւնաբարդ** սպիտակափայլ բարձրաբերձ լերանց առ ի ստորեւ հոսեալ իջանէ (Դաւրիժ, 87):

ՋԻՐԱՍԷՐ, ա. Ձիւր՝ ձիւր սիրող: Ո՛վ **ձեռնտուք** իմ **ձիւրասէրք**, ձայնեցէք ինձ / Ու՛ր է ձրի բաշխողն իմաստից (Ներք. Սրապ., 21):

ՋՄԵՌՈՆԱՏՈՒՆ, գ. Ձմեռանոց: Մէկ մեծ **ձմեռնատուն** էր, որ գիր կէր գրած, ԲՃԼ տարի էր շինած (Ձ. Ագուլ., 90):

-Ղ-

ՂԱԼԵՐՆ (իտալ. galeone), գ. Մեծ նաւ, առագաստանաւ: *Թօնուզն ծովուն վերայ դալէօն ունի, կու ծեծվի ֆռանկի հետն (Տէֆտ., 463):*

ՂԱՄԱՐԱՓԱՅԼ (արաբ. qamar «ղուսին»), ա. Լուանի փայլով շողացող: *Ղամարափայլ ծառեր պտղով զանազան / Որ տեսութեամբ անհաս է յաչս մարդկան (ՈՒՄԶԲ, 297):*

ՂԱՅԵՆ,

ՂԱՅԵՂ (պարսկ. گاهگ, թուրք. kayık), գ. Նաւակ: ՄԶԲ զայնսպ «նաւակ, մակոյկ»: *Մի զայեղ էր, ՌՇ ուռուս մեռաւ (ՄԺ II, 269): Թվին ՌՀԴ ուռուզն առաւ զՏրապիզոն Մի զայեխներով եւ ի սոյն ամի Վրացի Մովրով ջարդեաց (ՄԺ II, 358): Ղուրսէլու զայեխով ի վերայ Կարմիր ծովուն կու գնայ, Լ աւուր ճանապարհ է մինչև ի Սովաքի (Յ. Թուրքունջ., 301): Յայսմի ամի հարիւր եւ քառասուն զայեխ ըռուս եկն ի վերայ Տրապիզոնայ (Ժամ. Պող., 279):*

ՂԱՅՐԷԹ (արաբ. qayrat), գ. Զամֆ, շանադրութիւն, աշխատանք: *Մէք տեսաք զնորա զայրէթն եւ զզահմաթն հրամանուցդ եւ մեզ համար (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 316): Զինչ որ քումդ մեծութեանն կու վայելէ, զայն դու գիտես եւ քո զայրէթն (Դիւ. Ս. Յակ., 1934, 124):*

ՂԱՆԱԼ, չբ. Ծովանալ: *Ղանալ - ծուլանալ, յանգել, ջերանիլ, խոհարանալ, անկուածիլ (ՄՄ 2281, 125ա):*

ՂԱՆՏԱԿ, գ. Խանդակ՝ խրամ, փոս: *Մօսքովն զանտակի փորել էին, ամբողջնի շինել եւ առ լերամբ բանակ բանակ նստել: Դիզել էին բլուրնի իբրեւ զանտակ (Սիմ. Լեհ., 372):*

ՂԱՊԱՐ (արաբ. ghibar), գ. Փոշի կամ ցան: *Նշանն այն է, որ համակ ի քուն լինին յիմէ զապար չունենա (Բունիաթ, 70):*

ՂԱՏԱՂԱՅ, գ. Մումետիկ (ծան. հրատ.): *Հրամայէ պնդապահն առնել ի ճանապարհին, այսինքն՝ զատաղայ (Զաք. Ա, 37):*

ՂԱՏԻՄ (պրսկ. qadim), ա. Հին, նախկին: *ԶԴարքն զատիմի կայր եւ Պարսից խլած եւ զեպիսկոպոսի գեղն, որ հաստատ կայր նախնեաց մերոց (Սանահն., 113):*

ՂԱՏՐԱ ՂԱՏՐԱ (արաբ. katra katra), ա. մկ. Կաթիլ-կաթիլ: *Դոզն կաթ կաթ գայ, զատրա զատրա պավլ, երկուքին դեղն այլ մէկ է (Բունիաթ, 103):*

ՂԱՐԱՆԱՆԻՍ (թուրք. kara yanik, բոց. «սև թախիծ»), գ. (բժշկ.) Հոգեկան խանգարում: *Սարսամն, որ ի տաքէ լինի այն, որ զարաեանիս կասեն (Բունիաթ, 60):*

ՂԵԿԱՆՄԱՆ, ա. Ղեկի նման: *Ղեկանման միշտ ուղղելով, ճարտարանման հիմնարկելով, Մայրանման ողորմելով (Առ էջմ., 194):*

ՂՈՒԼ ԳՐՎԵԼ (թուրք. kul «սառուկ, ծառայ»), հոդ. Ծառայութեան մտնել, հպատակութիւն յայտնել: Մեծ իմփռադրիցին զուկ ենք գրվել (եզով, 437):

ՂՈՒՄԱՇԱԳՈՐԾ, գ. Տարազագործ - զումաշագործ (ՄՄ 1127, 154բ):

ՂՈՒՇԽԱՆԱ, գ. Թռչնաբան, հաւանոց: Ելանք անտի, գնացինք ի զուշխանան. տեսանք անհուն թռչունք՝ ազգ և ազգ կերպ թռչունք (Շահմ. յիշ., 317):

ՂՐԸՄՅԻ, գ. Ղրիմեցի, Ղրիմի բնակիչ (հայ): Առաջնորդութեան տէր Խաչատուր վարդապետի եւ տէր Թորոս հայրապետի եւ խորմցի տէր Մովսէսի արհնութեան արժանացաք աջով նոցին (ՄԺ I, 212): Հաւատացեալք ժողովեցան՝ զորմցիք, գեղացիք, այլք եւ կանայք, վանուց դուռն հասին, դուռն փակեցին, ներս մտին (ՄԺ I, 224):

-Ճ-

ՃԱՀԱԿԻՑ, ա. գ. Ճահ՝ կարգ, կարգակից, կրօնակից: Ով ճահակիցք իմ ճոխագոյն, ճառեցէք ինձ / Ուր է ճշմարիտ որթն (Ներք. Սրապ., 21):

ՃԱՃԱՆԱԶԱԶԵԻ, ա. Ճանանչի՝ նաւագայթի ձեւ ունեցող: Դամբարանն է ճաճանչաձեւ մարմարոնեայ փորուածքով և մանրաշար բազմագոյն քարամբք զարդարեալ (Պատմ. երուս., 1931, 275):

ՃԱՄԱԿԱԼԵԼ (պարսկ. jam «ապակի» բառից), նր. Ապակեպատել (յուսամուտները): Մահդասի է-վազն... փանջարէքն ամէն ճամակալէց (Ակոռ., 205):

ՃԱՆԱՊԱՐՀԱԳԻՐ, գ. Քարտեզ: Գրի-գոր արքեպիսկոպոսն երթայ յերուսաղէմ... որպէս ցուցանէ երուսաղէմայ գօմիսարին ճանապարհագիրն (Ստ. Ռօշքայ, 165): Նիկողայոս արքեպիսկոպոսն Լէոպոլսի հայոց առեալ ի Վլատիսլաւէ թագաւո-

րէն Լեհաց զճանապարհագիր, գայ ի Հոռոմ (Ստ. Ռօշքայ, 175):

ՃԱՆԱԶՈՒԹԻՒՆ, գ. Ճանաչութիւն՝ ծանօթութիւն: Մեզ գրեք էին, թէ քո մեծութենէդ անիք մին ճանաչութիւն (եզով, 162):

ՃԱՇԱԿԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Ճաշակ ձեւատրելը: Ամենայնից բաղձանաց լցուցիչ ունելով զճաշակարարութիւն (Յ. Կոյոտ, 311):

ՃԱՊԱՂԳԵԼ, նր. Ճապաղել՝ տառածել, սփռել (-գ- յաւելանչիւնով): ԶԱրտաշէսէ, զհարսանեաց նորին, զճապաղգելոյն դահեկանս արքային ի դուռն տաճարին (Ստ. Ռօշքայ, 15):

ՃԱՎԶԻ ՊԱԽԱՅ (արաբ. djawz-i buwa), գ. (բւր.) Մշկընկույզի պտուղը, Myristica officinalis: Առ խասմիան, որ է կղբու ձու... ճավզի պաւայ Ա տրամ (Բունիաթ, 85):

ՃԱՐՈՎԻ, ա. Ճարուող, ձեռքբերովի՝ ի տարբերութիւն գնուող բաների:

իմ ստացելոցս՝ թէ ճարովի իցէ եւ կամ գնովի... տասանորդն լիցի կաթողիկոսին (Կտակ Յակ., 329):

ՃԱՐՏԱՐԱՄԱԿ, ա. Ճարտարախօս: *Ճարտարմակ* - ճարտար կամ յոխորտախօս (ՄՄ 2019, 173բ):

ՃԱՒԱՀԻՐԵՂԷՆ, գ. Գոհարեղէն, թանկագին փաւեր: *Տեսաք գեղեցիկ շինուածք՝ ոսկեղէն ճաւահիրեղէն* (Շահմ. յիշ., 315):

ՃԵԶՈՒԻԹ, գ. Յիսուսեան միաբանութեան անդամ, տե՛ս **ԵԶՎԱՅԻԴ**: Յորժամ որ կամէին *ճեզուիթ* պատրիքն գնալ առ տնեցիս Շերմանցւոց առ ի հովուել նոցա (Ե. Մուշ., 126):

ՃԵԼԱԼՈՒԹԻՒՆ (թուրք. jclali «խոտվարար, ապստամբ» բառից), գ. Խոտվութիւն, աւազակութիւն: Շատ անօրէնութիւն եւ չարիք եւ *ճելալութիւն* արել էր, պէկէրպէկիք սպաննել էր (ՄԺ I, 226):

ՃԵՄԲԱՐ, ա. Բարակ: Բէ ճեմբար նոյն նշ.: *Ճեմբար* - բարակ (ՄՄ 1127, 145ա):

ՃԵՊԱՄԵՐԹ, ա. Յանախակի: *Ճեպամերթ* - յաճախապէս, բազմիցս, լատ. ֆոէգուէնթէր (Վ. Յուն., 48):

ՃԵՐՄԱԿ ԶՈՒՐ, հրդ. Օղի: *Ճերմակ ջուր* փոքրիկ գաւաթով [ետ] (Զուար, 1867, 132):

ՃԵՆԵՐԱԼ (լատ. generalis «ընդհանուր, գլխաւոր»), գ. Գեներալ, տե՛ս նաեւ **ԵՆԵՐԱԼ**, **ՃՆԴՐԱԼ**: *Մէկ քանի ճէնէրալ ինկաւ, մէկն ճէնէրալ Հայեզլերն է, այլոց անուն չեմ գիտեր* (ՄԺ II, 404):

ՃԷՆԹՈՒՄ,

ՃԷՆԹՈՒԼՈՒՄ, տե՛ս **ԶԷՆԹՈՒԼՈՒՄ**:

Հանգուցեալ էր առ Քրիստոս պայծառագոյն եւ ճէնթլում վէնէցիոյ քաղաքիս (Հայ-Վենետ, 482): Այս ճէնթլումիս կտակին կայ գրեալ, ի Բուրկուրաթիա տի Զիթրան ի մէջ նոցա տէֆթէրի (Հայ-Վենետ, 483):

ՃԷՏՎԷԼ, գ. Աղիւսակ: Այս գիրքս ամենայն տումարական արուեստից եւ աստեղաբաշխական *ճէտվէլից* եւ մեկնութեանց *Տէֆտէր է (Տէֆթ., 317): Հարցեալ եւ ժողովեալ անհամար մեկնութիւն եւ ճէտվէլ աղիւսակը (Տէֆթ., 318):*

ՃԻՊԱՅ (պարսկ. յիւ «գրպան»), գ. Փոստակ, խորը ընկած տարածք: Մէջ *ջուպպէ, ջուպպ* «արեւելեան տարագի երկար եւ լայն վերնագգեստ» (իմաստափոխ.): Մեր յօժար սրտիւ ծախեցինք ի վերայ Բարսեղ պարոնտէրին Զրանցի ջամփի տակի *ճիպէքն...* Զումանց *ճիպէքի* վերի կուռն (Սանահն., 227):

ՃԻՐԱՔԿԱԼ, գ. Աշտանակ - շամտան կամ *ճիրաքկալ* (ՄՄ 1127, 134բ):

ՃԻՒՂԱՀԱՇՈՒԹԻՒՆ, գ. Տոհմի նիւղաւորութիւն, տոհմաձառ: Բնաւ մի՛ մխեսցին ի գործ եկեղեցականի, որ վերաբերի գաւառին եպիսկոպոսի՝ թէ՛ աստիճանի, թէ՛ *ճիւղահաշութեան* սակս գէեզական ախտին (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 155):

ՃԼԱՄԱՀ, ա. (վրաց. glerki նլեք, նլեր՝ «թոփախտ»), գ. Կիսամեռ (ըստ Մ.Բրոսսեի): Երեքին արեւոյաքն որք այնքան տանջեցան...

ՃԼԱՄԱՀ կենօք կային եւ ըղձային մահու (Դարիժ., 387):

ՃԿՆԱԾ, ա. ձգնած: Մարիամ Մակ-դաղենացուն **ճկնած** մաղարան հոս է (ՄԺ II, 406):

ՃՆԴԻՐԱ, գ. Գններալ, տե՛ս ՃԷՆԷԻՐԱ: Մեծի իշխանաց իշխան Ափանաս Միխայէլիջ **ճնդրալիդ** Դարբանտու (եզով, 432):

ՃՇՄԱՐՏԱՅՈՅՁ, ա. ճշմարտութիւն յուզող՝ տարածող: Յորմէ ժամանեացի գիր սիրոյ եւ օրհնութեան... **ճշմարտայոյզ** վարդապետացդ, արեւելականացդ եւ արեւմտականացդ (Դալ. Կենս., 339):

ՃՇՄԱՐՏԱՍՈՒՍՈՒՅԻՁ, ա. գ. ճշմարիտ ուսուցիչ: Տէր Միսիթար **ճշմարտաուսուցիչ** աստուածաբանութեան վարդապետ (Դիւան Միսիթ., 6):

ՃՈՒԵԼ, նր. ձոխացնել, զարգաց

նել: ՄՀԲ ճոխել «փետել» (համանուն): Ջանայր զուտումն **ճոխել** ազգիս նախնի սրբոց յար հանգէտ (Թորգ. Տապան., 176):

ՃՈՒԽԻՄԱՍՏ, ա. ձոխ իմաստ ունեցող: Մեծ վարդապետս՝ դեռ մանկութեան սուրբ հաւատովն բնատրեալ **ճոխիմաստ** (Թորգ. Տապան., 176):

ՃՈՂԱՃԵՄ, ա. Շուայտ: ԱԲ ճոխաճեմ «շատ»: **Ճողաճեմ** - ցոփաքայլ (ՄՄ 2019, 173բ):

ՃՈՂՈՒ, նր. Սափրել: ԱԲ ճողել «մազերը փաշել՝ փետել», ն. Բիւզ. ճողիմ «խուզել, կտրել»: Մշոյ Դարապանտայ խանն հրովարտակ եհանն ի վերայ քրիստոնէից՝ ի վերայ աջ թեկն կարել սև կարկտան և **ճողուլ** զմորունն (Դիւան ժ, 60):

-Մ-

ՄԱԳԻԱԴ, գ. Մագաղաթ (ըստ Ստ. Ռօջֆայի): Եւ **մագաղն** հատուածեւ, որ ցուցաւ գրեալ ի սկզբանէն կարգս ոսկեղէն գրով (Ստ. Ռօջֆայ, 62):

ՄԱԹԻԱ (արաբ. madda «նիւթ»), գ. Ըստ բնագրի՝ նիւթարտադրութիւն: Այսոնց երկուքին այլ սարսամին և պաղ սարսամին **մաթիէն** է (Բունիաթ, 63):

ՄԱԱՔ (արաբ. melek), գ. Հրեշտակ: **Մալաք** Մահմատ փաշայ անուն, որ մալայիք հրեշտակ թարգ-

մանի, ըստ իւրեանց բառին, բայց եւ կարծեմ թէ ի հրեշտակաց սատանայի էր (ՄԺ II, 395):

ՄԱՀՏԵՍԱՅՈՒ, գ. Մահտեսի՝ Երուսաղէմի ուխտի գնացած: Հեզահոգի **մահտեսացու** խօճայ Յակոբ (Յ. Կոլոտ, 236):

ՄԱՂԿԱՏԱ, չր. Մղկտալ: ԱԲ և ՄՀԲ **մաղկատումն** «մղկտալը», ն. Բիւզ. **մաղկատանք** նոյն նշ.: Ռմանց թեւքն խախտեալք էին ի տեղուջէ իւրեանց, եւ այլք այլ կեր-

պիւ մաղկատային (Գալ. Կենս., 246):

ՄԱՂՁԱԹԱՓ, ա. Մաղծը՝ թոյնը թափող՝ բուժող: Ընկել *զմաղձաթափ* օշարակա եւ զայլ դարմանա առնել (Յ. Կոլոտ, 84):

ՄԱՃԱՌ,

ՄԱՃԱՐ (արաբ. պարսկ. majar), գ. Ադրբիւրներում այդպէս էին անուանում հունգարացիներին եւ Հունգարիան: ՄՀԲ մաճար նոյնն է: Դաղմատք... եւ սահմանակիցք Ալամանաց եւ Մաճառաց, Պողտանաց (Պատմ. Խոթ. 35): Յաւուրս այս Մահմետի յարեան Ֆռանկքն, որ Մաճարք կոչին, ի վերայ ծովու բազում նաւօք (ՄԺ II, 247): Ի սոյն ամսոյ եփրատօրն իւր որդին թագաւոր արաւ Մաճարու ի Փօժօն (ՄԺ II, 405):

ՄԱՃՐԻՆԱԿ, ա. գ. Մանարական՝ հունգարական, հունգարերէն: Թէ հայնակ ու թէ մաճրընակ եւ ոչ կրճգալնու վերայ մէկ միայն ռսգու կամ արծըթէ շինօրն եւ սրբզըլապէն դուս (Գովր., 45):

ՄԱՅՏԵՍԻ, գ. Մահուեսի: Այս է տապան ողորմած հօգի մեծ խաթունին՝ կողակցուն պարոն Յակովբին, մայտեսի Մինասին որդուն (Դձվ VII, 224):

ՄԱՅՐԱԳՈՒՄԱՐ, գ. Մայր գումար, դրամագլուխ: Արժէք կալուածոցն հարկ է, զի առաւելագոյն իցեն, քան զմայրագումարն եւ զշահն, եւ այն կրկնապատկաբար յերիս մասունսն (Ռեզուր., 288):

ՄԱՅՐ ԼՈՒՍՈՅ, հրդ. Այդպէս էին անուանուում Մայր Աթոռ Ս. Էջ-

միածինը եւ նուիրապետական այլ արքունէր: Յորմէ ժամանեացէ ողջոյն ի վերայ հոգեւորապէս սիրեցեալ զաւակիդ Մօրս Լուսոյ շքեղաշուք եւ ճոխափառ խօճայ Յակոբջանիդ (Դիւան Ն. Զուղայի, 47): Դարձեալ ծանի՛ր, լուսածնունդ զաւակ Մօրս Լուսոյ Սուրբ Էջմիածնի (Դիւան Ն. Զուղայի, 61): Յօժարեցան ի շինուան եւ ի նորոգումն Մօրն Լուսոյ քրիստոսադիր սուրբ Աթոռոյն Էջմիածնի (Դիւան Ժ, 47):

ՄԱՆԱՎՇԱ,

ՄԱՆԱԻՇԱ (պրսկ. banafsha բառի թուրերէնն ձեւն է), գ. (բսբ.) Մանուշակ: Ի տամարէն երակ առնի ցաւցած դիճէն եւ մանապշա շարապով զականջն լուան (Բունիաթ, 78): Մանաւշա, խաթմի, սուսամի... զամէնն ջրով եփէ, տաք տաք ի մէջն դիր (Բունիաթ, 74):

ՄԱՆԿԱԿԵՐՏ, գ. Մանուկ: ՀԲԲ մանկակերտ «աժ. երեխայի կերտած շինած» (Խմաստաւիոխ.): Մանկակերտ - պարմանի, մանկտիս, արբուն (ՄՄ 2281, 129բ):

ՄԱՆՉ ԺՈՂՈՎԵԼ,

ՄԱՆՉ ԺՈՂՈՎՕՂ, հրդ. Տղայ ժողովելը Օսմանեան կայսրութիւնում, տե՛ս նաև ՏՂԱՅ ԺՈՂՈՎԵԼ: Դարձեալ ի նոյն թուին սուլթան Սէլիմն արար զմանչ ժողովելն (Դաւրիժ, 474): Դարձեալ ի սոյն թուին մանչ ժողովողն ել (Դաւրիժ, 480): Ի սոյն թվին դարձեալ մանչ ժողովողն ել (Ժամ. Պող., 279):

ՄԱՆՐԱՇԱՐ, ա. Մանր շարուածով: Դամբարանն է մանրաշար բազմադոյն քարամբք զարդարեալ

(Պատմ. երուս., 1931, 275): Մանրաշար քարամբ յօրինեալ պատուի և մեծարի (Պատմ. երուս., 1932, 12):

ՄԱՆՐԱՐՈՒԵՍ, ա. Մանր՝ նոսր արուեստով շինուած: Երկաթի մարդիք որ զանկակ զարնեն, եւ ազգի ազգի մանրարվեստ սահաթնի, որ տեսողացն է սքանչելի (Սիմ. Լեհ., 159):

ՄԱՇԱԿ, գ. Աշխատատուր, մշակ: Գիր տվինք Սանահնու Բարսեղ եւ պիսկոպոսին, որ տուն Դ ուր մաշակ գնաք թէ բոկանայ կայ, թէ բունիաթ տուն Ե Կոնայ սար ի վէց շափ քաղցու (Սանահն., 158):

ՄԱՌԱՆԱՏՈՒՆ, գ. Մառան, ամբարանոց: Զոր ինչ ի մառանատունն եւ ի մուծպաղն... գրով յանձնեցի նոր առաջնորդ որդեկին իմոյ (Յիշ. Ուլն., 294):

ՄԱՄԵՒՉ, գ. Ժամանակի միատուր: Ժամ - մանրամաս, մասնիչ (ՄՄ 2019, 163բ):

ՄԱՍՈՒԿ, գ. Մասուկ, որ է թթու կաթն (ՄՄ 6275, 212բ):

ՄԱՏԱՄԱՅ (ֆրանս. madame), գ. Տիկին: Հաճեսցի մխիթարել զմանկունին, զորս համընկերակցութեամբ տիկին մատամային Պակավուլթ ետ բերել (Դիւան Մխիթ., 65):

ՄԱՏ ԳԻՐ, հրդ. Մատով գիր՝ ստորագրութիւն: Մատ մի գիր ետու մօջրովս (Պօղ. նամ., 91): Ահա այս Բ տարի է, որ զքո մէկ մատն գիրն տեսած չեմ (Եղով, 435): Բուռն եւ սաստիկ հրաման ունին Օսմանցիքս, որ մէկ մատ գիր ուղարկեն ուր են կամի (Յ. Կարն., 26): Միթէ՞ Մեսրոպ վարդապետի մատ մի

գիրն քան զմեր հրամանն այլ բարձր այ (Դիւան Ն. Զուլպայի, 87):

ՄԱՏ ԳՆԵԼ / ԿՈՒՆԵԼ, հրդ. Ստորագրել, արձանագրել: Ես՝ Զլաւի որդի Պիլիպոսս մատս գրի, ինձ դապուլ է (Կալվաժագր., 79): Ես՝ Գրիգորս մոհրն չունի, մատս գրի և ինձ դապուլ է (Կալվաժագր., 146): Մովսէսի կողակից Մարիամս վասիի գողով իմ կողմանէս և իմ եթիմ Դևորքիս կողմանէ մատս կոխեցի (Կալվաժագր., 152):

ՄԱՏՆԱՐԳ (հայ. մատն+արկ), գ. Խաղողի նորատունկ այգի, նոր: ՄՀԲ մատնարկ նոյն նշ.: Մեք մեր կամաւ և յաւժար սրտիւ... մատնարգի Քարազլխի հողն իր Դ սամթով ծախեցինք ի վերայ Սարգիս պարոնտէրին (Սանահն., 141):

ՄԱՐԳԱՄԷՋ, գ. Մարգերի մէջ (առու): ՀԲԲ մարգամիջի «խնձորի մի տեսակ, մամու ու քաղցր» (համանուն): է ձորակն, յորում է առու մարգամէջ (Կամենից, 158):

ՄԱՐԳԱՇԱՀՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Մարդ շահելը՝ սիրտը գրաւելը, սիրաշահութիւն: ԱԲ մարդաշահ «մարդ շահող»: Արի եւ քաջ լե՛ր յիշխանութեան եւ ի մարդաշահութեան (Զաք. Ա, 6):

ՄԱՐԳԱՎԱՌՈՒԹԻՒՆ, գ. Մարդավարութիւն, քաղաքավարութիւն: ՈՒնին եւ մարդավարութիւն (գրչ. մարդավառութիւն) եւ են մեծ վաճառականք (Սիմ. Լեհ., 320):

ՄԱՐԳԻՍ, գ. Լաջուարդի նմանող քաղ: Մարգիս ինքն քար է, և գունն ի լաճովարդի գունն կու նմանի և հոտն ի գինու հոտ կու նմանի (ՄՄ 6275, 213ա):

ՄԱՐԶՊԻԿ, գ. փղֆշ. մարզպան-ի, փոֆր մարզպան: *Ջկնի Վարդայ Վահրամ մարզպիկն մարտիրոսացաւ (Ստ. Թօշքայ, 70):*

ՄԱՐՄԱՀԻՃ, գ. (կենդ.) *Մարմահիճ, որ է օձաձուկն (ՄՄ 6275, 213ա):*

ՄԱՐՄԱԶԵԼ, նբ. *Մարմաշել - ախոր-ժել (ՄՄ 1528, 2ա):*

ՄԱՐՄԱՌԱԿԱԿԱԾ, ա. Մարմարա-պատ: *Տան դուս տեղն ամէն մար-մառակալած և վերէն խիստ հիա-նալի մեծ եկեղեցի է շինած (Նըշ-խարք, 21):*

ՄԱՐՄՆԱՏՈՅԺ, ա. Մարմնին տոյժ՝ վնաս պատճառող, վնասաբեր: *Բառնամ ի ձէնջ զայն ամենայն խռովութիւնս եւ գոգեվնաս եւ զմարմնատոյժ տարածայնութիւնսն (Գալ. Կենս., 339):*

ՄԱՐՈՒՆԻ, գ. Մարիոնիտ, քրիստո-նէական յարանուանութիւն: *Կայր շորս եկեղեցի հուպ միմիանց մերձ Դարպասին՝ մէկ բակ, մէկ մարունի, մէկ հոռմի, երկու հայի (Սիմ. Լեհ., 318):*

ՄԱՐՔԻՋ (ֆրանս. marquis), գ. Ագ-նուական տիտղոս Եւրոպայի մի քանի երկրներում, **մարկիզ**: Թա-գաւորն սեղանի վերին դիհն կու նստի, Դ կողմն սեղանին որչափ մեծամեծք կան՝ վէզիր, փիրիյօլ, **մարքիզ** (Շահմ. յիշ., 317):

ՄԱՐԿԱՆԱԼ, շբ. Թշուառանալ: *Մարկանալ - թշուառանալ, տառա-պել, խոհարանալ, անկաժանալ (ՄՄ 2281, 127բ):*

ՄԱՔՍԱՐԱՆ, գ. Մաֆսառուն: *Ի վէ-նէտիկու եկեալ գրեանց անտուկսն ներ մաքսարանի բանիցին (Ճեմճ.,*

277): Չեւ եւս էր գնացեալ առ մաք-սարանն (Ճեմճ., 277):

ՄԱՔՐԱՋԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Սրբազնու-թիւն, սրբակենցաղութիւն: *Ստի-պեցայ այս առաջադրութիւն՝ առ ի անմեղադրելի պահել զպատին մաքրազանութեանդ (Դիւան Մը-խիթ., 132):*

ՄԱՔՐԱՏԵՍ, ա. Մաֆրասէր: Աթ մաքրատեսակ նոյն նշ.: *Լուսատես, հրաշատես, մաքրատես (գրչ. մաք-րատեսակ) ի մի / Առ իս ցուցանե-լով ի սէր բորբոքէ (ՈԻՄՀԲ II, 183):*

ՄԱՔՐՈՑ, գ. Մաֆրոյ՝ մաֆրագոր-ծող միջոց: *Խոստովանիմ զպար-տութիւն, որ սպառեալ գտաւ ի բե-րանս դասուն լքելոյ, քանզի մաք-րոցն է այս նիւթ պսակաց և պատ-ժապարտիցն (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):*

ՄԱՔՐՈՒՀԻ, ա. գ. Մաֆրասէր, մաֆ-րակենցաղ կիւն: *Ջըքնաղ մաքրու-հի ձկնորսք անդ զեռմամբ ընթա-ցեալ փութման (Քէօմ., 24):*

ՄԵԾԱԽԻՋ, ա. Մեծ իղձ ունեցող: *Մե-ծախիճ կարօտիւ եւ ջանիւ եւ բազում գանձս ծախելով նորոգեաց զեղեց-կաշէն, ի հիմանց մինչեւ ցգազաթ գմբէթին (Դաւրիժ., 267):*

ՄԵԾԱԽԻՐ, ա. Մեծ, նշանատու: *Եկին առ Բաթու, հայր Սարգախին, մե-ծախիւր եւ մօտ ազգական զանին (ՄԺ II, 346):*

ՄԵԾԱՄՕՐՈՒՄ, ա. Մեծ մօրոմով: *Ահա երեւեցաւ ոմն մեծամօրոս ի լեռնակողմէն (Դիւան Մխիթ., 35):*

ՄԵԾԱՊԱՐ, ա. Խոշոր, զանգուածել: *Մեծապար ճամին ի կողմն, գոր շինեաց Վալիտէ բուլթան (Քէօմ., 32):*

ՄԵԾԱՎԱՐՁ, ա. Մեծ վարձ՝ ծախս պահանջող: *Ջկատարումն մեծավարձ իրակութեանս մերոյ առաջագրեցելոյ ի քեզ արկանեմք առ ի հոգալ կարեկցաբար (Ղուկ. նամ., 125):*

ՄԵԾԱՏԱԺԱՆ, ա. Տառապալից, տաժանակիր: *Յոյժ մեծատաժան գիշեր եղեւ այն ինձ (Կամենից, 148):*

ՄԵԾԱՐԱՆԱԼ, նր. Մեծաբեղ, մեծաբանի արժանացնել: *Ո՛վ տէր մեր վարդապետ իմ, ողջունիւ զքեզ մեծարանան (Քէօմ., 4):*

ՄԵԾԱՐԱՐՔ, գ. Իշխաններ, մեծատուններ: *ՀԲԲ ունի մեծարար «մեծագործ»:* *Օլախի մեծարարքն ստեցին զիւրեանց երդումն (Կամենից, 20):* *Գլխատեցին զայդ պիղծ զՏոմշա ընդ նմա եւ զիւր մեծարարքն (Կամենից, 35):* *Յետոյ եկին մեծարարքն իւր եւ եպիսկոպոսն իւրեանց (Կամենից, 42):*

ՄԵԾԵՐԵՍ, ա. Մեծ՝ լայն երես ունեցող: *Յերկիրն Դիադինու աշօք մերօք տեսեալ աղլիկ մի վեցամեայ, իբր զկատարեալ երիտասարդ պիղով եւ մորուսով, մեծերես եւ լայնասիրտ (ՄԺ I, 285):*

ՄԵԾԻՐԱՊԷՍ, ա. մկ. Մեծ չափով, խիստ: *Մեծիրապէս - կարի, յոյժ, սաստիկ, լատ. մակնօփէրէ (Վ. Յուն., 51):*

ՄԵԾ ՄԱՄ, հրդ. Տառ: *Այս տներս, որ վերստին շինեցի, թէպէտ փոքր, ապայ գիտեմք թէ գրոց, թէ բրոց,*

թէ մեծ մամիս, որ էր Բանաւշայ, հարցանելով իմացայ (Չ. Ագուլ., 91): *Յիշատակ... մեծ մամուն Կիւլչիշկին (Աղան., 31):*

ՄԵԾ ՊԱՊ, հրդ. Պապ: *Յիշատակ է մեծ պապուն Կարապետի (Աղան. Միաբանք, 31):* *Յիշեցէք... եւ զմեծ պապուն Տէր Աստուածատուրին եւ կողակցին Խոնդին (Աղան. Միաբանք, 455):*

ՄԵՂԱՔԱՆՈՒԹԻՒՆՔ, գ. Վհուկ - որովայնակոչ, մեղաբաւութիւնք (*ՄՄ 2019, 169ա*):

ՄԵՂՈՒԱԿ, գ. Մեղու (փղէշ.): *Ջո՞րս արդեօք հաւաքեցից ծաղիկս մեղուակս մեղուաշէն (Յ. Կոլոտ, 313):*

ՄԵՂՈՒԱՇէՆ, ա. Մեղուի շինած: *Ջո՞րս արդեօք հաւաքեցից ծաղիկս մեղուակս մեղուաշէն (Յ. Կոլոտ, 313):*

ՄԵՂՍԱՄԱԿԱՐԹԵԱԼ, ա. Մեղփերով լեցում, մեղսագործ: *Ա՛բ մեղսամակարդ «մեղփով քաթախուած»:* *Ես՝ ամենանուստ մոլորամիտ եւ շարայուշ եւ բոլորովիմբ մեղսամակարթեալ անձին Սիմէօն խաբեբայի եւ ոչ աբեղայի (Հնատիպ, 14):*

ՄԵՂՍԱՏԷՐ, ա. Մեղաց տէ՛ր՝ մեղապարտ: *Մեք մեղսատէր եղաք, մինչ ըմբռնեցիք զոմանս եւ բերիք մեզ (Դիւան Միսիթ., 63):*

ՄԵՆԷԿԱԿ, ա. մկ. Միայնակ, առանձնացած: *Հարիկ, քանի՞ կենաս մենէկակ ի մէջ օձին (ՈՒՄՀԲ, 84):* *Կաղօթէ ինք մենէկակ ի մէջ յօձին (ՈՒՄՀԲ, 86):*

ՄԵՌՈՆԱՇՈՒՇ, գ. Մեռոնը պահելու աման՝ շիշ: *ՀԲԲ մեռոնաշիշ «մեռոնի շիշ»:* *Մուսէլէնց Մարտիրոսն*

եբեր Ա արծաթէ մեռոնաշուշ, Ա պղընծէ բուրվառ (Ակոռ., 211):

ՄԵՐԱՆԱՆՆԵԱՆ, ա. Մեր նախնիներին պատկանող: Տէր Յակոբ կաթողիկոսդ ի գահն հայրապետական և յաթոռն մերանախնեան (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):

ՄԵՐԵԼՈՒԹԻՒՆ, գ. Մահ, վախճան: Վճարի ի կենացս և հրաշալի նշան տեսեալ ի մերելութեան զօրապետին տաճկաց (Ստ. Ռօշթայ, 82):

ՄԵՐԻ,

ՄԷՐԻ, գ. ա. Մշակած, արդիւնատու հող (ծան. հրատ.): ՄՀԲ և ՀԲԲ մէրի «անտառ» (իմաստափոխ.): Ինչ որ Դոլիկի տղէն ծիլ ունենայ՝ թէ՛ մերի, թէ՛ խմահատի տեղ, վանքին ըլի (Սանահն., 175): Մեր գեղի գլխի խմհատն տվինք, կէսն բաց, կէսն՝ մէրի (Սանահն., 152):

ՄԵՐՁԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ, գ. Մօտիկութիւն, մօտ լինելը: Հրաժարեալ էր ի զինուորութեան անուանէն եւ ի նորին յարգեանցն եւ ի մերձակալութենէ ալլազգեացն (Դարբիժ., 326):

ՄԵՔ ՔԱՆԻ, դ. Մի քանի: ՄՀԲ մէկ քանի նոյն նշ.: Ի վրա աշացն դիր մեք քանի հեղ՝ շատ օգտէ պալղամէ եղածին (Բունիաթ, 77):

ՄՁՄՁՈՒԿ, ա. Բարակ մազանման թելեր ունեցող, մազմզուկ: Զկեղեւն ծեծեն, զի մզմզուկ է, եւ անտի պարան օլօրեն՝ բարակ եւ հաստ (Սիմ. Լեհ., 233):

ՄԷԿ ԲԵՐԱՆ, մկ. Մեկ անգամ, նաև՝ միաբերան, միասին, տե՛ս նաև ՄԻՆ ԲԵՐԱՆ: Որ կարդաք, մէկ բերան ողորմի ասէք (ԴՀՎ V, 241):

ՄԷԿՆ Ի ՄԷԿԷՆ, մկ. Մէկ առ մէկ: Այսոքիկ են թագաւորք Օսմանցւոց... եւ այս է նոցա զարմն մէկն ի մէկէն մինչեւ ցայսօր ժամանակիս (Դարբիժ., 431):

ՄԷԿՆ ԼԷ, դ. Մէկն է: Ա սահրատն Հին Լաւորն այ, մին՝ Շէկ բերթն այ, մէկն՝ Լաճվարդն այ, մէկն՝ Ճալէ այ, մէկն լէ՝ Ճենայ (Սանահն., 85):

ՄԷԿ ՈՒ ԿԻՍԿԱՆ, մկ. Մէկ ու կես չափով: ՄՀԲ մէկ ու կէս «մէկի և նրա կեսի չափով»: Մանաւշայ խաթմի մէկ ու կիսկան բաժին ծեծեն ի վրան եախու անեն (Բունիաթ, 87):

ՄԷԿ ՔԱՆ ԶՄԷԿ, մկ. Մէկը մէկից (շատ): Բերդս այս պարսպաւոր է, եւ մէկ քան զմէկ բարձր աշտարակ (Յ. Կարն., 30):

ՄԷԿ ՔԻՉ, մկ. Մի քիչ: Եւ մեք մէկ քիչ յորդորեցաք զնոսա և մխիթարեցաք որչափ որ մեր կարն էր (Զուար, 1867, 130):

ՄԷՀՄՈՒՆ, գ. Կապիկ: ՄՀԲ մայմուն նոյն նշ.: Շատ կերպ գազան [կայ], և է մայրի, առաւել ֆիլ, առիւծ, քէրկէրտան, մէհմուն (Յ. Թուրթունջ., 302): Այս 12 աւուր ճանապարհիս շատ կերպ գազան կայ, ևս առաւել ֆիլ, քարքեարդան, մէհմուն, առիւծ (Յ. Թուրթունջ., 307):

ՄԷՐԵՆԻՔ, գ. Ամուսնացող աղջկան որպէս օժիտ տրուող ինչք՝ տուն, այգի, վարեղանող և այլն: ՄՀԲ մայրենիք «մօրից ստացած ժառանգութիւն»: Ես՝ Խոռոտմի դուտոր Յեղիսէս, իմ մէրենիք դարի արտի կէսն իմ մօր հոգոյն վախուպ

տվի Սուրբ Նախավկային (Կալվաժ., 65):

ՄԷՐՄԷՐ, գ. Մարմար: Ի շար պատուար պարիսպս՝ սրբատաշ մէրմէր գուլէն այն (Քէօմ., 6):

ՄԸԳԱՄ, գ. Մեղեղի, եղանակ: Այս յատուկ իւմ-ըլ մըսուգուն զարուեստն և զմըգամքն գրեմք, որ է սազն և զգոյնքն սազերաց՝ զթէմպուրն, սէնթուրն և զմուզնին գրեցաք (Տէֆթ., 376): Են գտողք ձայնիցս և մըգամացս յառաջ՝ քաղդէացիք (Տէֆթ., 376):

ՄԹՆԱԳԻՇԵՐ, գ. ա. Մութ գիշեր, անթափանց մութ: Ժամանեաց գիշերն ի վերայ, սկսաւ անծրեւ թորիլ եւ լինել սաստիկ մթնադիշեր (Դաւրիժ., 224):

ՄԺԵՌ, գ. ա. Մժեռ - մռայլ և մռախուղ* (ՄՄ 1528, 2ա):

ՄԻԱԲՆԱԳԱՒԱՆ, ա. Հաւատակից, միաբնակութեամբ դաւանակից: Ժամանեցի թուղթ սիրոյ լուսաւորչակրօն եւ միաբնադաւան հաւատացելոցդ ի Քրիստոս (Ագուլ. կոնդ., 104):

ՄԻԱԶՈՒՆ, ա. Միաբան, համերաշխ: Եւ բաժանելոց են զմիազուն ազգս մեր յիրերաց և պատառելոց են զմեր հօտս Քրիստոսի ի մասունս բազում (Դիւան Ն. Զուղ., 110): Խնայիցէք ի Սուրբ Աթոռս և ի միազուն ազգս մեր (Դիւան Ն. Զուղ., 110):

ՄԻԱՀԵՂՈՒՆ, մկ. ա. Միատեղ, միանուագ: Աբ միահաղոյն «մէկ անգամ»: Միւս պատկերքն նոյն ձայնով միահեղուն ձայնակցին ընդ Գաբրիէլի (Զուար, 1867, 206):

ՄԻԱՀՐԱՄԱՆ, ա. Մէկ հրամանով:

Շնորհաւք ամենասուրբ Երրորդութեանն... և միահրաման հաստողին էիցս համայնից (Սանահն., 88):

ՄԻԱՆԴՐ, գ. Նշանող, մըցանող:

Միանգր - կոչի ձողածե նիշն, զոր կառուցանեն նասպարիսում, վասն խաղուց ընթացականաց, լատ. մէթա (Վ. Յուն., 52):

ՄԻԱՌՈՐԱԿ, գ. Ռեալիսային անուշահոտ խեժ: Միաւորակ, որ է շոր գուկին (ՄՄ 6275, 213բ):

ՄԻԱՓՈՒՆՋ, ա. Մէկ փունջով: Գարնանային ի հովիտս լերանց շրջելով՝ զգեղեցիկս ժողովէ եւ միափունջ կապեցէ (Զեռ. յիշ. Ժէ, 407): -

ՄԻԹՐՈՒՆԲՈՒԿ (յուն. metropolites), գ. Մետրոպոլիտ, արքեպիսկոպոս, թեմի առաջնորդ: Աբ ունի մետրապոլիտ, ՄՀԲ մետրապոլիտ նոյն նշ.: Ներս եւ դուրս ազինք իւնանեան... եւ միթրուբուդքն ընդ նմայն (Քէօմ., 39):

ՄԻ(Ն)ԱԼԹՈՒՆ (թուրք. binaltun), գ. Հազար ոսկի: Ով որ յետ ու յառաջ տայ՝ ԳձԺԸ յարպետած նզոված ըլի, իր հէգիմին ԺԲ միալթուն (գրչ. մինալթուն) ջառիմայ տայ (Սանահն., 159):

ՄԻՆ ԲԵՐԱՆ, մկ. տե՛ս ՄԷԿ ԲԵՐԱՆ: Օվ հանդիպող գերեզմանի, մին բերան հարմեղ ասի (ԴՀՎ II, 65):

ՄԻՆ ԴԱՌՆԱԼ, հրդ. Միատրուել, միանալ: Ասլան փաշէն, որ էր Ախլցխու փաշէն, յետ Շահնազար խանին յետ մին այ դառած (Զ. Ագուլ., 152):

ՄԻՆԵՐ, տե՛ս ՄՈՆՄԻՆԵՐ:

ՄԻՆԹԱՅԻ, գ. Վալախ. Վալախիայի լեռնային մասը կոչում էր

Մունտենա (Լեոնաստան), այս անունից էլ առաջ է եկել հայկական աղբիւրների Մունտանի, Մինտանի անուանումը (ծան. հրատ.): Հանդերձեցին ամենայն զօրավարքն եւ զօրագլուխքն զբովանդակ հեծեալքն եւ զհետեւակազօրս՝ որպէս զՏաճիկս, նոյնպէս ըզՊողտանիցս, զՄինթաքիս (Պատմ. Խոթ., 62):

ՄԻՆ ՓՈՔԻ, մկ. Մի փոքր, մի փչ: Մին փոքր լեզուն լեթատ է, և անունն այս մետրապօլիտին Իգնատիոս կու անուանի (Զուար, 1867, 132):

ՄԻՆՔ, դ. Մենք: Մինք մնացինք շուարած և գլուխ ի կոր դառանք (եզով, 337):

ՄԻՇՏԱՅԱԿԷՏ, ա. Մշտապէս, յալիտեամ: Ամենազօրն Աստուած անթառամ պսակացն, միշտայաւտ խնդովեանն և ցնծովեանն արասցէ արժանի (Դիւան Ն. Զուղ., 49):

ՄԻՋԱԲԵՐ, ա. Միջնեկ: Զմեծամեծ համբարանոցս լիս ցորենովք եւ ամենայն բարութեամբք իբրեւ միջաբեր զաւակի թողի ի ժառանգութիւն սմա (Յիշ. Ուլն., 294):

ՄԻՋԱԳԵՏ, ա. մկ. Գետի մէջ, միջագետ լինել՝ ընկղմուել գետի մէջ: Հմմտ. ԱԲ Միջագետք «Նփրատի և Տիգրսի մէջ եղած» (համանուն): Ծնողքն մեծաւ աշխատութեամբ ի գետն անցուցանէին զտղայն և ի վերայ ալոցն դառնային միջագետ եղեալ (ՄԺ I, 183):

ՄԻՋԱՍԵԻ, ա. Սեւ մաշկ ունեցող: Ազգ մի կայ ապապտ անուն...

իւրեանք սաշու են, չալախ են, միջասե են (Տէֆթ., 461):

ՄԻՄԻՍՆԱՐ (ֆրանս. missionnaire), գ. Քարոզիչ, միսիոներ: Յոյր սակապարտաւոր է խորհրդակից լինել զայսմ ամենայնէ ընդ միսիոնար քահանայիցն (Ոհղուր., 265):

ՄԻՐԻԿ, ա. Միրիկ - հակադարձ, հակառակ (ՄՄ 2281, 135ա):

ՄԻՆՍԻՐ (ֆրանս. monsieur), գ. Պառն, մայր, տէս նաև ՄՈՒՄԻ: Եւ տեսաք զՄիւսոյ Թաքիէնն, որ ըզՍախսն փլոյց (Շահմ. յիշ., 318):

ՄԻՒՍ ՎԱՂՆ, հոդ. Վաղը չէ միւս օրը, յաջորդ օրումնից յետոյ: Զթաղելն ի վաղն ձգէին, եւ ի վաղուէն ի միւս վաղն՝ վասն բազում ծանձրութեանցն (Դարբիւծ., 460): Մնացին մինչեւ ի միւս վաղիւն եւ եկեալ բարձին զնոսա (Զաք. Բ, 23):

ՄԼԱԶՈՒՄ, գ. Համհարզ, քիկնապահ, ընկերակից: Պարոն Աւետին չորս հարիւր թումանի թամասուկն տայք խանին մլազումն (Դիւան Ն. Զուղ., 92):

ՄԿՆՄԻՐՏ, գ. Բազմամեայ խոտաբոյս, Polypogon monspeliensis Dest. բոյսը: Առ թրպութ Բ դրամ, մկնծիրտ կէս դրամ, պօրա Ա դրամ, մաղէ (Բունիաթ, 93):

ՄՀԱԼ ԳՏՆԵԼ (պարսկ. mohale), գ. Հնար, հար գտնել: ՀԲԲ մհալ չանել «յարգամք ցոյց շտալ, բանի տեղ չղնել»: Ղազախքն շահիսեւան դարձան, մհալ գտան, որ Արղութեցոնցէ եղբարց ի վերայ միմեանց կոտորեցին (Սանահն., 64):

ՄՀՏԵՐԵՑԿԻՆ, գ. Մահտեսի երէցի կիւն, հոգեւորականի մահտեսի

կին: Յիշեցէք... զկողակիցն իւր
զՏօլվէթ մհտերեցկինն (Աղաւն.
Միաբանք, 230):

ՄՂՈՆՈՒԿԷՍ, մկ. Մէկ ու կէս մղոն:
Յայսմ տեղոյս մղոնուկէս հեռի,
դէպ յարևմուտս գոյ աղբիւր մի, որ
ասի աղբիւր կնքեալ, զի ի ներքոյ
երկրի ընթանայ (Պատմ. երուս.,
1931, 237):

ՄՇՏԱԳԵՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Մշտագեղ՝
մշտադպար լինելը: Զմեզ հոգւով
մարմնով կորուսիր / Դրախտ ցան-
կալի մշտագեղութեան / Զպտուղն
կենաց մեզ ի քէն տըւան (ՈՒՄՀԲ II,
119):

ՄՇՏԱԳԻՒՏ, ա. Մշտական, երկա-
րատե: Հոսի ի լեռնէն Պրիտոյ, որ
թարգմանի ցուրտ՝ վասն մշտա-
գիւտ ձեանն (Յիշ. Ուլն., 285):

ՄՇՏԱԺԱՌԱՆԿ, ա. Տիրոջ կողմից
մշտապէս ժառանգած, յալիտե-
նական: Տրիտուր եւ փոխարէն
այսր ողորմութեան գմշտաժառանգ
զարքայութիւնն պարգեւէ (Ագուլ.
կոնդ., 101):

ՄՇՏԱՅԻՆ, մկ. Մշտակայ, մշտնջե-
նաւոր: Միջնորդ շնորհաց ես երկ-
նային / Ամպղ քաղցրահոս եւ մըշ-
տային (ՈՒՄՀԲ II, 81):

ՄՇՏԱՊԱՂԱՏ, ա. Մշտական՝ ան-
դադար պաղատանով: Հանա-
պագ մշտապաղատ եւ սրբանուէր
աղօթիւք կրէր յոգի իւր (Դարբիժ.,
257): Նոքա եկեալ ի միտս մշտա-
պաղատ աղօթիւք... դիմեալ կար-
դային առ այն, որ կարողն էր ապ-
րեցուցանել զնոսա ի վտանգէն
(Դարբիժ., 374):

ՄՇՏԱՏԱՆՋ, ա. Մշտապէս տան-
ջանքներ բերող: Տէրն զանողորմսն

ի մշտատանջ դժոխն առաքէ (Ա-
գուլ. կոնդ., 101):

ՄՇՏԱՅԱՆԿ, ա. Միշտ ցանկալի:
Զեղում գլխով ազնուամեծար պե-
տութեանդ մշտացանկ նորոգապա-
ճոյճ պայծառութեամբ (Դիւ. Ս.
Յակ., 1941, 200):

ՄՈՀԴԱՐ (արաբ. պարսկ. mohr
«կնիք» բառից), գ. Կնքապահ:
Միւս եւս թուղթ գրեաց Ամիրզու-
նայ խանն առ որդին իւր Թահմազ-
ղուլի խանն, որ հանապազ ի սպա-
սու շահին կայր, զի մոհրդար էր
շահին (Դարբիժ., 202):

ՄՈՄԴԱՆ, գ. Մոմկալ, աշտանակ:
ՀԲԲ մոմտան նոյն նշ.: Հանին եր-
կու քարէ մոմդան, որ մեծ իւղաբե-
րից մոմ դնեն ի մէջն եւ վառեն
(Դարբիժ., 190): Աստուած արհնէ
Բէրամն՝ Ա մեծ խաչ ետուր Սբ. Յա-
կոբայ, Բ լաւ ատենի մոմդան (Ա-
կոռ., 202):

ՄՈՄԵԱՆԱՅ, գ. Մոմ պատրաստե-
լու արհեստանոց, մոմանոց: Բը-
նակութիւնք միաբանից՝ հանդերձ
տնտեսատունիւ, սեղանատունիւ,
գինետունիւ, մոմխանայիւ և պատ-
րիարքարանիւ է հիւսիսային և
յարևմտեան կողմն վանից (Պատմ.
երուս., 1931, 277):

ՄՈՆՈԶՈՆԻԿ, գ. Միայնակեաց,
կրօնաւոր (փղբշ.): ԱԲ մոնոզոնակ
«աբեղուկ», ՄՀԲ և ՀԲԲ մոնոզո-
նակ «փղբշ. Մոնոնզոն-ի»: Աղա-
չեմ յիշել... զիս՝ զեղկելի ծերունիկս՝
զՍարգիս մոնոզոնիկս (Զեռ. յիշ.
ժէ, 404):

ՄՈՆՍԻՆԵՕՐ (ֆրանս. monseigneur),
գ. Պարոն, տէր, տէս նաև
ՄԻՒՍՈՅ, ՄՈՒՍԻ: Եւ տեսաք մոն-

սինեօր (գրչ. **մինէօր**, **սինեօր**) դօֆինին, որ տղայ է եղեր իւրն (Շահմ. յիշ., 318): Զձեթ վասն լուսոյ և զմի սկուտ շնորհէ վերակացոյ մօնսինօրն (Ստ. Ռօշքայ, 193):

ՄՈՌՆԵԼ, նր. Մոռանայ: ՄՀԲ մոռնալ նոյն նշ.: Աղաչեմք զկնի եկել քերցդ եւ կուսանացդ մի մոռնել զերախտիք (ԴՀՎ II, 57):

ՄՈՌՈՆՏԱՆԷՔ, գ. Մեռոն տանելու աման, անօր: Աստուած արհնէ Մուրատէնց Ղազարի որդի Սամուէլ. մէկ մեծ խաչ... Բ պատկեր, մէկ մոռոնտանէք երեստ Սբ. Յակոբայ (Ակոռ., 201):

ՄՈՍԿՈՎՔ, գ. Հայկ. աղբիւրներում յանախ այդպէս էին անուանում ոռաներին: Սահմանակիցք են Ալամանաց եւ Մաճառաց, Պողտանաց եւ Ռուսաց, որ Մոսկովք կոչին (Պատմ. Խոթ., 35):

ՄՈՐՄՈՔԱՀԱՐ, ա. Մորմոհում, վշտահար: Դիշեր ու ցերեկ վասն սուրբ հաւատոյս մեր կային ու խորովին լալոտ աջօր, մորմոքահար կու գան, մէկ սարանջամ չեն կարեր գթնուլ (Դիւան Ն. Զուղ., 50):

ՄՈՒԱԴԻՆ (արաբ. պարսկ. mo'adel), մկ. ա. Համարժէք, հաւասար, նման: Թէ դաւի ոռնէնան, մուադին մենք ենք, պարոնտէրին հետ բան չունին (Սանահն., 162):

ՄՈՒ ԱՌ ՄՈՒ, մկ. Մէկ առ մէկ, մասնիկ առ մասիկ: ՀԲԲ ունի մու «մի»: Իրիզինեկիս վասն մահու / Իրիզ եւ հիւթ տարրացելու / Իրսեալ բանիցս մու առ մու / Իրծեալ Դրիգորս Կեսարու (Առ էջմ., 189):

ՄՈՒԺ, գ. ա. Շփոթ (ծամ. հրատ.): Աղաչեաց զնա, զի օգնական լիցի նմա այս մուժ ժամանակի (Կամենից, 66):

ՄՈՒԽ, գ. Մխախտտ: Ն. Բիւզ. և ՀԲԲ մուխ «ծովա» (իմաստափոխ.): Խիստ է և բարկասիրտ թագաւորն... զայն նոր ելեալ շար մուխն, որ ասի թուլթուն և սև ջրի ըմպելոյ տներն աւերեց (ՄԺ II, 400): Թէ մէկ մի գտնու, որ մուխ կամ սև ջուր ըմպեն, ազատելոյ չէ (ՄԺ II, 400):

ՄՈՒՀՐ (արաբ. պարսկ. mohr), գ. Կնիք, դրոշմ: ՄՀԲ մօհր նոյն նշ.: Մէկն մեր մասարն է, որ հայի, թուրքի, խանիշխի մեծամեծաց, մուհրն ի վերայ, և մէկն քո մասարն է, որ շահի ուրտումն առնել տուիր (Դիւան Ն. Զուղ., 48):

ՄՈՒԿՏԱՍԻ, գ. Մահաեսի: Ն. Բիւզ. մուկտեսի նոյն նշ.: Խաչս մուկտասի Մարտիրոսի. թվին ՌԿէ (ԴՀՎ V, 147):

ՄՈՒՃԱԿԱՐ, գ. Կռկակար: ԱԲ ունի մուճակ «փոքր ոտնաման», ՀԲԲ մուճակակար, մուճակագործ «մուճակ կարող»: Աստ են մուճակարք կռկաց, եւ պտղոցն, որ ի ձիթաստան (Քէօմ., 35):

ՄՈՒՄԱՏԵՂ, գ. Մումի տեղ, մոմակալ: Ազիգբէկն և Դիրակոսն բերին մէկ ջուխտ շամատան ջոխտակ մումատեղով, մէկ արծաթէ գանթեղ (Ակոռ., 203):

ՄՈՒՆԳ, գ. Աղմուկ: ՀԲԲ մունգ «յարդի հողախառն մանրում» (համանուն): Մունգ - աղմուկ, շփոթ, դեղձնիկ, փազար (ՄՄ 2281, 135ա):

ՄՈՒՀԱՄԲԱՅ (թուրք. musamba), գ. Մումլաթ, մոմով պատած անջրաթափանց շոր: *Յայնմ ժամու պատրիշն ունէին ընդ ինքեանս յառաջագոյն քսակս՝ կազմեալ ի մոմլաթէ, այսինքն ի մուշամբայէ (Դաւրիժ., 171):*

ՄՈՒՍԻ գ. Պարոն, տէս ՄԻՒՍՈՅ: Ի գործս վաճառականութեան ընդ **Ֆռանկի միոջ մուսի Պօռեկարին** (Ե. Մուշ., 128):

ՄՈՒՐՈՔ, գ. Մօրոմ: *Զմուրոքնին կնտած եւ այլոցն ածիլած, փաշգան գուգած էր (Սիմ. Լեհ., 72):*

ՄՈՒՐՎԱՐԻՏ, գ. Մուրվարիտ, որ է մարգարիտ (*ՄՄ 6275, 214ա*):

ՄՈՒԵՂՆ, գ. ա. Խաւար, մթին: ԱՖ և ՀԲԲ մոեղ, մղեղ «մաղոմի կամ մովսի պէս բան, կայծ, մոխիր, փոշի», ՄՀԲ մոեղ «շատ մանր՝ փոշեման հաւդ, մղեղ» (իմաստափոխ.): *Մոեղն - խաւար, մառն, ախուրք, խաւարակուրք, թուզմ, արջնաթոյր, խրթնի (ՄՄ 2281, 135ա):*

ՄՈԶԳԱՅԼ, չր. Մոմուլ: ԱՖ մոզգայլիմ «սաստիկ տխել, կոլ տալ»: *Մոզգայլ - մոմուլ (ՄՄ 1528, 2ա):*

ՄՍԱՔԼՈՒՐ, գ. Մսագունդ (հեգնական իմաստով): ՀԲԲ ունի մսաբլուր «բլուրի մեծութեամբ մսի կտոր»: *էր այդ Մոցոք անձամբն մեծ իբրեւ զմսաբլուրն Գողիաթ (Կամենից, 35): Որպէս երբեմն թագաւորն սուրբն Դաւիթ զանօրէն զմսաբլուրն գ Գողիաթ (Կամենից, 44):*

ՄՍԱԾԱՂ, գ. Մսի վանառանոց՝ խանութ: ՀԲԲ *մսածաղ* «մսով պատրաստած ծաղ, մսով կարկանդակ» (համանուն): *Ոչ գտանէին կերակուր ամենեքեան մարդիք եւ անասունք, զի փակեալ եղեն ամենայն դրունք եւ ամենայն մրքածաղք, մսածաղք եւ հացածաղք (ՄԺ I, 212):*

ՄՐԱԹԱՓԵԼ (հայ. մրափել բառից), չր. Նիրհել, ննջել: *Երբ իրիկվնէ եւ մթնի, քունն նեղէ զմարդիկն, որ թմրին եւ մրաթափին (Սիմ. Լեհ., 246):*

ՄՐԳԱԾԱՆ,

ՄՐՔԱԾԱՂ, գ. 1. Միրգ վանառոդ: *Անդ են հրէից գասապք մրգածախք (Քէօմ., 32):* 2. Մրգի վանառանոց՝ խանութ: *Ոչ գտանէին կերակուր ամենեքեան մարդիք եւ անասունք, զի փակեալ եղեն ամենայն դրունք եւ ամենայն մրքածաղք, մսածաղք եւ հացածաղք (ՄԺ I, 212):*

ՄՕՏԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Մօտիկութիւն (բոխդ. փոքրատրութիւն-մօտեւորութիւն): *Մեծաւորաց մօտ փոքրաւորութիւնն կրակի մօտեւորութիւն է (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 126):*

ՄՕՐԱԳՈՒԹ, ա. Մօր գոյքն ունեցող, գորովագոյք: *Սուրբ Տիրամայրն եմք յուսացեալ, զմօրագութ սուրբ Տիրուհին (ՈՒՄՀԲ, 296):*

ՄՕՐՎԱՒՈՐ, ա. Մօրովաւոր: *Կոփած էր մին կողմն քարէն մեծ եւ մօրվաւոր զՄովսէս մարգարէն (Սիմ. Լեհ., 131):*

ՅԱԳՈՒՅԱՆԵԼ, նբ. Մխիթարել: ԱԲ յագուցանել «իբեմ յարմարեցնել՝ փաշել, ընտանեցնել» (իմաստափոխ.): *Յանգուցանել - մխիթարել (ՄՄ 1528, 2բ):*

ՅԱՄԻՆ, գ. Ուշանալը, յապաղելը: *Յամին - յապաղումն, պատճառեցեալ ի կամաց յամողին (Վ. Յուն., 55):*

ՅԱՅԳՈՂ, գ. Այգահող: *Ձկնի պատարագին յաւուրս հինգ յայգող եւ հանդիսական թաղումն արար (Դիւան Մխիթ., 135):*

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Յայտարարութիւն, յայտարարելը՝ յայտնելը: *Սակաւագիծ եւ սիւղաբան ողջոյն առաք յենթակայի տրակիրս, յայտարարողութեամբ գրեմ խոհեմութեան սուրբ հօրդ (Դիւան Ն. Զուղ., 89):*

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Յայտարարութիւն: *Առաստիւթիւն - յայտնարարութիւն (ՄՄ 2019, 171ա):*

ՅԱՆԳՍՏԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ, գ. Հանգըստութիւն, ապահովութիւն: *Մի՛ արգելօղբ լինիցին հոգեւոր հրամանաց... ի յօգուտ եւ յապահով յանգստակացութիւն Սրբոյ Աթոռոյն էջմիածնի (Յիշ. Ուն., 290):*

ՅԱՆԴԻՄԱՆԱԿՅՈՒԹԻՒՆ, գ. Յանդիմանակցութիւն «1. ներկայութիւն, 2. ցուցումն»: *Յանդիմանակցութիւնս ըստ յաջակողմեանն եւ ի պսակազարդութիւնս ընդ*

սուրբս ամենայն (Ագուլ. կոնգ., 86):

ՅԱՆՁՆԱՌՈՒԿ, ա. Յանձնառու, համաձայն: *Մինչ տակաւին չէի յանձնառուի, եկին եւ հասին մեծամեծ եպիսկոպոսունք (Յիշ. Ուն., 289):*

ՅԱՊԱՆԵԼ, չբ. Յապաղել, անհոգանալ: *Յապառեմ - եպերեմ, անհոգանամ եւ իբր յապառնում ամանակի թողում զջան եւ զհոգացութիւն իրին առաջադրեցելոյ, երբեմն է՝ անգոսնեմ, առ յոչինչ համարիմ, լատ. նէկլիկօ (Վ. Յուն., 56):*

ՅԱՊՈՎԵԼ, չբ. Ապախնել, ապահով լինել: *Ն. Բիւզ. յապով «յապահով»:* *Այսուհետեւ ամենայն բան քեզանից գիտեմ եւ քեզ յապովեմ, լաւն եւ վատն քո աշացն կու տեսանեմ (Դիւան Ն. Զուղ., 105):*

ՅԱԶԱՊԱՐԵԼ, չբ. Անապարել, շտապել: *Յորժամ կամեսցի հզօր եւ մեծ թագաւորութիւնդ յաջապարել այսր կամօքն Աստուծոյ (եզով, 316)*

ՅԱԶՈՂԱԲԱՆ, ա. Յաջողակ, կարող: *Աղէկսանդրու եղև նման, Բախտի ծնունդ յաջողաբան (ՈՒՄՀԲ, 22):*

ՅԱԶՈՅԱԿԱԼ, գ. Աշակալ՝ գաւազանակիր: *Սա [էր] աշակերտ Աստուածատուր վարդապետի եւ յաջոցակալ եղիազար վարդապետի (ՄԺ I, 228):*

ՅԱՌԱՋԱՅՈՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Առաջաբան: *Գիրք բժշկութեան տումարի*

իմաստութեան. *յառաջացորութիւն* (Բունիաթ, 59):

ՅԱՌԱՋԵԳԵԼԱԿԱՆ, ա. Նախաստեղծ: Բարութիւն Աստուծոյ ստացեալ լինի ի բանական ստեղծուածոյն, իբրու կատարելութիւն նորա *յառաջեղեղական* (ՄՄ 1756, 34ա):

ՅԱՌԱՋԵԼՈՒՄՆ, գ. Առաջացում, ծագում, բխում: Յաստուածայինսն շորք են միայն առընչութիւնք իսկականք՝ հայրութիւն, որդիութիւն, փշումն եւ *յառաջելումն* (ՄՄ 1756, 21ա):

ՅԱՏԿԵՂԱԲԱՐ, ա. Յատուկ կերպով: ԱԲ *յատկեղ* «բուն յատուկ իրենը»: Քոյինապիսի անձին *յատկեղաբար* պատկանի բանն հանրավիճակ (Յ. Կոլոտ, 311):

ՅԱՏՈՒԿՏՈՐ, մկ. ա. Հատ-հատ, մէկիկ-մէկիկ: *Յատուկտոր* ամենայն ազգս հայոց քրիստոնէից բնաջինջ առնելոյ են (եզով, 419):

ՅԱՐԱՉՄԱՅԼԱՐԱՐ, ա. Մշտապէս զմայլութիւն՝ հիացմունք բերող, հիանալի: Մատուցից զողջոյն միարար եւ սէր *յարազմայլարար* յոլով կարօտիւ եւ անյազ տենչմամբ (Դիւ. Ս. Յակ., 1933, 119):

ՅԱՐԱԻՂ, ա. Յարատեւ իղձ ունեցող: Տարփալի եւ *յարաիղձ*, տատանեալ եւ յանձկութիւն ի յաշխարհ հեռի, անտես եղբարց սիրելեաց եւ բարեկամաց (Ոսկ. նամ., 1967, 133):

ՅԱՐԱԻՇՆՈՂ, գ. Ամենքին յարատեւ իշխող՝ տիեզերակալ: *Յարաիշխող* Տիեզերակալի եւ օգոստափառ արքայիդ արքայից աստուածասիրի եւ

բարեպաշտի... մեծի կայսերդ *Յովսեփայ* (Ղուկ. նամ., 118):

ՅԱՐԱՆՆԱՄ, ա. Մշտապէս խնամք տանող, փխբ. Աստուած: *Շնորհաւք ամենասուրբ երրորդութեանն եւ բարեյորդ, մշտաբուխ, յարախնամ կերտողին* (Սանահն., 88):

ՅԱՐԱԿ, մկ. Միշտ, յարատեւ, հմմտ. ՅԱՐԱԿՈՒՆՈՒԹԻՒՆ: ԱԲ եւ ՀԲԲ *յարակ* «ա. գ. կպած, կցուած» (համաձայն): *Յարակ* - մակբայ ժամանակական, ընդ երկարաձգութիւն ամանակի, լատ. տի՛ու (Վ. Յուն., 55):

ՅԱՐԱԿՈՒՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Տեսողութիւն, երկարատեսութիւն: *Յարակունութիւն* - երկարաձգութիւն ամանակի. թիւ աւուրց եւ յոգնամենութիւն տեւելոյ, լատ. տի՛ութունիթաս (Վ. Յուն., 55):

ՅԱՐԱՀՈՒՊ, ա. Հպումս՝ մօտիկ, կից: Վասն գերեզմանի *Կոզեռ վարդապետին*, որ անդ է, այնպէս կոչեն զբլուրն եւ *յարահուպ* գերեզմանի *Կոզեռ վարդապետին* (Դաւրիժ., 258):

ՅԱՐԱՆԳ, մկ. Միշտ, յաւէտ: *Յարանգ* - տակաւին, յաւէժ, ցանկ, յարամիշտն (ՄՄ 2281, 127բ):

ՅԱՐԱՇԱՐԵԼ, նբ. Միակցել: ՀԲԲ եւ ԱԲ *յարաշար* ած. «իւրաք լից շարուած, շարայարուած»: *Յարաշարել* - յարեի շաղկապել, յետել (ՄՄ 2281, 130ա):

ՅԱՐԱՍԱՂԱՐԹ, ա. Մշտադալար: *Յարասաղարթ* բախաբերուն գեր կատարուն (Դիւան Միսիթ., 123):

ՅԱՐԱՔԱՐՈՋ, ա. Մշտապէս փառգող: Ի ձեռն *յարաքարոջ* բանից սրբազնագործել (Յ. Կոլոտ, 215):

ՅԱՐԳՈՒՆԵԼ, նր. Հաստատել: ԱԲ և ՀԲԲ *յարգուն «գնով, ընտիր, յարգ ունեցող»*: *Յարգունել - հաստատել (ՄՄ 2019, 174ա)*:

ՅԱՐԵԿ, գ. Անկում: *Յարեկ - անկումն, աւարտ, դարումն, անդոյր, անկանուրդ (ՄՄ 2281, 124բ)*:

ՅԱՐ ՀԱՆԳԷՏ, մկ. Հար և նման: *Ջանայր զուռումն ճոխել ազգիս նախնի սրբոց յար հանգէտ (Թորգ. Տապան., 176)*:

ՅԱՐՄԱՐԱՆԿԱՐ, ա. Յարմար՝ գեղեցիկ նկարներով: *Կառուցան մեծամեծ և հոշակաւոր ուխտք... յարմարանկար ձեւաւք և շքեղափայլ տեսեամբ (Սանահն., 54)*:

ՅԱՐՄԱՐԱՓՈՅԹ, ա. Յարմարաւէտ գործող, փութաջան: *Յարմարափոյթ - որ արդ պատրաստեալ է առ ի զիր ինչ առնել թարց յապաղման կամ ծոլութեան, և որ առձեռն պատրաստ գոյ, մինչ խնդրի կամ պիտոյանայ, լատ. փռօմիթուս (Վ. Յուն., 55)*:

ՅԱՐՊԵՏ, գ. Հայրապետ: *Ով որ դաւ ունէնայ, դաւին հետ Սմպատին ըլի, ով որ յետ ու յառաջ տայ՝ ԳժժԻ՛ յարպետած նզոված ըլի (Սանահն., 159)*:

ՅԱԵԼՆՈՒՏԷՐ, գ. Յաւելեալ՝ լրացուցիչ պարտի տէր, պարտատէր: *Պարտիք զգրեալս հաստատուն պահէք, որ սուրբ Աթոռոյդ զատ յաւելուտէր մի արասցէ (Կտակ Յակ., 330)*:

ՅԱԻԵՏԱՊԱՏՈՒՄ, ա. Յաւէտ պատմելի, յաւերժական: *Յնծալ քեզ յարժամ օրիորդացեալ մանկամբք*

Սիրոնի ի խնամս Տեառն Յիսուսի յաւէտապատում բերկրանօք (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 157):

ՅԱԿՏԸՆԹԱՅ, ա. Միշտ ընթացող, մշտագնայ: *Եւ զկարկաշահոս ծիծաղախիտ յաւէտընթաց յառաջախաղաց վտակս ջուրցն (Դաւրիժ., 87)*:

ՅԱՓԿՑԻ, մկ. Ափով, ձեռնով: *Այլք յափկցի փորէին զաւազն, ուստի շող եւ կանաչ ջուր ելանէր, որ մարդ հայելու չուզէր (Սիմ. Լեհ., 242)*:

ՅԵԴ ՄՆԱԼ, հրդ. Ուշանալ, յապաղել: *Ի ճանապարհն որ երթայինք, այն ինչ յեղ մնար՝ սպանէին (Նըշխարք, 7)*:

ՅԵԹԻՄ, գ. Որբ: *Ջանում, եղբարբ, ձեր յեթիմէ, էտ հասակաւ ձեզ աղի մեր, վեր Աստուած ունի, վայր՝ ձեզ (Դիւան Ն. Ջուղ., 50)*:

ՅԵՍԱԻՈՒԼ (պարսկ. բուրբ. yasavol «ուղեկցող ձիատր»), գ. Պահակային զինուոր, ուղեկցող: *Ես՝ հուցի որդի Ամիրխանս, որ մին յեսաւոյն ես ի, վկայ եմ (Սանահն., 150)*:

ՅԵՏՆԱԳԱՅ, գ. Յետագայում եկող, յետագայ սերունդ, հմմտ. ԵՏՆԱՄՆԱՅ: *Ով որ յայսու ուխտադրութեանս այլ և այլ արասցէ և փոփոխեսցէ, թէ՛ մեր և թէ՛ յետնագայքն մեր, նզովեալ եղիցի ի յԱստուծոյ (Դիւան Ն. Ջուղ., 100)*:

ՅԵՏՆՈՒՅ, մկ. Կէսօրուայ եւ երեկոյի միջև (ծան. հրատ.), հետմիջօրէ: *ՀԲԲ յետնուց «ետեկից» (իմաստաւորիս.)*: *Տասնում օրն եր-*

- կուշաբթի՝ **յետնուց** մօտ Թէքիրտաղի հասար (Զուար, 1867, 130):
- ՅԵՏՈՎ**, մկ. Յետոյ: Մինչի ԺԴ ամիս այս կոհւս կայր, **յետով** բարիշեցին (Զ. Ագուլ., 78):
- ՅԵՓՈՐ**, կ. Երբ, երբ որ: **Յեփոր**... գըգոն (կը գան) և շենութիւն կու գան մեծ ինփրայթօռին (եզով, 406):
- ՅԻՎԱՅՏԵՂ**, գ. Այգետեղ, այգի: ՄՀԲ այգետեղ նոյն նշ.: Այլվի յետ տվինք յիգայտեղն իր Դ կոպարովն, մեր ճանճանոցովն (Սանահն., 140):
- ՅԻՂՓ**, ա. Յղփացած՝ յագեցած: Իբրև գնացաք առ ինքն խոնարհօրէն, գտաք զինքն յագ և **յիղփ** և անօթք սեղանոյն ի հաւաքումն (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 253):
- ՅԻՄՆ ԳՁԵԼ / ԶԳԵԼ**, հրդ. Հիմնարկել, հիմնարկել կատարել: Յին եկեղեցին վեր կալան, **յիմն գանցին** քարով, կրով, Քուրդաստանայ ուստայ բերին (Զ. Ագուլ., 96): Աքուլաց բազարումն յարաւայի (հարաւային) կողմն մին քարվանսարայ **յիմն ձգեց**՝ դուգան, բազար շինե (Զ. Ագուլ., 149):
- ՅԻՆՔՆ ՔԱՇԵԼ**, հրդ. Ներս փաշել՝ ներծծուել: ՀԲԲ **յինքնքարշումն** «ղէպի ինքն փաշելը՝ ձգելը»: Ձմէկ ալ դին ի **յինքն քաշէ** և շորութիւն ի յանձն լինի (Բունիաթ, 73):
- ՅԻՍՈՒՍԱԿԻՐ**, ա. Յիսուսին կրող, հաւատաւոր: Դարձեալ կրկին անգամ գեկուզումն լիցի ներկայիս ապառնեաց սրբայնուէր և **յիսուսակիր** անձանց (Սանահն., 117):
- ՅԻՍՈՒՍԱՍԱՍԱՐ**, ա. Յիսուսի սատարումն ունեցող: Հասցէ գիր

- աւրհնութեան... ճոխափառ և պերճապաճողճ, տեառնազար և **յիսուսասատար** ազատորդացդ (Սանահն., 90):
- ՅԻՐՈՒՐ**, դ. Իրար: Բ մթիսալ աղվեստօսի աղ, Զ մթիսալ նարինճի ջուր խառնէ **յիրուր** և քսէ՝ օգտէ (Բունիաթ, 112):
- ՅՈԳՆԱԲՈՅԼ**, ա. Բազմաբոյլ, մեծաթիւ: Թէ աստուածապարգև մեծութեամբ և **յոգնաբոյլ** իշխանացդ ճոխութեամբ ոչ զօրացաւ լնանիլ կոկորդ ալլաճայնից (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):
- ՅՈԳՆԱԳՆԱՅ**, ա. Շատ գնացած, հոսած: Ընդ բազմաժամանակեայ գոլոյն և **յոգնագնաց** հեղեղացն քակեալ և փրկիկեալ էր հիմն (Սանահն., 119):
- ՅՈԳՆԱՄԱՆԱԿԵՐՏ**, ա. Մեծ ծախսով կառուցուած, թանկագին: Ի մի վայր կողոպտէին լրապէս տապալմամբ ամենայն շինուածոց զկառուցմունս, աշխինքն բարձրաբերձ աշտարակաց... **յոգնածախակերտ** ապարանից եւ տանց (Դաւրիժ, 426):
- ՅՈԳՆԱՀՐԱՇ**, ա. Բազմաթիւ հրաշմեք գործող: Հոգետած շնորհօք և զօրութեամբք և նոյնամոլիս արիւնաներկ սրբոյ Գեղարդեանն և **յոգնահրաշ** սրբոյ տեղոյս իշմանն նորին (Ղուկ. նամ., 117):
- ՅՈԳՆԱՅԱՐԳ**, ա. Մեծայարգ: Խընդրանօք եւ ծախիւք տեառն Յարութեան **յոգնայարգ** վարդապետի (Յ. Կողոտ, 136):
- ՅՈԳՆԱՇԵԱՍ**, ա. Մեծ աշխատանք պահանջող, աշխատատար, յոգ-

նեցնող: Ես այսու դիտաւորութեամբ եւ յուսով յանձն առի զայսպիսի յոգնաշխատ եւ զբազմաերկ եւ զտաժանելի գործս (Դարիժ., 502): Հարցանեմք զորպիսութենէդ քումմէ, զճանապարհի յոգնաշխատ կրիցն եւ զաշխատանացն (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 41):

ՅՈԳՆԱԶԱՀԵԱՆ, ա. Բազմաթիւ՝ բազմատեսակ ջահերով: Զարդարեալ եւ շքեղացուցեալ է [վանքն Ս. Յակոբեանց]... բազմաթիւ կանթեղօք, յոգնաջահեան աշտանակօք, ծաղկանկարք ծածկոցօք (Պատմ. երուս., 1931, 275):

ՅՈԳՆԱՎԻՇՏ, ա. Մեծ վիշտ ունեցող: Որդիաբար համարձակեալ հարցանեմք զորպիսութիւն վեհիդ եւ ի յոգնավիշտ եւ ի դառնակենցաղ կրիցդ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 201):

ՅՈԳՆԵՐԱՆՏ, ա. Բազմերախտ, շնորհապարտ: Յաջորդ սրբազան առաքելոյն Թադէոսի եւ Բարդուղիմէոսի եւ նոցին փոխանորդի՝ յոգներախտ Հօրն մերոյ սրբոյն Գրիգորի (Ղուկ. նամ., 117): Լեալ հեղինակ բազում գրեանց ազգիս մերոյ / Պայծառացաւ յոգներախտիւք այրլս յարգոյ (Թորգ. Տապան., 174):

ՅՈԳՆԵՐԱՆԳ, ա. Բազմազոյն եւ րանգներով, գոյնզգոյն: ՀԳԻ յոգնեբանկ նոյն նշ.: Զարդարել... մէկ մագաղաթ Աստուածաշունչ ոսկեակար եւ յոգնեբանգ ծաղկաւք (Թորոս աղբար, 406):

ՅՈԳՆԻՇԵԱՆ, ա. Յոգնիշխան - ամենակալ (ՄՄ 2019, 174ա):

ՅՈԳՆՈՐԱԿ, ա. Բազում տարբեր ուրակներ ունեցող, բազմատեսակ: ԱԲ եւ ՀԲԲ յոգնորակական «շատ կերպ»: Իրք զարհուրականք եւ տեսութիւնք երկիւղալիք, ձայնք սաստկաբեղունք եւ ճայթմունք յոգնորակք (գրչ. յոքնորակք) (Դարիժ., 425):

ՅՈՒՈՎԱԾՂԶ, ա. Մեծ ցանկութեամբ, իղծով: Յոյովադիւծ եւ յոգնատենչ բաղձանօք երեսս ի գետնի եղեալ համբուրմամբ ոտից քոց ներբանս մատուցանեմ (Ոսկ. նամ., 1966, 293):

ՅՈՒՈՎԱԾԱՆ, ա. Բազմաձախս, ձախսատար: Ի բազում տեղիս շինեցան յոյովաձախ ընչիւք գեղեցկաշէն եւ գմբէթատր եկեղեցիք Քրիստոսի (Սանահն., 52):

ՅՈՒՈՎԱԿՆԵԱՆ, ա. Շատ աշխտ՝ կամարներ ունեցող (կամուրջ), տէս նաեւ ԱԶԿ: Ի աղմուկ տեղիս կամարակապ բազմաձախ վիմաշէն յոյովակնեան կամուրջս (Սիմ. Լեհ., 148):

ՅՈՒՈՎԱՏԱԺԱՆ, ա. Տաժանակիր, մեծ տանջանքով: Բազմաջան երկամբ եւ յոյովատաժան կրիւք նորոգեցաք վերստին ապառաժ եւ անհեթեթ վիմօք եւ բռամած պնդութեամբ (Սանահն., 119):

ՅՈՅԺՈՅԺ, մկ. Սաստիկ շատ: Տեսաք ծառս անլուր եւ անտես պտուղս, իսկ թուրինճ եւ նարինճն յոյժ յոյժ (գրչ. յոյժոյժ) (Սիմ. Լեհ., 311):

ՅՈՏՆԱԶԱՓ, գ. ա. Ուտանաւոր, չափածոյ: ԱԲ ոտնաշափ «ոտափ բնական չափ» (իմաստափոխ.): Տաղաշափական արհեստիւ շինեալ

իբրու յոտնաչափ գեղեցիկ գունով (Գալ. Կենս., 161):

ՅՈՏՔՆ ՀԱՆՆԵԼ, հռդ. Ռոմֆի համել՝ աւարտել: Թուին ՌԶ (1557) Կեղեցի Դուկաս վարդապետն զտոմարն ի յոտքն հանեց (Մանր ժամ. II, 393):

ՅՈՐԴԱԿԱՆ (բնատ.), ա. Յորդ: Մինչ փորէին՝ շատանայր, եւս քան զեւս սկսաւ յորդական (Քէօմ., 34):

ՅՈՐԴԱՋԱՆ, ա. Բազմաշխատ տքնութեամբ. յորդաջան աշխատութեամբ եւ յոյով խարճագնացութեամբ ետու շինել (ՄԺ I, 311):

ՅՈՐԴԸՆԹԱՅ, ա. Յորդ ընթացք ունեցող: Յորդընթաց գետով եւ թեկնաթեկ հեզաքալլ առուի՝ ոլորտախաղացեալ առ հարաւով (Յ. Կոլոտ, 205):

ՅՈՐՁԱՊՏՈՅՏ, ա. Փոփոխական եւ խրթին (խօսք), յորդառատ (ջուր): Յորձապտոյտ - նշանակէ զշրջաբերմունս եւ զխոթնածութիւնս բանից, եւ եւս զճանապարհ եւ զշաւիղս մանեմանս, եւ յատկապես առնանի վասն ջրոյ (Վ. Յուն., 56):

(**ՅՈՐՍԱԳԱՀ**, գ. Որսատեղ, տե՛ս ՀՈՐՍԱԳԱՀ:

ՅՈՐԻՍԱՆՄԱՆ, ա. Յոդայի՝ մատնիքի նման: Մատնեցին զիս արք չորս յուգայանման (Գալ. Կենս., 164):

ՅՈՒԺ ԶԳԵԼ, հռդ. Նեղը գցել: Պաշարեաց զքաղաքն եւ զբերդն եւ ի յուժ ձգել կարմիր գլխին. թողին զքաղաքն եւ ամրացան ի բերդն (Դիւան ժ, 24):

ՅՈՒՆԻԱ (լատ. unia), գ. Միաբանութիւն, միութիւն: Ժողովք բազում լեալ էին վասն Իլախից եւ

Լիզվայի երկրին միաբանութեան, այսպիսի է որ կոչի յունիա (Կամենից, 38):

ՅՈՒՌՈՒՍ, գ. Ռուս, տե՛ս նաև ԸՌՌՍՏ, ՌՌՍՏ, ՕՌՌՍ: Թվին ՌԿԵ... գիշեր կիրակուս, ազգն յուռուս կոխեց Կաֆան եւ աւիրեց բազում տեղի (ՄԺ I, 208): Թվին ՌԿԶ էր, ժ խատըրղա յուռուսին վրա գնաց Մէմի փաշան (ՄԺ I, 208):

ՅՈՒՍԱԿՏՈՐ, ա. Յոյսը կտրած, յուսահատ: ՀԲԲ յուսակտոր ած. մկ. «յոյսը կտրած, յոյսը հատած, յուսակորոյս»: Նոքա էլ յուսակտոր եղեալ՝ ով գիտէ ինչ կու դառնան (Եզով, 372):

ՅՈՒՍԱՊՆԿԵԼ, չր. Յուսաւորել, գտնեպնդել: Այսոքիւք համբաւովք առաւել եւս յուսապնդիմք, թէ զխնդիրս մեր ո՛չ անտես առնիցես (Ղուկ. նամ., 125):

ՅՈՒՍԱՅՈՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Յոյս ունենալը: Յուսացողութիւն - կարծիք իմն իսկադիր եւ յոյս՝ յղացեալ զինքենէ կամ զայլմէ, ի կիր արկանի մերթ ի կողմն չար եւ մերթ ի բարի, լատ. ֆիտուցիա (Վ. Յուն., 56):

ՅՈՒՍԱՆՈՐԵԼ, նբ. Յոյս տալ: Այսոքիկ առաւել եւս յուսաւորեն մեզ՝ խնդրել ի բարեպաշտութենէ ձերմէ (Ղուկ. նամ., 121):

ՅՈՒԱՌՈՒԶ, ա. Օդով թոչող: Մեծ շնորհակալութիւն ունիւք հաւոց մեծի յօղաթոխ արծվիտ մերոց պարծանաց (Եզով, 139):

ՅՈՒՄԱՆԱԿԱՆ, ա. Օսմանական: Առաքեաց ի վերայ Սիմոնին յառնուլ զվրէժ յանարգանաց եւ ա-

րեան յօթմանական եւ իսմայէլական գնդին (ՄԺ II, 248):

ՅՕՐԻՆԱԿԵՐՏԵԱԼ, ա. Գեղեցիկ յօրինուածով կերտուած, ստեղծ-

ուած: Ի կարմրագոյն քարանց յօրինակերտեալ տաճար չքնաղ (Գալ. Կենս., 161):

-Ն-

ՆԱԶԱՐԷԹ (իտալ. lazaretto «զգուշարան՝ կարամտին տարափոխիկ հիւանդոսրհանների դէմ», ծան. հրատ.), գ. Զինուորական հիւանդանոց, լազարէթ: Վասն զօրացն, որ կան, եւս նազարէթ սահմանեալ են, զի Գ նազարէթն բաւէ, զոր կրեցեր (Իլւան Մխիթ., 109):

ՆԱԹԱՍ (վրաց. natesavi «ազգական, տոհմակից»), գ. Մերձաւոր, ազգակից: Իսկ որ իմ նաթիասու մնայ, յետ իմոց չունի հրաման, որ զայս ինչ վախմս կտրէ Աստուածածնի դռնէն (Սանահն., 225):

ՆԱԹԼԻՍ, գ. Սաղափի՝ մարգարտաբեր խեցեմորթու մի տեսակ: Նաթլիս, որ սատաֆին ցեղերուն է, որ փոքր է (ՄՄ 6275, 216բ):

ՆԱԼԲԱՆԳՆՈՅ,

ՆԱԼՊԱՆՏՆՈՅ (պարսկ. nal+band «ղարբին»), գ. Դարբնոց: Կապեալ շրջեցուցանէին զՍիրուն, բերեալ հասուցին ի նալբանդնոցի (գրչ. նալպանտնոց) շուկայն (Դարբի., 413):

ՆԱՆԱԿԱՅԱՅԵԱԼ, ա. Նախապէս կայացած՝ եղած: Ստեղծագործել ոչ այլ ինչ է, քան թէ յառաջածել (ստեղծել) իր ինչ առանց նախա-

կայացեալ նիւթոյ (ՄՄ 1756, 160ա):

ՆԱՆԱՆԿԱՏԵԼ, նբ. Կանխաւ նկատել, զգալ: ԱՖ և ՀՖՖ նախանկատ «առաջուց դիտած, միաժր դրած»: Գործ բանականութեան է՝ նախանկատելն զձախորդութիւնս և ի հանդիպիլն նոցին ըմբերել երկայնմտութեամբ (Նոր. ծաղ., 209):

ՆԱՆԱՌԱՔԵԼ, նբ. Նախօրօք առաւել՝ ուղարկել: Գնալոց էր ի Պանիլովայ, առ սահմանաւն Մօլտաւիոյ, ուր նախառաքեցեալք էին գոյք եկեղեցւոյ (Կամենից, 156):

ՆԱՂՇԱՆԿԱՐ, ա. Նախշազարդ: Քարինք հիւսեալք նաղշանկարք / Կէս գիշերուն ձայն հանեցին / Խօրոզխօսուն թրատեցին (ՈՒՄՁԲ II, 314):

ՆԱՅՆԺԱՄ, մկ. Այնժամ: Նայնժամ նոքա, որք կեալք էին, հարեալ խորտակեցին զգուռն եկեղեցւոյն (Դարբի., 302):

ՆԱՐԳԵԱՍՍ,

ՆԱՐԳԵՆԻՍ, մկ. Այժմ, ներկայումս: Բայց նարդեանս աչսու աղագաւ գրեմ, զի ծանիցէ սուրբ ժողովդ զգալ մեր յայս կողմնս (Ոսկ. նամ. 1966, 297): Դեսպանք այլոց ար-

քայից եւ զմնացեալսն նարդենիս (Քէօմ., 3):

ՆԱՐՏՎԱՆ, գ. Սանդուղ: Այն տեղէն գնացաք ի պախչան. առաջին նարտվանն կայր ե հավուզ ջրով (Շահմ. յիշ., 316):

ՆԱՅՎԱԼ (վրաց. naevali), գ. Փոխանորդ, տեղապահ: Ես՝ Սարգիս ե պիսկոպոս գրեցի, այս բանիս վկայ եմ, Աստուած վկայ է. պարոն Մարիամ Դէղըփալի նացվալն ափխազս վկայ. Ավթանդիլի նացվալ Կիպրիէն վկայ (Սանահն., 226):

ՆԱԻԱԶԱԿ, գ. Նաւի աազակ՝ ծովանէն (ամփոփում նաազ եւ աազակ բառերի): Վաճառականք ե այլք ի ձեռս նաազակաց անկեալք, յետոյ ի Պտղոմայիդայ հասին (Ստ. Ռօշքայ, 136):

ՆԱԻԱԶՕՐ, գ. Նաաաառում: Իսկ նաազօրն Հենրիկի կայսերն յաջողապէս ի Պտղոմայիտ եհաս (Ստ. Ռօշքայ, 126):

ՆԱԻԱԿԻՏԸ, գ. Զկան տեսակ: Նաաակիտր - տեսակ իմն փոքր ձկան, զորմէ ճառեն արգելուլ զնան ի գնացից յենմամբ եեթ իւրով ի նա, լատ. ումօռա (Վ. Յուն., 57):

ՆԱԻԱՂՈՅԴ, գ. Նաւը վառող, մաապետ, տե՛ս ման ՆԱԻԿՈՅՈՍ: ԱԲ ունի նաաղօղակ «մաաով լողացող՝ ճամբայ ընող»: Նաաղօղ - ղեկավար, նաապետ (ՄՄ 2281, էջ 135բ):

ՆԱԻԱՏԵՂ, գ. Նաւերի տեղ՝ մաաաաաաայ: Եկեալ ի նաաաաեղն Դաաաաաաայ գեղջն եւ նաաով անցեալ գգետն երաասի (Դաւրիժ., 207):

ՆԱԻԿՈՍ, գ. Նաապետ, տե՛ս ման ՆԱԻԱՂՈՅԴ: Նակոոս - ղեկավար, նաաղօղիչ (ՄՄ 2281, 125ա):

ՆԱԻՈՂՂԻԶ, գ. Ղեկավար, մաաապետ: ՀԲԲ ե ԱԲ նաաղղակ «մաաաաաաա», վերջինս է՝ «մաաի գնացին ուղղութիւն տաող, ղեկավար»: Նաաղղիչ - ղեկավար, նաակոոս (ՄՄ 2281, 125ա):

ՆԵՆԳՈՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Նենգութիւն, խաբերայութիւն: ԱԲ ե ՀԲԲ նենգեժոտ «խորամանկ, չարիք ընելու վաապետ»: Ո՛չ գիտէին Ջուղայեցիքն... զօճաբարոյ նենգժոտութիւն ազգին Պարսից (Դաւրիժ., 97):

ՆԵՐՋԻՆՈՒՐԵՅԵԱԼ, ա. Զինտուաաաաա: Լուաաաաաաաաաաա, քրիսաաաաաաա լուաերաաիցդ եւ զոցին ներգինուորեցեղոց ի Տէր սրբոց եկեղեցեաց (Ազուլ. կոնդ., 84):

ՆԵՐԷՈՒԹԻՒՆ, գ. Ներէութիւն - էաականութիւն (ՄՄ 2019, 174ա):

ՆԵՐԸՆԿԱԼԵԼ, նր. Հոգում, սրտում ընկալել՝ ընդունել: Գիր մեր հոգևորական հրամանի աւրհնութեան՝ ներընկալեալ ի պարգևաց նորին (Սանահն., 94):

ՆԵՐՈՒՆՔ, գ. Սկիզբ, սերունդ: Ներունք - սկիզբն, սերմն, աշխարհք, զարմք, դեկնոս (ՄՄ 2281, 125ա):

ՆԵՐՍՈՒՆԱՊԵՍ, ա. Անձնական, ինտիմ: Ներսունապէս - կարի իմն ներքսապէս ե իբր յեցեալ ի սրտում՝ թէ՛ սիրով, թէ՛ խորհրդով ե թէ՛ աշխուք իրօք, լատ. ինթիմէ (Վ. Յուն., 58):

ՆԵՐՍՅԻ, գ. Քաղափի ներսի բնակիչ: **Ներսիս** հայնակ չի գիտեն, միայն տաճկնակ, ֆարսի (Սիմ. Լեհ., 326):

ՆԵՐՔԱՆԴԱԿԵԱԼ, ա. Ներսում՝ սրտում ֆանդակում՝ դաջում: Լուիջի՝ որդիական սիրով եւ **ներքանդակեալ** ծրարեսչի՝ ներ սիրարանի սրտի ձերում զսրբալոյս զաւանդութիւնս զայս (Ագուլ. կոնդ., 90):

ՆԵՐՔԵՆԻ, գ. Ներքինի: Թվին Ռեի ել ոմն զօրավար **ներքենի** Զաֆար փաշայ անուն ի յարեւելս (ՄԺ II, 356): Հրամայեաց կամ դառնալ ի պիղծ օրէնն Մահմեդի եւ կամ զամենեսեան **ներքենիս** առնել (ՄԺ II, 381):

ՆԵՐՔՆԱԳՈՐԾ, ա. Ներքուստ գործած, գաղտնի: Ոմանք ասացին պատճառ զծածուկ **ներքնագործ** հնարակերտութիւն Մելքիսէթ կաթողիկոսին (Դարբիժ., 193):

ՆԵՐՔՆՈՅ, մկ. Ներսից, ներսի կողմից: Ի մէջ այսմ կամարացս եթէ ի **ներքնոցն** և եթէ վերնոցն կախեալ գոն աւելի քան զԳՃ կանթեղս, որ յաւուր տօնախմբութեանց լուսաւորին ամէնքն (Պատմ. երուս., 1931, 339):

ՆԷՄԻՇ (հունգ. nemes), գ. Ազնուական: Կան երնան շատ տուն **նէմիշներ**, որոնցմէ պէտք է փրնտրելու, օր ցըցնուն (Գովր., 197):

ՆԷՄՅԱ, գ. Գերմանացի: Թվոյն 1696 յօգոստոսի ամսոյ 20 պատերազմեցան **նէմցան** ու թուրքն, եւ էր **նէմցայու** սէրազզէրն քուր-

վիրշոն Սաբան (ՄԺ II, 404): **Նէմցայու** ազգն առաւ Պուտիմ ի Թուրքէն (ՄԺ II, 405):

ՆԻԻԹՈՐԷՆ, ա. Ասարկայօրէն: Սըտութիւն ասի եռակի, ալսինքն՝ **նիւթօրէն**, որ է սուտ ասացեալն, տեսակաբար, որ է կամք սուտ ծանուցանելոյ... (ՄՄ 1756, 161բ):

ՆՄԱՆԱԿԵՐՏ, գ. Նմանութեամբ կերտուած, մոդել: **Նմանակերտ** - պատկեր ինչ կազմեցեալ ըստ նմանութեան իրի ուրուք, լատ. սիմուլաքրում (Վ. Յուն., 58):

ՆՇԱՆԱՔԵՐ, գ. Նշան բերող, նշան կրող (մականուն): ՀԲԲ **նշանաբեր** «նշանի մատանին և նշանի ուտելելէնը բերող»: Ի սէր սրբոյ **նշանիս** կոչեցի զսուր **նշանաբերն** (Յիշ. Ուլն., 291):

ՆՇԱՆԱՌ, գ. Նշան, ժեստ: **Նշանառ** - ցուցակ իմն և նշան արհամարհանաց, որ լինի ի շարժառոցելոց ձեռին, շրջածութեամբ աշաց կամ առոցմամբ ալոց անդամոց (Վ. Յուն., 58):

ՆՇԽԱՐԱԼԻ, ա. Նշխարով լի, նշխար պարունակող: Խորագոյն փորեալ զգերեզմանն եդին **զնշխարալի** տապանն ի մէջ գերեզմանին (Դարբիժ., 172): Եւ առեալ բերին **զնշխարալի** սնդուկն առ քաղաքապետն (Դարբիժ., 173):

ՆՇԽԱՐԱՆՈՒՅ, գ. Խուց, ուր պահում է նշխարը: Ն. Բիւզ. **նշխարախուց** «նշխարատուն»: Ես՝ Սարգիս եպիսկոպոսս, նորոգեցի... զանկակատունն, զՍուրբ Գրիգորն

և *զնըշխարախուցն* (Սանահն., 112):

ՆՈԿԱՐ,

ՆՈԿԷՐ (պրսկ. novkar), գ. Ծառա, նոֆյար (բրբ.): Հազիւ հօս եկին հանդամուրն ու Շահսուվարն... Մուստաֆա մոզանին գլուխն կտրեցին քովի մէկ *նոկէրովն* (ՄԺ I, 215): Մոզան ու *նոկարըն* ան հատաղան սպաննեցին (ՄԺ I, 215):

ՆՈՅՆԱԶՕՐ, ա. Նոյն զօրութիւնն ունեցող, հաւասարագօր: Գթութիւն եւ ողորմութիւն ի նորին իսկակից Բանին էականի *նոյնազօրի* (Ազոպ. կոնդ., 85):

ՆՈՅՆԱԿԱՐԳ, ա. Նոյն կարգն ունեցող, նոյնատեսակ: Յորժամ ելօղ եւ նա, յորմէ ելանէ իր՝ են համաբուն, հարկ է զի իցեն *նոյնակարգ* եւ ունիցին զառնչութիւնս իսկականս (ՄՄ 1756, 21ա):

ՆՈՅՆԱՄՈՒԽ, ա. Նոյն զօրութեամբ մխտաձ՝ մխրհուած: Հանրակեցոյց ողորմութեամբ և պահպանութեամբ... այլ և հոգեւորած շնորհօք և զօրութեամբք և *նոյնամուխ* արիւնաներկ սրբոյ Գեղարդեանն, և յոգնահրաշ սրբոյ տեղւոյս իջմանն նորին (Ղուկ. նամ., 117):

ՆՈՎ, գ. Աղբիւր գոտի վրայ: Յիշատակ է *նովս* Ամիրճանին, Աիբխանին, Աիւրճանին, Թվին Ռճի (ԴՉՎ V, 226):

ՆՈՏՐՈՂ, գ. Գրող, գրչագրող: Յոհան դպիրս Կամենցոյ *նոտրող* սորա աղաչեմ յիշէք ի Տէր (Աղաւն. Միաբանք, 237):

ՆՈՐԱԺԱՄԱՆ,

ՆՈՐԱԺԱՄԱՅՆ, ա. 1. Նոր ժամանած՝ դարձի եկած: *Ոմանք ի նորաժամայն* (գրչ. *նորաժաման*) զաւակացն քրիստոնէից... դարձան եւ տակաւին եւս դառնան յանօրէն օրէնս Մահմետի (Դարիժ., 95): Զորոյ զհրաշագործութիւնս տեսանելով՝ *նորաժաման* (գրչ. *նորաժամայն*) զաւակաց մերոց մնան ի հաւատս քրիստոսական (Դարիժ., 262): 2. Դեռատի, պատանի: Զերեսին որդիսն իւր, որք էին *նորաժամայն* (գրչ. *նորաժամայնք*) տղայք, առաքեաց առաջի շահին (Դարիժ., 188):

ՆՈՐԱԿԵՐՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Նոր կառուցելը, հիմնելը կամ նորոգելը: Գնացեալ էր ի յարքայանիստ քաղաքն Կ. Պաւլիս յաղագս վանուցն *նորակերտութեան* (Թորոս աղբար, 405):

ՆՈՐԱՅԱՐՄԱՐ, ա. Նոր յարմարեցուած՝ ստեղծուած: Զոր ինչ գրեցաւ ի պատուական *նորայարմար* Տօմարիս իմ վասն դեռակիրթ և խակավարժ մերազնեայ մանկանց (Տէֆթ., 318):

ՆՈՐԱՓԱՅԼ, ա. Նոր կամ նորովի փայլող՝ նորոգուած, կառուցած: ԱՖ *նորափայլակ* «նոր փայլած»: Յայտ լիցի յարգելութեանդ քում, որ ի վաղուց հետէ ունէի ի միտս իմ առ ի յայց առնել *զնորափայլ* զեկեղեցին (Գալ. Կենս., 270):

ՆՈՐԳ, գ. Նորատունկ այգի, նորֆ: Զմեր տնկած *նորգն* վախճ տվաք Սանահնու Սուրբ Աստուածածինն (Սանահն., 139):

ՆՈՐԵԱԿ, ա. նոր (փղֆշ.), նորապալակ: Այս է տապան Կորջու որդի Սարգիսին, որ է նորեակ թաքաւոր էր (ԴՀՎ II, 65):

ՆՈՐԷՔԵԼ, նր. նորոգել: Յիշատակ է սուրբ տաջարիս վէմս, **նորէքեցան** Բարխուտարն, իւր կողակից Բաճումն, որ գեղիս նորօքիլն թվ. ԹՃԶԶ (ԴՀՎ II, 70):

ՆՈՐԻՆՈՐՈՅ,

ՆՈՐ ՆՈՐՈՒ, մկ. նորովի, վերստին: Յառաջնորդութեան Յովհաննէս վարդապետին շինի **նորինորոյ** պարիսպ սրբոյ վանքիս (Թորոս աղբար, 458): Ոչ քահանայ կու հանգչի եւ ոչ աշխարհական, **նոր նորու** խարճ կուզէ (ՄԺ I, 216):

ՆՈՐՈՎԱՌՈՒԹԻՒՆ, գ. նորգութիւն, վերաշինութիւն: Հասանել տեսութեան բարի համբաւոյն եւ **նորոգառութեան** Սրբոյ Աթոռոյս (Աղաւն. Միաբանք, 231):

ՆՈՐՈՎԱՍԱՐԱԶ, ա. նոր կերպով (շարադրուած): Դարձեալ առ նոյն սիրայար եւ սիրագործ **նորոգատարազ** շարադրութեանց բանիցն (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):

ՆՈՐՊԻՍԻ, մկ. Այնպիսի, նրա պէս: ԱԲ եւ ՀԲԲ **նորպէս** «նորի պէս, նորապէս»: Յեղուկ եւ վայ **նորպիտուն** (գրչ. **նորայ պիտուն**), համ իւր տեղն է դառն ու դիժար (ՈԻՄՀԲ, 68):

ՆՈՒԱԶԱԶԱՅՆ, ա. նուազ ձայն ունեցող, նուաղուն: Եւ կարճաշունչ **նուազաձայն** / Շրթնալէզ թոյլ եւ սխալական (ՈԻՄՀԲ II, 87):

ՆՈՒԱՂԱՌՅՈՒՅՍ, ա. գ. Աղօտ լոյս: Լըր-թալոյս - **նուաղալոյս** (ՄՄ 1127, 141ա):

ՆՈՒԻՐԱՆԱԿԱՆ, ա. նուիրական: Աղաչեմ գվայելողքդ **թողութիւն** շնորհել եւ առ Տէր յիշել զսակաւ գծօղս, իրական ձայնին արժանի առնել **նուիրանական** գլխեալքս եւ գլխողքդ (Հնատիպ, 14):

ՆՈՒԻՐԿԵԼ,

ՆՈՒԻՐԿՅԵԼ (°), չր. նուիրակութիւն անել: Տէր Մարտիրոսն **նուիրկեց** զԻւովն եւ զԿամենիցն, եւ ելաւ գնաց փառօք եւ պատուով (Կամենից, 42): Տէր Գրիգոր վարդապետն... այս Յռանգաց աշխարհս **նուիրակ** ուղարկեց, որ եւ եկաւ ի Կամենիցս եւ **նուիրկեց** (սխալագր. °) (Կամենից, 54):

ՆՈՒՆՅԻՈՍ, գ. (լատին. nuncio, իտալ. nunzio «ղեսպան»), գ. Սուրհանդակ, լրաբեր: Եկն Բարդուղիմէոս վարդապետն ի Կեդլայ յանձնարարական գրով **նունցիոսին** (Իւան Մխիթ., 93): Նիկողայոսն... թոյլ տուեալ ոմանց իրաց, ոչ առանց խորհրդակցութեան **նունցիոսի** փափին (Ստ. Ռօշքայ, 179): Զգանգատանս գրեցին առ Բիկնադէլլի **նունցիոսն** փափին (Ստ. Ռօշքայ, 180):

ՆՊԱՍՏԱՌՈՐԵԼ, չր. Պատասպարուել, ապաստան գտնել: ԱԲ **նպաստաւորեմ/իմ** «նպաստ լինիմ, նպաստեմ» (իմաստափոխ.): Հնդ թաւ սաղարթեաւ ծառով իմիւ **նպաստաւորիցէի** ի յորդութեան անձրեւոյն (Կամենից, 150):

ՆՊԱՐՈՒՆԻ, ա. գ. նպար ստացող, թոշակատու: Հիմնելով աստ ի Լէօպօլիս զվարժարան երկոտասանից **նպարունեաց** (Կամենից, 127): Յակոբ Պաղտասարեան Կ. Պօլսեցի քահանայիս եւ **նպարունիս** քահանայապետականի դպրատան (Կամենից, 128):

ՆՍԵՄԱՅԱՐԿ, ա. նսեմ, ստորին: **Նսեմյարկ** գիրս ստորին / Ոհնի աւանդ գանձ գովելին (Աղան. Միաբանք, 34):

ՆՍՏԵՆՏԵՂ, գ. նստուկ: Մարդուն

կամ ի **նստելոտեղն** կամ ի քալելու ժամն դաֆիլ լինի մեռածին պէս (Բունիաթ, 69):

ՆՐԲԱԹԵԼ, ա. նուրբ թելով պատրաստուած: Նաղշուն նկարելով կարմրով, **նրբաթել** մըսրի պուրիան (Քէօմ., 33):

ՆՕՄԵՐԱՅ (լատ. numerus, իտալ. numero), գ. Համար, թիւ: Գոյ մի հէօճճէթ, յորոյ վերայ զնոյն **նօմերայն** եղաք: Հէօճճէթ վասն Բ եւ Գ **նօմերայի** մաղազայիցն (Երուս. դիւ.):

-Շ-

ՇԱԲԻՔ, գ. Շապիկ, եկեղեցական զգեստ: Մահդասի Մուքրումն ետ մէկ Ա **շաբիք**, Ա սկու տակի շոր (Ակոռ., 211): Մուրատի որդի Աւետիք ետ մէկ չիթ **շաբիք** (Ակոռ., 211):

ՇԱՒԷ ՇԱՊԻԿ, հրդ. Շալ կտորից շապիկ, առհասարակ՝ շորեղէն: Մահդասի Մէլիքշահայ որդիքն՝ մահդասի Աւետիքն և Գիգորն ետուն Ա քիմխայ շորջառ, Ա **շալէ շապիկ** (Ակոռու քյոթ., 211):

ՇԱՍԱՍ (արաբ. shaṣṣak), գ. (բժշկ.) Բունմ: Որ համակ գլուխն և **շախախնին** ցաւի, նշան է, որ ի յաջն ջուր իջնու (Բունիաթ, 120):

ՇԱՍԱՎԵՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Շահաւետութիւն: Ամենայն ջաթտան **շախավետութեան** ավադան կույ դառնայ, որ ուրէնց խին տեղարէնքն և երկրին կույ մոռանան (բնգր. մառանան) (եզով, 403):

ՇԱՀ ԱՆԵԼ, հրդ. Նպաստել, օգնել: Զրոնեխին ջուրն, ծովուն ջուրն շատ **շահ անէ** (Բունիաթ, 71): Տաք հանց ի վրան գինով տլէ այնէ, շատ **շահ կանէ** (Բունիաթ, 77):

ՇԱՀԻՍԵՒԱՆ (պարսկ. šah+sevan «շահին սիրող»), գ. Շահ Աբասի ստեղծած զինուորական ստորաբաժանման անդամ: Ղազախքն **շահիսեան** դարձան, մհալ գտան, որ Արղութեցոնցէ եղբարց ի վերայ միմեանց կոտորեցին (Սանահն., 64): Այնուհետեւ կան Արղութէցիք **շահիսեան** (Սանահն., 64):

ՇԱՀԻՍԷՎԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Շահիսեան լինելը՝ դառնալը, շահին զինուորագրուել, տես ՇԱՀԻՍԵՒԱՆ: Ով որ եկն ի **շահիսէվանութիւն**, ախպէս արարին, որպէս պատմեցաք (Դարիժ., 130): Որք գային ի **շահիսէվանութիւն**, զիրեանց եւ

զամենայն ընտանեաց անուանս
գրէին ի քարտիսի (Դարիժ., 132):

ՇԱՀՈՐԳԻ, գ. Շահի ոռղի՝ թագա-
ժառանգ: Թահմազ շահորդին յա-
թոռն Պարսից նստցի և ոչ Ասրաֆն
(Ստ. Ռօշքայ, 200):

ՇԱՀՈՒԹԻՆ, գ. Շահ լինելը, թա-
գաւորութիւն: Յայսմի ամի սպան
զՋիհանշահն յետ իւ ամի շահու-
թեան (Ժամ. Պող., 271),

ՇԱԿԱՊՈՂԱԿԱՆ, ա. Շաղկապող,
միացնող: ՀԲԲ շաղկապական
«շաղկապելու՝ կապակցելու յատ-
կութիւն ունեցող, կապակցող»:
Նշանն պանծալի տեառն Յիսուսի՝
միարար և շաղկապողական ի տա-
րուտ և ի բացուտ միջոցէ (Դիւ.
Ս. Յակ., 1941, 157):

ՇԱՅԵԱՅ,
ՇԱՅԳԱՅ (պրսկ. չայցօ, թուրք.
kayek), գ. Նաւակ, մակոյկ: ՄՀԲ
ղայխայ նոյն նշ.: Եւ ետ այնորիկ ծ'
շայխայ Ֆէնէպլընէն եկան, Սան-
տըխտով ու Կեզլով կոխեցին եւ
զարկին կրակ (ՄԺ I, 216): Յամ-
սեան յուլիսի հայրն զօրացաւ, եկաւ
Դաման քաղաքն իյառ, ի՞նչ շայղայ,
ծանտր գին կըտրեց (ՄԺ I, 226):

ՇԱՆ ՀԱՆ, հռդ. Տանջանմ: Հենց որ
Իզմիրէն դուրս եկի, սելալի ըռաստ
եկինք. շան հալ քաշեցի (Զ. Ագուլ.,
45):

ՇԱՆՊՈՒՐ, գ. Շամփուր, երկաթայ
ձող: Տէրունէնց պառաւ հսապետն
եբեր մէկ սաղաւարդ, մէկ շապիկ,
վարաքուրի շանպուր շինելին էլ
երկաթ գվաւ (Ակոռ., 210):

ՇԱՊԿԱՓՈՆԱՆ, գ. Շապիկի փո-
խան, ներքնաշոր: Զգեստն մինչեւ
ի շապկափոխան ի գաւիթս եկեղե-
ցոյն մէկատ արարեալ ծախեցին
(Գալ. Կենս., 73):

ՇԱՏԲԵՐ, ա. Արդինարար - շատբեր
(ՄՄ 1127, 133բ):

ՇԱՏՈՒԹԻ, գ. (բսբ.) Տատասկա-
փուշ: ԱՖ շատծլու «ուղտափուշ»:
Շատծլուի, որ է ուղտափուշն (ՄՄ
6275, 219ա):

ՇԱՐԱԶՈՒԳԵԼ, նբ. Կազմել, շարել,
հմմտ. ՇԱՐԱԶՈՒԳԻԼ: Ի բնէ նորոգ
սկսանել յառնել եւ ի շարազուգել
զնորոգ յառաջ ածեալ զգիրս գայս,
որ կոչի Պատմագիրք (Դարիժ.,
499):

ՇԱՐԱԶՈՒԳԻԼ, նբ. Զուգաւորուել,
կենակցել: Ծերք ասեն. արդ ոչ որ
է աստ, որ տեսանիցէ զմեզ, հա-
ճեաց յօժարապէս շարազուգիլ ընդ
մեզ, ապա թէ ոչ ամբաստանեսցուք
զքէն (Նոր. ծաղ., 124): Լղտունք
հետազօտիցեն զիգունս մինչև ի
հարիւր մղոնս, առ ի շարազուգիլ
ընդ նոսա (Նոր. ծաղ., 155):

ՇԱՐԱԶՈՒԳՈՒՄՆ, գ. Կենակցելը,
զուգաւորուելը, տե՛ս նաև ՇԱՐԱ-
ԶՈՒԳԻԼ: Բզշախոհութիւն է՝ ըստ
չորից եղանակաց... երկրորդն կա-
յանայ ի պոռնկիւն, այսինքն ի շա-
րազուգումն առն և կնոջ ազատից
(Նոր. ծաղ., 186):

ՇԱՐԱԿՆՈՒ ԳԻՐ, հռդ. Շարակնոց,
շարականմեթի ժողովածու: Զա-
րակնու գիրս ի ճՂ ղուտիշ առի ի
Տիւրիկ քաղաքն եւ եղի յիշելիք
(Զեռ. յիշ. Ժէ, 354):

ՇԱՐԱՇԱՂԵԱԼ, ա. Շարադրուած, գրուած: Ի նոյնոյ Կարապետ փաղերայէ Հնծացոյ շարաշաղեալ (Գալ. Կենս., 152):

ՇԱՐԺԱԿՅԵԼ, նր. Նպաստել, օժանդակել: ԱՅ շարժակից լինիմ «միատեղ շարժիլ՝ փոփոխիլ»: *Շարժակցեմ* - շարժմամբ անդամոց մարմնոյս հեշտացուցանեմ զհայեցողս, լատ. ճէսթիքուլօռ (Վ. Յուն., 58):

ՇԱՐԺԱՌՈՅԵԼ, չր. Շարժել, թափահարել: *Շարժառոցեմ* - յօրացմամբ իմիւ շարժեմ զձեռս կամ զանձս իմ այսր և անդր (Վ. Յուն., 59):

ՇԱՐ Ի ՇԱՐ,

ՇԱՐԻԻՇԱՐ, ա. մկ. Շարփով, շարան-շարան: Կարստ շարվէշար «շարփով»: Զամենեսեան այնու շղթային կապեալ զկնի միմեանց շար ի շար (գրչ. շարփշար) (Դաւրիժ., 371):

ՇԱՐՇ, գ. Երկրաշարժ: Այս շարշս էլ յունվարի Դ-ումն Շամախի քաղաքն յենց եկաւ, որ մինչի Զ, էմ հոգի մեռաւ (Զ. Ագուլ., 74):

ՇԱՐՇ ԳԱԼ, հրդ. Շարժ՝ երկրաշարժ լինել: Թվին Ռձժէ յունվարի Դ-ումն Ագուլիս կամաց շարշ եկաւ (Զ. Ագուլ., 74): Աստուածածնուն պասէն յենց շարշ եկաւ, որ շատ մարդ այ մեռէլ, շատ ավերութիւն էլէլ այս քաղաքներումս (Զ. Ագուլ., 76):

ՇԱՐՈՒՌՔ, գ. Շարան, ուլումֆ, զարդեղէն: Սահմանեցին զպալիոգունս առաքել զմայրաքաղբունս, օժտեցին զպատկերս և զշարունքս (Ն. Մուշ., 497):

ՇԱՐՅԱՅ, գ. (կենդ.) Ռնգեղջիւր: Շարֆայ, որ է միեղջիւր և քարկար-

տան, որ է եղջիւրի եղջիւր (ՄՄ 6275, 219ա):

ՇԱՓԻՒՂԱՀԱՆԳՈՅՆ, ա. Շափիւղայի (կապտագոյն թանկարժէքաւ) նմանող: Երգ... սակս շափիւղահանգոյն կարմրագգեստ չքնաղաշէն սրբոյ վանիցն Հնծուց (Գալ. Կենս., 153):

ՇԱՔԱՐԼԱՄԱՅ, գ. Քաղցրաւենիք, շաքարեղէն: Յառաջն սկսանի ջրի կերակուր, միս խաշած... յետոյ շաքարլամով յէմիշթայ, յետոյ շաքարլամայ չոր (Շահմ. յիշ., 318):

ՇԱՖ ԱՆԵԼ (արաբ. shafa «բժշկական մոմեր»), հրդ. (բժշկ.) Մոմ դնել: ՄՀՔ շաֆ «1. ակնաբոցոց, 2. դեղամոմ»: Զամէնն աղա և մաղէ, մրտի ջրով շաղուէ, շաֆ արա դերձնով և ի բան տուր՝ օգտէ (Բունիաթ, 92):

ՇԲԻԹԱԼ (լեհ. szbital), գ. Հիսանդանոց, բուժարան, տե՛ս նաև ՍԲԻՏԱԼ: Ամէն ամի վճարք առնեն, նոյնպէս թային կայ շբիթալնուն եւ վանօրէիցն (Սիմ. Լեհ., 78): Կայր մեզ անդ եկեղեցի մի քարէ եւ շբիթալ, տօշակ եւ անկողին (Սիմ. Լեհ., 92): Վանատիկու շբիթալն տարին երկու երեք ֆուցի գինի կու գար (Սիմ. Լեհ., 102):

ՇԴԻՐԻՆՅ (գերմ. strümpfe «զանգապան»), գ. Գուլպա: Օսգով կամ արծրթօվ շուխերն ապրշումէ շգրինֆներըն թէ տղայ կընտոց եւ թէ աղջիկնու եւ կամ հի որ մէկին արգիլված պիլայ (Գովր., 46):

ՇԵՆՈՒԹԻՒՆ,

ՇԵՆՈՒԹԵՆ, գ. Շէն, շինութիւն: Գիւլանայ ծովին պրվինցումն գեղ, գա-

վառ, շնութեն, ուրէնց ֆամիլովն (եզով, 406): Յեփոր զըզոն և շնութիւն կու գձեն մեծ ինփրայթօսին (եզով, 406):

ՇԷՆԼԻՔ (թուրք. senlik, հայ. շեն բառից), գ. Ուրախութիւն, հանդէս: ՀԲԲ շէնլիք «ուրտեղ շինութիւններ կան, մարդիկ են ապրում»: Սուլթան նըստել էր, օրն ուրբաթ էր, սէյմէններն եկան լըցվան թէ՛ շէնլիք կաններ, թվաք կու քաշենք (ՄԺ I, 220):

ՇԸՆԱՅՕՐԵԼ, չք. Շնորհատուել: Ես ալ զօնֆերմավադ կու անեմ եւ կու հաստատեմ եւ կու շընաֆօրեմ եւ կու օրհնեմ (Դիւան Մխիթ., 154):

ՇԻԿՆԱԳՈՒՆԻԿ,

ՇԻԿՆԱԳՈՒՆԱԿ, ա. Շիկագոյն, հրագոյն: ՄՀԲ շիկագոուն, շէկագուն նոյն նշ.: Շառաւիղ շիկնագունիկ (գրչ. շիկնագոյնեղ, շիկագունեղ) դու համասփիւռ ծաղկանց ամիրայն (ՈԻՄՀԲ II, 151): Պտուղն որպէս ալ մեծագին, բոցաճաճանշ շիկնագունակ (ՈԻՄՀԲ II, 182):

ՇԻՆԱԿ (յոգմակի՝ ՇԻՆԱԿՆԷՔ), գ. Շինական, գիւղաբնակ: Մեր շինակն Ղուկաս պարոնտէրն ձորումն հող էր առել, գեղումն հող էր տվել առանց մեր գիր (Սանահն., 148): Մեր շինակներն տվել ին, մեր է տվինք (Սանահն., 148):

ՇԻՆՂԱԴԷՁ, գ. Կուտակում՝ դիզում, ա. Դիզումաժ: Շիւղադէզ - կուտակ ինչ շիւղից կամ ալլոց նիւթոց, զորս գիզաբարդել սովորեն մըջինք ի վերայ բունոց իւրեանց, մանաւանդ

յանտառս և ի վայրս խոնաւուտս (Վ. Յուն., 59):

ՇԼԱՆԿԱՏԵԼ, չք. Կկոցած նայել: Շլանկատեմ - հայիմ սակաւ ինչ ունելով զտեսութիւն և իբր զկիսակոյր, լատ. չէքուցիօ (Վ. Յուն., 59):

ՇԼՐ ՄԼՐ, ա. Շոլոր-մոլոր, փխր. հարբած: Տաքուկ քէպապիկ կեր և քէֆ հասուր. աչքդ շէշ ու փէշ լինի շլոր մլոր (Տէֆթ., 319):

ՇՀԱՐ, գ. Շահար, քաղաք: ԱՖ շահար «ամառառ»: Այս միջումս Գանջու շհարն և մեր եմք մնացեալ, իրար հետ լաւ եմք (եզով, 420):

ՇՆԱԿ, գ. Փոքր շուն, շնիկ: Մեր փոքր շնակն, որ ընդ մեզ շրջէր, մնաց եւ ոչ երեկ յառաջ, երկեալ (Սիմ. Լեհ., 157):

ՇՆՈՐՀԱՉԵՂՈՒՆ, ա. Շնորհներով լեցում: Ընդ շնորհազեղուն օրհնութեան ողջունամատոյց և սիրածանոյց թղթոյս ի խոնարհ դիմաց ծանուցումն լիցի (Ղուկ. նամ., 118): Աստուածապարգև և շնորհազեղուն օրհնութիւնս ծաներուք, հոգևոր որդիք մեր ի Տէր (Դիւան ն. Ջուղ., 68): Շնորհազեղուն օրհնութեանս ծանուցումն լիցի հոգևոր և հարազատ որդւոյդ (Դիւան ն. Ջուղ., 78): Ընդ աստուածապարգև և շնորհազեղուն օրհնութեան նամակիս ծանուցումն լիցի (Ազուկ. կոնդ., 87):

ՇՆՈՐՀԱՌՈՒԹԻՒՆ, գ. Պարգեատրում՝ ըստ շնորհի: Շնորհառութիւն - պարգևումն կամ ընձեռումն շնորհի ուրուք ըստ արդեանց և անժանաւորութեան, լատ. պէնէֆի՛չիւմ (Վ. Յուն., 59):

ՇՆՁԱԳԼՈՒՆ, գ. Շունչ, մարդագլուխ: *Կաթուղիկոսն... եկաւ Աքուլիս, նվիրակն ժողովեց, շնչաղուխ առաւ ոմն մին թուման, ոմն այլ ավել (Զ. Ագուլ., 128):*

ՇՆՁԱՄԱՔՈՒՐ, ա. Մաքուր շունչ ունեցող՝ մաքրակենցաղ: *Վսեմախոհ բաբունապետի եւ փոխանորդի սրբոյն Յովհաննոս՝ շնչամաքուր եւ աստուածաբան աւետարանչին (Ագուլ. կոնդ., 84):*

ՇՆԻԱՐ, ա. Շնորհատուր բառից՝ շնորհ ունեցող, շնորհալի: *Բացիր զամուլ ծերոյ արգանդն և շնար ծնար (ՈՒՄՇԲ, 65):*

ՇՈԳՈՒՆԱԿ, ա. Շոգի՝ ջերմութիւն ունեցող: *Ամենայն տարերաց և տարրացեալ գոյից սկզբնասերմն ասի ծծմբաղասնդիկ, որ է գոլորշումն և շոգունակ զօրութիւն իմն (Տէֆթ., 379):*

ՇՈԳԿՈՒՏԱՆ, ա. Շողշողուն: *Մէթ շողկտան նոյն նշ.: Այ՛ վիզ շողկտտան, երեսդ է փայլուն (ՈՒՄՇԲ, 128):*

ՇՈԳՋԵՐ, գ. ա. Շոգ: *Տաւթ - շոգջեր (ՄՄ 1127, 154ա):*

ՇՈՃՈՅԽԵԺ, գ. (բւբ.) Մի տեսակի խեժ: *Շոճոյխեժ, զոր ոմանք կոկոն մի կոչեն (ՄՄ 6275, 219բ):*

ՇՈՌՈՒՄՈՒ,

ՇՈՒՐ ՈՒ ՄՈՒՐ, մկ. Այս ու այն կողմ: *Տղայն թաւալէր և առնէր շոռուռո (գրչ. շուր ու մուր) (ՈՒՄՇԲ, 252):*

ՇՈՏՈՎ, մկ. Շուտով: *Այս անգամ շոտով այդ մեծ թագաւորէդ և քո բարերարութենէդ որ մեզ մին ճար չի լինի (Եզով, 162):*

ՇՈՐԱԳԻՆ, գ. Հագուստի, ինչի համար տրուելիք հարկ, շորի գին: *Ամէն շաբաթ իրիգուն գանձանակ բռնէն, եկեղեցուն համար շորագին լինի (Զ. Ագուլ., 147):*

ՇՈՒԵՏ, գ. Շուեղացի: *Յաղթութիւնս ընկալան ընդդէմ բազմագոյն ներհակաց օտար եւ ընտանի թշնամեաց՝ երբեմն ընդ գրիժագաց եւ երբեմն շուեռաց (Պատմ. Խոթ., 43):*

ՇՈՒՆ (գերմ. schuh), գ. Հողաթափ, կոշիկ: *Օսգով կամ արծըթօլ շուխերն, ապրշումէ շգրինֆներըն թէ տղայ կընտոց եւ թէ աղջիկնու եւ կամ հի որ մէկին արգիլված պիլայ (Գովր., 46):*

ՇՈՒՆԹԱՆ, գ. Սուլքան-շունթան (բոխդ.): *Ի ՌԶԹ սուրբ Սարգսի շաբթուն հինգշաբթին մեռաւ սուլթան Մուրատն, եւ թագաւորեաց եղբայրն իւր շունթան Իբրահիմ (ՄԺ II, 395): Ի ՌԶԹ թուին սպանին ըզշունթան Իբրահիմն եւ եղին զսուլթան Մահմատն (ՄԺ II, 395):*

ՇՈՒՆՁ ԱՍՏՈՒԱԾԱԿԱՆ (բնաս.), հրդ. Աստուածաշունչ մատենան: *Ի թվականիս մեր հայկազեան / Որ էր անցեալ քսան յոբելեան / Այլ եւթտասն աւելի լման / Դրեցաւ Շունչս աստուածական (Յ. Քիւրտ., 8):*

ՇՈՒՆՁՆ ԿԱՐՃՆԱԼ,

ՇՈՒՆՁՆ ՊԱԿՍԵԼ, հրդ. (բժշկ.) Շունչը կտրուել, հեալ: *Նշանն այն է, որ հազ լինի և շունչն պակսի (Բունիաթ, 97): Խոչակն բռնվի և շունչն կարճնա եւ երեսին գոչնն մթնա (Բունիաթ, 118): Շունչն կարճնա և աշիչ ճերմկուցն ի դեղնութիւն զարնէ (Բունիաթ, 118):*

ՇՈՒՇԱԼ, չբ. Ծովանալ: Աթ շուշել
«ծովնալ, թովնալ»: **Շուշալ** - ծու-
լիլ կամ հեղգալ (*ՄՄ 1127, 148բ*):

ՇՈՒՏԱՆՑԻԿ, ա. Թափանցիկ - շու-
տանցիկ (*ՄՄ 1127, 140բ*):

ՇՈՒՏԱՓՈՒԹՈՒԹԻՒՆ, գ. Շտապո-
ղականութիւն: Աթ շուտափութիւն
«ճարպկութիւն»: Դստերք անա-
ռակութեան են ութ, այսինքն՝ ան-
խորհրդականութիւն, անհաստա-
տութիւն, շուտափութութիւն... (*ՄՄ 1756, 10բ*): **Շուտափութութիւն**
կամ անխորհրդականութիւն է պա-
կասութիւն խորհրդոյ (*ՄՄ 1756, 131բ*):

ՇՈՒՏԳՆԱՅ, ա. մկ. Արագընթաց:
Ըշտապգնայ - շուտգնաց (*ՄՄ 1127, 140ա*):

ՇՈՒՏՈՎ ՇՈՒՏՈՎ, մկ. Շատ շու-
տով, ճեպով: Քո հրամանքդ էլ շու-
տով շուտով էլանես գաս Ըստամ-
պօլ (*Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 315*):

ՇՈՒԻԶԱՌ, գ. Շուրջառ: ՄՀԲ շուռ-
ջառ: Մահգասի Աւետիքն եւ Գի-
գորն... ետուն զառքաբ շուրջառ (*Ա-
կոռ., 211*):

ՇՈՒԻՋԱՌԻՈՐԻԼ, չբ. Շուրջառ հագ-
նել. ծիսական արարողութեան
այն պահը, երբ հոգեւորականնե-
րը շուրջառ են հագնում: Յետոյ ա-
մենեքեան շուրջառութիւն՝ մոմեր ի
ձեռին ունելով (*Զուար, 1867, 181*):
Ապա սկսան գարտնալք, զկնի ե-
պիսկոպոսք, ապա պօնսինօրք
շուրջառութիւն (*Սիմ. Լեհ., 136*):

ՇՈՒԻՅ (գերմ. schürze), գ. Գոգնոց:
Ոչ այս երկրին մէջ եւ ոչ օգկայ եր-

կիր չի գըտլի ոչ մէնգէյ, ոչ սուգ-
նայ, ոչ շուրց, ոչ գեբդ թէ հայնակ
եւ ոչ մաճըրնակ եւ ոչ կրգալ
(*Գովր., 45*):

ՇՎՈՒ, գ. Երաժշտական գործիք, շվի:
Կարստ (ամախալ բառ.) ունի շվու
«եօթ անցք ունեցող փողային գոր-
ծիք, սրինգ»: Զօպանի դավալին աճ-
մա բառն շվու կ'ըսեն, որգոն՝ հովիւն
շվու կ'ածէ (*Տէֆթ., 377*):

ՇԻՋԱԶԵՂԵԼ, չբ. Փոխակերպել,
փոխուել: Մառախուղ թանձր
շրջագեղաւ, թէ եւ անձրեւն մեղմա-
ցաւ (*Կամենից, 150*):

ՇԻՋԱԾԵԼ, չբ. Աշփերը շուրջը ածել՝
նայել: Զաշս իւր այսր եւ անդր
շրջածելով եւ ոչ զմի մուտ նշուկցն
կարաց տեսանել (*Ստ. Ռօշքայ, 119*):

ՇԻՋԱԿԱՅԵԼ, ա. Շրջագայել: ՀԲԲ
շրջակայել «շուրջը կանգնել՝ պա-
տել (պահպանութեան համար)»:
Վարդապետական քարոզութեամբ
շրջակայեալ ի վերայ ամենայն երկ-
րի (*Աղան. Միաբանք, 488*):

ՇԻՋԱԿՆ ԱԾԵԼ, հրդ. Շուրջը նայել,
հայացք փել: Աթ ունի շրջակ
«պարոյկ»: Շրջակն ածեալ՝ տեսի
զխարցն իմն ընդարձակ ի հանդի-
պոջ արեւելեան հարաւոյ (*Կամե-
նից, 149*):

ՇԻՋԱԿՆԱԾՈՒ, ա. Ոխտամնասիրող,
քննասէր, բոց. շուրջը զննող: Զի
էր այր խորագէտ եւ շրջակնածու,
զմտաւ ածէր գտանել զհնար իմն
(*Կամենից, 124*):

ՇՐՋԱՇՈՒՐՋ, մկ. ա. Շուրջբոլորը, ամենուր: *Եւ այնպէս շրջաշուրջն գնացիւք հասաք յաջողմամբ Տեառն յաստուածակեցոյց արքայանիստ կայսերապերճ քաղաքն (Յ. Կոլոս, 209):*

ՇՐՏԻԼ, չբ. Շփոթուել: ԱԲ շրտնուծ «շուարիլ, պուշ մնալ»: *Շրտիլ - մտացն ելնուլ (ՄՄ 1127, 148բ):*

ՇՕԳՕՏՕԼ (հունգ. sokadalom), գ. So-նավանառ, ամբոխ: *Եւ գիտացվի օր շօգօտօլին կլալ ծախելու հի վօվ, տարը շօգօտօլէն ինտան ամե-*

նեւին չի ծախէ (Գովր., 101): Նա ազատ ըլա աս էրկրին մէջ ամէն դի ու ամէն անգամ ծախելու ու ալ ի-ժով հիոր շօգօտօլները (Գովր., 196):

ՇՕՇԱՓԱԿ, գ. Շօշափելիքի զգայա-րան: *Ծանօթութիւնս այս յառաջա-գալի ի հնկից զգայութեանց գլխա-ւորաց մարմնոյ, այսինքն՝ ի տեսա-կէ, որ է յաշս, ի լսակէ, որ է յա-կանջս, ի հոտոտակէ, որ է ի քիմս, ի ճաշակէ, որ է ի բերանն և ի շօշա-փակէ, որ է ի ձեռս (Նոր. ծաղ., 4):*

-Ո-

ՈՆԸՆԿԱԼ, ա. Մէկի դէմ ոխ պա-հող, փնախնդիր: *Այսմ բանէ սա-կաւ ինչ թուացոյց իշխանն զբռնութիւնն, բայց յոյժ ոխընկալ եղեւ ի սրտի իւրում (Դաւրիժ, 371):*

ՈՂԵՒՈՐԱԿԱՆ, գ. Ճանապարհորդ: *Ողևորական - ճանապարհորդ, ուղ-(ղ)էգնաց, ռահվար (ՄՄ 2281, էջ 136ա):*

ՈՂՈՂԻ ՏԱՆՆԵԼ, հրդ. Ջրհեղեղի եմ-թարկուել, փշել-տանել: *Սելաւի ըռաստ եկինք. Աստուած զմեզ փրկեաց ողողի տանելու (Ձ. Ագուլ., 45):*

ՈՂՈՐԴԱՍԱՅ, ա. Ճշմարտախօս: *Եւ ժողովուրդն նմա չատաց / Գիտէին որ չէր ողորդասաց (ՈԽՄՃ II, 102):*

ՈՂՈՐՄԱԾԱՍԻՐՏ, ա. Գթասիրտ, նեղողամիտ: *ՀԳԲ ողորմասիրտ նոյն նշ.: Եւ էր ողորմածասիրտ,*

քանզի եժ-ան ամաց հասարակ հարկն շնորհեաց ամենայն ումեք (Ջաք. Ա, 10):

ՈՂՈՐՄԱՐԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Ողորմութիւն, կարեկցանք: *Ընծայեալ մատուցի թուղթն այս մաղթանաց և խնդրուածոց, գթաշարժութեան և ողորմար-կութեան (Ղուկ. նամ., 117):*

ՈՃՈՐ, գ. Ծղօտի արտ (ծան. հրատ.): *Իսկ այլքն Արդութեցիք... փախուցեալ զզարքն Ղազարի և զհետմտեալ կոտորեալ որպէս արտ ոճորէից (Սանահն., 63):*

Ո՞Յ (գրբ. յո՞), դ. Ո՛ՒՐ: *Ոչ գիտեն թէ յո՞ (գրչ. ո՞յ) երթան, զի աշխարհն այն աւեր եւ ամայի է (Սիմ. Լեհ., 379):*

ՈՋԵԿԵԱԼ, ա. Ջեկած՝ չլնդունած, չհաստատուած: *Ծաներուք, հո-գևոր որդիք մեր ի Տէր... յանգիմա-*

նել *գոչեկեալն յօրէնս Տեառն (Սանահն., 102):*

ՈՉՀԱՆՈՐՈՂ. գ. Զհամաձայնող: *Ոչհաւանողսն անողորմաբար չարչարէր եւ այլ բազում չարիս գործեաց (Ժամ. Պող., 277):*

ՈՍԿԱԿԱԶՄ. ա. Ոսկիակազմ, ոսկեզարդ: *Խիստ մեծ եւ զարմանալի եկեղեցի է... ամենայն ոսկակազմ, մարմառիայ եւ անգին քարով (Նըշխարք, 17):*

ՈՍԿԱՏՈՒՓ. ա. Ոսկեկազմ (գիրք): Ն. Բիւզ. և ՄՀԲ *ոսկէտուփ նոյնն է. Աստուած արհնէ Փառակեցոցն Սարգսի որդի Յարութիւնն եւ Նազարն. մէկ լավ ոսկատուփ Աւետարան իւր մահլամովն [ետուն Սբ. Յակոբայ] (Ակոռ., 200):*

ՈՍԿԵԳԵՂ. գ. Ոսկեայ դեղ՝ ներկ: *Ի դասագլուխքն [գոն] աթոռք պատրիարկաց նոցին, ոսկեդեղով զարդարեալ, եւ յաջմէ կողմենէ գոյ եւ փոքրիկ ամբիոն մի (Պատմ. Նրուս., 1932, 12):*

ՈՍԿԵՆՄԱՆ. ա. Ոսկեմամ: Սպիտակափայլ *ոսկեկիցն նշույլազարդք գեղապաճոյճս փայլէին (Ագուլ. կոնդ., 89):*

ՈՍԿԵՍԱՓՈՐ. ա. Ոսկեմկար սափորով, ոսկեպատ: *Աւարտեցաւ ոսկեսափոր Տաւնականս ի մայրաքաղաքս Համիթ՝ Տիրքանականքս (Թորոս աղբար, 451):*

ՈՏԱՇԱՐԵԱՆ. ա. Ոտանատրի պէս շարուած, չափաբերուած: *Տեղեաց տնօրինականաց... զպատմողաբարն ոտաշարեալ (Աղան. Միաբանք, 136):*

ՈՏԱՅ ՀՈՂ. հրդ. Ոտֆի հող, փխր. չնչին, խեղճ, խոնարհ: *Ի նուաստ ծառայ ոտաց հող, տրոպ եւ անարժան ծառայէդ հասցէ թուղթս արտասուական (եզով, 370):*

ՈՏԷՃ. գ. Մի տեսակի հիւանդութիւն, ուտիճ: *Ոտէճ, որ է այն աղտն, որ կու ժողովի ի մաքուն ագին տակն եւ ի դմակին ներքեն, որ է ինքն դաւար գուֆան (ՄՄ 6275, 220բ):*

ՈՏՆԱԳԱՐ. գ. Անդամալոյծ, ընկճատ: *Փիլիպպոս կաթողիկոսն... զմանուկ մի համր եօթնամեայ եւ ոտնագար աղօթիւք բժշկեաց (Ստ. Ռօշթայ, 178):*

ՈՏՆԱՌՈՒՔ ԼԻՆԵՆ. հրդ. Ոտֆ գցել՝ խանգարել, խոչընդոտել: *Նոքա ընդ միմեանս միաբանելով կու ջանան, թէ Սուրբ Տանս զարար հասուցանեն, մեզ ոտնառուք լինելով (Դիւան Ն. Զուլայի, 91):*

ՈՐԲԱՂԱՄ. գ. Որբերի համար նուիրատութիւն՝ տուրք: *Զամենայն զտէրունի հասս եւ զիրաւունս ձեր, որպէս կանոնիւք հաստատեալ է, այսինքն զպտղին, զորբադրամն, զժամուցն, զհոգեբաժինն, զտեառնականն (Դիւան Ն. Զուլ., 80):*

ՈՐԴԱՀՈՍԱՆ. ա. Յորդ, ջրառատ: Աճ յորդահոս նոյնն է: *Որդահոսան գետ, աղբիւր բարեհամ, զիա՛րդ ցամաքեցար (ՈՒՄՀԲ II, 72):*

ՈՐԴԵԿՈՒԹԻՆ. գ. Որդի, որդեգիր լինելը: *Զանդրանիկ որդեակն իմ, մերս յաւժարութեամբ, զերեմիա դպիրս, շնորհակալ եմք ինքեան որդեկութեան (Դարիժ., 403):*

ՈՐԴՈՐԵԼ, նբ. Յորդորել: ՄՀԲ որդորել «առատացնել, շատացնել» (համամուն): *Խիստ առապով տաշէր չոր միս, Քաշալերէր եւ յորդորէր զիս (ՈՒՄՀԲ, 180):*

ՈՐԴՈՅԷ ՈՐԴԻ, հրդ. Որդուց որդի՝ սերնդէ սերունդ: *Որնի բերթ պարունանիստ որդոցէ որդիք Շաւշիկ, Պաշաղիտ, Խամուր-ղալան (Յ. Կարն., 21): Չունի սահման, որ օճախ ունենայ եւ կամ զիշխանութիւն որդոցէ որդիս տայ (Յ. Կարն., 27):*

ՈՐԿԵՆՈՒԹԻԻՆ, գ. Որպիսութիւն: *Բնաւ մին բան չի լուայ զորկենութենէ ձերմէ (Դիւան Մխիթ., 23):*

ՈՐՁԱՊԳԾՈՒԹԻԻՆ, գ. Առումադութիւն: *Չունին զուլում եւ անիրաւութիւն, չկայ եւ որձապղծութիւն, եւ թէ ուրեք գտցի, իսկոյն այրեն անխտիր (Սիմ. Լեհ., 87):*

ՈՐՆՈՐ, դ. Ուր, ուր ուր: *Հայոց ասկն... որնոր պարսից երկրումն էք (եզով, 354):*

ՈՐՁԱՆՔ, դ. Ուշափ, ինչֆան: ՄՀԲ եւ Կարստ (ամտիպ բառ.) ունեն որչաք նոյն նշ.: *Թէ քաղաք, թէ գաւառ ում պետէնա, որ պեթկական եւ ուրէնայ ուզէցած, ընդունելի եւ որչանք որ ուրէնց լազումէնայ (եզով, 402):*

ՈՐՁԱՍՈՒՋԵԱԼ, ա. Սուզուած, ծածկուած: *ԱՖ եւ ՀԲԲ որչասոյզ «բունը պահուրտած»: Պարունակեալ - քողասուզեալ, ծածկեալ, ողջասուզեալ (ՄՄ 2019, 163բ):*

ՈՐՍԱՒՈՐ, գ. Ուսորդ: *Ջորդիս իւր խրախուսեաց իբր որսաւորաց եւ ձկնահանից (Յ. Կոլոտ, 249):*

ՈՐՐԵԼ, նբ. Օրորել: *Որրենք պիտի քեզ ի քունդ անյարիր (ՀՎԲ, 318):*

ՈՒԶԱՅԻՆ, նբ. Ուզեցիմ: *Ս. չուալ ուզացին եւ չաթան, հայէ եւ տաճկէ խարած Զ Զ. խուշ (ՄԺ I, 223):*

ՈՒԶԲԱՇԻ,

ՈՒԶՊԱՇԻ (թուրք. yüzbaşı), գ. Հաւաւապետ: *Ես՝ Դօրխմազ-բէկա Արդուլթէցոնց ուզբաշի, վկայ եմ այս բանիս, որ այսպէս հստատեցօ (Սանահն., 137): Ի ուզպաշոցն է հրամանաւն եկեալ Գ մարդ (եզով, 371): Մեք՝ կաթողիկոսք եւ ուզպաշիք կամեցանք պահեցինք (եզով, 381):*

ՈՒԺԱՐ, ա. Յօժար, տե՛ս նաև ՕՎԺԱՐ: *Իմ կամաւ եւ ուժար սրտիւ մլայփոսի Ազիզբէկանց հողն տվի Սանահնու առաջնորդ Սարգիս յեպիսկոպոսին (Սանահն., 173): Իմ կամաւ եւ ուժար սրտիւ հողն տվի (Սանահն., 176):*

ՈՒԺԳՆԱՔԱՎ(Ղ)Խ, ա. Ուժգին բախող՝ հարուածող: *Չուլեաց անդէն երկուս թօփս մեծամեծս, հզօրս եւ ուժգնաբաղիս (գրչ. ուժգնաբախ) որոց (Դաւրիժ., 113):*

ՈՒԼՈՒՆԱՎԱՃԱՌ, գ. Ուլունքներ վաճառող: *Յայնժամ ուլունավաճառ էի, եւ այժմ զիս՝ ող եղէ շահ (Ջաք. Ս., 25):*

ՈՒԼՈՒՑԱՅ, տե՛ս ՕԼՈՑԱՅ:

ՈՒԽՏԱԽԱԶ, գ. Խաշ՝ որպէս ուխտի նպատակ, փխբ. բաղձալի մի բան: *Լուսին, քո ծծերդ է ուխտախաշեր, Խունկ ու մոմ առեր եւ ի ուխտ եմ եկեր (ՈՒՄՀԲ, 101):*

ՈՒԽՏԱՎԱՏԱՐՈՒԹԻՆ, գ. Ուխտը կատարելը, նպատակին հասնելը: *ԱՖ ուխտակատար նոյն նշ.: Յայտ է, թէ ոչ եւս կարեմ գնալ*

յութատակատարութիւնս (Յիշ. Ուն., 292):

ՈՒՆՏԵՅԻ, գ. Արշասպ: Ուխտեցի, որ է արջասպ, որ է դեղին գաճ (ՄՄ 6275, 220բ):

ՈՒՂԱՒՈՐ, գ. Ուղարկող: ՀԲԲ ուղաւոր «ուղևոր» (խմաստափոխ.): Այս չալապի քեխիէն մեծ մուխթապար և պէթկական մարդ է, զինչ պատասխան տացուք մեր գլխաւոր ուղաւորացն (եզով, 370):

ՈՒՂԱՒՈՐԵՆ, նբ. Ուղարկել, համփու դնել, հմմտ. ՕՂԱՒՈՐԵՆ: ՀԲԲ ունի ուղաւորել «տե՛ս ուղևորել» (խմաստափոխ.): Ի չուելն նորա՝ ուղաւորեաց գնա մինչեւ էանց զգիւղ մի (Դիւան Մխիթ., 98): Ի գնալն ի քաղաքէն մեծաւ հանդիսիւ ուղաւորեցին գնա, որ եւ գնաց ի խողին (Կամենից, 41): Բագում սիրով զինքն ուղաւորեցին ի ճանապարհն իւր (Կամենից, 54):

ՈՒՂԻՂԱՓԱՌ, ա. Ուղղափառ: Ես՝ անարժան ֆրայ Աւգոստինոս քահանայս էի... կրօնիւք հնազանդ ուղիղափառ հաւատոյն Քրիստոսի (Նշխարք, 5): Լէհոյ աշխարհն է լաւ ուղիղափառ քրիստոնեայ (Նըշխարք, 11):

ՈՒՂԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ,

ՈՒՂԱՆՅԲԱՌՈՒԹԻՒՆ, գ. Ուղղափառութիւն, ուղիղ դասանմբ: Եւ այսպէս եկեղեցին Հայոց մնաց յուղղաբարութեան զամս Ղն (Ստ. Ռօշթայ, 79): Հաւատովք են քրիստոնեայք և գործով ուղղաբարութեան (ՈՒՄՀԲ, 204):

ՈՒՂԱԿՈՆԵՆ, չբ. Ուղղորդել, ուղի հարթել: Ուղղակոնեմ - հարթեմ և ուղղեմ զթիրութիւն կամ առ ուղին դարձուցանեմ զարտեւեալն (Վ. Յուն., 60):

ՈՒՂԱՇԱՒԱՐԵԹԱՅ, գ. Ուղիղ, բարի շափղ՝ ընթացք ունեցող: Խորհրդով իմաստուն ծերոց, ուղղաշաղընթաց երիտասարդաց, հպատակաց հօր եւ հնազանդալուր մօր պատանեկաց (Ագուլ. կոնդ., 85):

ՈՒՂԱՓԱՌԱԳՈՒՆԵՂ, գ. Ամենից ուղղափառ, նշմարտագոյն: Ծայրագոյն պատրիարք առաքելականի եւ ուղղափառագունեղի եկեղեցւոյս Քրիստոսի (Ագուլ. կոնդ., 104):

ՈՒՂԱՐԿԵՆ, նբ. Ուղարկել: Քո թագաւորական հրամանովն ուղղըրկեր էին մեռոն Վասիլօփիճովն, որ մեզ գրեր էին մեծ աւետիք (եզով, 154):

ՈՒՂԱՍԱԿԻ*, ա. Խոհուն, խելացի (°): Ուղպատակի - հանճար, տեսուն, կարծուն (ՄՄ 2281, 129բ):

ՈՒՅՄԻՇՎԵՆ, նբ. Մտածել, խորհել: Սգրկին սէպն այնպէս ույմիշվեցանք, թէ հի որ մէկին վրայ ինչօր ընէր, նայ ամէն մէկն պարտ ունէնայ (Գովր., 134):

ՈՒՆԿԱՐ, գ. Հումգար, հումգարացի, տե՛ս նաև ՄԱՃԱՐ: Դարձեալ ի նոյն ամին ունկարաց կայսրն կոտորեաց զթուրքն, որ է Քրիշչին (ՄԺ I, 194):

ՈՒՆՈՂԱԿԱՆ, ա. Ունակ, հնարաւոր: Յիշողականութիւն իմացա-

կան... է՝ *ունդողական պահողութիւն նորին* (ՄՄ 1756, 119բ):

ՈՒՆՔ, գ. Յոյն(եր): *ՈՒՆՔ* կու հակառակին (Զուար, 1867, 203): Կու լսեն ունքն, ոտից կանգնին (Զուար, 1867, 204):

ՈՒՇՄՈՒԹԻՒՆ, գ. Ուշիմ, ընդունակ լինելը: ԱՖ և ՀԲԲ ունեն ուշիմութիւն նոյն նշ.: *Զիմաստս եւ զշնորհս առնու ուշմութիւնք եւ խելք ռատանան* (Քէօմ., 16):

ՈՒՍԿԱՅ, մկ. Ուսեղից: ՀԲԲ և ՄՀԲ ուսկայ, հոսկայ, օսկայ «այժմ, հիմա» (համանուն): *Անքուն որդունք են ի աշուն / Թէ ո՛ւսկայ կու գայ անուշ լողման* (ՈՒՄՀԲ, 343):

ՈՒՏՈՂ, ա. Շատակեր: *Արծաթամոլ և մարմնապաշտ, ախտաբիծ, ուտող և մանրող Գանիէլի գազան... մանաւանդ ինքնահաւան անժուր ընթերցողք* (Տէֆթ., 318):

ՈՒՐԷՆՔ, դ. Իսեանմ Իրենմ: *ՈՒՐԷՆՔՆ* ոչինչ բանի խբարչութիւն մինչև ի գոյէ ժամանական (եզով, 357):

ՈՒՐՈՒԿ ՅԱԻ, հրդ. (բժշկ.) Հայ. ուրուկ՝ բորոտ բառից, բորոտու-

թիւն: *Գողութիւն, որ է ուրուկ ցաւ, որ տաճիկն ճուտամ ասէ* (Բունիաթ, 118):

ՈՒՐՏՈՒ (թուրք. ordu), գ. Բանակ: Կարստ (անախպ բառ.) որտու «հորդա», ՆՀԲ որտու նոյն նշ.: *Առի այն մարդն, ուրտուն տարի հետս, որ բանն շինեմք* (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 315):

ՈՒՔԱՅ (ռուս. ука3), գ. Հրաման, հրամանագիր: *Հասանք տեղն Ափրաքսի Պետր Մաթովիչի ուքազովն* (եզով, 257): *Խնդրեմ որ մէկ ուքազ լինի գինիքն ջրով գայ* (եզով, 259): *Թագաւորն պիտի շուտով ուքազ ուղարկէ մին փօտիաչով* (եզով, 319): *Հրամայական թուխտ, որ է քուռտեղւար ուքազ կասեն* (եզով, 395):

ՈՒՖՈՒՆԱԹ (արաբ. ufunat), գ. (բժշկ.) Բորբոխում, զարշահոտութիւն: *[Խաշամին] պատճառն ըստամոքին գոլոշէն է և անձինն ուֆունաթն է, որ ի գլուխն կենէ* (Բունիաթ, 79):

- Զ -

ԶԱԼԲԱՐԱ (թուրք. calpara «նոնում, ոխթմ» բառից), գ. Բամբի: *Հոռմի խօսիւք եղանակեն «քիրելէ-զիոն» եւ... փոխանակ ծընծղայի չալբարայ քշտեն* (Սիմ. Լեհ., 218):

ԶԱՆԶՐ (ներ),

ԶԱՂԱԶ, գ. Զրաղաց(ներ): *Գիտես, թէ Աստուած բարկացաւ, քամի ե-*

ղաւ, հուրթունայ եղաւ ան գիշերն, չախչըներ կոտորտեցաւ, (ՄԺ I, 220): Նողայ եւ ուռուս պատեցին բոլոր պարիսպն... չախչըներ քակեցին եւ վանորալքն չաւրեցին (ՄԺ I, 213): *Պարիսպէն կըտորմն տեղ բլաւ Գ տան վերայ եւ շատ քանչե-*

լիք եղաւ, տունն քակտեցաւ, չաղաչն աւերեցաւ (ՄԺ I, 220):

ՉԱՆԱՐԺԱՆ, ա. Անարժան (չ+ան- կրկնակի ժխտ. մասնիկներով): Տէրն ամենայնի... ինձ՝ չանարժանիս եցոյց այսչափս, որ չեմ բաւական (Նշխարք, 5):

ՉԱՌԹԱՉԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Ճարտասանութիւն - չառքագանութիւն (բոխը): Ոմանք ուսան զփիլիսոփայութիւն, ոմանք՝ զչառթագանութիւն (Դիւան Միսիթ., 55):

ՉԱՐԱՖԱՌ, ա. Չարափառ: Այլ ոչ կայ քան զիս չարաբառ / Վասն իմ խնդրեցէք թողութիւն (ՈՒՄՀԲ II, 40):

ՉԱՐԱՖՈԹ, ա. Չարագոյժ, աղէտաբեր: Զի՞նչ է այս կրկնակի չարաբօթ լուր, որ ասանի ի Սուրբ Աթոռս և յականջս ամենեցուն (Դիւան Ն. Զուղ., 107):

ՉԱՐԱՃԸՃԻԿ, ա. Չարակամ, անկարգ: ԱՖ չարաճճի «չար գազան, գէշ ճճի և անոր նմանողը»: Առաջմանէ չարաճըճիկ ազգն Հոռոմոց բազում նեղութիւնս հասուցին ազգիս Հայոց (Յ. Կարն., 52):

ՉԱՐԱՊԱՆՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Չարբախտ ունենալը: Տիրել է ինձ մեծ ձախորդութիւն, չարապախտութիւն և թմրութիւն (Ն. Մուշ., 244):

ՉԱՐԱՎԱՐԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Չարակամութիւն, չկամութիւն: Կարծոտութիւն է՝ չարավարկութիւն իմն զումեմնէ, վասն թեթևի ուրուք դատողութեան (Նոր. Ծաղ., 118):

ՉԱՐԱՐԻՉ, գ. Չաստուած, սուտ աստուած: Դարձարուք յունայն օ-

րինաց ձերոց եւ ծաներու՛ք չարարիչն եւ՝ զՏէր Աստուածն երկնի եւ երկրի (Դարիժ., 358):

ՉԱՐԱՓԱՌՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Չարափառ լինելը, շեղում ուղիղ հաւատից, աղանդատութիւն: ԱՖ չարափառութիւն «հերետիկոսութիւն, դժբախտութիւն»: Չարափառնութիւն ըստ Դամասկոսի է՝ հետեւութիւն իւրոց հաճութեանց ըստ տնաարութեան սրտի (Նոր. ծաղ., 161):

ՉԱՐԳԵԼ, նր. Ջարդ(ու)ել, փխր. սատկել, ոչնչանալ: ՄՀԲ չարգիլ «կոտորուել»: Գ յամիս Նողային ձին ու տաւարն եւ ոչխարն չարգեցան, իրենք սովայլից մեռան (ՄԺ I, 227):

ՉԱՐԵԿԵԼ (պարսկ. čaryak «հառորդ մարը»), նր. Քառատել: Պիտի չանկալն զարնեն կամ չորս չարեկեն, նա յառաջ վիզն կու զարնեն կամ խեղդեն (Միմ. Լեհ., 146):

ՉԱՐԵՆԱԼ, չր. Չարամալ: Ի՞նչ կու շահի, որ կու չարենայ (ՈՒՄՀԲ, 347):

ՉԱՐԿՈՒԼ, գ. Քառանկյունի՝ չորս անկիւնները ծաղկազարդած (թաշկինակ): Սահակէնց Մէլիք-սէթն և Պողոսն Ա ջահ, Ա պղքնծէ բուրվառ, Ա սպիտակ չարկուլ եաղլախ ետուն (Ակոռ., 203):

ՉԱԻՔ ԱՆԵԼ, հրդ. Ծմբաղնել. ակնարկում է երաշտ տաճիներին անձրև տեղալու նպատակով կատարուող աղօթքը: Վասն երաշտութեան համար չաւք արաք իմ քահանայէայ, Բ-ըն մուսաֆիր էր,

Ա-ըն կեզլովցի, մէկն բաբերդցի, մէկմ ալ հաբեղայ (ՄԺ I, 219):

ՉԱՓԱԿԱԿԱՆ, ա. Չափատու: ԱԲ չափական «1. չափած, 2. տաղաչափական, 3. երկրաչափական» (խմատաւիդիս.): Անհատողութեան սկիզբն ի նիւթական իրս՝ է կրկին, այսինքն՝ նիւթ առաջին եւ քանակութիւն չափական (ՄՄ 1756, 14բ):

ՉԱՓՆՈՒՍՏԱՇԱԿԵՐ, ա. Շատ ուտելոց հագուստի կոճակները բաց անող (ծան. հրատ.): ՄՀԲ չափոս «պարսկ. նարմանը»: Ետոյ եկաւ Յակոբ վարդապետն... անառակ եւ շատակեր ջրախումն [եւ շ]ոպլն, չափըոստաշակեր (ՄԺ I, 226):

ՉԳԱԼՈՒՍՏ, գ. Չգալը, ուշանալը: Յայտ լիցի մեծութեան հզօրիդ, եթէ չգալուստ քոյ յամելոց իցէ... ի թիկունս հասոյ Ռ-ապետիւ (հազարապետ) միով (եզով, 360):

ՉԵՂՉ, գ. Չղջիկ: ԱԲ և ՀԲԲ չեղջ, չիղջ նոյն նշ.: Չեղջ - մաշկաթեւ (ՄՄ 2019, 174ա):

ՉՐՆՉԵԼ, չր. Չնչինանալ, փոքրանալ: Շրթունք իմ անշարժեցան / Ոսկերք իմ տառապեցան / Չընչինս չընչեցան / Պարանոց իմ գլխակորեցան (Ներք. Սրապ., 20):

ՉԻԲԳԱՅ (հունգ. csipke), գ. Ժանեակ: Ամենեւին մէկ հազըսղէղէնուն վերայ արժըթէ ոսգու զարդարանքներ չի գըտովի, ոչ գիւղիւշ, ոչ չիբգայ, ոչ բօղդիշբան, ոչ բասամանդ, ոչ ֆրանձըլ (Գովր., 45):

ՉԻՆԻԴՂԵՆ, գ. Խեցեղէն, յախնապակեղէն: Շինեալ են Բ մեծամեծ

աղօթանոցս և արտաքուստ չինիեղէն և գոյնզգոյն մարմարոնեայ քարամբ զարդարեցեալ է (Պատմ. երուս., 1932, 15):

ՉԻՎԱՐԴԱՊԵՏ, գ. Անարժան վարդապետ: Մին Ռհան անուն չիվարդապետ շուղեցի, սալ քուրդացաւ, շատ զարար տվեց Զուղու (Զ. Ա. գով., 103):

ՉԻՎԼ (լատ. cīvilis, իտալ. civile), ա. գ. Քաղաքացիական: Գըրով դատաստան առնեն՝ թէ՛ չիվէ, թէ՛ կրմնալ և զայս օուր դատաստան ի վաղըն ոչ ձգեն՝ թէ՛ չիվէ, թէ՛ կրմնալ (Յ. Թովթունջ., 303):

ՉԻՔԱՐԺԱՆ, ա. Անարժան: Տէրն փուլթով ի մէնջ եբարձ, զի չիբարժան ազգ տիրատեաց (ՈԽՄՀԲ, 369):

ՉԻՔԱՌՈՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Չփաւորութիւն: Նոյն խօսակցութեան մէջ... հասկացոյց սորայ չիքաւորութիւնն, եւ փափն հրաման արաւ՝ փարթտան (Դիւան Մխիթ., 103):

ՉԻՆԵԼԻՔ, գ. Չինելուն՝ անհաւանական մի բան: Չինելիքներն կու լինա (Պօղ. նամ., 90):

ՉԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ, գ. Սուտ Կաթողիկոս: Թէպէտ ամենայն եղեալն գրեցանք... Ակոր չկաթողիկոսին յիշութիւնն չէի կանար պատմել (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 315):

ՉՀԱՍՈՒԹ, գ. ա. Չհաս լինելը՝ ազգականութեան պատճառով ամուսնութեան արգելումը, հմմտ. ՀԱՍ ՈՒ ՉՀԱՍ: Թէ ոք կամէր կին առնուլ եւ չհասութք լինէր, չերթային առ հովիւ կամ առաջնորդ (Սիմ. Լեհ., 193):

ՉՄԱՐԴԻ ՈՒՆԵԼ, հրդ. Մարդու տեղ՝ բանի տեղ չդնել: ԱՔ չմարդի «ա. ամնաբակ, անխելք»: Այսու պատճառաւ առաւել եւս զօրացան ներհակքն ի վերայ նիկօլին եւ ի չմարդի ունէին (Դաւրիժ., 296): Եթէ խորհրդակիցք եւ եթէ սպասաւորք, ի չմարդի կալեալ զԴաւիթ, արհամարհանօք ունէին զնա (Դաւրիժ., 299):

ՉՈՐԱՊԱՔ, գ. Ծովապահութիւն, սակաւակերութիւն: Բոլոր տարին չորապաք, երկու օրն անգամ մի ճաշակէին եւ զայն բանջար (Սիմ. Լեհ., 300):

ՉՈՐՀԱՅԱԿԵՐ, ա. Սակաւապետ, ֆշակեր, ժուժկալ: Եթէ գիտէ՝ ծանուցանէ վասն չորհացակերի որդի... Պետրոսին կողմանէ (Դիւան Մխիթ., 110):

ՉՈՐ ՄԱՆՐԱԶՈՒԿ, հրդ. (կենդ.) Տառելի: Չոր մանրաձուկն, որ է տառելիս (ՄՄ 6275, 221ա):

ՉՈՒԱՆԳՕՏԻ, ա. Չուանով գօտկուրուած, չուանէ գօտի կապող: Կարգաւորք, հաբեղայք եւ մոնոզոնք խարազնագգեստ եւ չուանգօտի (Սիմ. Լեհ., 301):

ՉՈՒՆԱԿ, ա. Ոչ ունակ, ապաշնորհ: Նոքա եղեալ էին կաթողիկոս զու-նակ ապաշնորհն (ՄԺ II, 323):

ՉՈՒՈՒՏ, գ. Հրեայ, տե՛ս ՋՈՒՀՈՒԴ: Եագուպ Խայիմ չուուտին տվի քարէտուն քըրայով, պիզտի տուն վէրի (Կամենից, 112):

ՉՏԷՐ, գ. Սուտ տե՛ր՝ չհաճանայ: Վերակացու Սուլթանշահ չտէր Յովհաննէս Տէրզնցին (Աղան. Միաբանք, 112):

ՉՔԵՐԴՈՂ, գ. Անարժան ֆերթո՛ղ՝ ստեղծագործող: Գրեցաւ ձեռամբ անիմաստ եւ անհմուտ չքերդող Սահակ սարկաւակք (Չեռ. յիշ. Ժէ, 384):

ՉՔԼՈՒԱԿ (հայ. չիք+լու+ակ), ա. Անխելի: Չքլուակ - անլսակ (ՄՄ 2019, 174ա):

ՉՔՆԱՂԱՆՄԱՆ, ա. Չքնաղ կերպով: Չքնաղանման յօրինելով, Պարզանման բանս մեկնելով (Առ էջմ., 194):

ՉՕՄԱԼԱԿ (թուրք. çomlak), գ. Կաւէ աման, պոտոուկ: Չօմալակն ծեփէ և եփէ, որ շունչն չելնէ (Բունիաթ, 121):

-Պ-

ՊԱԹԵԼ (արաբ. baṭīl «վերացած, ուժից գրկած»), չբ. Ուժագրկել, թուլացնել: Հազարն ցաւ մի է, որ զհաւասն կու պաթլէ, ամէն անձն զէտ մեռած լինի (Բունիաթ, 70):

ՊԱԹԱՃԻ, գ. Բալթաջի (տապա-րակիր)՝ սուլթանի թիկնապան զօրքի մի տեսակը (ժամ. հրատ): Ոչ ոք մնաց ի բանակն, բայց միայն ընդ իւր երկու հազար մերձաւոր

սորաքս եւ... նոյնչափ տապարա-
կիրս, որք են **պալթաճիք** (Պատմ.
Խոթ., 62):

ՊԱՍՐ (թուրք. baldir), գ. (բժշկ.)
Սրումբ, ուրբ: Յաւ մի կա, որ մար-
դուն պալտրներն կու լինի, և կու
հաստնա պալտրնին, և տամար-
ներն կու լարի ծուռ ծուռ (Բու-
նիաթ, 107):

ՊԱԽԵԼ, նբ. Պախել: ՀԲԲ պախել
«1. վախել, վախենալ, երկիտ
կրել, 2. կտորվել, ճեղքվել»: Հրա-
մայէք, որ ուրէնցն խաղաղ պախեն
և ամենայն ջաթտան էնպէս կենան
(եզով, 357): Քրիստոնէութեան յա-
վատն դուք առանց ախ և երկուղի
պախէք (եզով, 393): Նոցայ լէվ
պիրկ սիրով **պախես** և նոցայ խէտ
լէվ սիրով ճանապարհ գնաս (Ե-
զով, 395):

ՊԱՀԱՌՈՒԹԻՒՆ, գ. Խնայողութիւն,
պաշար: [Սուրբ Տունս] **զպահա-
ռութիւնս** բազում ունի այժմ ի
մարմնականաց իրաց (Ազուլ.
կոնդ., 92):

ՊԱՀԵՅՆԵԼ, պր. Բուծել, թարմաց-
նել: Տուր շնխաղողի ջուր և մէշ
պահարի և վարդէջուր օծ ի վրա,
որ պահեցնէ (Բունիաթ, 92):

ՊԱՀԷԶԱՏԵՂ (պարսկ. pahéz «բան-
ջարանոց, պարտէզ»+հայ. տեղ),
գ. Բանջարանոց: Ինչ որ մեր պապ
Ղարախանին կայ, երեք բաժնէն
մէկն իմն այ, որ ծախսեցի... թէ՛ պա-
հէզատեղ, թէ՛ ջուր, թէ՛ ջաղաց (Սա-
նահն., 153):

ՊԱՀԷ Ի ՊԱՀ, մկ. Ամեն պահի, բո-
ւալ առ բուալ: ՄՀԲ պահ ի պահու
«Ժամ առ ժամ, պահ առ պահ»:

Մահմետականքն պահէ ի պահ ա-
ռաւել եւս ժողովէին եւ բազմանա-
լին (Դարիժ, 407):

ՊԱՀՊԱՆՈՂԱԿ, ա. Պահպանող,
պահապան: ԱԲ պահպանողական
նոյն նշ.: Առաքեալ **զպահպանո-
ղակ** զօրութեան աշոյ քո (Հնատիպ,
14):

ՊԱՂԻՆՔ (արաբ. baqi), ա. գ. Խոռ-
վարաւ, անհնազանդ, անիրաւ:
Իրենց միջէն աւիրեցաւ թապուրն
եւ դոքա ալ հասան, չարդեցին ժո-
հոգի կամ ալ պակաս, ալ **պաղիքն**
դարձան գնացին (ՄԺ I, 215): Ռ
ոսկի գին կըտրեց, թող զալ **պաղի-
քըն**, որ ընկան եւ մնացին գերի
(ՄԺ I, 216):

ՊԱՃԱՆԱՆ, գ. Քենեկալ: Մեծ որդին
Յեքուպն առեր է եփրատօլին քէ-
նին և է **պաճանախ** եփրատօլին
(ՄԺ II, 404):

ՊԱՅԱԶԱՏԱԶԱՐՄ, ՊԱՅԱԶԱՏԱԶՆ,

ՊԱՅԱԶԱՏԱՏՈՀՄ, ա. Պայազատ-
ների զարմից, տոհմից, իշխանա-
զուն, ազնուատոհմ: Ժամանեացի
գիր սիրոյ և ողջունի... սիրելի պա-
յազատազարմ և իշխանազուն Խո-
ճայ Յակոբիդ (Դիւան Ն. Զուլ.,
44): Հասցէ գիր արհնութեան... ի
վերայ **պայազատազարմ** և ազնու-
ատոհմ ազատորդացդ (Սանահն.,
90): Ի վերայ **պայազատազն** սիրե-
լի որդւոյն քոյ Քրիստոսիւ զօրա-
ցեալ թագազարմն տլֆինին (Դա-
ւան., 125): Յորմէ ժամանեալ հաս-
ցէ գիր օրհնութեան և նամակ պահ-
պանութեան **պայազատատոհմ** և
պերճապատիւ իշխանիդ մերոյ՝ քա-

լանթար պարոն Զաքումիդ (Դիւան
Ն. Զուդ., 103):

ՊԱՅԱՐ (ռուս. боярин), գ. Բոյար,
տե՛ս նաև **ՊՅՆԱՐ**: Պաքուայ և
Դարպանդու ջնգրալների և պա-
յարների ղուլուղին (եզով, 419):

ՊԱՅԾԱՌԱԿԵՐՏԵԼ, նբ. Պայծառ,
շեղ կերպով կերտել՝ կառուցել:
ԱՖ պայծառակերտ «մեծաշէն,
փառատը»: Ի հիմանէ շինեցաւ Ս.
Սարգիս անուն եկեղեցիս... բազում
աշխատանօք պայծառակերտեաց
զսա ի փառս Աստուծոյ (Աղան.
Միաբանք, 493):

ՊԱՅԾԱՌԱՄՇՔԵՂ, ա. Պայծառ ու
շեղ: Աւագ խորանն... է այնքան
պայծառաշքեղ և ճառագայթարձակ
ոսկեզօծ խաչկալի, մինչ զի ամեն-
ևին ոչ զանազանի ի լուսեղէն երկ-
նից (Պատմ. Երուս., 1931, 273):

ՊԱՅԾԱՌԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ, գ. Պայ-
ծառ՝ շէն պահելը: Այս ամենայն ի
փառս Աստուծոյ եւ ի պայծառա-
պահութիւն սրբոյ վանացս (Յիշ.
Ուլն., 294):

ՊԱՅՐԱՆ (թուրք. պարսկ. bayrak),
գ. Դրօշ: Բայց զոր ձողն կրէր՝ կեն-
դանի ըմբռնեալ տարան ընդ ին-
քեանս ի բանակն Տաճկաց, նոյն-
պէս եւ զձողն առին, որ թարգմանի
տաճիկ լեզուաւ պայրախ (Պատմ.
Խոթ., 51): Փախըստական եղեւ
Ճանպէքէրան եւ սուլթանն պայ-
րախն առին եւ հագիւ ի խառըր-
դան ընկան (ՄԺ I, 212):

ՊԱՆՊԱՌԱԿ, ա. Ծաղրաբան, կա-
տակախօս՝ ըստ իմաստի: ՀԲԲ
ունի պանպ «անստոյգ նշ. բառ»:

Աստուածատուր սուրբ քահանայ /
Խիստ պանպառակ, ծեր մասխարայ
(ՈՒՄՀԲ, 513):

ՊԱՆՏՐԱՋՈՒՐ, գ. Պանրի ջուր՝ շի-
նով: Ն. Բիւզ. և ՄՀԲ պանդրջուր
նոյն նշ.: Յետ այնոր զպանտրա-
ջուրն տուր (Բունիաթ, 112):

ՊԱՇՏՈՒՄ,

ՊԱՇՏՈՒՆ, գ. Պաշտամունք, երկր-
պագութիւն, ժամերգութիւն: ԱՖ
պաշտումն «պաշտօն»։ Ե ապագի
փող, որ Քրիստոմի մահուան թաղ-
ման է և պաշտումուց տվի (Սա-
նահն., 143): Պաշտուն պատարագ
մատուցինք բարեխօսութեամբ
Սուրբ Ստեփանոս Նախավկային
(Կալված., 158):

ՊԱՍՄԱԳԻՐՔ,

ՊԱՍՄԱՅ ԳԻՐ, գ. Տպագրուած
գիրք, տպագիր, տե՛ս ԲԱՍՄԱՅ
ՏԱԼ: ՄՀԲ պատմայ «տպագր-
ուած»։ Այս ձեռագրիս օրինակն
Փափն գրել է պատմայ գրող եւ յու-
ղարկել է ի Լեհ (Թորոս աղբար,
289): Պատկերագործք, նկարա-
գիրք, պատկերահանք, պատմա-
գիրք հանողք (Սիմ. Լեհ., 344):

ՊԱՎԼ (արաբ. bawl), գ. (բժշկ.)
Մէջ: Գողն կաթ կաթ գալ, դատրա
դատրա պավ, երկուքին դեղն այլ
մէկ է (Բունիաթ, 103):

ՊԱՏԱՆԱՏԵՂ, գ. Յիսուսին պա-
տանմով պատելու տեղը Երուսա-
ղէմի Ս. Յարութեան տաճարում:
Այս պատանատեղ է, այս Գողգո-
թայ է (Աղան. Միաբանք, 165): Ի
գիմաց սորա Քրիստոսի պատանա-
տեղն է, և կայ վերան կախեալ ու-

թը կանդեղ (Զուար, 1868, 372):
Շաբաթ լոյս իջնուն ի վայր, ուր
պատանատեղն է Բրիտոսի (Սիմ.
Լեհ., 269):

ՊԱՏԱՌ, գ. Հոդակտոր: ԱՖ պատառ
«հացի կտոր, բրդած կտոր» (ի-
մաստափոխ.): Աստուած ողորմի
Փշրկէնց Մահդասի Հայրապետին և
իւր որդի մահդասի խօճայ Մարգա-
րէին, որ ետուն ընծայ... Սիւղտու
ճանապարհին Կրկըշարտու պա-
տաներն (Ակոռ., 198):

ՊԱՏԱՌ-(ՈՒ)ԱԾ, ա. Պատռուած,
նեղ, փոս: ՀԲԲ պատռուած, պա-
տռուածք «պատռուելը, պատռա-
ռումն»: Թէ եզն եւ ձի եւ այլ անասուն
դէպ լինէր անկանել ի խորափիտ պա-
տռուածին (գրչ. պատռածին), ոչ
կարէր ելանել (Դաւրիժ., 223):

ՊԱՏԱՐԱԳԱՄԱՏՈՒՅՈՒԹԻՒՆ, գ.
Պատարագ մատուցելը, պատա-
րագ: Սպասուորեալ ամենայն կե-
նօք և քաղաքավարութեամբ իւրով
Աստուծոյ, մանաւանդ սրբոց տա-
ճարաց, աղօթանուիրութեամբ և
պատարագամատուցութեամբ
(Ոսկ. նամ., 1967, 134):

ՊԱՏԻ ՊԱՐԻԹ (պարսկ. bād-i
barīd), գ. (բժշկ.) Յուրա քամի: Եւ
ցաւ մի այլ կա, որ իրենն պատ-ի
պարիթ կասեն (Բունիաթ, 95):

ՊԱՏԻ ԱՌՆԵԼ, հրդ. Պատուել,
յարգանքի արժանացնել: Տարաւ
զիս ի իւր տունն եւ լաւ պատիւ ա-
րար (Պօղ. նամ., 88):

ՊԱՏԿԱՌԵԼՈՒԹԻՒՆ, գ. Պատկա-
ռանք: ԱՖ պատկառութիւն նոյն նշ.:
Ամօթխածութիւն է՝ պատկառելու-

թիւն իմն ասելոյ կամ գործելոյ զիրս
անհամեստ (Նոր. ծաղ., 189):

ՊԱՏԿԵՐՏԿ, գ. Գուրքիմ պատկերի
վրա, պատկեր (ամփոփում պատ-
կեր և կերտ բաւերի): ՀԲԲ պատ-
կերք «պատկեր»: Յիշատակ է պատ-
կերտկըս տն. Նուրիճանի որդի Փիր-
զատա Մըղտէսին (ԴՅՎ VII, 197):

ՊԱՏԿԵՐ ՔԱՇԵԼ, հրդ. Պատկերը
հաշել՝ նկարել: Տարան զիս ի սա-
րայն իւրեանց, կամեցան զիմ
պատկերիս կերպն քաշելոյ (Մ.
Շահմ., 318):

ՊԱՏՄՈՒՏԱՆ, գ. Պատռանդան,
տե՛ս նաև ՊԱՏՈՆԴԱՆ: Ազիզբէկն
և Գիրակոսն բերին մէկ լաւ փառա-
ւոր խաշ տեղի պատմութեանով, մէկ
ջուրիտ շամատան ջոխտակ մումա-
տեղով, մէկ արծաթէ գանթեղ (Ա-
կոռ., 203):

ՊԱՏՇԱՃԱԳՈՐԾԵԱԼ, ա. Պատշան՝
վայելուչ կառուցում: Ժողովա-
րանք մեծամեծք այլազգեաց կա-
ռուցեալք երեւէին, առ արտաքին
տեսութիւնս պատշաճագործեալք
արժանի գոլ հիացման (Դաւրիժ.,
426):

ՊԱՏՈՆԴԱՆ, գ. Պատռանդան,
տե՛ս նաև ՊԱՏՄՈՒՏԱՆ: Երիշա-
նէնց Գուրիազն [ետ] մէկ լաւ խաշ
իւր պատռնդանովն (Ակոռ., 206):

ՊԱՏՐԻՉ, գ. ա. Խաբող, պատրող
(բոխղ. պատրիարք-պատրի-
պատրիչ): Յետոյ գնացին մօտ ի
պատրիչն իւրեանց՝ թէ մեր մեծն
դու ես, այլոց ի՞նչ պարտիմք (Դիւ.
Ս. Յակ., 1932, 254):

ՊԱՐԱՊՆՏԱԾ, ա. Ամբացրած, շուր-
ջանակի ագուցած: Կայր մասն

սուրբ մարմնոյն ի մէջ մէրմէրի սընտրկին, երկաթով պարապնտած (Սիմ. Լեհ., 131):

ՊԱՐԱԻԿ, գ. Պարոյ: Պարաիկ - պար բռնող (ՄՄ 1127, 150ա):

ՊԱՐԶԱՆՄԱՆ, ա. Պարզ կերպով: Պարզաման բանս մեկնելով, Զերմանման մաքուր սիրով (Առ էջմ., 194):

ՊԱՐԶԱՌ, ա. Պարզախօս: Շնորհիւ րակերտ՝ եզակ անճառ / Արթուն քարոզ՝ ծագաց պարզճառ (Աղան. Միաբանք, 464):

ՊԱՐԸՆԷՔ, գ. Պարոնայք, իշխաններ: Նուէմբեր ամսոյ ի վերջն մեծամեծ պարընէքն յամէն յաղացան (՝) Խալիլ բէկին (ՄԺ I, 194):

ՊԱՐԻՍՊ ԱՌԵԱԼ, հրդ. Պարսպի նման շրջապատած: Զժողովեալն յերուսաղէմայ անուամբ իւրն պարիսպ առեալ նստեր է և ընդ մեզ մարտնչի բանուրանօք (՝) և նենգութեամբ (Դիւան Ս. Յակոբայ, 1933, 120):

ՊԱՐՈՆԱՀԱԻԱՔ, ա. Պարոններին՝ իշխաններին ի մի հաւաքով: Մեծափարթամ եւ պարոնահաւաք մայրաքաղաքիդ Ասպահանու (Յ. Կոլոտ, 260):

ՊԱՐՈՆԱՆԻՍՏ, ա. գ. Իշխանանիստ: Կեղի փոքր զղեակ... է այժմ պարոնանիստ եւ կարի ախորժահայք (Յ. Կարն., 10): Եւ անտի է գաւառ մի գեղեցկաշէն յոյժ, պարոնանիստ, խոտալիւր եւ ջրաւէտ (Յ. Կարն., 10): Անդ եկեալ էր եւ դադարեալ էր՝ թողլով գերկիրն իւր եւ

պարոնանիստ զքաղաքսն իւր (Կամենից, 42):

ՊԱՐՈՆԱՅՈՅ, գ. Իշխանազն, ազնուական: Ոմն պարոնացոյ Օլախի երկրէն եկաւ ի այս երկիրս, եւ օլախցիքն կամեցան զինքն առնուլ իւրեանց ի պարոնութիւն (Կամենից, 35):

ՊԱՐՍԱԻԱԲԱՆԵԼ, չր. Պարսաւել, պարսաւանքի խօսք ասել: Կամիմ ես լինիլ ջատագով ընդդէմ, որք ամբարտաւանեն յառաջ բերելով զբանս այնոցիկ, որք պարսաւաբանն զկանայս (Նոր. ծաղ., 23):

ՊԱՐՍԱԻԱԳԷՏ, ա. Պարսաւանքի արժանի: Հմմտ. ԱԲ պարսաւադէտ «մեղադրող», ՀԲԲ պարսաւադէտ «բամբասաւէր»: Բայց զի ոմանք խակամիտք և անկիրթք, պարսաւագէտք և պատճառաբանք՝ այլ և այլս բարբանջեն (Ոսկ. Նամ., 1966, 303):

ՊԱՐՍՔԱՐԵԼ (հայ. պարս+բարել), չր. Քարկոծել: Ապստամբեալն ի միմեանց բնաւ մի՛ ընկալցին ի ժառանգութիւն աստիճանի, ի դռնաբացէն մինչև ցեպիսկոպոսն. զայնպիսիսն պարսքարեցի յերկուց կողմանց (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 154):

ՊԱՐՏԱՀԱՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Պարտից ազատ՝ զերծ լինելը: Զբազում վիշտս եւ զնեղութիւնս կրեալ վասն պարտադատութեան (Յ. Կոլոտ, 156): Ի շինութիւն եւ ի պարտադատութիւն Սուրբ Յակոբայ Աթոռոյն (Յ. Կոլոտ, 159):

ՊԱՐՏԱՀԱՏՈՒՅՈՒՄ, գ. Պարտի հատուցում: ԱԲ պարտահատոյց «պարտավճար»: Աւարտեցար զսա

ի փառս Աստուծոյ ... ի պարտահատուցումն մեր (Յ. Կողոտ, 143):

ՊԱՐՏԱՏՈՒ, գ. Պարտօք տուող՝ պարտատէր: Մնասցէ կաթուղիկսուլիւնն ի ձեռս իւրեանց եւ այլ իմն կերպիւ զերծցին ի ձեռաց պարտատուաց (Դաւրիժ., 62):

ՊԱՐՏԱՅՈՒ, ա. Պարտատրեցնող (գիր): Սկսեցին հնարել այսպէս գրեցին սուտ պարտացու գիր մի, թէ Շերմանցուց փոխանորդ Անդրիասն առաւ հարիր թուման դրամ (Ն. Մուշ., 127):

ՊԱԻՆԱՅԻԱՆ (թուրք. boyahane), գ. Ներկատուն: Կածկրտուն, հեղեղն եկաւ եւ պատեց բոլոր քաղաքն... տապախխաններն եւ պաւեայ խաններն (ՄԺ I, 219):

ՊԱԻՉԱՅԻ (թուրք. bozaci) գ. Կորեկաջուր պատրաստող: Կածկրտուն, հեղեղն եկաւ եւ պատեց բոլոր քաղաքն... հացածախներն եւ խասապներն, պաւզաճիք եւ մէյխանաճիքն (ՄԺ I, 219):

ՊԱՔԻԿ, գ. Պագիկ՝ համբոյր: Արևուդ համար պաքիկ մի տուր (ՈԻՄՀԲ, 408):

ՊԵՏԷՆԱԼ, չր. Պէտօ գալ: Թէ քաղաք, թէ գաւառ ում պետէնա, որ պեթկական եւ ուրէնայ ուզէցած, ընդունելի եւ որչանք որ ուրէնց լազումէնայ (Եզով, 402):

ՊԵՐԴ, գ. Բերդ: Պերդի մէջի տաճկաց խօսք նոցա այս կեավուրներ վեր առնունք, փուլացնենք (Եզով, 416):

ՊԵՒԵՏԻԿՈՍ, գ. Պետ: Ո՛վ պեւետիկոսք քաջ, հովուպետ ի մէջ Իլովի (ՈԻՄՀԲ, 235):

ՊԵՆԷՅԻՅԻԱԴՈՍ (իտալ. beneficiato «բարեշնորհեալ»), գ. Ժառանգատուր (ծամ. հրատ.): Թոյլտուութեամբ Ս. Ժողովոյն առնէ զնա պէնէֆիցիարդոս աթոռակալ եկեղեցւոյն (Ստ. Ռօշքայ, 188):

ՊԷՏ / ՊԷՏՔ ԱՆՆԵԼ, հրդ. 1. Այցելել: ՄՀԲ Պէտ այնել «խնամել»: Պէտ անել, այց առնել (ՄՄ 1127, 134ա): 2. Բուժել: Պէտք անել, բուժել, օգնել (ՄՄ 1127, 137բ):

ՊԻՉՏԻ, ա. Փոքր՝ պատիկ: Եագուպ Խայիմ չուուտին տվի քարէտուն քըրայով, պիլգտի տուն վերի, 18 զոլոթի (Կամենից, 112):

ՊԻՂ, գ. Բեխ: Յերկիրն Դիադինու աչօք մերօք տեսեալ աղչիկ մի վեցամեայ, իբր զկատարեալ երիտասարդ պիղով եւ մորուսով, մեծերես եւ լայնասիրտ (ՄԺ I, 285):

ՊԻՐԿ ԿՆՆԱԼ, հրդ. Ամուր՝ հաստատուն մնալ: Ինչպէս տաք սրտով նշանց էք տվել եւ մինչ ի պիրկ կացել էք (Եզով, 357): Պիրկ կէնէք եւ թշնամի դարչուց ամենայն ժամ կանկնէք եւ թուր տէք եւ թշնամին յաղթէք (Եզով, 430): Մեծ ինփրայթօսին եւ ամենայն ողորմութեամբն հրամանի տակում պիրկ կու կենան, որ է պօղպրթէքցի կասեն (Եզով, 406):

ՊԼԵՏԵՈՒՆ (պարսկ. կլապտուն կամ կլապիտոն), գ. Մետաքս գոյնգոյն թելերով բանուած (ծամ. հրատ.): Իւան Դրիգորի կին երես մէկ ջուխտ փէշկիր, մին պլեախուն պարծ (Ակոռ., 208):

ՊԼԻԿ ԿՏՐԵԼ, հրդ. Պլիկ «պղնձէ կամ արծաթէ մանրադրամ»

(ՄՀԲ), այստեղ՝ դրամ հատել: Սա հրամայեաց **պլիկ կտրել** պղնձէ և սահմանեաց զգրամն տաղմայ զարնել (Դիւան ժ, 108): Այս Զաֆարն առանց մուսալիմ գալու գնաց. սա ևս հրամայեաց **պլիկ կտրել** (Դիւան ժ, 111):

ՊՈՂՈՊԱՏԻԿ, գ. Պողպատ: ԱՐ պողովատիկ նոյն նշ.: Ճակատամարտէին քաջութեամբ՝ պարունակեալ ահարկու զինուոր եւ պարփակեալք փալաւկնացայտ **պողոպատիկ** զըրահիւք (Պատմ. հոթ., 46): Երկաթապատ **պողոպատիկ** զրահիւք հաստատեալ կային ի դիմի (Պատմ. հոթ., 54):

ՊՈՂՈՎԱՏԱՇ, ա. Պողպատով տաշած: ԱՐ **պողովատատաշ** «պողպատէ գործիքով տաշած»: Սանահինն էր ի սահմանս Լոռէ քաղաքին, գեղեցկայարմար և չքնադատես կոփուածով և **պողովատաշ** վիճաւք (Սանահն., 53):

ՊՈՂՈՏԵՆՈՒԱԳ, գ. Կատակերգութիւն: **Պողոտենուագ** - տեսակ իմն բանաստեղծականի վերաճառութեան, որ զքաղաքականաց կամ զյատկառից անձանց զվարս և ըզկեանս առցուցանէ, լատ. քօմէտիա (Վ. Յուն., 62):

ՊՈՂՏԱՆ, ՊՈՒՂՏԱՆ,

ՊՈՂՏԱՆՅԻ, գ. Հայկ. աղբիւրներում այդպէս էին անուանում մոլդաւացիներին եւ Մոլդաւիան, Բոգդան 3-րդ իշխանի անունից: Դաղմատք... են սահմանակիցք Ալամանաց եւ Մաճառաց, **Պողտանաց** (գրչ. **Պուղտանաց**) (Պատմ.

հոթ., 35): Հանդերձեցին ամենայն զօրավարքն եւ զօրագլուխքն զբովանդակ հեծեալքն եւ զհետեակազօրս՝ որպէս զՏաճիկս, նոյնպէս ըզ**Պողտանիցս**, զՄինթացիս եւ զԲումեւիցիս, զՊոսնացիս եւ զԱնատոլցիս (Պատմ. հոթ., 62):

ՊՈՍՆԱՅԻ, գ. Բոսնիացի: Հանդերձեցին ամենայն զօրավարքն եւ զօրագլուխքն... զ**Պոսնացիս** եւ զԱնատոլցիս (Պատմ. հոթ., 62):

ՊՈՒՂԱՐՆԱԿ, գ. Բուղարներէն: Պօսնու մարդն ամէն **պուղարնակ** կու գրուցեն (Սիմ. Լեհ., 48):

ՊՈՒՏ ՊՈՒՏ, ա. Կէտ-կէտ, բծաւոր: ՀԲԲ **պուտ պուտ** «ծողովորդական խաղ», նոյն է պապլաս, որ նշանակում է «վայրի խաչիսաչ բոյսը»: Կա և ազգ մի կենդանի... և ինքն խիստ սիրուն կաշի ունի **պուտ պուտ** (Յ. Թութունջ., 310):

ՊՈՒԿՈՒՄԷՍԸ (գերմ. Bürgermeister, ռուս. бургомистр «ֆաղաֆապետ»), գ. Տեղական պաշտօնեայ, ֆաղաֆագլուխ: Հաշթարխանէն ինձ չափար ուղարկեցին, թէ **պուրկումէստրերն** եկին ապրանքն ամէն քաշեցին տարան (Եղով, 257): **Պուրկումէստրերն** եկին ապրանքն ամէն զաւթեցին տարան (Եղով, 259):

ՊՈԿԱԼԱՊ, գ. Բերդապահ, տե՛ս ԲԻԳԱԼԱՊ: **Խողինա բերդին զպըռկալապն** Եհան եւ ի նոցա տեղի ոմն զՅօսանգ Եդիր ի բերդն (Պատմ. հոթ., 28): ԶԲիսոցքին... Եհան եւ զՕլախ **պուկալապներն** Եդիր ընդ իւր իշխանութեամբն (Պատմ. հոթ., 32):

ՊՍԱԿԱՋԱՐԳՈՒԹԻՒՆ, գ. Պսակով
գարդարունելը: ԱՖ պսակազարդիմ
նոյն նշ.: Յանդիմանակցութիւնս
ըստ յաջակողմեանն եւ ի պսակա-
զարդութիւնս ընդ սուրբս ամենայն
(Ագուլ. կոնդ., 86): Ընդունիցիք...
պսակազարդութիւնս ընդ սուրբս
ամենայն յաւիտեանս (Ագուլ.
կոնդ., 99):

ՊՏՈՒՂ ԲԵՐԵՆ, հրդ. Պտուղ՝ բեր-
տալ: Կայ եւ ծառ շաֆթալուի, որ 2
լիրա կու կշռէ մին հատն եւ ի տա-
րին բոլոր պտուղ կու բերէ (Յ. Թու-
թունջ., 309):

ՊՏՈՒՏ, գ. Պտոյտ, շրջագիծ: Միսի-
նայ մեծ աղայ է, որ պտուտն է՝ միլ
այ. այս աղէս ել Իսպանօլի այ (Զ.
Ագուլ., 17):

ՊՏՊՏՈՆ (հայ. պուտ+պուտ+ոն),
ա. Գոյնզգոյն, երփներանգ: ՀԲԲ
պտպտուն «պուտ-պուտ կէտերով,
խայտաբղէտ»: Արդունէնց Յովսէ-
փի որդի Մատուրն Ա լաւ պտպտոն
եաղլուիս, Ա զառպապ ուրար, մէկ
լաւ ճառ կանթեղով ետ (Ակոռ.,
206):

ՊՐԱՍԴԱՎԱ (ռուս. Пристав), գ.
Վերակացու, ոստիկանապետ
Յարական Ռուսաստանում: Լսիլ է
պ. պրասդավան, թէ կու թափլվին
ֆունտադորութենէ (Գովր., 252):

ՊՐՎԻՆՑԻԷ (ռուս. провинция), գ.
Պրովինցիաներ՝ մարզեր, գաւառ-
ներ: Ինչ վախտ որ դաքայ թէ շատ
եւ թէ փոքր պրովինցիէք զբոսն (ե-
զով, 405): Գիլանայ ծովին պրովին-
ցումն գեղ, գավառ, շնութեն (եզով,
406):

ՊՐՈՒՊՐԹԷՔՅԻ (ռուս. протекция
«հովանաւորութիւն» բառից՝ под
протекции), գ. Հովանաւորու-
թիւն: Մեծ ինփրայթօռին եւ ամե-
նայն ողորմութեամբն հրամանի
տակում պիրկ կու կենան, որ է
պօղպրթէքցի կասեն (եզով, 406):
Մեծ ինփրայթօռին ողորմութեան
հրամանին տակ զբոսն, որ է
պօղպրթէքցի (եզով, 406):

ՊՕԵԱՐ, գ. Բոյար, տե՛ս ՊԱՅԱՐ: Ա-
ւատաւէր, ազնուական, բոյար:
Մօսկովու կարգեալ մեծ պօեար (ե-
զով, 258): Ինքնակալ թագաւորի
կարգեալ մեծ պօյեար եւ վագիր (ե-
զով, 260):

ՊՕՂՕՋ (թուրք. boğaz), գ. (բժշկ.)
Կոկորդ: Զիպահ պօղօզին Բ դին
կարմիր ուռեց լինի, որ զպօղօզին
զԲ դին ուռեցնէ ի դուրսէն (Բու-
նիաթ, 81):

ՊՕՄԱՆ, գ. Պայման: Գին է դրել եւ
պօման. թէ շուտով գան եւ գնեն՝
ազատին (Սիմ. Լեհ., 174):

ՊՕՆՍԻՆՕՐ, տե՛ս ՄՈՆՍԻՆԵՕՐ:
Սկսան նախ իշխանքն գալ եւ զկնի
քահանայք եւ կարգաւորք, ապա ե-
պիսկոպոսք, զկնի պօնսինօրք
(Սիմ. Լեհ., 135):

ՊՕՉԿԱ (ռուս. бо́чка), գ. Տակառ:
Ամէնուց ինձ հետ բերում եմ թա-
գաւորական, թէ շուշայով եւ թէ
պօշկով (եզով, 259):

ՊՕՌՕՋԱՆ, գ. Փող, փողահար, շե-
փորահար: Այս է գինաթն... Լ դա-
ւուլիսանայ, արծաթէ թրլմիթ, նա-
ֆիր (պղնձէ գալարափող), պօռօ-
զան (Յ. Թութունջ., 303):

-Զ-

ԶԱՀԱՍՏԱՆ, գ. Զահերով՝ լոյսերով առատ վայր, փխբ. լուսաւորութիւն: Դեգերեալ եւ մարգեալ ի վարժարանս ջահաստանի առ ոտս վարդապետաց (Սիմ. Լեհ., 2):

ԶԱՀԱՐԲՈՒՆ, գ. Զահարբուն - մոմեղէն (ՄՄ 2019, 174ա):

ԶԱՂԱՐՃ, գ. Զաղաց: Սորա ներքէն [կայ] ջաղարճն մեծ և շէն (Զուար, 1867, 181):

ԶԱՂԱՅԱՅՏԵՂ, գ. Զաղացի՝ ջրաղացի տեղը: Մեր փողրակի կշտի գետումն մին ջաղացայտեղ տընգուտք շինեցի (Զ. Ագուլ., 116):

ԶԱՅԱՆՔ, գ. Զանֆ, արդիւնֆ: ԲՀ, ԱԲ և ԱԲ ջայլանք «լաց, կոծ, ողբ» (իմաստափոխ.): Զայլանք - ջան, երկ, վաստակ (ՄՄ 2281, էջ 136ա),

ԶԱՆԱԿՈՒՌ, ա. Զանաղիւր: Աստանօր ջանակունն տուփանօք ետու ի լոյս ածել զլուսատուս այս (Յ. Կոլոտ, 234):

ԶԱՆԱՅՈՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Հոգածութիւն, ջանասիրութիւն: Թաղեցաւ... ջանացողութեամբ Սաացի Շահին ջէլէպուն (Ժամ. Պող., 280):

ԶԱՌԻՄԱՅ (արաբ. պարսկ. jarime), գ. Տուգանֆ: Ով որ յետ ու յառաջ տայ՝ ԴժԺԳ յարպետած նզոված ըլի, իր հէգիմին ԺԲ միայլթուն ջառիմայ տայ (Սանահն., 159): Դժ դուռու ջառիմայ տվինք, շատ էլ շարիք գործեաց (Հնատիպ, 56):

ԶԱՐՄԱԿ, ա. Ճերմակ: Դրիգորի կին Շահսանամն մէկ ջոխտ սուրմայ փէշկիր, մէկ սուրմայեախայ շապիկ, մէկ էլ ջարմակ փէշկիր ետ (Ակոռ., 206): Ետուն մէկ ջարմակ զառբաբ շուրշառ (Ակոռ., 211):

ԶԵՐԱՆԻԼ, չր. Ծուլանալ: ԱԲ ունի ջերանիլ «խիստ տաճանալ, հիւանդանալ մարմնով և հոգով» (իմաստափոխ.): Զերանիլ - խոհարանալ, ծուլանալ, յանգել, անկուածիլ (ՄՄ 2281, էջ 135բ):

ԶԷՊԵԱՆԱՅ (թուրք. cephane), գ. Վառոդի, փամփուշտի, ակամի, պայթուցիկ նիւթերի պահեստ: Ապագան ընթացաւ գկնի նոցա եւ բազումս կոտորեաց եւ էառ զամենայն թօբ եւ ջէպախանա (ՄԺ I, 241):

ԶԻԼՏՈՒ (պարսկ.-վրաց. jaldu, jildo, ծան. հրատ.), գ. Պարգեւ, շնորհ: ՄՀԲ ջլտու նոյն նշ.: Յորժամ լուաւ Շահ Ապագն, զղազախն քշեց տաբաւ դարագիրտ և Արղութէցոնց Ժ գեղ ջիլտու էրեա (Սանահն., 64):

ԶԻՆԹԼՈՄ (ֆրանս. gentilhomme), գ. Պալատական ազնուական Ֆրանսիայում, ջենթլմեն, տե՛ս նաև ՃԷՆԹԼՈՒՄ: Որչափ մեծամեծք կան՝ վէզիր, փիրիյօլ, մարքեփ, ջինթիլօմ (գրչ. լինթիլօմ, ճինթուլունք) եւ այլ մեծամեծք, շուրջ զսեղանովն կու կանգնին (Շահմ. յիշ., 317):

ՋՂՈՏԵԼ, նբ. ձղեղ՝ նդոտեղ: *Եսայի կաթողիկոսի գիրն դամբախ ջղոտեց* (եզով, 425):

ՋՆԴԻԱԼ, գ. Գեմերալ, տե՛ս նաև ԵՆԵՐԱԼ, ՃԵՆԵՐԱԼ, ՃՆԴԻԱԼ: Պաքուայ և Դարպանդու *ջնդրալների* և պայարների ղուլուղին (եզով, 419): Գիր գրեցին ուղարկեցին Պաքու *ջնդրալին* մօտն, որ թէ *ջնդրալն* էլ ուղարկի վերև (եզով, 425):

ՋՈՆՏԱԿ, ա. Զոյգ: Ազիզբէկն և Գիրակոսն բերին մէկ լաւ փառաւոր խաչ տեղի պատմութեանով, մէկ ջուխտ շամատան *ջոխտակ* մուսա-տեղով, մէկ արծաթէ գանթեղ (Ակոռ., 203):

ՋՈԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Տարբերութիւն: Ամէնն մին եղան, պարիշեցանք, այլ *ջոկութիւն* չկայ (եզով, 421):

ՋՈՐԻԼ, գ. Խումբ, բազմութիւն: Աբ ջոյիր «բոյրած բազմութիւն» (դրափոխ.): *Ջորիլ* - ժողով (ՄՄ 1127, 151ա):

ՋՈՒՀՈՒԳ,

ՋՈՒՀՈՒՏ, գ. Հրեայ: ՄՀԲ ունի ջըհուտ: Աման *ջուհուդի* ձեռնէն և անգրիցուց ձեռնէն (եզով, 415): Հանում են դուրս գցում, աման աման *ջուհուտի* և անգրեցունց ձեռնէն (եզով, 416):

ՋՈՂԱՅԵՅԻ,

ՋՈՒՂԵՅԻ, գ. Զուլայեցի, Զուլայի բնակիչ: *Խաչս յիշատակ է ջուլայեցի Մհրաթի Յակոբ վաճառականին, թվ ՌձԺ (1661) (Դձվ III, 161): Մին Ռհան անուն չիվարդապետ ջուղեցի, սայ քուրդացաւ, շատ զարար տվեց Զուղու (Զ. Ագուլ., 103):*

ՋՈՒՐ ԱՒՐՀՆԷՔ,

ՋՈՒՐՕՐՀՆԷՔ, գ. Զրօրհնէփ եկեղեցական արարողութիւն, տե՛ս նաև ԶՐԱՒՐՀԻՔ: ԱԲ և ՄՀԲ ջրօրհնէք նոյն նշ.: Վարդապետք ամէն գան, որ ես հրաշալի (բնգր. հրաշարի) *ջուր արհնէք* անեմ (Զ. Ագուլ., 120): Տէր Պետրոս կաթողիկոսն... արար *զջուրօրհնէք* (Ժամ. Պող., 257): *Ջուր օրհնենքից* մինչև այսօր շամխալն ու իսմին, որ մսկուր կնացին (եզով, 418):

ՋՐԱՆՈՒՄ, ա. Շատ ջուր խմող, փխբ. ագահ: *Ետոյ եկաւ Յակոբ վարդապետն... անառակ եւ շատակեր ջրախումն եւ շոպլն, չափը-ռաստաշակեր (ՄԺ I, 226):*

ՋՐԱՀԵՂՅՈՅՅ, ա. գ. Զրախեղդ, ջրահեղծ: ԱԲ ջրահեղձոյց նոյն նշ.: *Ջրահեղցոյց* եղեն միայն ի Կոստանդնուպոլիս տաճիկք երեքտասան հազար (Ժամ. Պող., 274):

ՋՐԱՈՂՈՂ, ա. գ. Զրեղեղ: Հանդերձ եռեակ սեռիւք ի լաստէն ջրաողող ի Մասիք Արարատեայ (ՄԺ II, 300):

ՋՐԱՒՀԻՔ,

ՋՐԱՒՀՆԷՔ, գ. Զրօրհնէփ, տե՛ս նաև ԶՈՒՐ ԱՒՐՀՆԷՔ: Ես՝ Զաքարիա կամէցայ, ուր որ գնամ կամիլ Աստուծոյ... զատիկ կամ վարդավառ կամ սուրբ խաչ կամ *ջրարհնիք* արարիցեմ (Զ. Ագուլ., 5): Ես՝ Զաքարիայ *ջրարհնիք* Լստամբօլ արարի Աստուծով (Զ. Ագուլ., 31):

ՋՐԲԻՆ, գ. Զրաբին, ոռոգուող հողամաս: Աստուած արհնէ Միրզէն,

մէկ լաւ ջրբիւն ետ Սբ. Յակոբայ (Ակոռ., 208):

ՋՐԼՈՒԱՅՔ, գ. Լուսցարան, լազան: Կաղմարն, ջրլուացքն, իպրիխն եւ ամէն անօթքն եւ կահքն զուտր ոսկէջրած արծաթէ (Սիմ. Լեհ., 415):

ՋՐՀԱՅԵՅ, գ. Զրով գուշակութիւն

անող: Վհուկ - գարընկեց կամ ջրհայեց (ՄՄ 1127, 153բ):

ՋՐՀՈՒՍ, գ. Զրհու: Կարիճ կրկին նահանջ բերէ / Աղեղնատուն, այծեղջիր է / **Ջրհուսն** եւ ձուկն նահանջ է (Դ. Զեյթ., 186):

ՋՐՔԱՇ, գ. Դոյլ - ջրքաշ կամ փառշ (ՄՄ 1127, 138ա):

-Ռ-

ՌԱՔԲԻԱՆՄԱՆ, ա. Ռաքբի նման: *Ռաքբիանման լուծանելով, Սահմանանման յայտ բերելով* (Առ էջմ., 194):

ՌԱԶՈՒԹԻՒՆ, գ. Հաւանութիւն, հանութիւն: Մեր՝ երկու քոյրքս մեր *ռազութեամբն* ծախեցինք, գինն բէղսուր առինք (Կալված., 30): Իմ *ռազութեամբս* իմ հայրենիք Գումբեթի արտն տվի մեր վանք Սուրբ Յովանիսին վախմ (Կալված., 36):

ՌԱՀԱԹ (արաբ. ra'yyat), գ. Հարկատու, հպատակ ժողովուրդ, հողագործ զանգուած, տե՛ս նաև ՌԻԱԹ: Մեր *ռահաթի* կամակցութեամբ մատնարգի գլխի Ունանանց հողն ծախէցինք ի վերայ Սարգիս պարոնտէրին (Սանահն., 145):

ՌԱՀՎԱՐ, գ. Ճանապարհորդ: ՀԲԲ *ռահվար* «հեծնելու ձի» (իմաստափոխ.): *Ռահվար* - ճանապարհորդ, ուղղէգնաց (ՄՄ 2281, էջ 136ա):

ՌԱՂԱՄ, տե՛ս ԲԱՂԱՄ: Հանդերձ թագաւորական *ռաղաման*... եւ ի

մէնջ բազում հաստատուն մահաարներով, նզովիւք եւ մուշակայիւք գալոց են եւ բողոքելոց են ի դրունս արքայի (Դիւան Ն. Զուղ., 110):

ՌԱՄԱՆԻ, գ. Նուան գոյն: ՄՀԲ *ըռման* «նուտ, նոնենի»: Ընդհանին մէկ մթղալ ի Հնդստան Բժ՝ ֆլօրի գին ունի, *ռամանին* (գրչ. ըռամանին) այլւի այն գինն է (Դաւրիժ., 452):

ՌԷԶՈՎԱԳՒ ԼԻՆԵԼ (լատին. resolvo), հոդ. Արձակել, մերժել: Որ բանին վերայ խորհուրդ անէլօվ *ռէզովադ* եղաւ Պատուելի Հասարակն, թէ տանք մինք ալ 500 ոսգի (Գովր., 129):

ՌԻԱԹ, գ. տե՛ս ՌԱՀԱԹ: Պատահէր բանս ինչ առաջարկեալ խօսէր ի կողմանէ շահին եւ ի կողմանէ ռիաթին, եթէ շահն խաղաղասէր եւ արդարադատ է եւ ոչ թողու իշխանաց, որ զուլում առնեն *ռիաթին* (Դաւրիժ., 181):

ՌՈՒՄԵԼՅՈՒՆ, գ. Ռումինացի: Մեծաւ զգուշութեամբ հանդերձեցին ամենայն զօրավարքն եւ զօրագլուխքն

գրովանդակ հեծեալքն եւ զհետեւակազօրս՝ որպէս զՏաճիկս, նոյնպէս զՊողոտանիցս, զՄինթաղիս եւ զՌուսեղիս (Պատմ. Խոթ., 62):

ՌՌՈՒՍՏ, գ. Ռուս, տե՛ս նաև **ԸՌՌՈՒՍՏ**, **ՕՌՌՈՒՍ**: Այնքան երթեկեղութիւն ուստացն ոչ յիմանան, թէ ուսըն թշնամի են ձեզ (Ե. Մուշ., 132): Սայ պատճառ եղև, որ ուստն մեր

Հայոց թագաւորութիւնն չկարաց հաստատել (Ե. Մուշ., 243):

ՌՕՅԿ (հունգ. rojt «ծոպ»), ա. Վերջաւոր, ծոպաւոր: Նոր բան որ ալ լան ըլար եւ սրգըլամն պիլայ շինօրէ առանց վիդիզ գիւղիւշ պիզտի բիզով մըն եւ չափաւոր ոռոյգօվըն (Գովր., 46):

-Ս-

ՍԱԳԱԶԵԻ (պարսկ. sag «գմբէթի ծածկ, տան առաստաղ»), ա. Թեփակտուր: Կայ քաղաքն մեծ եւ փառաւոր վիմաշէն կամարակապ եկեղեցի մի՝ սագաձեւ խաչանման եւ պարսպաւոր (Սիմ. Լեհ., 336):

ՍԱԼԱՐԱՅԱՐԿ, ա. Սալայատակ, սալարկած: Յետոյ խլեալ եւ յափշտակեալ զեկեղեցիս եւ զվանորայս ի ձեռաց մերոց՝ վիմաշէն, կամարակապ, սալարայարկ (Սիմ. Լեհ., 411):

ՍԱԼԱՐԱՏԱԿ, ա. Սալակապ: Փիլիպպոս կաթողիկոսն Հայոց... շինեաց զսալարատակ յատակն Սուրբ Յակոբայ գեղեցիկ եւ վայելուշ (ՄԺ II, 395):

ՍԱԼԹԵՈՒՅԵՍ (վրաց. saxl't'uxucsi) գ. Պալատական կառավարիչ, պալատական գործերի կարգաւորող: Բառը գետեղված է Սանահնի վանքին վերաբերող 1652 թ. մի փաստաթղթի կնիքի վրա՝ «Սալթխուցես Վախտանգ» ձևով (Սանահն., 71):

ՍԱԼ (պարսկ. arwarp. sele), գ. Պարգև, ընծայ: Իմ դամում դարթաշի սալհով ծախեցի, Ուղուզի պալնի Առուի Փարսատանի հախն ինձ հասաւ (Սանահն., 160):

ՍԱՀԱԹԱՏՈՒՆ, գ. Ժամատուն, ժամացոյց կրող աշտարակ: Յաջակողմն կայր սահաթատուն մի, բարձր քան զաշտարակ (Սիմ. Լեհ., 60):

ՍԱՀԱԹ ԵՒ ԿԷՍ, հրդ. Ժամ ու կէս, մէկ ու կէս ժամ: Աշխարհ եկաւ կիրակի կէս գիշերն յետ, որ կիրակի կու լուսանայ, Թ սահաթ եւ կիսուն (ՄԺ I, 294):

ՍԱՀԱՆ, գ. Սահան - դուռ (ՄՄ 1127, 152ա):

ՍԱՀԱՐԻ (արաբ. sihr «հմայուել»), ա. Կախարդուած, հմայուած: Սահակն ասէ՛ ի սահարին սաֆրայէն եւ պաղղամէն լինի (Բունիաթ, 64):

ՍԱՀՄԱՆՔ, գ. Կարգ, աւանդոյթ: Լա հաւան կացաւ մեր հայոց պատվիրանին, սահմանքին (Զ. Ազուլ., 130):

ՍԱՂԱԽԻԿ, գ. Սաղաւարտ: Տէրունէնց պառաւ Խսապետն եբեր մէկ

սաղաւարդ, մէկ շապիկ, վարաքուրի շանպուր շինելին էլ երկաթ դվաւ (Ակոռ., 210):

ՍԱՂ ԴՈՒՐՍ ԵՆԵՆԼ, հռդ. Կենդանի մնալ, փրկուել: Մարդն ամէն սաղ դուրս ելանք (Եզով, 256):

ՍԱՂՄՈՍԱԶԱՅՆ, ա. Սաղմոս երգի ձայնով, փխբ. փաղցրաձայն, երգեցիկ: Էրեւանայ քաղքէն տարան / Շատ սարկաւազ սաղմոսաձայն (ՈՒՄՀԲ, 326):

ՍԱՄՈՒՐԵԱՅ, ա. Սամուրի մորթոյց պատրաստուած: ՄՀԲ սամուր «պրսկ. սամուր»։ Բերեալ մեծ մուշտակ մի սամուրեայ եւ էարկ ի վերայ նորա (Զաք. Ա, 15):

ՍԱՄՐՏԱԿՈՍ, ա. ԱԲ սամարտիկոս «բարբարոսական»։ Սամրտակոս - փառասէր (ՄՄ 2019, 174բ):

ՍԱՅՆԹԵՅԱՅ (խալ. sentenza «վիճի, կարծիք»), գ. Թագաւորական հրաման, վիճի, դատավիճի: Որպէս դատաստան առնեն դատիքն առաջի թագաւորին, թագաւորն տայ սայնթեցայ (Յ. Թութունջ., 303):

ՍԱՆԱՅԵԱԹ, գ. Արհեստագործութիւն, արհեստատրուքիւն: Միայն մեծամեծք ծածկվին Ա. ֆուլթայով և ի սանայեաթէ պակաս են (Յ. Թութունջ., 303):

ՍԱՆԱՏ (արաբ.-պարսկ sanad), գ. Փաստաթուղթ, մուրհակ, ապացոյց: Արդովէցոյց ջամիաթն ամենեքեան, որ այս սանատներոյս մէջն գրած կան (Սանահն., 96):

ՍԱՆԴԱՎԱԽՈՐ, գ. Սանդալ՝ թեթև կօշիկ հագնող. այդպէս էին ասում Ֆրանչիսկեան միաբանութեան անդամներին: ԱԲ սանդաւաւոր «սանտալ հագած»։ Հարքն Սանդաւաւորք ունելով զպարտէզ մի, կամին վաճառել հաւանութեամբ Դքսին (ՈՒՂուր., 255):

ՍԱԶԱՆ (թուրք. sacak), գ. Տանիք, փու: Յոպպէու վանոց սաշախն փլեալ է, ուստի հրաման առեալ են ընդ կամար քարէ շինելոյ (Երուս. դիւ.):

ՍԱՌԱՆԻԼ, չր. Սառչել, մըսել: Յանկարծակի լինի որոտում եւ գոռացմունք, մինչեւ սառանիլ ոմանց (Սիմ. Լեհ., 289):

ՍԱՌԱՊԱՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Սառն, սառնութեամբ պատուած լինելը: ԱԲ սառնապատ «ա. սառով պատած»։ Ի բազում ժամանակաց եւ տեղւոյն սառնապատութեան սակի բոլոր եւ հասարակ շինութեան եւ նորոգման էր կարօտացեալ (Թորոս աղբար, 400):

ՍԱՌԱՍՈՒՈՆ, ա. Սառնասուն, ցրտաշունչ: Եւ գայ յայս կողմն է երկիր մի մեծ եւ լեռնային սառնասունն, անփայտ եւ ձրմեռային (Յ. Կարն., 24):

ՍԱՌՈՐԱԿԵԱՅ, ա. բիւրեղեայ: ԱԲ սառնորակ «սառ-ի՝ բիւրեղի նման»։ Սառնորակեայ - յօրինեցեալ ի սառնորակէ, լատ. քրիսթալլինում (Վ. Յուն., 64):

ՍԱՏՏԱԲԵՂՈՒՆ, ա. Սաստիկ՝ խիստ բեղմնատու: Իրք զարհուրականք եւ տեսութիւնք երկիւղալիք, ձայնք սաստկաբեղունք եւ

ճայթմունք յոգնորակք (Դարիժ, 425):

ՍԱՐԱ (արաբ. Sara), գ. (բժշկ.) Ընկնատրոսիւմ, epilepsy: Թէ յղեղն ընկնի՝ գըթա և սապաթ և սարա և թաշանուշ լինի (Բունիաթ, 72):

ՍԱՐԱՄԷՋ, գ. մկ. Սարերի մէջ, սարերի միջով: Այս ծովակիս ջուրն կելնէ 2 սարամիջով կու գնայ Մարը (Յ. Թութունջ., 309):

ՍԱՐԱՆՃԱՄ,

ՍԱՐԱՆՋԱՄ (պարսկ. screnjam) գ. Արդինմ, վերջ, աւարտ: Պիտի որ մեր հայոց համար մին ֆիքր և սարանճամ տեսնուք (Եզով, 417): Մորմոքարար կու գան, մէկ սարանջամ չեն կարեր գթնուլ (Դիւան Ն. Զուլ., 50):

ՍԱՐԳԻՍԳԻՐՔ, գ. եկեղեցական բովանդակութեան մի գիրք: Մեկնիչք եւ քաղուածք, Փիլոնգիրք եւ Քարոզգրքեր, Տօնականք, Մարգիսգիրք եւ այլ անթիւ ազնիւ գրեանք (Սիմ. Լեհ., 412):

ՍԱՐՄԱՏԵԱՆՔ, գ. Սև ծովից հիւսիս ապրող ժողովուրդ, աղբիւրներում յանախ այդպէս էին անուանում պոլոմներին: Հանապազ մախայր ելանել ի վերայ աստուածապաշտ աշխարհին Իլախաց, որ Սարմատ եւ Սարմատեանք կոչին, որք են ազգաւ Դաղմատք (Պատմ. Խոթ., 35):

ՍԱՐՔԱՐՈՒԹԻՒՆ (պրսկ. sarkar «տէր, վերակացու»), գ. Վերակացու, տեսուչի, հրամանատարի պաշտօն: Սայ վերայկացու գրեց Ռհան-բաբէն, որ սարքարութիւն ա-

նէ, հաբն տայ Շմաւոնին (Զ. Ա. գուլ., 82): Դօգազն... սարքարութիւն արաւ, որ Վերի թաղի եկեղեցին շինեց (Զ. Ագուլ., 149):

ՍԱՒԱՌՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Սաւառնում, նախրանմ: Դէմքդ մարդոյ է՝ լուսոյ կազմութեան / Դրկելիքդ՝ արծիւ սաւառնութեան (ՈՒՄՀԲ, 61):

ՍԱՔՐԵՍՏԱՆ, գ. Թափառոց: Աճ սաքրեմ «պահվել»: Մտեալ սաքրեստան՝ անեց դովին (ՈՒՄՀԲ II, 97):

ՍՔԻԾԱ, գ. տե՛ս ՇԲԻԹԱ: Բազում անգամ ասացաք, թէ սքիթալն հիւանդանոց կամ հիւրանոց լսի (Սիմ. Լեհ., 336): Ամենայն եկեղեցի ունի երկու սքիթալ, հրամայէ մուծանել զնա ի սքիթալն եւ դիմար առնել (Սիմ. Լեհ., 102):

ՍԳԱՊԱՏԵԱՆ, ա. Սգով պատուած: Աճ սգապատ «սգաւոր»: Աթոռն է Հայք սգապատեալ / Նման ծովու ալէկոծեալ (Ս. Ապար., 101):

ՍԳՈՒՇՈՒԹԻՒՆ, գ. Զգուշութիւն: Սգուշութեամբ կացէք ի վերայ գործարանին (Եզով, 139):

ՍԴԱՐՈՍԿԱՅՈՒԹԻՒՆ, գ. Աւագութիւն, կառավարչի պաշտօնէութիւն, տե՛ս ՍՏԱՐՈՍԱՆ: Բան Վրլոտքո Մացէյ... զՀայոց ազգն քան զամենեսեան առաւել սիրէր եւ ընդունէր, եւ էր սգարոսդայութեան նորա մը (Կամենից, 39): Բան Միքօլայ Դրիսքիյ նստաւ ի Կամենիցս սգարոսդայութիւն (Կամենից, 42):

ՍԴՐՈՒՍ (լեհ. strus), գ. Զայլամ: Շրջէին ի բակն մեծամեծ տէվէխուշիք, որ է ջայլամ, սգրուս (Սիմ. Լեհ., 229):

ՍԵԱՒԻՆ, ա. Թափանցիկ (ըստ իմաստի): *Յեամանի լաւն սեալին է, աշսինքն որ թափանցնի, խոր ու կարմիր է եւ միշակ կարմիր եւ բաց (Դարիժ., 445):*

ՍԵԳՐԸԳԱՐ, գ. Խորհրդական, դրպիր, տե՛ս ՍԵԿՐԷ-ՏԱՐ: *Մինն ի նոցանէ եկաւ ի եկեղեցին Հայոց, որ էր թագաւորին սեգրըդար (Կամենից, 39):*

ՍԵՂՏԵՆԲԵՐ, գ. Սեպտեմբեր: *Սեղտենբերի ամսուն Քերթազաչ փաշան եկաւ Կաֆայ քաղաքիս պէկլէպէտի եւ նազըր (ՄԺ I, 226):*

ՍԵՒԱԹՈՐԵԱՆ, ա. Սետով ներկուած՝ պատուած: ԱԲ սեաթոյր «սև գունով, մութ»: *Սուգ առ յերկիր, օգնեա՛ հիգոյս / Սապէս արեւ ամփոփեաց զլոյս / Սփռեցաւ մէզ վերայ հոգւոյս / Սեաթորեալ խաւար անլոյս (Առ էջմ., 188):*

ՍԵՒԱՅԿՂՈՒՆ, գ. ա. Սև վեղարով, սև գլխանոց կրող, փխր. հոգևորական: ՈՒՆԻ Ն. Բիւզ. առանց մեկն.: *էջմիածնայ թէ մէռոն, թէ նվիրակ, թէ սեւայգլուխ չի գան Ալի-Օսմանայ երկիրն (Զ. Ագուլ., 66): Ոչ թէ մեզ, այլ և ամենայն սեւայգրլխացն իսպառ հատին գողորմութիւնն և զկերակուրն այլ (Գիւ. Ս. Յակ., 1933, 463):*

ՍԵՒ ԵՐԵՍ ԳԱՅ, հրդ. Սևերես լինի՝ ամօթամբով մնայ: ԱԲ սևերես «ռմլ. աներես»: *Մեզանէ յետ ինչ մարդ որ այս վերոյ գրեալ գրիս այլ և այլ անէ, առ մեզ սև երես գայ (Կալվաժագր., 158):*

ՍԵՒՆ ԳՐԵՆ, հրդ. Սևով (սև թանափով) գրել՝ գրանցել: *Ի միում ամի տասն անգամ բառնի և դնի անուն մի ի սուրբ պատարագն, անունն այն ի սևն գրեսցի (Գիւան Ս. Յակոբայ, 1940, 317):*

ՍԷՁԱՌ (լատ. cacsar), գ. Կայսր, ինքնակալ: *Մեծ իշխան հօգոր տէր սէզառ մեծ դուքս Պետրոս Ալէքսանոս (եզով, 20):*

ՍԷԿՐԷՏԱՐ,

ՍԷԳՐԷԹԱՐ, (լեհ. sekretarz, ռուս. секретарь), գ. Քարտուղար, տե՛ս նաև ՍԵԳՐԸԳԱՐ: *Վեհափառի և գերապատուի տեառնդ սէկրէտարի (Ոսկ. նամ., 1966, 302): Պէտր Մաթվ աթմիռալիդ և կայսերասիրի... Մակարով սէքրէթարիդ և այլօք խորհրդակցօք (եզով, 371):*

ՍԷՅՄԷՆ (թուրք. seghban), գ. Թուրփական զօրքի մի տեսակ: *Խան ելաւ գնաց, սուլթանն նըստել էր, օրն ուրբաթ էր, սէյմէններն եկան լըցվան (ՄԺ I, 220):*

ՍԷՆԷԹՈՒ (լատ. senator), գ. Սենատոր, Սենատի անդամ: *Հաւատարիմ դատաստան առ սէնէթօռացդ և մերս բարերարք և գեղիցկագունեղք Գաբրիէլ յիվանօվիճիդ (եզով, 371):*

ՍԷՐՈՒՆ, ա. Գեղեցիկ, սիրուն: *Ես՝ անարժան Գրիգորս շինեցի Թաղավարդու եկեղեցին... այնպէս սէրուն էր, որ գիշերն քուն չկէ (ԴՉՎ V, 170):*

ՍԸՂԱՐԿԵՆ, նր. Պաշարել: ՄՀԲ սղար՝ խսար «պաշարում», ԱԲ

սղարել «պաշարել»: Իջին քրիստոնեայքն ի բերդէն... եւ շատ սըղարկեցին զբերթն (Ժամ. Պող., 270):

ՍԸՐԲԱՉԱՆՉ, ա. մկ. Սրբաշինջ՝ իսպառ, ամբողջովին ջնջուած, բնաջինջ: Քամի եղաւ, հուրթունայ եղաւ ան գիշերն... Ահմատ սօֆի կասէին, տընով տեղով, որդով եւ զըս[տ]երով սրբաշանջ եղաւ (ՄԺ I, 220):

ՍԸՐՍԿԱՊԱՐ, գ. Սրսկապան, ներքին սենեակ, որ բաժանուած էր վարագոյրով: Եւ աստ յԱրտազ գաւառի պատահէ նմա օթեւանս առնել մօտ առ դուռս ի ներքսագոյն սըրսկապարի խորանի դամբարանի սուրբ առաքելոյն Թադէոսի (ՄԺ II, 315):

ՍԸՐՊ,

ՍԸՐՖ, գ. Սերբ, սերբիացի: Ոմն Տեսբոթ անուն յայտնեցաւ այսմ ժամանակիս... և էր ինքն սըրպ, այսինքն արնաւութ (Կամենից, 19): Ի վերայ նորա կախեալ կան Ը կանթեղս, որոց Բ է Հայոց ազգին, Ա հէպէշից, Ա խպտող, Ա վրաց և Ա սըրֆից (Պատմ. Երուս., 1931, 338): Կայ չորս գլխաւոր վանք՝ չորս ազգի, բայց սըրֆ, ֆռանկ չկայ, միայն կարգաւորք (Սիմ. Լեհ., 261):

ՍԹԱՌՈՍՏ, **ՍԹԱՐՈՍՏԱ**, տե՛ս ՍՏԱՐՈՍՏԱ:

ՍԻԿԻԼ (թուրք. zigila), գ. (բժշկ.) Գորտնուկ, կոծիծ: Հիւս սիկիլ «ասեղնագործութեան մի տեսակ մանր նախշերի ձևով»: ԽԳ գունն, որ յիշէ զսիկիլին և զպահաղն (Բունիաթ, 115): Դեղ կոծիծին է սիկիլն (Բունիաթ, 115): Պաւա-

սիրն... Գ ցեղ կու լինի. Ա մանր սիկիլներ, և որ տաճիկն լուլուի կասէ (Բունիաթ, 122):

ՍԻՃԻԼ,

ՍԻՋԻԼ, (յուն. sigillon, լատ. sigillum «կնիք»), գ. Հրամանագիր, հրովարտակ: ՄՀԲ սիգեղ, սիգէլ նոյն նշ.: Վրէժխնդիր մահմետականքն հարկէին զգատաւորն առնել սիջիլ մահուան ի վերայ նիկողայոսի, զի սպանցեն զնա, եւ դատաւորն արար սիջիլ (գրչ. սիճիլ) (Դաւրիժ, 402):

ՍԻՆՏՈՒ, գ. Պարոն, տե՛ս ՄՈՆ-ՍԻՆԵՐ: Թագաւորէն առաքեալ սինէօն Յիվան Անտրիէ՛հ այլ տեղեկացաւ (եզով, 338):

ՍԻՆՈՒՌ, **ՍԻՆՈՒՐ**,

ՍԻՆՈՐ (հուն. synoros), գ. Սահման: ՄՀԲ սինօռ «սահման, սահմանագիծ»: Դուզանի գեղի և Եպիսկոպոսի գեղի սնուռն հաստատեցինք (Սանահն., 146): Գորգի թագաւորն փէշքաշ ետուր... Արտայհան Վրաստան սինուռն (գրչ. սինուրն) (Սանահն., 62): Լ աւուր ճանապարհ է մինչև ի Սովաքի, որ է սինօր Բանդհին արաբի թագաւորին (Յ. Թութունջ., 301):

ՍԻՊԻՍՏԱՆ (պարսկ. sipistan), գ. (բարբ.) Յորցենի բոյսը: Առ յունապ, մանուշակ, պիան, սիպիստան ժի հատ, եփէ ջրով (Բունիաթ, 60):

ՍԻՊՏԱԿ, գ. Սպիտակ գինի: Սէն ասէ. սիպտակ բերէք, ալէլուեայ / Վէվն ասէ. Վեց-վեց խմէք, Տէ՛ր ողորմեա՛ (Ա. Երեմ., 35):

ՍԻՐԱԲԱՂՁ, ա. Սիրափափագ, սիրալի: *Լցեալ [էր] սիրաբաղձ ի յաննինջ սըրտի / Որով կազդուրէր վէրս ունեցողի (Աղան. Միաբանք, 371):*

ՍԻՐԱԲԵՐ, ա. Սիրով բերուած, սիրելի: *Յայտ առնեմ... զսիրաբեր գիրն ընկալայ, շնորհակալ եմ (Դիւան Մխիթ., 12):*

ՍԻՐԱԳՈՐԾ, ա. Սիրոյ գործած, սիրական: *Դարձեալ առ նոյն սիրայար և սիրագործ նորոգատարազ շարադրութեանց բանիցն (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):*

ՍԻՐԱԶԱՆ, ա. Սիրասուն, սիրելի: *էր սա եղբօր որդի նորայն / Նախամեծար եւ սիրազան (ՄՄ 1430, 98ա):*

ՍԻՐԱՆԱՌՆ, ա. Սիրով միախառն, փխբ. բարեկամական: *Ապա ունիմ ընդ Տեառնդ փոքր ինչ վէճ սիրախառն (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 252):*

ՍԻՐԱԾԱՆՈՅՑ, ա. Սերը ծանուցող, սէրն ի ցոյց դնող: *Ընդ շնորհազեղուն օրհնութեան ողջունամատոյց և սիրածանոյց թղթոյս ի խոնարհ դիմաց ծանուցումն լիցի (Ղուկ. նամ., 118):*

ՍԻՐԱԿԵՐՏ, ա. Սիրով կերտուած, սիրալի: *Բայց է և ալ ինչ բազում խորհուրդ և բան, զոր ի սիրակերտ և ի ցանկալի տեսութեան ցուցցուք հաստատելով զպայման Քրիստոսի (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 157):*

ՍԻՐԱՄԱՅԻՔ, գ. Սիրամարգ: Ա.Բ և ՀԲԲ *սիրամայր «մօրը սիրելի կամ մայրասէր, կամ սիրող մայր» (հա-*

մանուն): Ձեռ զսիրամայրք կամկարագնաց եւ, Գունգզուն գեղով պայծառացեալ եւ (ՈՒՄՀԲ, 103):

ՍԻՐԱՄԵՐԺ, ա. Սերը մերժող, չարական: *Որպէս ասէի գումմնէ... տիրատեաց գողով եւ սիրամերժ (Յ. Կոլոտ, 207):*

ՍԻՐԱՅԱՅՏԱԿԱՆ, ա. Սերը յայտնի դարձնող: *Պսակիցեց* ևս զԱստուածապսակեալ արքայդ արքայից շնորհալոյս սրբովք նշանօք սիրայայտականօք (Ղուկ. նամ., 122):*

ՍԻՐԱՊԱՏԱՐՈՒՆ, ա. Սիրալիւր, սիրով լի: Ա.Բ *սիրապատար նոյն նշ.: Ընդ սիրապատարուն օրհնութեան թղթիւս յուշարարութիւն լիցի մեծի բարերարութեանդ ձերում (Դիւան Ն. Ջուղ., 113):*

ՍԻՐԱՍԵՌ, ա. Սիրասուն, սիրելի: Ի բացեալ կացելոց յումմն եղկելոյ *սիրասեռն տարփմամբ ի համբոյր հպով երկնաշու գարշապարացդ Տեառնդ (Դիւ. Ս. Յակ., 1931, 146):*

ՍԻՐԱՐԱՆ, գ. Սիրոյ հանդիսարան: *Լուիջի՛ք որդիական սիրով եւ ներքանդակեալ ծրարեսջի՛ք ներ սիրաբանի սրտի ձերում զսրբալոյս զաւանդութիւնս զայս (Ագուլ. Կոնդ., 90):*

ՍԻՐԵԼԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Սիրելիից զրկուելը: *Սիրեղազրկութիւն - զըրկիւն յայնց իրաց, որք կարի իմն սիրելիք իցեն, զորօրինակ ի հօրէ, յամուանոյ, յորդույ, ի բարեկամէ իսկականէ և յայլոց (Վ. Յուն., 64):*

ՍԻՐՏ ԹՈՒՆԱՅ, հոդ. Սիրտը տակնովրայ լինի: *Յեաշմն (հասպիս) ով հետ պահէ՝ ժաժք չի լինի, մար-*

դոյ սիրտ չի թռնայ, կայծակի աղէկ է (Դաւրիժ., 456):

ՍԻՐՏՆ ԽԱՌՆՏԻԼ, հրդ. Սիրաը խառնել, սրախառնում գգալ: ՄՀԲ սիրտն խառնակել նոյն նշ.: Երբ հազարն դիպի մարդուն, յանձն սիրտն խառնտի և փսխէ (Բունիաթ, 70):

ՍԻՐՏՆ ՔԱՂՅՐ, հրդ. Բարեհաճ: Աշխարհի անդորրովիւն և թագաւորաց սիրտն քաղցր առ մերային տառապեալ ազգս (Դիւան Ն. Զուղայի, 70):

ՍԻՔԱԶԱՆ, ա. Սիգապանձ: Տաղ Հալէպցի սիքազան տէր Սարգսի ասացեալ է (ՈՒՄՀԲ II, 221):

ՍԼՕՊՕԹ (հունգ. szabad «ազատութիւն»), գ. Հրաման, իրաւում, «ալօպօտ չէ»՝ իրաւում չկայ: Օգկանուն ամենեւին ըսլօպօտ չիլայ ծախէլու, ոչ մէկ հայի մըն ալ (Դովր., 100): Էրկուսում ու իրեքում օրը ամենեւին սլօպօտ չէ ծախելու (Դովր., 197):

ՍԽՐԱՄԵԾԱՐ, ա. Մեծարուած, սխալի: Արդ այսպիսի սխրամեծար անաւթոյս գտաւ ցանկացող այրս այս մահդասի Ամբակումս (Թորոս աղբար, 398):

ՍԽՐԱՏԱՐԱԾ, ա. Հիացում տաւածող: Յիսուսապարգեւ ողջոյնն բազմաւ կարօտիւ եւ սխրատարած սիրով մատուցանեմ (Դիւան Մխիթ., 12):

ՍԿԶԲՆԱԿՈԶ, ա. Բարձրագոյ: Վաղիմն աւուրբ և կանուխ ժամանակօք սկզբնագոյ ձայնիւ ջանամբ ի դոյն և յարիմբ ի դոյն (Դիւ. Ա. Յակ., 1941, 200):

ՍԿԶԲՆԱԽԱՂ, գ. Երաժշտական ստեղծագործութեան սկիզբ, նախերգանք: Սկզբնախաղ - յատկապէս կոչի նախանուագումն այն հանդարտիկ և համաձայնեցութիւն աղեաց քնարին և այլոց գործեաց երաժշտական, գոր նախ քան զերգելն սովորեն երգիչք և քնարահարք փորձառոցել, լատ. փռէլուտիում (Վ. Յուն., 64):

ՍԿԶԲՆԱՀԱՍՏԱՏ, ա. Ի սկզբանէ հաստատուած: Շնորհք առաքելական ի վերայ տիրապահ և աստուածախնամ, սկզբնահաստատ և սեպհականեալ առ հասարակ բոլոր տէրունի վիճակի Սրբոյ Աթոռոյս էջմիածնի (Դիւան Ն. Զուղ., 93): Սկզբնահաստատ և սեփհական տէրունի ժողովուրդք (Դիւան Ն. Զուղ., 95):

ՍԿԶԲՆԱՍԵՐՄ, գ. Սկզբնապատճառ, նախաշարժիչ: Ամենայն տարերաց և տարրացեալ գոյից սկզբնասերմն ասի ծծմբաղասընդիկ, որ է գոլորշումն և շոգունակ գօրութիւն իմն (Տէֆթ., 379):

ՍԿՈՒՀ, գ. Սկիհ: Աստուած աւրհնէ Վարդան. մին սկուհ մալհըմայ, Ա լաւ սկիհ իւր մաղզմանովն, մէկ էլ շաբիք եբեր (Ակոռ., 210):

ՍԿՈՒՏ, գ. Դրամի միատուր, վաճառադրոյմ դրամ (ըստ Ղ. Ալիշանի): Զձեթ վասն լուսոյ և զմի սկուտ շնորհէ վերակացու մօնսինօրն (Ստ. Ռօշթայ, 193): Մինչև ի հինգհարիւր սկուտն ի տարին հասանէ (Ստ. Ռօշթայ, 193): Թոշակ վաթսուսն և ինն սկուտիցն հատուցելոց ցարդ ի նոյն

ժողովոյ առ ժողովըրդապետն հատուացի (Ռիդուր., 284):

ՍԿՈՒՏԵՊՂ, գ. Սկոտեղ, մատուցարան: *Սկոտեպղն ի ափսին դրին, ի վերայ ծովուն գնացին (ՌԻՄԶԲ, 373):*

ՍՂՆԱՂ ՍՂՆԱՂ ԱՆԵԼ, հրդ. Բաժան-բաժան լինել, մեկուսանալ (սղնախներում): *Մեք այլ խալլս ամենքն իւր երկրումն սղնաղ սղնաղ եմք արել (եզով, 422):*

ՄՆՈՏԱՊԱՏՈՒԱՍՏ, ա. Սնոտի մտներով, խօսներով պատուաստուած՝ կցմցուած: *Թէ առարկեն՝ վասն է՞ր գրեալ / Մնոտապատուաստ ճառս յարմարեալ (Ս. Ապար., 89):*

ՄՆՈՏԻԱՍՊԱՍ, ա. Սնոտի, դատարկախօս: *Մեք մեզէն գտցուք ասելով պոստոպոսախտ բանիւք եւ սնոտիասպաս պարծանօք զմեծաբանութիւնս խօսէին (Գալ. Կենս., 74):*

ՄՆՈՒՏԱՇ,

ՄՆՕՐՏԱՇ, ա. Սահմանակից, տե՛ս ՍԻՆՕՐ: *է սնօրտաշ Հապաշի թագաւորին ընդ օսմանցոց, և իւր երկիրն է յոյժ խաղաղութիւն (3. Թութունջ., 306):* Մնարու թագաւորն, որ է *սնօրտաշ Օսմանցոց և Հապաշին (3. Թութունջ., 310):*

ՍՈՐԱՅ (թուրք. soba), գ. Վառարան, թոնիր: *Երկուքն յերիցանցն մօտին ի մէջ սորային, որ շինեալ էին ի մէջ տանն վասն հրավառութեան (Դաւրիժ., 304):*

ՍՈՂՈՄԱՅՆՈՒԹԻԻՆ, գ. Խառնակութիւն, անհնազանդութիւն: *Որք*

խնդրեն յԱստուծոյ զվրէժխնդրութիւն... երկրորդն է՝ սողոմայնութիւն, երրորդն է՝ վճարագրկութիւն վարձկանաց (Նոր. ծաղ., 112):

ՍՈՒԱՔ, գ. Օսմանեան սուլթանի թիկնապահ զօրքի մի տեսակը (ծան. հրատ.): *Ոչ ոք մնաց ի բանակն, բայց միայն ընդ իւր երկու հազար մերձաւոր սուլաքս (Պատմ. Խոթ., 62):*

ՍՈՒՏԱՅ,

ՍՈՒՏԱՅ (պարսկ. suxta, թուրք. softa / suhte) գ. Մահմեդական հոգեւորական դպրոցի՝ մետրեալի ուսանող: *Բ մզկիթ ու մէճիթ աւիրեցաւ ու մէտրքսէ բըլաւ որ սոխտայներն խըխտեցան (ՄԺ I, 219):* Թերեւս ասացել զբան ինչ ի հաճուկս *սոխտայիցն* եւ զերծուցել զանձն իւր ի մահուանէ (Դաւրիժ., 416):

ՍՈՒԳՆԱՅ (հունգ. szoknya), գ. Կանանց շրջագգեստ: *Ոչ այս երկրին մէջ եւ ոչ օգկայ երկիր չի գրտվի ոչ մէնդէյ, ոչ սուզնայ, ոչ շուրց, ոչ գեբգ՝ թէ հայնակ եւ ոչ մաճըրնակ եւ ոչ կրգալ (Դովր., 45):*

ՍՈՒՋԻ (թուրք. sucu, su «ջուր» բառից), գ. Զրպետ, արհմոնի թէյարանի կամ արհարանի սպասաւոր: *Այդ Վարդան տղայդ էրէվանէցի էլչուն որդի է, որ խանին ջրպետ և սուլչի էր, գոր դուք լաւ տեղեակ էք (Դիւան Ն. Զուղ., 50):*

ՍՈՒՍ (արաբ. sust), ա. Թոյլ, սուստ լինել՝ թուլանալ: *Այս մաթիս, որ ի մէկ դիհն իջնու, գմէկ*

դին կու ծոէ և սուստ կու լինի (Բու-
նիաթ, 73):

ՍՈՒՐ ԶԳԵԼ, հռդ. Սուր գործածել՝
կռուել: *Սուր ձգեցին մէջ քաղաքին*
/*Սատակեցին զիշխան նորին*
(ՈՒՄՀԲ, II, 227):

ՍՈՒՓԼԻՔԱՅ (լատ. supplica «աղո-
թել»), գ. Աղերսագիր, խնդրա-
գիր: *Մէք ըստ հրամանի ձերում*
տուաք զգիրն Մեծի Դքսին հան-
դերձ միով սուփլիքայիւ, որով
խնդրէաք շնորհել մեզ զփալթ
թխոյն (Ոսկ. նամ., 1966, 302):

ՍՈՒՔԱ (գրբ. սոֆա), դ. Սրանֆ:
Սուքա էլ բերանով ամենայն ջատ-
թան ձեր խնդիր խնդիրք արին (Ե-
զով, 393):

ՍՊԱՌԱՊԵՏ, գ. Սպարապետ: *Որք*
երբեմն թագազիրք լեալք Արշակու-
նեաց եւ այժմ վերստին ստեղնեալ
եւ պտղաբերեալ թագաւորու-
թեամբն, զի այժմ սպառապետ կո-
չեցեալ (ՄԺ II, 336):

ՍՎԷՏՔ, գ. Շուեղ, շուեղացի: *եկին*
սվէտք լութերականք ի Լէօպոլիս...
և զօճիռս ոչ սակաւ գործեալք յա-
մենուրեք (Կամենից, 147):

ՍՏԱՄԲԵԼ (իտալ. stampare), նր.
Տպագրել: *Խոստացաւ զմեր Տօնա-*
ցոյց ստամբել իւր խարճօլ ի Վէնէ-
տիկ (Դիւան Մխիթ., 26):

ՍՏԱՆԻԼ, կբաւ. Ստանալ բայի՝
ստացուել: *Փարթամութիւն ստանի*
աշխատանօք, վայելի երկիւղիւ և
թողանի ցաւով (Նոր. ծաղ., 73):

ՍՏԱՍԱՅՈՒԹԻՒՆ, գ. Սուտ, ստախօ-
սուփին, խաբէութիւն: ՄՀԲ ստա-
սաց «ստախօս»: *Հայր նորա առ-*
նէր զբարեգործութիւնս բազումս,

բայց չետ որոց ծնաւ երախայն այն,
զոչ ալ ինչ գործէ, բաց ի ստասա-
ցութենէ և ի խաբեբայութենէ (Նոր.
ծաղ., 108):

ՍՏԱՐՈՍՏԱ,

ՍՏԱՐՈՒՍՏԱ (լեհ. starosta), գ. Ա-
ւագ, կառավարիչ, երեց, տաճու-
տէր: ՄՀԲ սղարօսդա նոյն նշ.: *Բե-*
րեալ ծանուցին փոքր զօրավարին
ստարոստա Սենտոմիրսքին զամե-
նայն պատասխանիս Տաճկաց
(Պատմ. Խոթ., 61): Ինքն զօրա-
վարն եւս *ստարոստա՝ Սենտոմիրս-*
քին յանձնօթն լեալ զնայր զհետ
նոցա, մինչեւ որ մերձ եղեն ի բա-
նակն Տաճկաց (Պատմ. Խոթ., 65):
Գնաց ի սէյրան *սթառօստին / եւ*
յարքեպիսկոպոսն Լեհին (ՈՒՄՀԲ II,
109): Յետոյ *սթարօստան քաղա-*
քին... / Դրկեցին խնդիրք նվիրակին
(ՈՒՄՀԲ II, 106): Ողորմած հոգի
Բան Շնավցքին Լովու *ստարու-*
տան հոգին առ Աստուած փոխեց
(Կամենից, 110):

ՍՏԷՊԱՓԱՅԼ, ա. Ճառագայթ: *Լոյս -*
ճաճանչ, ճառագալթ, ստէպափայլ
(ՄՄ 2019, 163ա):

ՍՏՈՐԱՆԿԱՆԻԼ, չբ. Ստորադա-
(ու)ել, հակադր(ու)ել: ԱԲ *ստո-*
րանկիմ «վար ընկնել, հպատակ-
ուել»: Գոյն *ստորանկանի փոփոխ-*
ման, ի բաց կայ յաւիտենականու-
թենէ (ՄՄ 1756, 42բ): Բոլոր նիւթ
մարմնոց *ստորնագունիցս ստո-*
րանկանի զանազանութեան ըստ
շարժման երկնային մարմնոյն (ՄՄ
1756, 56ա):

ՍՏՈՐԱՍՏԱՀՄԱՆԵԱԼ, ա. Ստոր՝ ցած
սահմանուած՝ համարուած: *Շնու-*

թիւն է տեսակ ստորասահմանեալ վաւաշտութեան (ՄՄ 1756, 131ա):

ՍՏՈՐՈՏ, ա. Անագնիւ, ցած, անաբ: ՆՀՖ ստորոտ «ստորին կողմն կամ եզր իրաց՝ որպէս ոտք անցա» (իմաստաւիժիւ.): Բագարատ իշխանն Հայոց ստորոտ և լիրբ ի շարախօսութենէ ոմանց գրեալ խորհիտ զկաթողիկոսն (Ստ. Թօշքայ, 94):

ՍՏՈՒԱՐԱԾԱԽԱՎ, ա. Ստուար ծաւալներ ընդգրկող, առատաձեռն: Շնորհք ընդ ձեզ և խաղաղութիւն յԱստուծոյ Հօրէ... և ստուարածաւալ պարգեատուէ և բարերարէ (Դիւան Ն. Զուլ., 51):

ՍՏՈՒԵՐԱՓԱՐԱՏ, ա. Ստուերը՝ մութը փաւատող: Ընծայէ բուրումն հոտոց, սոյն գունակ եւ այս ստուերափարատ Արփի (Յ. Կոլոտ, 234):

ՍՏՈՒՔ, գ. մկ. Ստոյգ: ՄՀՖ ստուգ նոյն նշ.: Հրաման առած են... նաւով Ղարա Տէնկիզ վրայ գնան Ղըռիմն, այլ չիմացաք թէ ստուք կամքներն որ տեղի վրայ է (Եզով, 257):

ՍՐԱՏԵՍ ԱՌՆԵԼ, հրդ. Տեսողութիւնը բացուել՝ լաւանալ: Կաքվի լեզի և հում մեղր դիր ի յաջքդ, սրատես առնէ (Բունիաթ, 77):

ՍՐԲԱՅԴԱՄ,

ՍՐԲԱԿՐՈՒՄ, գ. Եկեղեցուն տրուող տուրքի տեսակ: Ձեր ամէն հասք ու իրաւունք, ձեր անթերի պտուղն, սրբայգրամն... տվէք Տէր Բարսեղ արհեսկիսկոպոսին (Սանահն., 84): Զամենայն տէրունի հոգեւորական արդիւնքն ձեր՝ ...զպտղին, զսրբա-

դրամն (բնագրում՝ սրբագրում), զժամուցն, զբառասնիցն, զտեառնականն, այլև տունք՝ լինի քահանայից, տանուտերանց (Դիւան Ն. Զուլ., 96):

ՍՐԲԱՆՈՐՀՈՒՐԴ, ա. Սուրբ՝ անաւատ խորհրդով: Քանզի էր վարուք յոյժ ճգնող եւ պահող եւ մտօքն սրբախորհուրդ (Դաւրիժ, 263):

ՍՐԲԱՍՏԵՂՈՒՆ (բնատ.), ա. Աստղալից: Արմաւենույդ բարձրագիտակ սրբաստեղուն (Դիւան Մխիթ., 123):

ՍՐԵՂԱՆ, գ. Սառը գէնքերի ամբողջութիւնը, հմմտ. ԲՈՅԵՂԱՆ: Կայսր ետ նմա ոչ բազում ինչ զօրս... և թէ բոցեղէն, և թէ սրեղէն (Կամենից, 19):

ՍՐԻԵԱՆՔ, գ. Ասորիներ: Որչափ քրիստոնեայք՝ թէ հոռոմ և թէ սրիեան, թէ կուռճի և կամ հայ (Եզով, 162):

ՍՐԿԻՀ, գ. Սկիհ, տե՛ս նաև ՍԿՈՒՀ: Կանթեղանք, սրկիհք, թէ մետաքսեղէն եւ կամ դիպակեղէնք զգետսք, եւ զոր ինչ ի մառանատունն եւ ի մովթպաղն (Յիշ. Ուլն., 294):

ՍՐՈՅ ՃԱՐԱԿ, հրդ. Սրի՝ կրակի բաժին: Եւ ոչ հաւանելն նոցա՝ սուր ի վերայ եղեալ զամենեսեանս սրոյ ճարակ տայր (Սանահն., 51): Զամենեսեան զնոսա սրոյ ճարակ տային և յաւարի առեալ զամենայն բանակս նոցա (Սանահն., 52):

ՍՐՏԱԿԻՐԻՆ, ա. Սիրտը դիւրին՝ հանելի դարձնող: ԱՐ սրտադիւրութիւն «յօժար սիրտ»: Որքա՞ն

մարդիկ բարերարեալք լինին և սրտադիրին ի քաղցրագոյն մարդասիրութենէ ձերմէ (Ղուկ. նամ., 125):

ՄՐՏԱԿՈՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Սիրաը կոր լինելը՝ սրտմտութիւն, յուսահատութիւն: Անառակութիւն յաղթեալ լինի փախչելով, իսկ **սրտակորութիւն** եւ ալլը մոլութիւնք՝ ընդ դէմ կալով (ՄՄ 1756, 14ա):

ՄՐՏԱՄԵՌ ԱՌՆԵԼ / ԼԻՆԵԼ, հրդ. Վախեցնել, վախենալ: Զայն գոռալոյ եւ որոտման սոցա խլացուցանէր զլսելիս եւ սրտամեռ առնէր զամենեսեան (Դարիժ., 223): Եւ յայսմ պատճառէ ահաբէկ եւ սրտամեռ եւ խելաթափ էին լեալ ամենքեան յահէ շարժին (Դարիժ., 374):

ՍՓԵԼ, նբ. Արծարծել - նորոգել, սփել, զօրանալ (ՄՄ 2019, 166բ):

ՍՓՈՓԱՐԱՆ, գ. Սփոփանք՝ մխիթարութիւն բերող վայր: Որ է Սուրբ Աստուածածին՝ պանդխտից եւ մեր սփոփարան (Քէօմ., 8): Շինել տայր զեկեղեցին՝ բնակչաց եւ եկաց սփոփարան (Քէօմ., 40):

ՍՓՈՓՁԱԿՏՈՒՐ, ա. Սփոփող, մխիթարական: Ոչ [է] հասեալ ի աւարտն ի զբաղմանէ սփոփչակտուր լեալ ոչ կատարեալ ի աւարտ ածել (Գալ. Կենս., 153):

ՍՔԱԼԱ (ռուս. скала, լեհ. skała), գ. Ժայռ: էր քաղաքս ի վերայ սքալա վրմի (Սիմ. Լեհ., 332):

ՍՔԱՆՁԵԼԱՇՆՈՐՀ, ա. Սփանշելի շնորհ ունեցող: Տէր Յովհաննէս կաթողիկոս... սպասաւոր մեծի եւ սքանչեաշնորհ Սուրբ Աջոյն Լուսաւորչի (Գալ. Կենս., 258):

ՍՔԷՄԼԻՔ (ռուս. сКамейка), գ. Նստաւառ: Կային աթոռք, սքէմլիք եւ սեղանք տրապիզաց ըստ իւրեանց սահմանաց (Սիմ. Լեհ., 152):

ՍՔԼԵՔ (լեհ. sklep), գ. Խանութ, տաղավար: Եթէ տներ մեծագոյնք եւ եթէ սքլեքներ ամենայն բարութեամբ, որչափ ինչ որ ունէր բովանդակ այրեցաւ (Կամենից, 63):

ՍՔՈՂՈՒՆ, ա. Ծածուկ, դարանակալ: Սքողուն - անյայտ, առանց գիտելոյ, դարանամուտ, դաւադէտ (ՄՄ 2281, 129ա):

ՍՕԼՏԱՏ (ռուս. солдат), գ. Զինուոր: Ամէն դասի զուրի սօլտատ մի չուպուխով, որ են եասախչիք: Զայն տեսեալ սօլտատաց... հարկանեն ուժգին հարազանաւ ի վերայ մերկ գազաթան նոցա (Սիմ. Լեհ., 169):

ՍՕՎԴԱ(Յ)ԳԱՐՈՒԹԻՒՆ (պարսկ. scvdaker «վանառական»), գ. Վանառականութիւն, խոշոր առևտուր: Ամենայն ժամ եւ միով գիրանք գրել եւ համարձակ սօվդագարութիւն վայելել (եզով, 353): Զոկ ջոկ քաղաքանում ան, կալման եւ ուրէնց սօվդագարութիւնն առնումք մեզնէ (եզով, 354):

-վ-

ՎԱԶ ԳԱ. հրդ. Հեռու մնալ, ձեռք
փաշել: *Վազ չես գալ մեղաց, մինչեւ
յե՞րբ գործես (ՈՒՄՀԲ, II, 660):*

ՎԱԶԻՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Վեգիւրի պաշտօն,
պալատական պաշտօնէութիւն:
ՄՀԲ վազիր նոյն նշ.: *Թվին ՌԿԱ
Մուրատ փաշան մեռաւ ի Յամիթ, եւ
էտո զվազիրութիւնն նասուֆ փա-
շան (ՄԺ II, 270): Ի թագաւորու-
թեան ալլասեռի... ի վազիրութեան
Քօրբուլուի (Աղան. Միաբանք, 26):*

ՎԱԹՍՈՅՆ, թ. Վաթսուն: ՄՀԲ վաթ-
ցուն նոյն նշ.: *Լեալ ամաց վաթսուն
(գրչ. վաթսոյն) եւ երից, արգոյա-
ւոր եւ մեծաշուք առաջի ամենայն
ազանց (Դաւրիժ., 278):*

ՎԱՆԻՐ ՖՈՒՆԱՐԱՅ, տե՛ս **ՖԱՆԻՐ
ՖՈՒՆԱՐԱՅ**: *Վախիր ֆուխարայ
Դամուրխան փաշան չարկամ եղաւ,
Շահինքէրայ սուլթանն գիշերով
կոխեց եւ զինքն փախուց (ՄԺ I,
213):*

ՎԱՆՄԻԱԹ (արաբ. պարսկ. vaqt),
գ. Ընծայաբերութիւն, եկեղեցուն
տրուած նուէր: *Ո՛չ ոք չունի այս
հաստատ սիգէլիս եւ իմ տված
վախմիաթիս հակառակիլ՝ ո՛չ իմոց,
ո՛չ օտարաց (Սանահն., 146): Կուն-
դիկանց տան տակի աղբինքն իմ
կամաւ եւ օժարութեամբ վախմիաթ
տվինք Սուրբ Աստուածածնուն
(Սանահն., 165):*

ՎԱԿԱՉ, գ. Վակաս: Մուքէլի
գուստր Գուլին իւր հոգոյ բաժին

փողէն մէկ արծաթէ վակազ առաւ
(Ակոռ., 204):

ՎԱՀ, ա. ԱԲ վահ «վախ» (համա-
նուն): *Վահ - հին (ՄՄ 1528, 2բ):*

ՎԱՀԱՆԱՌՈՐԱՊԷՍ, ա. Վահանի
նման, ամուր: *Պաշտպանողի վա-
հանաւորապէս կաթողիկէ եկեղեց-
ւոյն Քրիստոսի (Յ. Կոլոտ, 310):*

ՎԱՀԵՆԱՆ, չր. Վախենալ: ՄՀԲ վա-
հել նոյն նշ.: *Թագաւորաց առջեւ
երթաս, ոչ երկնչիս, ոչ վահենաս
(ՈՒՄՀԲ, 76):*

ՎԱՂԱՆՈՒՐ, ա. Վաղուց լսուած գո-
յութիւն ունեցած: *Գոհութիւն եւ
փառք Քրիստոսի Փրկչին մերոյ...
զի զիւր վաղալուր յորոգայթն ման-
րեալ փշրեաց (Դիւ. Ս. Յակ., 1941,
157):*

ՎԱՂԱՐԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Ժամանակի
երկարում՝ տարածում: *Վաղար-
կութիւն - երկարեցումն եւ տարա-
ծումն ժամանակի, ի ներկայէն առ
յայլս ամանակս, լատ. տիլացիօ (Վ.
Յուն., 68):*

ՎԱՂԵՄԷ, մկ. Վաղուց, վաղուցուա-
նից, հմմտ. գրբ. վաղեմի: *Վաղեմէ
լսեր եմք եւ այսօր երևելի աջօք բա-
ցօք կու հաւատամք (Եզով, 156):
Վաղեմէ մէրայնոց ոմանց մէլիմ է
նոցա գործք, եւ մեք վաղեմէ հոքս
քաշելով քանի քանի անգամ պէթ-
կական ժամանակին արգարզ արեր
եմք (Եզով, 372):*

ՎԱՂԵՆԱՆԱՆՉ, ա. Վաղուցուայ՝
շարունակական նախանձով: Ի

խայթեցմանէ վաղենախանձ եւ ինքնահաւան ազգին յունաց (Յ. Կոլոտ, 257):

ՎԱՂՎԱՂՈՏ, ա. Փութկոտ, փխբ. փոփոխամիտ: ԱԲ վաղվաղկոտ «փութացող, անհամբեր»: Երրորդ տեսակն յիմարաց է այնոցիկ, որք են վաղվաղոտք եւ առնեն զամենայն ինչ առանց խորհրդոց (Նոր. ծաղ., 99):

ՎԱՂՎՆԿԱՅ, մկ. Վաղ առաւօտ, կանուխ: Սակաւ մի զաֆրան խառնեն, վաղվնկաց տան, որ խմէ (Բուենիաթ, 92):

ՎԱՃԱՆԱՆ, գ. Ըստ իմաստի՝ գինեվաճառ: Մի՛ ոք վաճառեսցէ գինի եւ մի՛ արբեցէ գինի. եւ բնաւ մի՛ երեսեսցի նշան կամ հոտ գինւոյ՝ ոչ առ ուսմիկս եւ ոչ առ վաճախանս (Դարիժ., 345):

ՎԱՅԵԼՁԱԳՈՐԾ, ա. Վայելուչ արուեստ ունեցող, հմուտ: Հասցէ գիր օրհնութեան... վայելչագործ արուեստաւորաց, արգարավաստակ երկրագործաց (Սանահն., 104):

ՎԱՅԵԼՁԱԶԱՆ, ա. Վայելուչ, պատշաճ: Այս է գեղեցիկ մարմարեայ գահ մի՝ յոյժ վայելչազան (Քէօմ., 19): Մարգարտեաւ ի հրմուզէ՝ ճոխացնել զհարսս վայելչազան (Քէօմ., 22):

ՎԱՅԵԼՁԱԿԵՐՏ, ա. Վայելուչ կերտում: Վասն կարի առաւել վայելչակերտ գեղեցկատիպ չքնաղատես յօրինուածոյ արուեստին, մեծամեծքն Զուղայեցւոց տանէին ի ծաղկել (Դարիժ., 324):

ՎԱՅԵԼՁԱՏԵՍԻԼ, ա. Վայելուչ տեսք ունեցող: ԱԲ վայելչատեսակ «սի-

րուն»: Բայց ի զօրաց Լեհացն գնացին ուղարկել զգեսպանսն երկու հարիւր հեծեալք, զարդարեալ ազգի ազգի ճոխութեամբ եւ վայելչատեսիլ գազանամորթ վերարկւօք (Պատմ. Խոթ., 65):

ՎԱՅ ԵԿԱԻ, հրդ. Դժբախտութիւն՝ չարիք եկաւ: Վայ եկաւ ամէնուս վերայ / Ծարաւեցան, ու ջուր չկայ (ՈՒՄՇԲ, II, 602):

ՎԱՅՐԱԾԱՆ, ա. Ծախսաշատ, մըսխող, շալլ: Սուրբ Աթոռն ի ներքոյ ՌՇ թուման պարտուց էարկ եւ զիրաւունսն վայրածախ շալլութեամբ կորուսանէ (Դիւ. Ս. Յակ., 1933, 152):

ՎԱՅՐԱՀԱՍ,

ՎԱՅՐԱՍԱՀ, ա. Վայր սահող՝ ցած, անարգ: Հանապազօր տեսանելով զգիր եւ զվայրասահ (գրչ. վայրահաս) եւ զմարմնապաշտ օրէնս մահմետականաց... թերանային ի քրիստոնէական հաւատոցս (Դարիժ., 354):

ՎԱՅՐԵՆԻՔ, գ. Հարազատ վայր, հայրենիք բառի համաբանութեամբ: ԱԲ վայրենի «վայրի, կատաղի» (համանուն): Միշտ որոնեմ վայրենիք ինձ երթալոյ / Զի չկայ երբէք զիս հոգացող, ափսոս ինձ (ՈՒՄՇԲ I, 180):

ՎԱՌԱՆ, գ. (պարսկ. var «լաֆ»), գ. Ողորկալաֆ, փալլալաֆ: Դ կամ Դ զիրաթ թամամ ալար ալս վառան է (Դարիժ., 452):

ՎԱՌԻ ԽԱԶ, գ. Եկեղեցական սպասք՝ մեծ խաչ: Ետ չորս արծաթէ սկիհ, մեծ վառի խաչ մի եւ նորո-

գեաց զձմրան ժամատուն (Գաւազ. Աղթմ., 128):

ՎԱՍՏԱԿԱՆՈՆՋ, ա. Յոգնուրեամբ վաստակած: ՀԲԲ ունի խոնջավաստակ «խոնջած ու վաստակած»: Առիթ ազատութեան ըստ ողբերգող արթնաձայնին սրբոյ ի շաւիղս կրկնաշուս առձեռնելի և արդար և վաստակախոնջ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):

ՎԱՍԱՔԱՅԼ, ա. Վատ փայլող՝ վարգող, դանդաղընթաց: Ձին էր վատաքայլ եւ ոստոստմամբ ընկալր (Կամենից, 153):

ՎԱՏԵՐԱԶ, գ. ա. Վատ երազ տեսնելը: Բիւրեղն, որ է պիլօրն, ի հետ պահելն վատերազ եւ գիշերախաբ չի լինի (Դաւրիժ., 444):

ՎԱՏՆԵԼ, նբ. Վատաբանել: ԱՖ և այլոս՝ վատնել «փշացնել, մսխել» (խմաստափոխ.): Ձաղէկ կնիկն գովեցիր, Կին հաշարի (ստահակ) դու վատնեցիր (ՈՒՄՇԲ, 402):

ՎԱՏՐԱ (հունգ. veder, լեհ. wiadro «դոյլ»), գ. Չափման միատուր, 10 լիտր, դոյլ: Գիտացվի օր տվանք ըզըրախին արընտալով Աղաշայ Ծարուկին ասցուան, մէկ տարով, որ ինքը ծախէ գուբով ալ եւ վատրայով ալ եւ ընդօր ուզենայ (Գուբր., 100):

ՎԱՐԱՆ, գ. Վարակի մի տեսակ: Վարախ, որ է աղտն ականջին և մեղուին փեթակին և ակոխն և այլն (ՄՄ 6275, 231բ):

ՎԱՐԱՂԱԾ (արաբ. varag «ոսկու կամ արծաթի բարակ շերտ»), ա. Ոսկեգօծած, ոսկով երիզած: ՄՀԲ

վարաղ «ոսկու կամ արծաթի բարակ թերթ»: Յամէն դռան մէջ ԼԶ թուրլու շինուածք ունի... ամէնն ոսկով վարաղած (Շահմ. յիշ., 316):

ՎԱՐԱՆԱՄԱՏՈՅՅ, ա. Վարանում՝ կասկած բերող, կասկածելի: Յետ բազում աւուրց բազմաց եկն եհաս Ստեփան բազում վարանամատոյց թղթերովք (Դիւ. Ս. Յակ., 1930, 385):

ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՊԵՏ, գ. Վարդապետների պետ, բարունապետ: Անաղտ հայելի և ակն արեւու... վարդապետապետ Տէր եղիազար (Դիւ.Ս. Յակ., 1930, 385):

ՎԱՐԺՈՂ, գ. Վարժեցնող՝ ուսուցիչ: ՀԳԲ վարժող(ք) «սովորող» (խմաստափոխ.): Վեհ աշակերտ մեք վարժողին Վարդանայ / Հրեշտակական վարուք ճգնեալ անխնայ / Սրոբէավար քաղաքավար յարակայ (Աղան. Միաբանք, 87):

ՎԱՐԺՈՂԱՆՄԱՆ, ա. Վարժողի՝ ուսուցչի նման: Վարժողանման միշտ կրթելով, Տեղեկանման հմուտ գոլով (Առ էջմ., 194):

ՎԱՐԻՍ (թուրք. varis), գ. Ժառանգ: ԱՖ վարիս «համարում, կարծիք» (համանուն): Ես՝ Աղա Խաչիկս... իմ յօժարութեամբն և այլ վարիսներովն այս հինգ գիրս ընծայ և վախճ արարաք (Յ. Քիւրտ., 10):

ՎԱՐԿ, գ. Փոփր մասնիկ, հմմտ. վայրկեան: Վարկ է՝ մասնիկն այն, զոր թէպէտ և փոքրիկ իմն է, սակայն գրեցեալ ի թաթ կշռոյն, շարժէ զնա և ստորահակէ, ուստի ո-

մանք կէտ անուանեն վասն փոքրութեան, լատ. մօմէնթում (Վ. Յուն., 68):

ՎԱՐՁԱՆԱՔ, գ. Հարկահաւաք, հարկապահանջ: Պաշտօնատեարք... վեցերորդ՝ վարձահաւաք և ուղղիչ դատից (Ուղուր., 270): **Վարձահաւաքն** պարտի պահանջել գհասոյթն համօրէն եկղեցոյն (Ուղուր., 271):

ՎԱՐՁԱՎԱՃԱՌ, ա. Վարձը՝ գինը վճարող: Մի՞թէ հաց տամք մարդոյ եւ գին առնումք եւ լինիմք վարձավաճառ (Ձաք. Ա, 24):

ՎԱՐՁԱՐԱՐ, ա. Առատաձեռն: Առաւել կանայք նոցա վարձարարք, զոր բազում գործս եւ վարձս ունին (Սիմ. Լեհ., 340):

ՎԱՐՄԷԿԻԱ (հունգ. varmegye «գաւառ»), գ. Կոմսութիւն: Երբ գրիմինալ բան պատահի գօյգօյլօյ վարմէկիայէն, ձէնէ Բ ասէսօր եւ նոցայ հետ զդատաստանը կտրեն (Դովր., 67):

ՎԱՐՆՈՐԱԿ, գ. (բսբ.) Վարունգ: Վարնորակ, որ է խիար (ՄՄ 6275, 232ա):

ՎԱՐՈՒՅ, գ. Գաւազան: Աք վարոց «Էշելու գործիք, գաւազան», ՄՀԲ վարոցիկ «փոքր վարոց՝ նիպոտ»: Իբրեւ ետես Տիրան, ասաց. «Գանել զնա ստուար վարուցօք» (ՄԺ II, 321):

ՎԱՐՍԻՉ, գ. Վարսայաղաւ, վարսավիր: Եւ սափրիչն սկսաւ խորհիլ ի միտս իւր... իսկ կայսրն վարսիչին իւրում ներեալ՝ ետ զարժանապատուութիւն իմն (Նոր. ծաղ., 97):

ՎԱՐՎԱՂՆԻՇԱԿ, գ. (բսբ.) Սև մորմ բոյսը: Վարվաղնիշակ, որ է շնիսաղող (ՄՄ 6275, 231բ):

ՎԵՆԱԲԱՐՁՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Վեհութիւն, բարձրութիւն: Ի վայելութիւն վեհաբարձրութեանց սրբոյ ժողովին (Դիւան Մխիթ., 11):

ՎԵՆԱԶԱՐԿ, ա. Վեհութեամբ զարդարուն: Տէր Ներսէս կաթողիկոս Ամենայն Հայոց և պատրիարկ Վաղարշապատու, լուսակառոյց և տիրանկար, վեհազարդ Մեծի և Սրբոյ Աթոռոյս էջմիածնի (Դիւան Ն. Ջուղ., 87):

ՎԵՂԱՌՈՒՍՏՐ (հայ. վեհ+լատ. illustro «յոյս սփռել, լուսատրել»), ա. Վեհագոյն, լուսապայծառ: ՀԲԲ լուստեր «անյայտ նշ. բառ»: **Վեհալուստր** - յոյժ պայծառափայլ, լուսաւորագունեղ, վճռագոյն, լատ. իլլուսթրիսիմուս (Վ. Յուն., 70):

ՎԵՂԱՆԵԱՄ, ա. Վեհի՝ թագաւորի կողմից խնամուած: Աստուածային բազմագեղ օրհնութիւն ի վերայ աստուածապահ և քրիստոսախնամ գաւառացի և վեհախնամ քաղաքացի (Դիւան Ն. Ջուղ., 53):

ՎԵՇԿԻՄԵԱՆ, ա. Վեց մաս՝ բաժին ունեցող: Շինեցին հոր եւ մուսուղձ՝ քանակաւ մատանց վեշդիմեան (Քէօմ., 35):

ՎԵՐԱԼԵՒՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Հասունութիւն, ակետ հասակ: Մէր սուրբ ի տղայութեան... ելս ի վերալեւորութեան եւ զօրութիւնս ի ծերութեան (Ագուլ. կոնդ., 86): Ընդունիցիք... ելս ի վերալեւորութեան (Ագուլ. կոնդ., 99):

ՎԵՐԱԿԱՅԻԼ, չբ. Վերևում լինել, վեր գտնուել: ԱԲ վերակայ «գերակայ»: Արտեանունք-վերջնագոյն մասն ճակատոյն, որ մակաչաց վերակայի (Վ. Յուն., 14):

ՎԵՐԱԿԱՅԻ, գ. վերակացու: Ի թվին Հայոց ՌՃԻԹ Ի թագաւորութեան Շահ Սլէմանին եւ իշխան տեղացս Մաղսոտ պէկին, որ էր վերակացի տանն արքունի, շինեցաւ կամուրջս (ԴՅՎ II, 113):

ՎԵՐԱԿԵՐՏԵԼ, նբ. վերստին կերտել, նորոգել: Զքայքայեալսն վերակերտել և զամենեկմբ քակտեալսն նորոգել և կազմել (Աղան. Միաբանք, 85):

ՎԵՐԱՃԱՆԱԶԵԼ, նբ. վերստին հանաչել՝ ընկալել: Հուս՝ որդին Քամայ, թոռն Նոյի, գոյով գոռոզ և ամբարտաւան, համոզէր մարդկան առ ի ոչ վերաճանաչել զերջանկութիւնս իւրեանց յԱստուծոյ (Նոր. ծաղ., 175):

ՎԵՐ ԱՌՆԵԼ, հրդ. 1. Կանգնեցնել, վերակառուցել: Սուրբ Ռվանէս անվան եկեղեցին ըսկիսպն արարին վեր առնելու (Զ. Ագուլ., 130): 2. նբ. վերցնել, ձեռքից առնել: Իրիցի փիլիոնն էջմիածնայ աթոռակալ Միքայէլ վարդապետն վեր առաւ (Զ. Ագուլ., 78):

ՎԵՐԱՅ ԱՌՆՈՒԼ, հրդ. Գրաւել, վերցնել: Օրդովարցի Միրզայ Ոսուֆի տղայ, անունն Միրզայ Աբուլ Յուսէն, սայ Ըսպհան սադրուն անէ, շխալիսլամութիւն վերայ կառնու, գայ Օրդովար նստի (Զ. Ագուլ., 144):

ՎԵՐ ԳԱԼ, հրդ. Շարժուել, փանդուել: Երեւանայ անապատն, Ձորայգեղու եկեղեցին, Քեղարթու վանքն, Ամենայփրկիչն՝ ամէն վեր եկաւ (Զ. Ագուլ., 143):

ՎԵՐԵԼԵԿ, գ. Աստիճան, աստիճանի հարթակ: ԱԲ վերելեակ «վրան նստողը, եղողը» (իմաստափոխ.): Աստիճան - վերելեկ կամ սանտրխտ մատ (ՄՄ 1127, 135ա):

ՎԵՐԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ, գ. Ընդունելութիւն: ԱԲ վերընդունիմ «ընդունիմ»: Պատրիարզն մեծաւ վերընդունելութեամբ... բուռվառօք եւ երգօք ընդ առաջ ելեալ ընկալաւ (Ճեմճ., 269):

ՎԵՐԻ ԿՈՒՌ, հրդ. Վերևի կողմը, մասը: Իմ յօժար սրտիւ ծախեցի... Հախնազարանց չօնգուր հողի վերի կուռն, հախն առանք (Յ. Դր., 162):

ՎԵՐՅԱԽԵԼՈՒԼ, նբ. Յաւելել, աւելացնել: Ի վերայ նոցունց վերյաւելուլ զբազումս դէնարս (Ճեմճ., 278):

ՎԵՐ (Յ)ԸՆԿՆԵԼ, հրդ. Յաճ ընկնել, կործանուել: Ես՝ քաղաքացի Խօճայ Բէհբուզս, Սուրբ Նշանի հարաւային կամարն վեր էր յընկել, շինել տուի յիշատակ ինձ և ծնողաց իմոց (Պատմ. Հաղբ., 112):

ՎԵՐՆԱԲՈՒՆ, գ. Վերինը՝ Աստուած: ԲՅ դերաբոյն նոյն նշ.: Դերաբուն - ամենիցս Հայր կամ վերնաբուն (ՄՄ 2019, 171բ):

ՎԵՐՆԱԿ, գ. Վրադիր, լրացուցիչ, (գումար): Լեթ (35.000) դիան

փող էլ Բալասանէն **վերնակ** ա-
ռինք, որ դէմէ դէմ փոխեցինք
(Կարված., 59):

ՎԵՐՆԱՊԱՏՈՒԵԼ, նբ. Պատուի ա-
ժանացնել ի վերուստ: Ու՛ր է վկա-
յեալն յամենայն բերանոյ ի բարիս /
Միթէ ընդ վկայսն Քրիստոսի **վեր-
նապատուեցաւ** (Ներբ. Սրապ., 23):

ՎԵՐՆՈՅ, մկ. Վերելի կողմից, վերե-
փից: ՀԲԲ *վերնոց* «տան վերևի
վանդակապատ մասը»: Ի մէջ
այսմ կամարացս եթէ ի ներքնոցն և
եթէ **վերնոցն** կախեալ գոն աւելի
քան զԳՃ կանթեղս, որ յաւուր տօ-
նախմբութեանց լուսաւորին ա-
մէնքն (Պատմ. երուս., 1931, 339):

ՎԵՐՈՎ, մկ. Վերեւում, վերին մա-
սում: Գրեալ կայ դռան **վերովն**
հայ[է]րէն գրած մէկ ղանատն
(Զուար, 1868, 116):

ՎԵՐՈՒՆՕՂՔ, գ. Սերունդ: **Վերու-
նօղք** - զարմբ, հարք, ծնողք (ՄՄ
2281, 129ա):

ՎԵՐՋՆԱՍՏԱՅՈՒԹԻՒՆ, գ. Ստացուա-
ծի՝ զբի վերջ: Մատեան յիշատա-
կիս, որ գրեցաւ ի **վերջնաստացու-
թեանս** (Աղան. Միաբանք, 453):

ՎԵՅՇԱԲԹԻ, գ. Ուրբաք: Յունիս ամ-
սոյ ժԼ, օրն **վեցշաբթի**, թագաւորն
ենրիքուս ելաւ գիշերով ի Քրաքո-
վին բերդէն (Կամենից, 45):

ՎՋՈՒՐԱՐ, գ. Ուրաւ՝ պարանոցին
կրելու համար: Սակս արդեանցն
ետ վերստին գառ շուռջառ մին,
ընդ նմին՝ գեղապաճոյճ **վզուրար**
մի ժամարարի մարգարտաշար ե-
գերօք (Սանահն., 119):

ՎԵՐԷԺ, գ. Վրէժ: Զինչ որ անէ, ձեռն
է, մի թէ Աստուած **վերէժն** անէ (ՄԺ
I, 216): Աստուած **վերէժ** անէ նո-
ցին (ՄԺ I, 224):

ՎԷՔԻՆՈՒԹԻՒՆ (արաբ. բոսւբ. veqıl
«փոխանորդ, ներկայացուցիչ»), գ.
Վէքիլ՝ փոխանորդի պաշտօն: Ի
միւս տարին կազմեալ նորոգեցի զԱ-
ւետարանս այս ի **վէքիլութեան** Յով-
հաննէս վարդապետին (Աղան.
Միաբանք, 69): Գնեալ եմք... ան-
ուամբ Տարսիզացի Մելքոնին, **վէքի-
լութեամբ** Սարգսին (երուս. դիւ.):

ՎԻՋ ԷԿԱ, հրդ. Համաձայնեց,
յանձն առաւ: Էլչին մեր խաթրին
համար **վիզ էկալ** հետ տանելոյ
(Նշխարք, 8):

ՎԻՋՆ ՏԱ, հրդ. Վիզը կտրել: Այս
խանն ինքն իւր թուրն վեր ունի,
գնայ այս Շմաւոնիս վերայ, թէ
վիզն տայ (Զ. Ագուլ., 161):

ՎԻՄԱՄԱՄՔ, ա. Վէմով (շիւմամա-
րով) ծածկուած: Շիրիմբ **վիմա-
ծածք** յիւրում տապանի / Ոխի ի
պահեստ զայր մի պիտանի (Յ. Կո-
լոտ, 150):

ՎԻՄԱՄԻ, ա. Վեմից՝ քաղց ծլած՝
գոյացած: Ի **վիմածիլ** բլրոջ գագա-
թան աստուածաբնակ ուխտ (Յ. Կո-
լոտ, 204):

ՎԻՊԻՋ (բնստ.), գ. Վիպերգող,
բանաստեղծ: Զուեաց ի մէնջ զմեզ
ուսուցիչ / Զունիմբ գալլ ոք զգիրս
թարգմանիչ / Զկայ խրթին տառից
մէկնիւր / Զմնաց հանգոյն նորա **վի-
պիչ** (Առ էջմ., 188):

ՎԻՋԱԿ, գ. Վիճակ: Արքեպիսկոպոս
վանից և **վիջակի** Սուրբ Առաքելոյն

Թագէոսիւ առ Աստուած փոխեցաւ (ՄԺԼ, 305):

ՎԻՔԱՐՈՒԹԻՒՆ (լատ. vicarius «փոխարինող, տեղապան»), գ. Վիֆարի՝ տեղապանի պաշտօն: ՄՀԲ վիզայր «տեղակալ, թեմի առաջնորդի փոխանորդ»: Մէկ լաւ վարդապետ արեւտ, անուն Պօղոս, և իւր իշխանութիւն արեւտ **Վիքարութեան** վերայ մեր աշխարհին (Նշխարք, 23):

ՎԱՏԻՔԱՅ (ռուս. ВЛАДЫКА), գ. Տէր, տիրակալ: Մեծամեծք ամենեքեան ժողովեցեալք էին, ընդ որս եւ **Վլատիքայ** Ռուզայց Շումլայնսքի (Կամենից, 156):

ՎԿԱՆԴ, գ. Ճիշ: **Վկանդ** - անկաղէտ, ճիշք, աւաղ, սրթաթաւում*, կմախիք (ՄՄ 2281, էջ 135բ):

ՎՃԱՐԱՋՐԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Անվնարունակութիւն, աղփատութիւն: Որք խնդրեն յԱստուծոյ զվրէժխնդրութիւն... երկրորդն է՝ սողոմայնութիւն, երրորդն է՝ **վճարազրկութիւն** վարձկանաց (Նոր. ծաղ., 112):

ՎՃՏԱՖՈՒՆ, ա. Վնիտ, զովալ: Ի վճտաբղիից աղբերց վարդապետացն հոսմէականաց (Դիւան Մխիթ., 5):

ՎՇՏԱՊԱՏ, ա. Վշտով պատուած, վշտացած: Ուրբանոսի գերահրաշ Պապիդ՝ **վշտապատ** և տառապեալ, տրտմախտեալ և յամենայն ուրախութեանց տարամերժ Ոսկանս (Ոսկ. նամ., 1966, 293):

ՎՇՏԱՏԱՆՋ, ա. Վշտերից տանջուող: Շնորհիւ Տեառն օրըստօրէ

խաղաղացեալ հանդարտի երկիրս **վշտատանջ** (Ազուլ. կոնդ., 102):

ՎՌԱՋԻԻ, մկ. Շտապ: **Մանուսցես** մեզ **վռադիւ**, զի ի բաց հրաժարեցայց (Դիւան Մխիթ., 131):

ՎՌՕՇ, գ. Ապուրի տեսակ, կորկոտապուր: Պառան բացեալ զթոնիրն՝ եհան պուտկով եփեալ կորկոտապուր, զոր ոմանք **վռօշ** ասեն (Դարիժ., 164):

ՎՐԱՆԱՖՆԱԿԻԼ, չբ. Վրաններով բնակուել, բանակել: Աստի հանդիսաւորապէս անցեալ գնացին ի վայրս **վրանաբնակիլ** (Դիւան Մխիթ., 77):

ՎՐԱՍ ԳՐԵԼ, հրդ. Ինձ վրայ գրել, ինձ վերագրել (պարտքը): Ում որ տայ գիրս՝ տեղն գիրք տաս, **վրաս գրես** (Պօղ. նամ., 91):

ՎՐԻԺԱԿԵԼ, նբ. Խոցել: ԱԲ և ՀԲԲ **վրիժակել** «զէմբ բանեցնել, նէտահարել» (Իմաստափոխ.): **Վրիժակել** - խաչել, խոցել (ՄՄ 2019, 175ա):

ՎՐԻԺԵԼ, նբ. **Վրիժել** - տանջել (ՄՄ 1528, 2բ):

ՎՕՌԷՍԱԿԱՆ (հուն. boreas «հիւսիս-արևելեան սառը քամի»), ա. Սաստիկ քամու նման: Բազում միջոցաւ եւ սահմանաւ առնու զբորբորումն վառման հրայրեցութեան... սաստիկ **վօռէսական** հողմոյն նպաստութեամբ (Դարիժ., 425):

ՎՕՎՕՐ, դ. Ով, ով ուր: **Վօվօր** քայցնու նատ բացայ, նայ պիտոր ունենայ դիպուկութիւն, այսինքն ընտոր պիւրօլն ու աղաներն ու նօդարիշներն

ու սարքադան... հոս քաղքին մէջ ու-
նենան քալցնելու (Գովր., 30):
ՎՕՐԱՇ (հունգ. varras «կար»), գ.

Կարուածի: Արծըթէ կամ ոսգու
ապրշէ վօրաշ ալ չի գտվի (Գովր.,
46):

-Տ-

ՏԱԿԱԿ, գ. (բսբ.) Խաղողի տունկ:
Տակակ, որ է տունկն խաղողի (ՄՄ
6275, 232բ):

ՏԱԿԻ ՇՈՐ, հրդ. Տակը փռելու շոր,
սփռոց: Մահգասի Մուլքումն ետ
մէկ Ա շաբիբ, Ա սկու տակի շոր (Ա-
կոռ., 211):

ՏԱԿՈՒՆ ԼԻՆԵՆ, հրդ. Մէկին կամ մի
բանի ներոյ՝ ենթակայ լինել: Մեր
մեծ և բարձր ինփրայթօռութեան ո-
ղորմութեան հրամանին տակուն
լինէք, որ ձեր կալէ համար և ձեր
ղնջութին (Եզով, 393):

ՏԱԿՎԻ, գ. Արմտիք, բոց. տակերը:
Գան բժիշկը ի Պարսից եւ ժողովեն
զոմանց զգլուխն եւ զոմանց զտակ-
վին, տանին ի պէտս զեղոց (Յ.
Կարն., 40):

ՏԱԿՎԻՏԱԿ, մկ. Իրար տակ, մէկը
միւսից ներքե: Փանգահրն եւ հայք
թունաղեղ ասեն... երկայնուկ եւ
բոլոր լինի, մէկ մէկի ներքե տակ-
վիտակ (գրչ. տակվէտակ) է (Դաւ-
րիժ., 454):

ՏԱԿՏԵՏՐ, գ. Տաղարան, տաղերի
տետր՝ գիրք: ՄշԲ ունի տաղատետր
նոյն նշ.: Թէ քարոզ, գանձ, տաղ-
տետր եւ մեղեդիք, թէ դաս վարդա-
պետաց եւ գրագիր (Սիմ. Լեհ., 205):

ՏԱՃԿԵՒԱՐ,

ՏԱՃԿՆԱԿ, գ. ա. Տանկերէն՝ թուրքե-
րէն, թուրքական: Սանատս ընդ
տաճկեար հէօճէթին իւրեանց
տվինք (Կալված., 152): Ներսիք
հայնակ չի գիտեն, միայն տաճկը-
նակ, ֆարսի (Սիմ. Լեհ., 326):

ՏԱՄԱՐՈՏ, ա. Տամար՝ բիծ ունեցող
(հար): ՄշԲ ունի տամար «ջիղ, ե-
րակ»: Գոճազմն, որ է լազուարտ,
երկնից գոնովն է կապոյտ, եւ լաւն
այն է, որ տամարոտ եւ սպիտակ չի
լինի (Դարիժ., 445): Տամարոտն
ամեն գոյն լաւ չէ (Դարիժ., 447):

ՏԱՄՈՒՐ ՀԻՆՏԻ (պրսկ. tamr-
hindī), հրդ. (բսբ.) Հնդկարմա: Ի
տրամ տամուր հինտի խառնեն
տան, որ խմէ (Բունիաթ, 78):

ՏԱՆԴՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Տանուտերու-
թիւն, գիտլի տանուտերի պաշտո-
նը: ՄշԲ տանըտրութիւն նոյն նշ.:
Իշեցէք Աւետիս աղէս, գեղիս Կ
(60) տարի տանդրութիւն արի Մէ-
լիք Պէկի չախովն, իմ սարհատն էս
այ՝ Աղայքարի ձորէն դահանկն, Աղ-
պուլաղին (ԴՉՎ IV, 383):

ՏԱՆՈՅՏԵՐ, գ. Տանուտեր: Այս է
հանգիստ Ակորճանին, որ է որդի
տանոյտէր Սարքիսին, թվ ՌՂԴ
(1645) (ԴՉՎ IV, 207): Այս է հան-

գիստ պարոն Բաճին, որ է մայր տանոյտէր Սարքսին, թվ ՌՂԴ (ԳՀՎ IV, 207):

ՏԱՆՈՎ ՌԻ ՏԵՂՈՎ, հրդ. Տուն ու տեղով՝ գերդաստամով: Սուրբ Աթոռս գինքն օրհնէ իւր տանով և տեղովն և գեղի քահանայիւք և ժողովրդովն (Դիւան ն. Զուլայի, 62):

ՏԱՊԱԽԱՆԱ (թուրք. tabakhane), գ. Կաշի թաքախելու՝ մշակելու արհեստանոց: Կածկըտուն, հեղեղն եկաւ եւ պատեց բոլոր քաղաքն... տապախխաններն եւ պաւեայ խաններն (ՄԺ I, 219):

ՏԱՊԱՆ ԶԱՓԵԼ (թուրք. daban «նրբան, գետին»), հրդ. Քայլել, երկար նամփոռել: Եւ մէկ մի Ռ և Շ տապան չափելով գնաց և հտն ալ ոչ երևէր բազում ժամանակ (ՄԺ I, 210):

ՏԱՊԱՏՈՂՈՐ, ա. Տապից տոչորուող: Յիշեցէք ի Քրիստոս, գի յոյժ տապատոչոր սրտիւ հարեալ (Աղան. Միաբանք, 161):

ՏԱՊԻԼԻ (արաբ. tabil «ղեղ»), գ. (բժշկ.) Այտուց: Ըսթսխա (այտուց), որ է արծուիքն, Գ ազգ կու լինի. մէկին ասեն տապիլի (Բունիաթ, 100):

ՏԱՌԱՊԱԿՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Տառապանք կրելը, չարչարանք: Զանազանիւք տառապակրութեամբ եկեալ մտաք ի Միածնաէջ եւ Սուրբ Աթոռս (Ագուլ. կոնդ., 91):

ՏԱՎԱՅ ՂՈՒՇԻ, գ. Զայլամ, տե՛ս նաև ԴԷՎԱՂՈՒՇԻ: Տեսանք... հապաշի ողնիկ, տավայ զուշի և այլ

կերպ կերպ կենդանիք, որ ոչ էաք տեսեալ (Շահմ. յիշ., 317):

ՏԱՎԱՐ (արաբ. dawwar), գ. Գըլխապտոյտ: Տավվարն, որ սուտարի ասեն, նշանն այն է, որ գլուխն ի շուրջ գա (Բունիաթ, 62):

ՏԱՏԱՆՋՈՒԹԻՒՆ, գ. Տատանում և տանջանք բառերի ամփոփում: Ի տարածքիլն յայնմանէ ո՛չ վարանեալ սուզից իմ տատանջութեամբ (Յ. Կոլոտ, 232):

ՏԱՏԱՍԿԱԶԵԻ, ա. Տատասկի ձեւ ունեցող՝ փշոտ: Սա ծաղկերանի եւ խարտեալ ոսկով զարդարէր գինքն, այլ ի ներքոյ տատասկածեւ խորք զգենոյր (ՄԺ II, 333):

ՏԱՐԱՔԵԿԵԼ, նբ. Յնցել, բեկել: Խընդութիւն սրտի ծաղկեցուցանէ զկեանս մարդկան, իսկ տրտմութիւն ոգւոց տարաբեկէ զոսկերս (նոր. ծաղ., 40):

ՏԱՐԱՌԻԾԱՆԻԼ, չբ. Տարրալուծուել: Քացախ ոչ կարէ փոխարկիլ ի գինի, եթէ ոչ տարալուծանիցի ի նիւթն առաջին (ՄՄ 1756, 177ա):

ՏԱՐԱԶԳԵԼ,

ՏԱՐԱԶԳԻԼ, նբ. Երկարածգել, հետածգել: ԱՐ տարածգութիւն «Երկարացնելը, ուշացնելը»: Թէ հնար իցէ՝ զՏօմարն իմ... տարածգել ջանացէ (Դիւան Միսիթ., 39): Ի տարածգիլն յայնմանէ ո՛չ վարանեալ սուզից իմ տատանջութեամբ (Յ. Կոլոտ, 232):

ՏԱՐԱՅԻ, գ. Բամբակախառն մետաքսյա գործուածք: Փանաշուց Կարապետն ետուր Սբ. Յակոբայ Դ տարայի շապիք (Ակոռ., 209):

ՏԱՐԱՍՔԱՒՂ, ա. *Տարասքաւղ* - ապականիչ (ՄՄ 1127, 154բ):

ՏԱՐԷՊԸՏՈՒՏ, գ. Տարուայ պտոյտ՝ շրջան, տարուայ աւարտ: *Տարիմըն կեցան Գոռելին մէջն, Խաննողային մէջն. տարէպրտուտն ելան ի վերա Խըրիմին (ՄԺ I, 215): Տարեմն եկած էր Իպրախն փաշան, որ է Պիշխիճին, սուլթան ս[պա]ննեց, տարէպտուտն իրենք մեռան (ՄԺ I, 221):*

ՏԱՐԻՆ Ի ԲՈՂՈՐ, հրդ. Ողջ տարին, շարունակ: *Եղ եւ մեղր Ա լիտրն կէս ղուռուշ, գինի անթիւ, եւ սոքայ անպակաս տարին ի բոլոր (Յ. Կարն., 42):*

ՏԱՐԻՆ ՏԱՄՆԵՐԿՈՒ ԱՄԻՍ, հրդ. Ամբողջ տարին, անդադար: *Տարին տասներկու ամիս / Անհոգ կացի յաշխարհի (ՈԽՄՀԲ, I, 486):*

ՏԱՐՄԵՐԱՄ, գ. Խումբ, դաս: *Տարմերամ - դաս, պար, կոյտ (ՄՄ 2281, 124ա):*

ՏԱՐՈՒՂԱՅ (պարսկ. darüyc «նստիկանապետ, որ ունէր նաև հարկեր գանձելու իրաւասութիւն»), գ. Հսկիչ, պահակ, ոստիկանապետ: *Կարգեցաւ այր ոմն ի վերայ քաղաքին Թիֆլիսու ի գործ մովրովութեան, որում այժմ տարուղայ ասեն (Դարիժ, 120): Լօռու սուլթանն և գործակալք Սոմխէթու, տարուղայ և մէլիք, մեք այսպէս հաստատեցաք, և դուք ևս մի՛ ջանայք առ ի խափանել (Սանահն., 70):*

ՏԱՐՈՒՍՏ, մկ. Հեռուից: *Յորմէ ժամանեալ հասցէ աւանդն տէրունի նշանն... շաղկապողական ի տա-*

րուտ և ի բացուտ միջոցէ (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 157):

ՏԱՐՎԻԼ, չբ. Պարտուել: *Այս գրածս թէխսիմն որ գիտենաս, ինչ խաղ որ խաղաս՝ չես տարվիր (Տէֆթ., 377):*

ՏԱՔ, ա. Կծու, սուր համ ունեցող: *Երբ անձն լցվի և կամ տաք կերակուր ուտէ, որ է սոխն է սխտորն (Բունիաթ, 67):*

ՏԱՖ ԱՆԵԼ (արաբ. Daf «վանել»), հրդ. Փարատել, մի բանից (հիւանդութիւնից) ազատել: *Մամի է, որ կուզէ որ ելնելու ճար գտնէ, նա հոգին չի թողուր, տաֆ կանէ, չի թողուր որ երկնին ժուռ գայ (Բունիաթ, 62):*

ՏԱՖՆԻ ԶԷԹ, գ. (բւք.) Դափնիի ձեթ: *Առ սընտիկ, հինա, քացխոժ խառնէ և քիչ մի տաֆնի ձէթ այլ խառնէ (Բունիաթ, 104): Թոր բորի դեղն այս է. Գ տրամ սընտիկ, Ժ տրամ տաֆնի ձէթ (Բունիաթ, 112):*

ՏԳՆԵԼ, չբ. Տֆնել, հիգ քափել: *Իսկ ես ջանայի եւ խայրաթ առնէի եւ տգնէի ցայգ եւ ցերեկ (Սիմ. Լեհ., 209):*

ՏԵԱՌՆԱԶԱԻՐ, ա. Տիրոջով՝ Աստուծով հզօր: *Հասցէ գիր արհնու-թեան... ճոխափառ և պերճապա-ճոյճ, տեառնազար և յիսուսասա-տար ազատորդացդ (Սանահն., 90):*

ՏԵԱՌՆԱԿՈՆ, ա. Տիրոջ՝ Հիսուսի կոխած, քայլած (տեղերը երուսաղէմում): *Ոգուով չափ ուրախ եմք և ջանամք... գտեառնալոխ սուրբ քաղաքիդ զհողն լիգել (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 122):*

ՏԵԱՌՆԱԿՏԱԿ, ա. Տիրոջ՝ Յիսուսի կտակած: Եւ այս ոչ իւրեք կայանայ և գլխաւորի, եթէ ոչ տեառնակտակ բանիւ, զոր հրամայէ, եթէ՝ Զխաղաղութիւն իմ տամ ձեզ (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 154):

ՏԵԱՌՆԱՀԱՍՏԱՏ, ա. Տիրոջ՝ Աստծու հաստատած: Վստահ եմք առ այդ... առաքելակտակ կանոն և տեառնահաստատ հրաման (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 200):

ՏԵԱՌՆԱՄԱՍՏՈՅՑ, ա. Տիրոջ՝ Աստծու տուած: Եղիազար կաթողիկոս ամենայն հայոց և պատրիարք Վաղարշապատու, լուսակառոյց և տեառնամատոյց Սրբոյ և Մեծի Աթոռոյս էջմիածնի (Դիւան Ն. Զուղ., 68):

ՏԵԱՌՆԱՊԱՀ, ա. Տիրոջ՝ Աստծու պահպանութիւնն ունեցող: Աստուածային օրհնութիւն ի վերայ տեառնապահ Իլովայ (Կամենից, 255):

ՏԵԱՌՆԱՊԱՐԳԵԻ, ա. Տիրոջ՝ Աստծու պարգեւած: Ընդ տեառնապարգև օրհնութեանս և ընդհանրական նամակաւ ծանուցումն լիցի ձեզ աստուածասիրացող (Դիւան Ն. Զուղ., 66):

ՏԵԱՌՆԱՎԻՃԱԿ, ա. Տիրոջ՝ Աստծու վիճակում հաւատքի մէջ գտնուող: Առաքեալ մատուցանեմ զաստուածային ողջոյն... հանդերձ տեառնավիճակ գնդի, որ յեկեղեցին հայկազունեաց (Դիւան Ժ, 90):

ՏԵԱՌՆԱԻԱՆԴ, ա. Տիրոջ՝ Աստծու աւանդն ունեցող, հմմտ. գրք. փրկչաւանդ: Մատուցանեմք զող-

ջոյն տեառնաւանդ հանդերձ երկրպագական համբուրիւ (Դիւան Ս. Յակ., 350):

ՏԵՂԱԿԱՆԱԼ, նբ. Տեղեակ լինել՝ տեղեկանալ: Խորհուրդ արարին իրեք ամիս եւ տեղակացան՝ իմացեալ զամենայն իրս եւ զբանս տարակուսանաց (Սիմ. Լեհ., 276):

ՏԵՂԱՅ, մկ. Տեղի, այստեղի: Մէջ տեղացի նոյն նշ.: Թէ տեղաց մի պարտք անելու ջանամք, հինգ դուռոջ մարդի շի աւտար տալու (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 86):

ՏԵՂԱԽԱՐ, գ. Տաղաւար, տեղաւորուելու՝ օրէանելու տեղ: Երբ իջնէաք, ամենայն մարդ տեղաւար շինէր, ի մէջն մտնէր (Նշխարք, 10):

ՏԵՂԻԿԱՆԱԼ, նբ. Տեղեկանալ, տեսնակ ՏԵՂԱԿԱՆԱԼ: Տեսի և տեղիկացայ, որ ոչ են քրիստոնեայ և ոչ զմեզ եխպայր համարեն (Ն. Մուշ., 495):

ՏԵՆԱԲԱՆԵԼ, նբ. Պատմել, ատենաբանել (սխալագր.): Ասել - ոգել, պատմել, բացիրել, տենաբանել (ՄՄ 2019, 166բ):

ՏԵՍԱԿ, գ. Տեսողութիւն, տեսողութեան զգայաւան: Ծանօթութիւնս այս յատաշագայի ի հնկից զգայութեանց գլխաւորաց մարմնոյ, այսինքն՝ ի տեսակէ, որ է յաշս, ի լսակէ, որ է յականջս, ի հոտոտակէ, որ է ի քիմս, ի ճաշակէ, որ է ի բերանն և ի շօշափակէ, որ է ի ձեռս (Նոր. ծաղ., 4):

ՏԵՍԱԿԱՅՈՒՅԻԶ,

ՏԵՍԱԿԱԽՈՐԻԶ, ա. Տեսակ՝ կերպաւանք տուող, տեսակը ցոյց

տուող: Նրվթոց գեղեցիկ իմն տեսակացուցիչ եւ զանազան յօրինիչ բոլոր ասնաֆներաց եւ արուեստաւորաց (Ագուլ. կոնդ., 85): Ունակութիւն յատկապէս է կերպ յարամնայական (յարատեւ) կամ է որակութիւն տեսակաւորիչ զօրութեան իմիք (ՄՄ 1756, 138ա):

ՏԵՍԱՓՈՒՆ, գ. Տեսարանի փոփոխում, սցենա, արար: *Տեսափոխ* - կոչին զանազանութիւնք փոփոխմանց ընտեսարանում, մինչ իրակին ի դերասանից պողոտենուագք կամ քաղենուագք, լատ. սչենայ (Վ. Յուն., 71):

ՏԵՍՊՈՏ (յուն. despotes), գ. ա. Բռնակալ, տէր, նաև՝ եպիսկոպոսի կամ ֆահանայի պատուանուն: Աբ դեսպոտ «տէր, իշխան»: Յունաց ազգի մեծն՝ տէսպոտի Նիքտաոիոսն հրամանուցդ յոյժ թախանձանօք եւ սիրով ողջոյն մատուցանէ եւ զորպիսութիւնդ հարցանելով հարցանէ (Դիւ. Ա. Յակ., 1941, 85):

ՏԷՐԱՅՈՒ, գ. Տիրացու: Այս է տապան Քասբարի որդի տէրացու Գրիքորին (ԴՀՎ II, 65):

ՏԷՐ ԴԱՌՆԱԼ, հրդ. Մի բան ձեռք բերել՝ ստանալ: Այնչափ տվեց Աստուած, որ թէ տուն, թէ մուլք, թէ աջհաս, թէ փող, ԳՌ թումանի տէր դառաւ (Զ. Ագուլ., 85):

ՏԷՐՈՒՆԻ, ա. Ամմիջապէս էջմիածնին ենթակայ, նրան պատկանող (ըստ Լեոյի), նաև՝ ամմիջականօրէն արժունիքին ենթակայ (ժողովուրդ, բնակավայր): ՀԲԲ եւ ՄՀԲ տէրունի «կիրակի» (համանուն):

Ի վերայ օրհնեալ տէրունի ժողովրդականացդ մերոց կարգեաց առաջնորդ եւ հոգաբարձու զհոգևոր որդին մեր զՅոհան Վարդապետն (Դիւան Ն. Զուլ., 79): Իսպահանայ տէրունի երկրներն (Դիւան Ն. Զուլ., 81): Աբեղայ որ այրօղ լինի եւ աղմուկ անէ... ստացուածն տէրունի եղիցի (Զաք., 19):

ՏԻԳԱՀԱՆԳՈՅՆ, ա. Տէգի՝ նիզակի նման: Ի դրանէ Սրբոյ Թօմայի Առաքելոյ եւ տիգահանգոյն արինաներկ սրբոյ աջոյ սորին (Ագուլ. կոնդ., 98):

ՏԻԶԵՐԱՆՇՈՅԼ, ա. Տիեզերքի նշոյլը՝ պատկերը կրող, փխբ. աստուածային: Հասցէ ձեզ օրհնութիւն ի տիեզերանշոյլ սեռակնածեւ քառաթեւէն (Դիւան Մխիթ., 140):

ՏԻՆԵԼ (հայ. տի(պիտի)+անել), նբ. ԲՀ տինել «յայտնել կամ գիտել»: Տինել - այնել (ՄՄ 2019, 175բ):

ՏԻՐԱՆԿԱՐ, ա. Տիրոջ՝ Յիսուսի նկարի նմանող: Տէր ներսէս կաթողիկոս Ամենայն Հայոց եւ պատրիարք Վաղարշապատու, լուսակառոյց եւ տիրանկար, վեհազարդ Մեծի եւ Սրբոյ Աթոռոյս էջմիածնի (Դիւան Ն. Զուլ., 87):

ՏԻՐԱՅԻ, գ. Տիրացու: Ես՝ մեղաւոր եւ անարժան Ահարօնի որդի տիրացի Կարապետս (Հնատիպ, 65):

ՏԻՐԱՌՐԻԼ, չբ. Տիրաւորիլ - Աստծոյ աւանդել (ՄՄ 2019, 175բ):

ՏԻՐԵԼՈՒԹԻՒՆ, գ. Տիրելը, պատելը: Եւ ի տիրելութենէ սովոյն տառապէին բազումք, մանաւանդ ողորմե-

լի գօրքն Ալամանացն (Պատմ. Խոթ., 75):

ՏԻՐՈՒԹԻՒՆ ԱՆԵԼ, հրդ. Հովանատրեկ, տեղ լինել: *Էլշուն նէգիրն պուղարիցն կաշառք է առեալ, մեզ տիրութիւն չէրաւ (եզով, 319): Մեզ տիրութիւն առեալ խանին վերայ (եզով, 319):*

ՏԼԷ ԱՆԵԼ (արաբ. talā «հեղուկ փոխ», tilā «օծանելիք» ըստ ՀԲԲ), հրդ. Սպեղանի դնել պինդ և բորբոքային այտուցները բուժելու համար, տե՛ս նաև ՏԼԼԵԼ: *Ձտղտին ծաղիկն ի վրա գլխու տլէ անէ (Բունիաթ, 69): Խնկի փոշի հաւկթի եղով ի կուրցքն տլէ արա գիշեր ու ցօրեկ... իշու կաթն տան, որ խմէ անօթէց (Բունիաթ, 88):*

ՏԼԼԵԼ, նբ. Նոյնն է՝ ՏԼԷ ԱՆԵԼ (տե՛ս), սպեղանի դնել: *Ձայս տլլես ի պորտն արա և զսապունի ի պախրու լեղին խառնէ և ի պորտուն վրա կապէ. տերեն ծեծէ և ի վրան տլէ արա (Բունիաթ, 95):*

ՏԵՄԱՐԱՄԻՏ, ա. Տխմար միտք ունեցող, անմիտ: *Տխմարամիտս ի ձեզնէ խնդրէ / Խնամքով պահէք զդա ի ձեթէ և ի մոմէ (Աղան. Միաբանք, 196):*

ՏԵՈՐԺԵԼ, նբ. Չխորժել, դուրը չգալ: *Տխորժեմ - ոչ ախորժեմ (Վ. Յուն., 73):*

ՏԵՕՍ, ա. Չխօսող, խօսելու ոչ ունակ: *Այլ դէմ փառացն ելիր տխմար / Որպէս տխօս մանուկ անկար (ՌԻՄՇԲ, 196):*

ՏՂԱԿԱՆ, ա. Տղայակամ՝ պատանուն յատուկ: *Դեզն այն է, որ տաս*

պղպղի չաք մեծ մարդուն է հատ, տղական Բ հատ (Բունիաթ, 90):

ՏՂԱՅ ԺՈՂՈՎ, ՏՂԱՅ ԺՈՂՈՎԵԼ,

ՏՂԱՅ ԺՈՂՈՎՈՄՆ, հրդ. Մանկահաւաք օսմանեամ կայսրութիւնում, տե՛ս նաև ՄԱՆՉ ԺՈՂՈՎԵԼ: *Այս փաշան եղեր է պատճառ տղայ ժողովելոյ. իսկ միւս տղայ ժողովելն եղև թվին 222 (Նշխարք, 42): 249 թուին չարացաւ Մէլիմն եւ արար զառաջին տղայ ժողովումն (գրչ. տղայ ժողովն) ի քրիստոնէից (Դարիժ., 438): Մաղաքիայ վարդապետն Դերջանցի գնաց առ սուլթան Սուլէյմանն եւ վերացոյց զտղայ ժողովելն (Դարիժ., 439): Յայսմի ամի տղայ ժողով արար թագաւորն (ժամ. Պող., 274):*

ՏՂԱՅ ՄԱՐԴ, հրդ. Տղամարդ, այր մարդ: *Տղայ մարդեր և նոր հարսներ / Ի մէկ մէկի կու քաշէին (ՌԻՄՇԲ, I, 363):*

ՏՂԱՄԿՈՅՆ, ա. Տիղմի գոյն ունեցող, տիղմոտ: *Ի մէլտանս իսկէլէի տղմագոյն ջուրն յարտաքս տեսան (Քէօմ., 34):*

ՏՂԱՄԱՄՏ, ա. Տղմային, տիղմով շաղախուած, փխբ. աղտոտ: *Ափսոսացի զաղաշանս այնպիսուց առն զարարեալս, վասն այնպիսուց տան աղբաւուց, ժահահոտի եւ տղմամածի (Կամենից, 151):*

ՏՂԱՄԱՆՈՒՆԴ, ա. Տիղմով սնուող: *Ոչ կարէ համարձակիլ ընդ դէմ առիւծոյ գեռուն տղմասնունդ (Դիւ. Ս. Յակ., 1933, 283):*

ՏՄԱՂՈՒ (արաբ. damagh), գ. (բժշկ.) Ուղեղ: *ՀԲԲ տմաղուն*

(շաղաթ. *dumagu*) «հարբուխ»:
Զուգամ, որ է տմաղու, ինքն Բ ազգ
կու լինի (Բունիաթ, 82):

ՏՆԳԱՅ, գ. Տնկի, տե՛ս նաև
ՏՆԳՈՒԹ: Ես՝ Աղամիրի որդի Զա-
քարէս մին լաւ, մեծ շինարի տնգայ
ես բերի, այս եկեղեցուս պարիսպի
մէջն տնգեցի (Զ. Ագուլ., 130):

ՏՆԳՈՒԹ,

ՏՆԳՈՒՏ, գ. Նորատունկ այգի,
տե՛ս նաև ՏՆԳԱՅ: Ծով ու ընծան,
թէ որթ, թէ ծառ, թէ տնգութք՝ ա-
մէն ես Զաքարեայ նոր տնգեցի (Զ.
Ագուլ., 116): Անձրեւ եկաւ, գետն
սէլաւ եկաւ, այլ ոչ ճանապարհ, թէ
առու, թէ տնգութք, թէ ժարլղան,
ամէն տարաւ (Զ. Ագուլ., 148): Մեր
փողրակի կշտի գետումն մին ջա-
ղացայտեղ տնգուտք շինեցի (Զ. Ա-
գուլ., 116):

ՏՆՋՈՒԹԻՆ, գ. Դնջութիւն՝ հան-
գըստութիւն: Վասն Աստուծոյ խա-
թեր համար մեզ մին հոռ եմ
(ռահմ՞) արա, փոքր ինչ տնջութիւն
տուր (Գալ. Կենս., 232):

ՏՈԳԱՆՔ, գ. Տուգանք: Վաղվնէն
զնտան ձգեն, շատ տոգանք (գրչ.
տուկանք) տաս (ՈՒՄՀԲ, 287):

ՏՈԿՈՍԱՐԱՐԳ, ա. Տոկոսները
բարդուած՝ կուտակուած: Զեկեղե-
ցիս եւ զվանորայս արկանեն ի ներ-
քոյ հարկաց եւ տոկոսաբարդ պար-
տուց (Յ. Կոլոտ, 207):

ՏՈՀՄԱԿԱ, գ. Տոհմապետ, գաւա-
ռապետ: Իսկ բարեպաշտ արքայն
Զիկմունդ... առնէ աշխարհաժողով
մեծ բազմալոյով եւ տիեզերակոյտ
քրիստոնէից գահաւորաց եւ տոհ-

մակալաց, տէրանց եւ գաւառապե-
տաց (Պատմ. Խոթ., 43):

ՏՈՂԿԱԼ (հայ. տող «գործունմ, թոմ»
բառից՞), չք. Ործկալ, սիրտը խառ-
նել, հմմտ. ՀԲԲ տողկել «մէկի յեռ-
կից նոյն ուղղութեամբ վազել»:
Շփոթեցան ի նմա կերեալքն, եւ տող-
կայի (Կամենից, 153):

ՏՈՂՏԿԱՅԵԱԼ, ա. Մտխաւոնոցի
մէջ ընկած, տե՛ս ՏՈՂԿԱԼ: Ստա-
մոքսն, որ արդ վրդովեցեալն էր ի
յարաշարժութենէ ցնցմանց եւ
տողտկացեալ (Կամենից, 153):

ՏՈՄԻՆԻՔԱՆ,

ՏՈՄԻՆԻԿԱՆ, գ. Դոմինիկեան միա-
բանութեան ներկայացուցիչ, տե՛ս
նաև ԴՈՄԻՆԻԿ: [Ետուն] գեկեղե-
ցին Սուրբ Մարիմայ Մագդաղենաց-
ւոյն Տոմինիկանացն կրօնաւորացն
(Ստ. Ռօշքայ, 127): Ի ձեռն Պօղոսի
Բիրոմալլի Տոմինիքանին առաքեաց
ի Հոռմ (Ստ. Ռօշքայ, 177):

ՏՈՎԻՃԱ (արաբ. *tawjiya*), գ.
(բժկ.) Գերակտիւտիւն, կրֆո-
տութիւն: Թաշանուշ եւ հուզագ... ի
շատ մերձաւորութենէ յետև լինի.
ասոր տովիճա կասեն (Բունիաթ,
74):

ՏՈՒՔ, գ. Տուրք, տրուելիք, նաեւ՝
ընծայ: Այլև տուք քահանայից,
տանուտեարց, երեսփոխաց, յան-
կարծամահից... տէրունի է (Դիւան
ն. Զուլ., 80):

ՏՈՒՔԱ,

ՏՈՒՔԱ (լատ. *dux*, իտալ. *doge*,
ֆրանս. *duc*), գ. Բարձրաստիճան
ազնուականական տիտղոս եւրո-
պական երկրներում, դոմս, հեր-

ցոգ, տե՛ս նաև ԹՈՒՃ: ՄՇԲ տուկ, ՀԲԲ տուք նոյն նշ.: Եւ էր Նէմցայու սէրագգէրն տուքա տը Լօրէնըն, որ Հէրձուկ կասէին Ալամանակ (ՄԺ II, 406): Ինքն իւրեան տուքայ է, որպէս որ կրանտուքն Ֆլօրէնցայու (ՄԺ II, 406): Եւ գուստրն առեր է տուքս տու Պալերան (ՄԺ II, 404):

ՏՈՓՈՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Յանկութիւն, տոփանֆ: ԱԲ տուփութիւն «ցանկութիւն, փափագ»: Քաջութիւն իմն է՝ յաղթահարելն զտուփոդութիւն, որ է՝ հօրագոյն քան զամենայն թշնամի (Նոր. ծաղ., 156):

ՏՐԱՄԱԶՈՅԳ, ա. Ոչ զոյգ, ընդէմ զուգութեան: ՀԲԲ տրամագոյգ «զուգահեռական» (համանուն): Տրամագոյգ - անզոյգ, հակազոյգ, անհանգէտ, այսինքն՝ ընդդէմ զուգութեան և հաւասարութեան (Վ. Յուն., 74):

ՏՐԱՄԱՃԱՌԵԼ, չր. Տրամախօսել, վիճաբանել: ՀԳԲ տրամաճառել «զատել» (իմաստափոխ.): Տրամաճառեմ - որոնեմ յամենից կողմանց, յուզեմ հոգունակաբար և հետազօտութեամբ վիճաբանեմ, լատ. տրիսգուիրօ (Վ. Յուն., 74):

ՏՐԱՄԱՊԱՀՈՎ, ա. Անապահով, վտանգաւոր: Տրամապահով - անզուրկ ի կասկածանաց և յերկիւղէ, ո՛չ անքոյթ (Վ. Յուն., 74):

ՏՐԱՄԱՏԵՍԵԼ, նր. Տարբերել, զանազանել: Տրամատեսեմ - յայտնապէս և իսկապէս ճանաչեմ, արտադատեմ, զանազանեմ, դնեմ զտարբերութիւն ենթադատութեամբ և բաժանեմ յիրերաց զչարն և զբա-

րին և զայլս, լատ. տրիսչէնօ (Վ. Յուն., 74):

ՏՐԱՄԱՏՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Տրամաբանութիւն՝ իմաստ (բայանների մասին): Տրամատրութեամբ, տեսակաւ, ձեռով, թուով, դիմօք և ամանակաւ անզանազանք են և հոլովիւք միայն զանազանեալք (Ոսկ. նամ., 1967, 132):

ՏՐԱՊ (հունգ. darab), գ. Կտոր: Այսպէս եղաւ, որ տանք իրեն հրամանոցը աշխատանքին մէկ տրապ մը տեղ խոտնոցէն (Գովր., 106):

ՏՐԱՔՏԱԴ (լատ. tractatus «ֆննսարկում, ֆննում»), գ. Հաշտութեան փաստաթուղթ: Զաբն որ օսմայութիւն յետոյ տրաքտադ, որ է հայեւար հաշտութեան ղօվլամայ (Եզով, 406):

ՏՐՈՊ (գրք. տրուպ), ա. Նուաստ, խոնարհ: ՀԲԲ տրոպ «փոխակերպութիւն» (համանուն): Ոտաց հող, տրոպ և անարժան մեղապարտ փոքրիկ ծառայէդ (Եզով, 367): Ի նուաստ ծառայ, ոտաց հող, տրոպ և անարժան ծառայէդ հասցէ թուղթս արտասուական (Եզով, 370):

ՏՐՈՐ ՏԱԼ, հրդ. Շաղախել, տրոր տալ ջրոյն՝ «ջրին խառնել»: ՀԲԲ տրորս տալ «ոտֆի տակ տալ, ոտնակոխ անել» (իմաստափոխ.): Եւ բազում մշակս արկին ի գործ, եւ սկսան մշակքն փորել զհողն եւ տրոր տալ ջրոյն (Դարիժ., 252):

ՏՐՏՄԱՆՏԵԱԼ, ա. Տրամած, տըրտնութեան ախտով պատուած: Ուրբանոսի գերահրաշ Պապիդ՝

վշտապատ և տառապեալ տրտմախտեալ և յամենայն ուրախութեանց տարամերժ Ոսկանս (Ոսկ. նամ., 1966, 293):

ՏՐՏՄԱԿՍԿԻՄ, ա. Տրտմալի, կսկըծալի: Յայսմ վշտալի եւ տրտմակսկիծ, դառնաշունչ եւ թիւնալիբ ամի (Ագուլ. կոնդ., 95):

ՏՐՏՄԱՄԵՌ, ա. Մահուան չափ տրտմալի: Ի վանքս Սրբոյ առաքելոյն Թօմայի տրտմամեռ սրտիւ, արտասուալից աջօք տարակուսեալ կամք բնակեալ (Ագուլ. կոնդ., 101):

ՏՐՏՄԱՏՈՒ, ա. Տրտմութիւն տոտոյ: Տեսաք զայսքան մեծամեծ պակասութիւնս տրտմատուս (Ագուլ. կոնդ., 92):

ՏՔԱԼ-ԲԷՔԱԼ, շք. Տնփոնփալ, տանջ-

ուել: Տքալով-բէքալով պիտի երթամ կամաց կամաց (Դիւան Մխիթ., 8):

ՏՕԼԱՊ (թուրք. dolap), գ. Պատի պահաւան, ման ջուր փաշելու անիւ: Զրոց պակասութիւն եղև... տօլապին ջուրն ցամաքեցաւ և այլ բազում հորեր և աղբիւրքն ամենեկին (ՄԺ I, 211):

ՏՕԼՎԱԹԱՌՈՐ, տե՛ս ԴԱԽՎԱԹԱԻՈՐ: Երեսփոխանաց, տօլվաթաւորաց և առհասարակ ժողովրդականաց (Սանահն., 99):

ՏՕՐՊԱԿ, գ. Տոպրակ (դրափոխ.), պարկ: Մինչեւ 300 տօրպակ ստակ եւ յամենեցուն առնեն զգրամս (Ճեմճ., 257): Եկեղեցին վասն շինութեան իւրոյ ունի 30 եւ 40 տօրպակ պարտք (Ճեմճ., 258):

-Բ-

ԲԱԹՈՒՇ (լեհ. ratusz), գ. Դատաստանարան (ժան. հրատ.), ման փաղափալեաւարան: Այրն կնոջն կալաւ ի միատեղ եւ բերեալ ի րաթուշն զերկուքն այլ՝ զկինն եւ զերիտասարդն գլխատեցին (Կամենից, 46):

ԲԱԽԱԲԵՐՈՒՆ (բնատ.), ա. ՈՒԲախալի, ուրախութիւն բերող: Յարասաղարթ րախաբերուն գեր կատարուն (Դիւան Մխիթ., 123):

ԲԱԽԱՏԵՍ, ա. Ուրախ՝ պայծառ տեսք ունեցող: Վանքս՝ նորակերտեալ կրամած խաչակառ կաթողի-

կէիւ եւ րախատես բնակարանիւք (Յ. Կոլոտ, 205):

ԲԱԽԱՅՈՒՅ(ԱՆ)ԵԼ, շք. Ուրախացնել: Սուգեալ էի՝ ձեռն տուեցեր, Վհատ էի՝ սրտացուցեր, Տրտում էի՝ րախացուցեր, Բապաղ էի՝ արդ պատուեցեր (Առ էջմ., 193):

ԲԱԽՃԱՆԱԿԻՅ (հայ. րախնան՝ խրախնանմ), ա. Խրախնանմի՝ խնջոյքի մասնակից: Բախճանակից լինիս մարդկան, Պայծառ կարմիր ես կերպարան (ՈՒՄՀԲ, 173):

ԲԱՂԱՄ (արաբ. րաղամ «պաշտօնական գրութիւն»), գ. Թագաւորական հրովարտակ, հրաման:

Հրաման արար շահն գրել **րաղամ**, գոր եւ գրեցին (Դարիժ., 202): Այսօր զամենայն գործ եւ որպիսութիւն **րաղամի** գորին պարտիս կատարել (Դարիժ., 203): Ահա Տէր Յովհաննէսն փետրվարի ԺԲ-ին եկն խաղաղութեամբ եւ **զրաղամն** բերաւ անվնաս (Դիւան Ն.Ջուղ. 89): Մեր **րաղամն** այլ դուք էք (Դիւան Ն.Ջուղ. 91):

ԲԵՏՈՐԱՆՄԱՆ, ա. Հոնտորի նման: **Բետորանման** վարժես սիրով, Յօղանման շնորհս տալով (Առ էջմ., 194):

ԲՕՍԱ (հունգ. rasra), գ. Մանգաղ: Ինչ թուրլու փէշայի ապրանք գասս էրկրին մէջ, ինչպէս՝ կայդընեղէն, գօտի, պումպեր, երկրթեղէն, թավախակին, **բօսա**, վընադեղէն (°) եւ այլն (Գովր., 196):

-3-

ՅԱՆԻՉ, գ. Սպունգ: ՀԲԲ ցանիչ «ջուր արսկող գործիք»: Մշտիկ - փոքր ցանիչ կամ սպունգ (ՄՄ 1127, 146բ):

ՅԱՆԿԱՄԻՋՈՅ, գ. Միջոց, միջակայք, նանապարհ: Արտաքարշեցեալ անտուտ ի սպասաւորէն՝ գնացաք ընդ ուղիս շաղախուտ, **ցանկամիջոց** Պուղտանուվքային (Կամենից, 149):

ՅԱՆԿ-ՊԱՏԱՌՈՒԹԻՒՆ, գ. Կարգազանցութիւն, շարութիւն: ԱԲ ցանկապատառ «կարգը կանոնը խանգարող»: Է տարի էր ի տուն Հունաց էի՝ նեղութեան միջի, վասն եղեազար վարդապետին **ցանկապատառութեան** (Կտակ Յակ., 330):

ՅԱՌ, ա. Յանցառ: Փանաքի - ցառ, ռամիկ (ՄՄ 1127, 155բ):

ՅԱՒԱԲԱՐՁ, ա. Յաւր վերացնող՝ փարատող: Յիշեսչիք զՅարութիւն վարդապետն նարդենիս զփոխանորդն իմ եւ **զցաւաբարձ** (Յ. Կոլոտ, 143):

ՅԵՅԱԿԵՂԷ, ա. Յեցերի պէս կեղեւոյ: Ի բառնիլ Տեառն զօրութեամբ այնպիսիեաց **ցեցակեղէք** կերչացն (Յ. Կոլոտ, 264):

ՅԵՅԿԵՐՈՒՆԷԼ, կր. Յեցոտուել, փայլաւել: ԱԲ **ցեցակերիմ** «ցեցէ կեռուիլը»: Մարջան... փայտի պէս **ցեցկերուի** եւ որդնոտի (Դարիժ., 445):

ՅԷՆՅԱ (լատ. Ascension), գ. Համբարձում: Հասաք ի մեծն Վանաստիք օրն Համբարձման, որ կոչեն **ցէնցա** (Միմ. Լեհ., 177):

ՅԸՆՂԱԿ, գ. Եկեղեցում արարողութեան, պատարագի ժամանակ գործածուող երաժշտական գործիք՝ ծնծղայ: Զորս քահանայ... զանկակներ, **ցընղակներ**, երեք տեղ սէտճատէ հազըր սփռեալ կայ (Զուար, 1867, 205):

ՅՈՒՅԱՐԱՆ ՏԱԻՆԻՅ, հրդ. Տօնացոյց, եկեղեցական տօների օրացոյց: **Զցուցարանս տունից** զամենալի անուշակ բուրաստանս ստա-

ցաւ Տէր Վրդանէս եպիսկոպոսն
Ջուղայեցին (Ձեռ. յիշ. Ժէ, 460):

ՅՐՈՒԱՅԱՂԻԿ, գ. Յրուած՝ էջին
տարածուած ծաղիկ, ծաղկան-
կաւ: Կազմեալ ծաղկեցաւ սա ոս-
կենկար յանգուածով... և այլ **ցըր-**
ուածաղիկքն խամ թփերով, տոկե-

րով եւ խորանով (Թորոս աղբար,
478):

ՅՕՂԱՆՄԱՆ, ա. Յօղի նման: **Յօղա-**
նման շնորհ տալով, Իրվթանման
պատճառ գորով (Առ էջմ., 194):

ՅՕՐԷՔ, գ. Յերեկ: **Գիշեր ցօրէք** լոյս
տուր աշացս (ՈՒՄՀԲ, 410):

-Ի-

ԻԹԱՆՄԱՆ, ա. Նիսի՝ տարի
նման: **Իրվթանման** պատճառ գորով
/ Փրկչի նման երեւելով (Առ էջմ.,
194):

ԻԹԱԿԻՅ (հեղ.), գ. Հիծակից՝
բախտակից: **Ով Վիծակիցք** իմ Վի-
սերամք, Վիրացուցէք ինձ / Ու՛ր է
Վիսեալ պսակն մեր ի քարանց
պատուականաց (Ներք. Սրապ., 22):

ԻՍԵՐԱՄ (հեղ.), ա. Հիւսերամ՝

բազմեւամ: **Ով Վիծակիցք** իմ Վի-
սերամք, Վիրացուցէք ինձ / Ու՛ր է
Վիսեալ պսակն մեր ի քարանց պա-
տուականաց (Ներք. Սրապ., 22):

ԻԻՐԱՅՈՒՅԱՆԵԼ (հեղ.), նք. Իմաց
տալ, տեղեկացնել: **Ով Վիծակիցք**
իմ Վիսերամք, **Վիրացուցէք** ինձ /
Ու՛ր է Վիսեալ պսակն մեր ի քա-
րանց պատուականաց (Ներք.
Սրապ., 22):

-Փ-

ՓԱԳԱՐ, գ. Աղմուկ: *Փագար - աղմուկ, շփոթ, գեղձնիկ, մուկ (ՄՄ 2281, 135ա):*

ՓԱՔԱՆԻ, գ. Փաթաթան, փաթթոց (մահմեդականի²): *Ի գլուխս մեծաց եւ փոքունց... գօտի զարօլ եւ փաթանի, հագեստն ամենայն արանց արձլաս եւ ծիրանի (Յ. Կարն., 39):*

ՓԱԹՐԸԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Պատրիարքութիւն: *Մինչև Ըստամպօլու փաթրք-կուլինն խէթիշէրիֆ մուճըպունճայ չի լինի (Դիւ. Ա.Յակ., 1940, 315):*

ՓԱԹՐԻՐԱՐԳ, ՓԱԹՐԻԳ,

ՓԱԹՐԻԲ, գ. Պատրիարք: *Յանձնեալ է Աբբայն փաթրիարգին զաշակերտսն (Ճեմճ., 267): Ասեն թէ կա՛մ փաթրիքն, կա՛մ երուսաղէմայ առաջնորդն (Ճեմճ., 261): Փաթրիքն զայս ֆերման նոր... առնէ (Ճեմճ., 268):*

ՓԱԼԹ (իտալ. appalto), գ. Պայմանագիր, դաշինք: *Մեք ըստ հրամանի ձերում՝ տուաք զգիրն Մեծի Դքսին հանդերձ միով, որով խնդրէաք շնորհել մեզ զփալթ թխթոյն (Ոսկ. նամ., 1966, 302): Թարց փալթի պարտին առնուլ եւ սորա զթուխտն (Ոսկ. նամ., 1966, 302):*

ՓԱԼԹԱԹՈՐ (իտալ. appaltatore), գ. Վարձակալ, կապալառու: *Եւ նոքա յերես արարեալ զմեզ փալթաթօրին... զի թարց փալթի պարտին առնուլ եւ սորա զթուխտն (Ոսկ. նամ., 1966, 302):*

ՓԱԿ, գ. Բակ: *Կայր բակն (գրչ. փակն) ծառ մի թուրինճի ազնիւ (Սիմ. Լեհ., 258):*

ՓԱԿ ԶԳԵԼ, հրդ. Փակել՝ թափցնել: *Արդ երեւի փակ ձգած՝ թշնամիքս այսք ամբարտաւան (Քէօմ., 15):*

ՓԱՂԱՆԳԱՄԱՅՆ, մկ. Միանգամայն, միատեղ: *Փաղանգամայն - միանգամայն, բազձաձայն (ՄՄ 2281, էջ 136ա):*

ՓԱՂԱՐԿՈՒԹԻՒՆ, գ. Ենթադրութիւն, կանխագուշակում: *Փաղարկութիւն - ենթադատումն ծածկագունի եւ անգիտացելոյ ուրուք իրի, զոր մտածեմք յարաբերութեամբ նշանաց իմիք եւ պատճառաց եւ կարծեմք այսպէս կամ այնպէս գոլ, լատ. քօնիէքթու՛ռա (Վ. Յուն., 76):*

ՓԱՅ ԸՆԿՆԵԼ (թուրք. pay), հրդ. Բաժին հասնել: *Մեծ այգոյ գլխին որ հող կայր՝ Մեքիսեղինն էր, որ Օղուզին փայ էր ընկել (Սանահն., 120):*

ՓԱՅԻՆ, գ. Մասնաբաժին: *Մեր կամաւ եւ յօժարութեամբ տվինք Ոռնակայ մեր ծիլ եւ փային Աւետիսն (Սանահն., 155): Դ օրալար հող գեղումն իմ փային անկաւ (Սանահն., 155):*

ՓԱՅԼՁՓԱՅԼԻ ՏԱԼ, հրդ. Փայլփլել, շողշողալ: *Մեծամեծ մարգարիտ եւ ակամբք զարդարեալ, որ փայլըգ-փայլի տան եւ զաչս մարդկան պշուցանեն: Ի ձեռին ամենեցուն լայնասլաք գեղարդք, որ փայլըգ-փայլի տային (Սիմ. Լեհ., 32): Դե-*

ղարդք, վախանք եւ նիզակք, որ փայլզփայլի տային եւ ի ճառագայթից արեգական պշնուին աչք հայդաց (Միմ. Լեհ., 130):

ՓԱՅ ՏԱԼ, հրդ. Բաժին՝ ժառանգութիւն տալ: Իմ հէր Քաթանէնց Յուսէփն իւր կենդանութենովն ինձ փայ էր տվել (Կարված., 45):

ՓԱՅՏԱՌ (հայ. փայտ+առ(նել), գ. Փայտեայ գործիք: Միաբանք... փայտառօք զգանձս հանեալ կողոպտեցին (Փայ. Կենս., 74):

ՓԱՅՏԱՏԱՇ, գ. Փայտ տաշող արհեստաւոր, ատաղձագործ: Զաքարիա վարդապետն ժողովեաց բազում վարպետս՝ քարահատ եւ փայտատաշ եւ դարբին, եւ զձեռն ի գործ էարկ սկսաւ նորոգել զվանքն (Դարիժ., 282):

ՓԱՅՏԱՌՈՐ, գ. Փայտ կրող, փայտ բռնող: Յերկուց կողմանց կանգնեալ փայտաւորք հարկանէին զնա եւ ասէին՝ «Ծամեա՛ եւ կուլ տուր» (Դարիժ., 187):

ՓԱՅՏ ԶԱՐԿԵԼ, հրդ. Ծեծել, հարուածել: ԶՎարագայ վաքիլ Խօջայ Խանամիրն եւ զՎարագայ տէր Մարգարայն ծեծեցին ղուլաղասիքն եւ ամէն մէկին Դձ փայտ զարկին (Դիւան ժ, 115):

ՓԱՇՈՒՆԷՔ, գ. Փաշաներ, իշխաններ: Իբրահիմ փաշէն եւ այլ բազում փաշունէք եւ զէիմնի բռնեց, ողորկեց Ղահղահ ղալէն (ՄԺ I, 196):

ՓԱՌԱՋԱՐԴԱՊԷՍ, ա. Փառաւոր զարդարուած կերպով: Փառազարդապէս յօրինէր սիւն ամպեղէն եւ հրեղէն (Ագուլ. կոնդ., 89):

ՓԱՌԱՆՁԵԻ, գ. Ժող. ստուգ. Փառանձեմ անուան: Կամ Փառանձե ես, կամ Աշխեն ես դու (ՈԻՄՀԲ, 100):

ՓԱՌԱՊԱՏԿԵՐ, գ. Փառաւոր՝ սփանշելի պատկեր: Ի գրողմէ խաչի քոյոյ նուն (նոյն^օ) շնորհով մեզ մկրտեցեր եւ ի փառապատկերի քո (Հնատիպ, 15):

ՓԱՏՏԱԿԱԲԱՆ, գ. ԲՀ փաստաբան նոյն նշ.: Փաստակաբան - պատճառաբան (ՄՄ 2019, 175բ):

ՓԱՏԱՀԵՂԴ, ա. Փայտախեղդ, փայտով ծածկուած՝ խեղդուած, հմմտ. ՔԱՐԱԽԵՂԴ: Փետրվարի ժէ, օրն ուրբաթ, աշխարհս ժողով եղաւ, մարդիք հօն ժողովեցան քարերն պեղեցին, Զ լաշ հանեցին, Բ ալ տըղայ մեռան քարախեղդ եւ փատահեղդ եղան (ՄԺ I, 220):

ՓԱՐԱՋՄՈՒՆՔ, գ. Վրդովմունք: Փարագմունք - խազմ, վրդով, դերձիկք, կղամ, հակառակադարձ (ՄՄ 2281, 124ա):

ՓԱՐԱՆՈՅ, գ. Դրամանոց, մետաղադրամ: Երկու մոմն մէկ փարայ՝ պաշխայ է, փարանոցն՝ պաշխայ է (Զուար, 1867, 209):

ՓԱՐԹԱՄԱՅՈՅ, ա. Փարթաւ՝ առատաձեռն: Հասցէ գիր օրհնութեան հաւատարիմ տանուտեարց, փարթամայոյզ մեծատանց, բարեպաշտօն երեսփոխաց (Դիւան Ն. Զուլ., 77): Փարթամայոյզ եւ գոյիք զեղուն ղօլվաթաւորաց (Դիւան Ն. Զուլ., 94): Հասցէ գիր օրհնութեան... փարթամայոյզ ղօլվաթաւորաց, վայելչագործ արուեստաւորաց (Սանահն., 104):

ՓԱՐՄԻԱԿԱՆ, ա. գ. Պարսկական, Փարսիական երկիր՝ Պարսկաստան: Սա էր երկրէն *Փարսիական, երևանու մերձ գիւղական* (ԳՀՎ VII, 244):

ՓԱՓԱՔՆԱԿ, ա. Պապի՝ Հռոմի պապի բնակուած: Որ և մի ի շառաւիղացի փայլականանման կայծակնատես՝ ժամանեաց ի կայսերանիստ և ի փափաքնակ քաղաքն ի մեծն Հռովմ (Աղան. Միաբանք, 111):

ՓԱՓԱՐԱՒԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Պապի դաւանանք՝ կաթոլիկութիւն: Այն եղև պատճառ իլով քաղաքի փափաղաւանութեան (Ժամ. Պող., 279):

ՓԱՓՈՒԹԻՒՆ, գ. Հռոմի պապի պաշտօնէութիւնը: Կացաք անդր եօթն ամիս, ի թվին Հայոց ՌԿ ի փափութեանն Պօղոսի երրորդի (Միմ. Լեհ., 93):

ՓԵՍԱՂԲԱՐ, գ. Հարսանիքի ժամանակ փեսայի եղբայր՝ խաչեղբայր: ՄՀԲ փեսաղբայր, ՀԲԲ փեսաղբէր «խաչեղբայր»: Փեսայուէր - փեսաղբար (ՄՄ 1127, 155բ):

ՓԵՏՐԱԻՐ, գ. Փետրուար: Օր թաղմանն երրորդ, փետրաիր ամսեանն (Յ. Կոլոտ, 150):

ՓԷՏԱՅԿԱՐՄՈՒՆՋ, գ. Փայտէ կամուրջ: Աստի մինչի մեծ քաղաք, անուն Լճուզայ, աղաջ Գ, մինչի այս քաղաքս Ե փէտայկարմունջ կայ (Չ. Ագուլ., 13):

ՓԹԻԹԵԼ, չր. Փթթել: Փթիթել - բացուած ծաղիկ (ՄՄ 1127, 155բ):

ՓԹՈՒՐ, գ. Աւագ(ահատիկ): ԱԲ և ՀԲԲ փթուր «մանր փոշի»: Փթուր - աւագ (ՄՄ 1127, 156ա):

ՓԻԱՅԱՅԱՅ (իտալ. piazza > բուրբ. piyasa «շուկա, գրօսավայր»), գ. Ատեան, հրապարակ: Այս օրէն դատաստանն վաղն չեն ձգել, թէ չէրվիշ, թէ կամանել և ինչ տեղ որ դիւան կանէ՝ մեծ փիայացայ է (Յ. Թութունջ., 308):

ՓԻԼՈՒՆ, գ. Փիլոն: Ապայ Բ իրիցի փիլունն էջմիածնայ աթոռակալ Միքայէլ վարդապետն վեր առաւ (Չ. Ագուլ., 78):

ՓԻՐԻՆԾ (ֆրանս. prince, ռուս. ПРИНЦ), գ. Թագաժառանգ, արհայազն, տէս նաև ՓՐԻՆՉ: ՀԱԲ բրինձ «իշխան»: Թվոյն 1696 յուլիսի 15 փիրինձ Սաւոյն հաշտեցաւ հետ Ֆռանցա թագաւորին (ՄԺ II, 404): Հոկտեմբերի ամսոյ գնաց փիրինձ Լոյն (ՄԺ II, 405):

ՓԼՓԼԱ, չր. Փլուել, փլատակների վերածուել: ՄՀԲ փլփլակ «ա. փլփլած, փլոտ»: Եկեղեցին յետոյ սկսաւ խախտիլ և փլփլալ, շինեցին զնոյն քարաշէն ըստ նոյն կերպի (Ստ. Ռօշթայ, 196):

ՓԼՓԿԵԱԼ, ա. Փլուած, խախտւում: Ընդ բազմաժամանակեայ գոլոյն և յոգնագնաց հեղեղացն քակեալ և փլփլկեալ էր հիմն (Սանահն., 119):

ՓՈՆԱՐՄՈՒԹԻՒՆ, գ. Արտադրում, նմանակում: Փոխարծութիւն - արտադրումն գործոյն իւրոյ, զոր ունի ի

բնութենէ և կամ մինչ հարկի յայլմէ առ ի առնել զնոյն (Վ. Յուն., 77):

ՓՈՂԵՆԼ, չբ. Փոխ(ու)ել՝ վախճանուել: Բարեխօս է Սբ. Նշան Տէր Աստուածայտուրին, որ **փողեցաւ** առ Քրիստոս թվին Ռձեռն (1698): **Փողեցան** առ Քրիստոս թվին Ռձեռն (ԴՀՎ VII, 41):

ՓՈՂ ՈՒՏԵՆԼ, հրդ. Կաշառք ստանալ: Խանն Մուսաբէկիցն շատ **փող կերաւ**, բալբի Դժ թուաման ավել կերաւ (Զ. Ագուլ., 150):

ՓՈՇՈՒՄԱՆՈՒԹԻՒՆ, գ. Զղջալը՝ փռչմանելը: Կարստ (անտիպ բառ.) **փռչումանութիւն**, ՄՀԲ **փռչմանութիւն** նոյն նշ.: Այսպէս մնաց մինչի Դ, Ե ամիս, այլվի վարթարաւ ելաւ, **փռչումանութիւն**, սուտ ելաւ (Զ. Ագուլ., 133):

ՓՈՐԿԵԱ՝, նբ. Փրկի՛ր: Յիսուս Քրիստոս Փրկիչ օծեալ / Տէր Կարապետ գրիչ **փորկեա՛** (Հնատիպ, 31):

ՓՈՐՁԻՒ, մկ. Փորձուած, փորձարկուած: Մանուշակի ձէթ կաթեցոր ի քիթն՝ **փորձիւ** է (Բունիաթ, 66):

ՓՈՐՓՈՐԻԶ, գ. Բզեզի տեսակ: Բարձր է ձէնջ Տէր Աստուած մեր... զպատուհասն, զյանկարծականն, զթոթոն, զօսն, զարօսն, զմարուխն, զկարիչն և **զփորփորիչն** եւ զամենայն՝ զոր ինչ կա յերկրի (եզով, 140):

ՓՈՒԹԱԳՆԱՅ, ա. Արագավազ, սրառչաւ: **Փութագնայ** եւ օղապարիկ երկվարօք ելեալ ի Սպահանայ՝ վաղվաղակի ի սակաւ աւուրս հասանէ ի Թարվէզ (Դարվիժ., 65):

ՓՈՒԹԱՇԱԽԻՂ, ա. Արագընթաց, փութկոտ: Ո՞նէր ընդ իւր արս իբրեւ երկոտասան հազար. նա եւ այլ եւս յոլորվից ազատագունդ հեծելոց եւ հետեւակալոյտ զօրաց, որք **փութաշախիղ** հետեւմամբ դիմեցին ի մայրաքաղաքն Իլով (Պատմ. Խոթ., 45):

ՓՈՒԹԱՅՈՒՑԱՆՈՂԱԿԱՆ, ա. Շտապողական, շտապեցնող: Հարկեցայ ի թախանձելոյ հանապազ ի ձեռն **փութացուցանողական** հրամանի տեսող իմոյ (Պատմ. Խոթ., 32):

ՓՈՒԶԱՆԱՆԼ, չբ. Փչանալ, կործանուել: Այս Կոստանդս գրին զնդանում Իզմիրումն. այսպէս դէս ու դէն ընկան, **փուշացաւ** (Զ. Ագուլ., 73): Շատ խաներ դիվան արին, ամէն ապրանքն **փուշացաւ** (Զ. Ագուլ., 145): Աստուած բարկացել է մեզ վերայ, որ **փուշանանք** (եզով, 416): Մնում է մէջում մեռնում **փուշանում** (եզով, 416):

ՓՈՒԶ ԴԱՌՆԱՆ / ԼԻՆԵՆԼ, հրդ. Անօգուտ լինել, չիրականանալ: Զլուսաւորչի հաւատն պաթալ կանեն, ձեր աշխատանքն այլ **փուշ կու դառնայ** (եզով, 319): Սորայ դավին մինչի Գ տարի արարին, խիստն (վերջը) **փուշ ելաւ**, **փող չի բհաւ** եկաւ (Զ. Ագուլ., 72):

ՓՈՒԴՎԱՌ,

ՓՈՒՐՎԱՌ, գ. Բուրվառ, տե՛ս նաև ԲՈՒԴՎԱՌ: Լուսաւորչի աջոյն մասն կայր ի վաղընջուց, մէկ արծաթէ **փուռվառ**, գազաթն Թօմայի սուրբ առաքելոյն (Սանահն., 115):

Միրումէնց Ֆռանկուն մէկ պղընձէ
փորվառ եբեր (Ակոռ., 209):

ՓՈՒՐՎՈՏՁԻՔ (ռուս. переводчик),
գ. Թարգմանիչ: Վասիլի Տիմէֆիժ
փորվօտչիք թարգմանեալ թվ.
Ռէժժօ (1719) ապրիլի Ե Սմ.
Պտրպորք (Եզով, 332):

ՓՈՒՔՐ, ա. Փոքր: **Փոքր** ծառայ Յի-
ւան Կարապետէս թասլիմն... (Ե-
զով, 435):

ՓՈՔՐԱՀՈԳՈՂՈՒԹԻՒՆ, ա. Փոքր-
գոտիւն: ԱՖ փոքրահոգութիւն /
փոքրհոգութիւն «անհամբերու-
թիւն» (իմաստափոխ.): **Փոքրա-
հոգողութիւն** եռակի կարէ իմանիլ
(ՄՄ 1756, 174ա):

ՓՈՔՐԷՆ, մկ. Ո՛չ, ոչ մի: **Փոքրէն** -
մակբայ բացասական, ո՛չ, մի՛ (Վ.
Յուն., 78):

ՓՁԻ, գ. Փինի ծառ: Գ մեծ ծառ կայ
փչի, որ հաստութիւն Գ մարդ չէ
կարող պատել և գլխի ճղերն հա-
ւասարք են (Յ. Թովթունջ., 308):

ՓՈՐՆԿԱՆԱԼ, չր. Երկերեսանոտիւն
անել: ԱՖ փորնքտամ «պարծե-
նամ»: **Փորնկանալ** - երկերեսու-
թիւն անել (ՄՄ 1127, 155բ):

ՓՈՆԱՏՈՒՆ,

ՓՈՆԵՏՈՒՆ, գ. Փոռ, հացատուն: Ի
հարաւային կողմն շինեցին սեղանա-
տուն, տնտեսատուն, փոռատուն
(գրչ. փոռտուն), համբարանոց ցո-
րենոյ եւ այլ նիւթոց (Դարբիժ., 253):

ՓՈՌՅԻԿ (լատ. propheta), գ. Մարգա-
րէ: Ոչ ոք ի նոցանէ կարգ ինչ խախ-
տեաց եւ կամ ելոյժ՝ ի փոֆիղաց
օրինաց կարգեալ (Դարբիժ., 495):

ՓՍՎԵՐ, գ. ա. Փոսից վեր, վերելի:

Փավեր հողն Աղունկա ծովի հողն
բաղալ արինք (Սանահն., 173):
Մեր փայի Ոռնակայ փավեր հողն
տվինք (Սանահն., 173):

ՓՐԹԱՆՔ, գ. Խորք: Հորք - փոսք,
փրթանք, ապողանք (ՄՄ 2019,
164ա):

ՓՐԻՆՁ, գ. Թագաժառանգ, տէս
ՓՐԻՆՅՈՒ: Վեց ճճԳ թուին [Թագաւո-
րեաց] Յիլիպ, որդի կոյց (՝) փրնչին
և փեսայ Լեռնի, ամս Ե (ՄԺ I, 257):

ՓՐԿՉԱԴՈՒՌ, գ. Դոռ, դարպաս Ե-
րուսաղէմում: Յորժամ ելանես ի
Դաւթայ մարգարէի դրանէն, որ մեք
փրկչադոռ կշեմք, խակոյն դէմ հան-
դիման երեւի վանք մի, որ կոչի Սուրբ
Փրկիչ (Պատմ. Երուս., 1931, 235):

ՓՐԿՉԱՄԱՆԻ, ա. Փրկչի՝ Յիսուսի ա-
ւանդն ունեցող՝ կրող, հմմտ.
ՏԵԱՌՆԱՄԱՆԻ: Յորմէ ճշմարիտ սի-
րով, հոգետարփ կարօտի և փրկչա-
ւանդ ողջունիւ սրբով, հանդերձ յա-
րամնացական օրհնութեամբ և նա-
խախնամութեամբ (Ղուկ. նամ.,
117):

ՓՐՓՐԱՆԱՌՆ, ա. Փրփռուով
խառն, փրփռոտ: Երբ արտաքս
երթայ առաջին ձեռնալուան արիւ-
նախառն գայ, և յետոյ եկածն
փրփրախառն գայ և քամի այլ շատ
ի հետն (Բունիաթ, 123):

ՓՐՔԱՋ (ռուս. приказ), գ. Հրա-
ման, կարգադրութիւն, հրամա-
նագիր: Վերակացու փօսօսի (փօ-
սօլսքի) փրքազին (Եզով, 258):
Թագաւորին ոչ մին փրքազէն ինձ
ապրանք չեն տուել (Եզով, 259):

ինքնակալ թագաւորի կարգեալ մեծ պոյեար և վազիր փօսօսի փրքազին վերակացու (եզով, 260):

ՓՔԱՅՈՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Գոռոզութիւն, հպարտութիւն: ԱՖ փքացութիւն «հպարտութիւն», ՀԲԲ փքացութիւն «փեմնֆ, փֆվելը, ամբարտաւանելը»: Պղատոն ասէ. «Պղտուղ փքացողութեան է գոլն գզուելի» (Նոր. ծաղ., 145):

-Ք-

ՔԱՖՈՒՅԻՆ, տե՛ս ՔԱՓՈՒԶԻՆ: Ունին ի վանքն իւրեանց բազում աղքատ հիւանդ եւ հիւր, զոր նոցա ծառայեն, զոր նոցա լեզուաւ Քաբուցին կոչին (Սիմ. Լեհ., 106):

ՔԱԹԱԼԻԿՈՍ, գ. Կաթողիկոս: Սամեպու տներն և հողերն, որ Սարգիս եպիսկոպոսն գնեալ էր, քաթալիկոսն վրաց ի յինքն գրավեաց (Սանահն., 116):

ՔԱԼԱՆԹԱՐ (պարսկ. kalantar), գ. Քաղաքապետ, ազգապետ, տե՛ս նաև ՔԷԼԷՆԹԷՐ: ՈՒՆԻ Կարստ (անտիպ բառ.) ֆալանթար(ֆ) «ոստիկանապետ»: Յորմէ ժամանեալ հասցէ գիր օրհնութեան և նամակ պահպանութեան պայազատատոհմ և պերճապատիւ իշխանիդ մերոյ՝ քալանթար պարոն Զաքումիդ (Դիւան Ն. Զուղ., 103): Սակս հաստատութեան գրոյս պար-

ՓՕՍՏ (գերմ. Post, իտալ. posta), գ. Փոստ, նաև՝ փոխադրում, փոխադրումների կայան: ՄՀԲ փօստ «թութ. պաշտօն, աստիճան»: Թվոյն 1695 փետրվարի 25 էյի Վէնետիկ, կեցա 8 օր, ետոյ ելայ գնացի փօստով Պօլօնիայ, անտի Ֆլօրենցայ (ՄԺ II, 406): Խանն շատ իքմին էր տվէլ փօստով ուղարկել (եզով, 258):

սից գրով և լեզուով և՛ գրեցի, և՛ մհրեցի, և քալանթար Քարախոստրով-բեկով կայ (Սանահն., 96):

ՔԱԼԲԱԹԻՆ,

ՔԱԼՓԱԹԻՆ, գ. Երկաթէ գործիք, աֆցան: ՄՀԲ քալփաթուն նոյն նշ.: Եւ առեալ զբեւեռաքաշս, այսինքն քալբաթին (գրչ. քալփաթին), եւ այնու կտրեցին զմիսն ծղեացն (Դարիժ., 187):

ՔԱՅԼՆԵԼ, նբ. Գործածել, կրել: Օսգօվ արծըլթով լալէխներն թէ փետութեան, թէ վզի որ կու գտվի, նայ արգիլված պիլան, որ ամենեւին ըլաօպօտ չիլայ քայցընելու կամ հագնելու (Գովր., 46):

ՔԱԽՆԵԼ, նբ. Քաղհանել: ՀԲԲ քախնել «մանրամասն՝ ամեն տեղ պարտել, որոնել, փնտրել» (իմաստափոխ.): Այլք քախնէին կամ գօրայս ժողովէին կամ հնձէին կամ

այլ ծառայությունն առնելով (Սիմ. Լեհ., 303):

ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԻՎԾ, ա. Քահանային պղծող: Եհան զսուրն եւ եհատ զունկն քահանայապղծին ծառայի զաջ ձեռն եւ զականջն (Սիմ. Լեհ., 162):

ՔԱՀԱՆԱՊԵՏ, գ. Քահանայապետ: Յամի տեառն ԼԴ Պետրոս յանդի ոք մեծ կացեալ անդ քահանայետ ամս է: Պետրոս գնաց ի Հռոմ եւ նստաւ ծայրագոյն քահանայետ (գրչ. քահանայետ) (Հնատիպ, 15):

ՔԱՀԱՆԱՍԷՐ, ա. Քահանայ՝ հոգեւորական սիրող, եկեղեցասէր: Քահանասէր, ծնողասէր / Դու մարդասէր, աղքատասէր (ՈԽՄՀԲ I, 526):

ՔԱՀԱՆԱՓՈՒՆ ԼԻՆԵԼ, հրդ. Քահանայի այս կեանքից փոխուելը՝ մահանալը: Ապրիլի ԻԱ Յովնանէս քահանայփոխ ելաւ առ Աստուած (ՄԺ I, 209):

ՔԱՀԵԱԼ, ա. Ընկնում: ԱՅ քահեմ «վարել, շարժել»: Քահեալ - կորացեալ, ընկճեալ, հոլեալ, կորակնեալ (ՄՄ 2281, 125ա):

ՔԱՀԱԲԱՐՈՅՈՒԹԻՒՆ, գ. Քաղաքավարութիւն: Քաղաքարոյութիւն - քաղաքավարութիւն իմն, որ ի խօսս եւ ի կատարկս խառնէ զհամեստութիւն եւ զհեշտացութիւն հաճոյական եւ զուարճացուցիչ, լատ. էտթոաֆէլիա (Վ. Յուն., 78):

ՔԱՀԱՔԱՎԱՐԻՉ, գ. Քաղաքի կառավարիչ, պաշտօնեայ: Սաստիկ գիր մի ուղարկես քաղաքիս այն քաղաքավարիներուն, որ լուռ կենան (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 279):

ՔԱՀԱՔԲԵՐԹ, գ. Բերդաբաղաւ, քաղաքի բերդը: Խալըսեցաւ փախաւ գնաց ու քաղաքբերթն մտաւ (ՄԺ I, 225):

ՔԱՀԵՆՈՒԱԳ, գ. Ողբերգութիւն: Քաղենուագ - տեսակ իմն վարժելոյ զտաղս բանաստեղծականս, նորում թագաւորաց եւ իշխանաց եւ կամ այնց, որք ի յարքունիս ելամտեն, թշուառութիւնք եւ տառապանք արտացոլցանին, լատ. թոա-ճէտիա (Վ. Յուն., 79):

ՔԱՀՐԹԱՇՈՒՐԹ, ա. Արաբներին տրուող մականուն: Ըստ ՆՀԲ՝ Քաղիրթ յատուկ անունից են առաջացել քաղրթալեզու, քաղրթական բառերը, նոյնն ունի նաև Կարստ (ամտիպ բառ.): Մինչեւ յայժմ զօրացեալ են եւ զօրանան ի վերայ մեր ազգն հագարացոց, սարակինոսք եւ քաղրթաշուրթն ժողովուրդն (ՄԺ II, 391):

ՔԱՀՅՐԱԿԵՐՏ, ա. Գեղեցիկ շինուածքով: Եւ դուռն [Ս. Յակոբեանց] երկաթեայ է յարեմտեան կողմն՝ յոյժ քաղցրակերտ եւ արհեստաւոր (Պատմ. Երուս., 1931, 272):

ՔԱՀՅՐԱՀՈՏ, ա. Անուշանոտ: Քաղցրահոտ ծխանելեօք զուարթացնեն զհարսս մեծարական (Քէօմ., 23):

ՔԱՀՅՐԱՍՐՏՈՒԹԻՒՆ, գ. Սիրալիւրութիւն, յօժարութիւն: Դովին քաղցրաստութեամբդ իսկ խոստացեալ ես օգնական լինել մեզ առ ներկայականս իրակութիւն (Ղուկ. նամ., 125):

ՔԱՂՅՐԱՔԱՐՈՉ, ա. Քաղցր՝ ախորժ
փառոզ կաաառոզ: *Ելից... ուսուցիչ
հայրս մեր քաղցրաքարոզ համեղա-
բան (Յ. Կոլոտ, 205):* *հնդրես-
ցուք... բանալ քաղցրաքարոզ վար-
դապետիդ Թէոդորոսի (Կամենից,
262):*

ՔԱՂՔՈՒՆԱՅՔ, գ. Յոգմակի թիւ
փաղափ բաղի՝ փաղափներ, մայրա-
փաղափներ: *Եւ այլ ընտիր աշ-
խարհք, մեծամեծ քաղքունայք որ
կան (ՈՒՄԲՀ, 203):*

ՔԱՄԱԿՈՒՄՆ ԿԱՆԳՆԵԼ, հրդ. Ա.-
ջակցել, աե՛ս ՔՕՄԱԿ ԱՆԵԼ: *Այդ-
պիսի չարիք են անում, զատն տա-
լիս էք և նոցա քամակումն կանգ-
նում (Դիւան Ն. Ջուղայի, 105):*

ՔԱՄՈՒՔՍ, գ. (բժշկ.) Քամուածփ,
թուրմ: *Առ դարիզօն ժ դրամ, դա-
ֆէթի (իմա՝ ջղատակ բոյսը) քա-
մուքսն Բ տրամ (Բունիաթ, 101):*

ՔԱՆԴԱՔԱՐ, ա. Փորագրուած: *Աս-
տուած արհնէ Մուրատէնց Ղազա-
րի որդի Սամուէլ. մէկ մեծ խաչ,
մեծ բեմի քանդաքար խաչկալն ե-
րես Սբ. Յակոբայ (Ակոռ., 201):*

ՔԱՆԴՈՂ, գ. Քանդակագործ: *Ո՞նի
բազում եւ ազգ եւ ազգ փէշաքարնի
եւ արուեստաւորք, ոսկերիչք քա-
րագործք, քարակոփք եւ ի վերայ
մարմարի քանդողք եւ այլք (Միմ.
Լեհ., 344):*

ՔԱՆԴՔԱՆԴԵԱԼ,

ՔԱՆՔԱՆԴԵԱԼ, ա. Քարոմանդ ե-
ղած: *Ի ներսի կողմանէ բեմն եւ յա-
տակն եկեղեցւոյն քանդքանդեալ
(գրչ. քանքանդեալ) եւ բովանդակ ե-*

*կեղեցին եւ խորանքն աղբուք ա-
նանոց լցեալ [էր] (Դաւրիժ., 168):*

ՔԱՆՁԵԼԱԳՈՐԾ, գ. ա. Սփանջելա-
գործ: *Դրեցին պատկեր... Մինաս
քանչելագործին (ՄԺ I, 209):*

ՔԱՆՁԵԼԻՔ, գ. ա. Սփանջելիք, հրա-
շալիք, անհաւանական մի բան:
*Յուլիսի ժէ քաղաքս անձե եկաւ...
Ժ-ի կարմունճ տարաւ, Ե-Ձ հոգի
խեղդեցաւ և շատ քանչելիք ցուցաւ
(ՄԺ I, 208):* *Խիստ քանչելիք եղաւ
ամսեանն օգոստոսի Բ (ՄԺ I, 209):*
*Դարձեալ նոր ըսքանչելիք՝ այսար
ձիւն եկաւ (ՄԺ I, 210):*

ՔԱՆՍ (հայ. ֆան+գ), շ. Քան, փո-
խաբէն: *Մխիթարովիւն վշտաց և
քաւարան մեղուցելոց, որ գիտես
զամենայն յառաջ քանս լինել նոցա
(Հնատիպ, 59):*

ՔԱՆՏԱՆԱ (արաբ. gaudana), գ.
(բւբ.) Պոաս, բուռաթ բոյսը: *Տաք
դեղերն խիստ զեն է սնկան և չար-
կամ է որպէս զթառան և գքանտա-
նան (Բունիաթ, 125):*

ՔԱՇԴԱԼԱՆ, աե՛ս ԳԱՇԴԱԼԱՆ: *Ե-
կաւ վոյվոտա Բօտօլաքիյ... ընդ
նմա եւ քաշդալան Բօդօցքիյ. մեծ
ուրախութիւն կատարեցին ընդ
առաջ երանելով, թօփեր հարելով
(Կամենից, 66):*

ՔԱՇՈՎԻ, ա. Բերովի, դրսից փաշ-
ուող՝ բերուող: *Այն մէկ հափուզն
ջուրն քաշովի է, որ գիշեր ու ցերեկ
Կ ձի Բ դօլապով համաշայ ջուր կու
քաշեն (Շահմ. իշ., 317):*

ՔԱՇՎԱԾՔ, գ. Քաշուած՝ պատկեր-
ուած նկար, ստեղծագործութիւն:

հորանին գրսի դին [կայ] բազում պատկեր՝ Լեհայ զարմանալի քաշվածք (Զուար, 1868, 375):

ՔԱԶԱԶԻ, ա. Քաշ, փաշագզի: ՄՀԲ քաշազն «փաշագուն, ազնուագարմ»: Քրիստոսագոր և քաշագի... Պաքուայ մեծ ջնդրալ Միխայիլ Միխայիլիչ Կալիցին (եզով, 433):

ՔԱԶԱԶՆԱՏՈՀՄ, ա. Քաշերի զարմից, փաշատոմսիկ: Հասցէ գիր աւրհնութեան... քաշազնատոհմ և վայելչասէր, ճոխափառ ազատորդացդ (Սանահն., 90):

ՔԱԶԱԶՐՈՒՅ, ա. Քաշ՝ լաւ զրուցող, փառզող: Զաքարիա էր... քաշազրուց, յաջողակ ամենեւին եւ բազդաւոր (Զաք. Գ, 33):

ՔԱԶԱԶՐՈՒԵՂ, ա. Զօրեղ՝ արագընթաց (երիվար): ԱԲ քաշագոր «խիստ զօրաւոր»: Ի մտրակել օղապարիկ եւ քաշագորեղ եւ բարձրապարանոց երիվարին (Դաւրիժ., 207):

ՔԱԶԱՆԵՐԲՈՂ, գ. ա. Քաշ՝ ընտիր ներբող: Զոտանաւորս վերտառեալ քաշաներբողս՝ կարդացեալի հելլէն բարբառ էփիկոսամայ (Իրան Միսիթ., 145):

ՔԱՌԻԹԱՅ (ռուս. Капста), գ. Կաոֆ: Կապեալ եւ գերի վարեալ զկանայս իւրեանց հետ քառիթայիւք եւ վեց ձիօք շրջեցուցեալ (Սիմ. Լեհ., 171):

ՔԱՌ ՏԱՄՆ, ք. Քառասուն: Ի թուահաշուոց հայկականի, հազարերորդ հարիւրակի, քառ տասն և թէ

հնգեակէ աւելի (Աղան. Միաբանք, 12)

ՔԱՐԱԹՈՒՓ, գ. Քարերի մէջ բուսող թփեր, մացառոտ: Այլք ի ծերպս վիմաց եւ ի քարաթուփս եւ յաւազս բնակեն (Սիմ. Լեհ., 240):

ՔԱՐԱՆԵՂԴ, ա. Քարերով ծածկուած՝ խեղդուած, հմմտ. ՓԱՏԱՀԵՂԴ: Փետրվարի ժէ, օրն ուրբաթ, աշխարհս ժողով եղաւ, մարդիք հօն ժողովեցան քարերն պեղեցին, Զ լաշ հանեցին, Բ ալ տրղայ մեռան քարախեղդ եւ փատահեղդ եղան. եւ շատ մարդոյ զեն եղաւ (ՄԺ I, 220):

ՔԱՐԱԿԱՊ, գ. Քարափ, կապան: Մէկ ծէրն գնում աչ Վանանց թարփն, մէկ ծէրն գնում աչ Կացոցկա ճանիի քարակապն (Սանահն., 167):

ՔԱՐԱՀԻՒՍ, ա. Քարերով հիւստուած կառուցուած: Այլ ի վայրէ քարահիւս բարձրագոյն քան զայն, որ ասացան (Քէօմ., 10):

ՔԱՐԱԶՈՐ, գ. Քարփառուտ ձոր: Եւ գնացեալ հասանէ մինչ ի քարածորն Յակնայ եւ Արաբկերու (Յ. Կարն., 14): Գնացեալ հասանէ ի բերդն Կամախ եւ մտեալ ի քարածորն Ակնայ (Յ. Կարն., 48):

ՔԱՐԱՅԱՐ, ա. Քարակոփ, ապառաժոտ: Հասին ի յանառիկ բերթն եւ յամրոցն Կամենից, որ ի վերայ քարայար լերան (Սիմ. Լեհ., 374):

ՔԱՐԱՅԱՆՁ, գ. (բսբ.) Մամուտ: Աւշնայ, որ է քարաքոսն, որ քարին երեսն զէտ կազնու ծառին բրթին

պէս կու լինի կանանչ, որ է քարայ-
ձանձ (ՄՄ 6275, 189ա):

ՔԱՐԱՍՐՈՒԹԻՒՆ, գ. Խատաարաու-
թիւն: ԱԲ քարասիրտ «խատա-
սիրտ»: Ագահութեան դատերք են
եօթն՝ մատնութիւն, դաւաճանու-
թիւն... քարասրտութիւն (ՄՄ 1756,
8ա):

ՔԱՐԲԻՉ (թուրք. kerpic, ռուս.
кирпич), գ. Աղիւս, տե՛ս նաև
ԵՐԱԾ ՔԱՐՓԻՉ, ԹՐԾԱԾ ՔԱՐԲԻՉ:
Տներն ախոռի նման եւ չալուով,
ցած, իսկ ի քաղաքսն՝ քարբիշով
(Սիմ. Լեհ., 193):

ՔԱՐԷԱՅՐ, գ. Քարայր: Անտի եկաք
ի տափարակ տեղ մի, որ մին կողմն
անտառ էր եւ միւսն՝ լեռ քարէայր
(Սիմ. Լեհ., 42):

ՔԱՐԻ ԲՈՒՆԵԼ, հրդ. Քարկոնդէ: Այ-
սօր՝ շաբաթ օր Հասան աղան քարի
բռնեցին, փախաւ ճորով խալսեցաւ
(Մանր ժամ. I, 216):

ՔԱՐԾԱԿ, գ. Քարայր: Այր - քարծակ
(ՄՄ 1127, 135ա):

ՔԱՐՏՈՂ, գ. 1. Գրիշ, ծաղկող: 2.
Քարտուղար: Դարձեալ յիշեսջիք...
զՏէր Յովհաննէս քաջ քարտողն, որ
զծաղիկն ուսոյց (Թորոս աղբար,
330): Յիշեցէք զԱրսէն քարտողն,
որ մեղապարտ ձեռաւք հպեցայ ի
Ս. Աւետարանս (Թորոս աղբար,
366):

ՔԱՐՔԱՐԵԱԼ, ա. Քայֆայուած, փը-
լուզուած: Թօփով զբերդերն ի փուլ
առեալ / եւ զպարիսպն քայքայեալ
(գրչ. քարքարեալ) (ՈՒՄՀԲ II,
241):

ՔԱՒԱՋԱՆ, գ. Գաւազան: Ետու
զծայրագոյն քաւազան սիրելի որդ-
ւոյն իմոյ... Մեսրոպ վարդապետին
(Գալ. Կենս., 252):

ՔԱՓՈՒՉԻՆ (լատ. Ordo Fratrum
Minorum Capucinatorum, իտալ.
cappuccino), գ. Կաթոլիկ միաբա-
նութեան անդամ. ֆ(կ)ափուշին-
ները Ֆրանցիսկեան միաբանու-
թեան մի ճիւղն էին, որ նախա-
պէս կապիշոն՝ սրածայր գլխա-
նոց էին կրում, տե՛ս նաև
ՔԱՖՈՒՅԻՆ: Գրեաց եւ առ բազմա-
հանճարն պատրի Ռաֆայէլն, որ ի
կարգէն քափուշինաց (Դաւան.,
123): Թուին Քրիստոսի 1701...
մտի ի վանս քափուշինաց (Գալ.
Կենս., 85): Շերմանցուց փոխա-
նորդ Անդրիասն առաւ հարիւր թու-
ման դրամ քափուշին Պիղատոսէն
(Ե. Մուշ., 127):

ՔԱՔՈՒԼԱՌՈՐ, ա. Խոպուպաւոր: Կայր
քաքուլաւոր հաւ մի, որ Զժ՝ ղուռուշի
էր, որ այն հաւն օրն ղուռուշ մի
խարջ ունէր (Շահմ. յիշ., 317):

ՔԵՅՆԵԼ*, նր. Գցել, նետել: Ըստ ՀԲԲ՝
այս բառից է ծագել քցել «գցել»:
Քեցեցին զամբոխն աշխարհածո-
ղով և ի գետն մղեցին, և սկսաւ
չուրն լինել նոցա գերեզման և յու-
ղարկաւոր (ՄԺ I, 83):

ՔԵՒԽԻԱԼ,

ՔԷԽՎԷ, գ. Քեօխլա: Այս չալապի
քէխվէն որ եկել այ, մէկ անվանի
մարդ է, մէկ մուրթապար մարթ է
(Եզով, 367): Որ է մինն քէխիս չէ-
լէպիզատայ (Եզով, 371):

ՔԵԺՂՈՒՎԱՅ, գ. Տանուտէր, գիտապետ: Քանզի ընթնանուր երկրի քահանայիցն, տանուտերանցն, երեսփոխանացն, քէթղուդոցն և առհասարակ ժողովրդեանն ասես (Դիւան ն. Զուղ., 62):

ՔԵԼԵՆԹԷՐ, տէս **ՔԱԼԱՆԹԱՐ**: Զամենայն հարկաւոր զգիրսն, եթէ ըրէխէմ և եթէ այլ հուքմեր... պարոն **ՔԵԼԵՆԹԷՐ** խոճայ Աւետիսի գիտութեամբն և կամակցութեամբն առաքեսցէ առ մեզ (Դիւան ն. Զուղ., 63):

ՔԵՂԱՊԻԿ, գ. Մի փոքր Բեապապ: Տաքուկ **ՔԵՂԱՊԻԿ** կէ՛ր և **ՔԵՖ** հասուր. աչքդ շէշ ու փէշ լինի, շլըր մլըր (Տէֆթ., 319):

ՔԵՍՄԱ (թուրք. kesme), գ. Կտորտանմ. Կտորուեկը (աղիփայիմ հիւանդութիւն): Մեկընին եղեն ամբ խֆ եւ ցաւք պատեցին զնա ի յաղիսն, որ է **ՔԵՏԱՄ** (ՄԺ I, 248): Ես և խանինի որդիքս յետոյ մեր հօր ծիլ կէս **ՔԵՏԱՄ**այ, ինչ որ պարոնտրի յիգուն էր, ծախեցինք ի վերայ Սարգիս պարոնտրի (Սանահն., 177):

ՔԹԸՐ ԳԹԸՐ, ա. Կտոր-կտոր: Տաքուկ **ՔԵՂԱՊԻԿ** կէ՛ր և **ՔԵՖ** հասուր. յայնժամ զտէմուրճուն օրսն **ՔԹԸՐ ԳԹԸՐ** կու ջարդես ակռայով (Տէֆթ., 319):

ՔԻԼԱ (պրսկ. առաք. keyl, keyla) գ. Ընդեղէնի չափ, հացահատիկի չափ: ՄՇԲ և Կարստ (անտիպ բառ.) ունեն **Քիլակ** նոյն նշ., **Քիլայ** «գլանաձև կաւէ աման»: Մաստիկ մահ էր և սով, հացին **Քիլան** Զճ ստակ էր, տեսաք աչօք մերօք (ՄԺ I, 211):

ՔԻԻՐԷՔԶԻ, գ. Թիավար: Ի ժամանակս մէլիք վէզիրին պակասեցոյց ին **Քիւրէքճի** վարձ ի վեց եկեղեցեացն, որոյ վասն բազում լինէր աղմուկ շփոթի յազգս մեր (Դիւան ժ, 84):

ՔԻԻՐՔ, գ. Մուշտակ: Կայ և սամուր պատուական, որ մինն մի **Քիւրք** կու լցնու և է թանկագին (Յ. Թութունջ., 304):

ՔՀԱՆԱՊԵՏ, տէս **ՔԱՀԱՆԱՊԵՏ**:

ՔՆԱԶ, Իշխան, տէս **ԳՆԱԶ**: **Քնազ** Կոստանդին կոտորեց զգաղարն (Կամենից, 16): Թագաւորն Ստեփանոս մեծ եւ բազում զօրօքն զնաց ի Մոսքովի երկիրն, պատերազմել ընդ Մոսքովի **Քնազին** (Կամենից, 50): Հնազանդեցոյց զՄոսքովի իշխանն, այսինքն **զՔնազ** (Կամենից, 55):

ՔՆԱՒՈՐԵԼ, չր. Դատարկախօսել: Բէշ **Քնաւորիլ** «հիմն»: Պապուզել - ճամբարտակել, **Քնաւորել** (ՄՄ 2019, 170ա):

ՔՆՆԱՅՈՂ, գ. Քննող, ուսումնասիրող: Զար դեսպանքն... **Քննացող** լինէին՝ ահացուցանելով զամենեսեան (Ժամ. Պող., 263):

ՔՆՈՒ ԱՅՆԵԼ, հրդ. Քնեցնել՝ հանգըստացնել (ցաւը): Կապտակին լեզն տուր ձրի զրուցողին և մալախովիային օգտէ, **Քնու այնէ**: Մառօլին հունտն **Քնու այնէ** և երազն չընդունի (Բունիաթ, 68):

ՔՈՅԱՅՈՒՅԱՆԵԼ, պր. Մտերմացնել, Բեզ մօտեցնել: Աւտար էի՝ **քոյացուցեր** / Բացեա էի՝ **քեզ հպեցեր**

/Գլորեալ էի՝ արդ կանգնեցեր (Առ էջմ., 192):

ՔՈՅԻՆԱՆՈՂ, ա. Քեզ յատուկ խոհ: *Ձայս ամենայն հանդերձ քոյինախոհ ներտրամադրելովք կնքեաց ի վերայ մեր (Դիւ. Ս. Յակ., 1941, 201):*

ՔՈՅԻՆԱՄԵՄ, ա. Մեծարուած, մեծարգոյ: *Անհուն տագնապիւ կարի իսկ թալկացեալս ի տես քոյինամեծ (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 278): Որպէս վայել է քոյինամեծ գթութեան հայրութեանդ, այնպէս խնամեսցես (Դիւ. Ս. Յակ., 1932, 279):*

ՔՈՒԼ (արաբ. koll), մկ. Բոլոր, ամբողջ, ողջ: *Եւ քույ մեք՝ Արդուլի որդիքս, մեծ և փոքրս, վկայ եմք այսմ բանիս (Մանահն., 120):*

ՔՈՒԼՈՒՆԿ, գ. Աստեղ՝ մուրճ: *Մուրճ - քուլունկ (ՄՄ 1127, 145բ):*

ՔՈՒՆ ԲԵՐԵԼ, հրդ. (բժշկ.) Քնեցնել՝ հանգստացնել: *Շնխաղողին հունտըն, սամիթին և պալտրանին քուն բերա նա (Բունիաթ, 68):*

ՔՈՒՆՉՔՈՒՆ, ա. Գոյնգոյն: *Կային եւ անդ ծառք եւ ծաղիկք գունըգ-գուն (գրչ. քունգքուն), որ երթեւեկքն ի գեղեցկութենէն զմայլէին (Սիմ. Լեհ., 155):*

ՔՈՒՌԱԹ,

ՔՈՒՐԱԹ (լատ. curatio), գ. Խնամակալ, հոգաճու: Կապ շումի Կարստ (անտիպ բառ.) և ՄՀԲ Բուտաք «շուշանագգի բոյս» բառի հետ: *Ամէն ազգէ մէկ մէկ քուռաթ կարբէցին, հանդերձ քննութեամբ առաջի կարտինալ Վիքարին (Դիւան Մխիթ., 109): Ոչ կամե-*

ցաւ յանձն առնուլ քուրաթ լինիլն (Դիւան Մխիթ., 109):

ՔՈՒՐԴԱՆԱԼ, չբ. Քուրդ դառնալ, մահմեդականութիւն ընդունել: *Մին Ոհան անուն չիվարդապետ ջուղեցի, սայ քուրդացաւ, շատ զարար տվեց Զուղու (Զ. Ագուլ., 103):*

ՔՉՔԱՆԱԼ, չբ. Քչանալ: ՄՀԲ քչկանալ, քչկնալ նոյն նշ.: *Նուագիլ - քչքանալ (ՄՄ 1127, 148ա):*

ՔՐԱԿՏԻՐ (յուն. χαρακτήρας), գ. **Քրակաթի** - նկարագիր (ՄՄ 2019, 175բ):

ՔՐԻՍՏՈՍԱԿԱՌՈՅՅ, ա. Քրիստոսի կառուցած՝ հիմնած: *Պատրիարգ Վաղարշապատու լուսանկար և քրիստոսակառոյց Սրբոյ Աթոռոյ էջմիածնի (Դիւան ժ, 90):*

ՔՐԻՍՏՈՍԱԿԵՐՏ, ա. Քրիստոսի կերտած (էջմիածնի մասին): *Տանիս մեծի եւ քրիստոսակերտի Տաճարիս է կարի քայքայեալ (Ագուլ. կոնդ., 92):*

ՔՐԻՍՏՈՍԱԿՈՆ, ա. Քրիստոսի կոխած՝ ոտք դրած, անցած (տեղերը): *Երկըրպագեաց քրիստոսակոխ սրբոյ տեղոյն եւ տաճարին եւ հանդիպեցաւ տեսութեան Մովսէս կաթուղիկոսին (Դաւրիժ, 316):*

ՔՐԻՍՏՈՍԱՇՐՋԻԿ, ա. Քրիստոսի շրջած, փխբ. Երուսաղէմ: *Գալ ի տեսութիւն քրիստոսաշրջիկ նահանգին (Յ. Կոլոտ, 265):*

ՔՐԻՍՏՈՍԱՊԱՏՈՒԵԱԼ, ա. Քրիստոսին պատուող: *Ո՛վ արքայաշուք և քրիստոսապատուեալ յաստուածա-*

զարդ իշխանքդ եկեղեցւոյ Սրբոյ,
բարձրադէտ նայեցողքդ (Կ. Ա-
մատ., 61):

ՔՐԻՍՏՈՍԱՔԱՐՈՉ, ա. Քրիստոսի
խօսքը փարոզող: Յիշեսցիք... և
հարազատ մեր Վարդան քրիստո-
սաքարող և տիեզերալուր վարդա-
պետն (Սանահն., 117):

ՔՐՈՐԿԻ, գ. Քրոջ որդի: Ո՞նէի երկու
քոյր եւ քրորդիք եւ այլ յոլով ազ-
գականք (Սիմ. Լեհ., 349):

ՔՐԿԱԻ, գ. Կանխիկ դրամով գանձ-
ուող հարկ, որ վնարում էին
մանր եղջրատու անասունների
համար: Ոչխարի քօղան է, զոր
թագաւորական հարկահանքն ե-
կեալ ոչխարաց քօղաւ առնուն
(Դաւրիժ., 165): Զորս պարտա-
տեարցն վճարեցաք, ոչինչ մնաց,
քանզի կարի յոյժ ծանր է հարկն
քօղաւին (Դաւրիժ., 165):

ՔՐՈՒԿ (թուրք. ködük), գ. Մայր
գիրք, ժողովածու: Ետուք հաճել

մեզ ընդ նորոգումն հնագոյն
գրեանց և քօթուպացն (գրչ. քէ-
թուկ, քեթուպ, քօթուպ) սրբոյ վա-
նից, և տեսաք ի նոյն գրեանս ձեր
(Սանահն., 70):

ՔՕՄԱԿ ԱՆՆԵԼ / ԼԻՆՆԵԼ, հրդ. Օգնել,
աջակցել: Իմ սիրելի որդի Յոհան
վարդապետին թև և թիկունք լի-
նիս, զինչ տեղ խօսելէ բան լինի՝
նորա քօմակ անես (Դիւան Ն. Զու-
ղայի, 62): Մեզանից քօմակ էք ա-
նում (Եզով, 357):

ՔՕՇԿ (թուրք. köşk), գ. Տաղասար,
հովանոց: ՄՀԲ քօշկ «վերնա-
տուն», Կարստ (անտիպ բառ.)
քօշք «կրպակ, տաղասար»: Թվին
Ռձնսկ շինեցաք պոճի քօշկն եւ հա-
րաւոյ կողմի խցերն (ՄԺ I, 311):

ՔՕՇ ՄՕՐՈՒՔ, հրդ. Այծի մօրում՝
նոսր մօրում: Իստիմալաթէ տըւեալ
իբր ապահարզան ի ձեռին ունին
այժմ թէ՛ սոքա և թէ՛ սոցին տեսուչ
ձեւացեալ քօշ մօրութն այն (Դիւան
Ս. Յակոբայ, 1932, 250):

-0-

ՕԳՏԱԶԱՆ, ա. Զանադիր, օգտա-
կար: Շինեցաւ ձեռամբ բազմաշ-
խատի օգտաշան Սիւնեաց պետի
տեառն Յովակիմայ Սիւնեցոյ (ԴՀՎ
II, 125):

ՕԶԲԵԿ, գ. Ուզբեկ, միջն. հայ. աղ-
բիւրներում այսպէս են անուա-

նում պահլաներին (ծան.
հրատ.): ՄՀԲ օզիբէկ «ուզբէկ»:
Գոճազմն, որ է լազուարտ, երկնից
գունովն է կապոյտ... յՕզբեկէն կու-
գայ (Դաւրիժ., 445):

ՕԺԱՆԴԱԿԻՅ, գ. ա. Օժանդակ, գործակից: *Օժանդակից* լիցի արեւելեանդ երկիր (Յ. Կոլոտ, 265):

ՕԼԱՆՅԻՔ, գ. Մոլդաւ, մոլդաւացի: Ոմն պարոնացոյ Օլախի երկրէն եկաւ ի այս երկիրս, եւ *օլախցիքն* կամեցան զինքն առնուլ իւրեանց ի պարոնութիւն (Կամենից, 35):

ՕԼՅԱՅ, գ. Զիմնուրական ռոնիկ (ժամ. հրատ.): Ռիւի Կարստ (անտիպ բառ.) նոյն նշ.: Բազմութիւն զօրացն աւելի են, քան զաւագ ծովու, եւ *օլօֆայ* (գրչ. ոլլուֆայ) շունին, այլ միայն գեղ եւ քաղաքի տեղի *օլօֆային* (Յ. Թուլթունջ., 303): Զօրքն անհուն են իբրեւ զաւագ ծովու առանց *ոլլուֆայի* եւ փոխանակ *ոլլուֆայի* երկիր ունին եւ գեղ (Յ. Թուլթունջ., 308):

ՕՋՏՈՂԱՔԱՐ, ա. Օձի նման, շարաբարոյ: Նենգաւոր արք սարդողք եւ *օձտողաբար* պատառողք, որոց ունկնդիր լինելով իմ՝ բարեկամ համարեցայ (Դիւ. Ս. Յակ., 1933, 119):

ՕՂԱՒՈՐԵԼ, նք. Ռիդարել, հմմտ. ՌԻՂԱՒՈՐԵԼ: Խոճա Պաղտասարէս շատ ողջոյն մատուցանեմք մեր վէլինամէթ Ապուի Չէլէպուն, քանի որ մեր տեղս եմք, այս գրիս պատասխանին *օղաւորես* (Դիւ. Ս. Յակ., 1940, 283):

ՕՄՆ, դ. Ոմն: Ի Յասորեստան մի *օմն* անհաւատ հրէա, բորբոքեալ ի բարկութենէ ընդդէմ քրիստոնէից, տեսեալ զպատկերն Քրիստոսի՝ էհար զնա... (ՄԺ I, 276):

ՕՁ ՈՎ, դ. Ոչ մէկը: ՄՀԲ ոչ ով նոյն նշ.: Թէ գնան՝ ազատ եմ արարել,

դորն որ գնան՝ *օչ ով* հետնէրուն բան շունենայ, ազատ ըլին (Սանահն., 150):

ՕՁ ՈՒՄ, դ. Ոչ մէկի(ն), ոչ ոքի: Իմ յօժար սրտիւ ծախեցի... *օչ ում* դաւի չկայ, ով որ դաւի անէ, ԳճժԷ հայրապետացն նզովեալ եղիցի (Յ. Ղր., 162):

ՕՊՈՁ (լեմ. oboz), գ. Ճամբար, քափոր: Նոյնպէս եւ զբերդն *խոթինու* ի մէջ առեալ ընդ գլուխ բանակին, ալսինքն՝ թապորին կամ *օպոդին*, եւ մտեալ բնակէր անդ ամենայն քաջօքն (Պատմ. Խոթ., 45):

ՕՊՐՈՒՁ (հունգ. abrosz «ծածկոց»), գ. Սփոռց: Նմանապէս *օպրուդներն*, բարձերեսքներն, սալներն որն որ ռսգօվ կամ արծրթօվ զարդարած կու գտվին, նայ արգիլած պիլան (Գովր., 46):

ՕՌՈՒՍ, գ. Ռուս: Լէհքն են լաւ քրիստոնեայք, բայց *օռուսն* շատ է քան զլէհ (Սիմ. Լեհ., 347):

ՕՍՄԱՆԼՈՒ, գ. Օսմանցի, օսմանեան, թուրք օսմանեան ցեղի նախահայր Օսման կամ Օթման անունից: ՄՀԲ *օսմանցի* նոյն նշ.: ՈՂԲ թուին թագաւորեաց Օսման յազգէ Տաճկաց, ամս ԾԷ, որոյ անուամբն *օսմանլու* կոչեցան (Դաւրիժ., 437): Տիրեցին թուրքք ի յազգէն թուրքմանաց, եւ յետոյ դանիշմանիք եւ մսլիմանք, իսկ այժմ կոչին *օսմանլուք* (ՄԺ II, 391): Մեզ խապար եբեր, թէ *օսմանլուն* կուուի թատարիք ունի (եզով, 257):

ՕՍՆ, գ. Բզեզի տեսակ: Բարձցէ ի ձէնջ Տէր Աստուած մեր... զպատու-

հասն, զյանկարծականն, զթոթոն, զօսն, զարօսն, զմարութիւն, զկարիչն և զփեռփորիչն եւ զամենայն զոր ինչ կա յերկրի (եզով, 140):

ՕՎԺԱՐ, ա. Յօժար, տէս նաև ՈՒԺԱՐ: Մեր կամաւ և օվժար սրտիւ ծախէցինք Համզանց խուց իր մառանով, իր դռնառաջով (Սանահն., 159):

ՕՏԱՐԱԶՆԵԱՅ, գ. Օտարազգի: Աբ օտարազն «օտարազգի»: Յազգս օտարազնեայս արար եւ առնէ իրաւունս (Յ. Կողոտ, 307):

ՕՐԴՆԱՅԳԻՐ, գ. Եղմնագիր: Տեղից եկած մարդոցն հետ տվէլ անք օրդնայգիր (եզով, 405):

ՕՐԷՆՔ ՔԱՅԸՆԵԼ, հրդ. Օրէմբը գործադրել՝ պահպանել: Թէ՛ ժամ երթալ, թէ՛ տօն պահել, թէ՛ օրէնք քալցընել (Սիմ. Լեհ., 205):

ՕՐԷՅ ԴԷՆ, մկ. Այսուհետեւ, բոց.

(այս) օրից յետոյ: Մեզ ով տիրութիւն կանի օրէց դէն (եզով, 425):

ՕՐԹԱՂՈՒԹԻՒՆ, գ. Ընկերակցութիւն: ՄՀԲ օրթաղ «ընկեր, գործակից»: Երկու հարիւր ոչխարս... արածէ օրթաղութեամբ ծնելոց գառանցն (Յիշ. Ուլն., 294):

ՕՐՀՆԱԶԻՐ, ա. Օրհնուած, ձիրֆով օժտուած: Եւ այս թուղթ օրհնածիր ևս առ պատուելութիւն ձեր գրեալ, խնդրեմք ի ստոյգ բարեկամութենէդ (Ղուկ. նամ., 126):

ՕՐՍ, գ. Դարբնի սալ (ծան. հրատ.): Յայնժամ զտէմուրճուն օրսն քթըր քթըր կու ջարդես ակոսայով (Տէֆթ., 319):

ՕՐՏԱԿ, գ. Բաղ: Կայր օրտակ մի, որ ներքի շանէն հօխայ մի ջուր կու տանէր (Շահմ. յիշ., 317):

-Յ-

ՅԱՆԻՐ ՅՈՒՆԱՐԱՅ,

ՅԱՂԻՐ, (թուրք. fakir «աղփատ» և fukara «չփաւոր»), գ. Զչփաւոր, խեղճ, աղփատ-մաղփատ: ՄՀԲ ունի ֆախիր «դերվիշ, մահմեդական աղփատ կրօնաւոր» (իմաստափոխ.): Դիժար սղութիւն եղեւ, շարեկն Բ խոռուչ ելաւ, հաց ո՛վ կու տեսանէ, ֆախիր ֆուխարայ շուար մնացել էին (ՄԺ I, 223): Մարտի ԻԱ օրն Մաղկազարդի տօլվատո-

րայք ֆախիր ֆուխարայ ազգ կուտեցան սուրբ Թորոս (ՄԺ I, 227): Դուք հանապազ խօջին յորդորող եղէք, թաղաֆիլ շանէք, էտ ֆաղիր տղայդ հոգեւոր և մարմնաւոր ուրախութեամբ յետ դարձուցանէք (Դիւան Ն. Զուլ., 50):

ՅԱՄԻԼ (ռուս. фамилия), գ. Ընտանիք (հնց.): Ով ոք ուր ֆամիլովն գնայ էն ըռուատէվար ուքազն, տանեն ետուրանէնցն (եզով, 396):

Դիլանայ ծովին պրվինցումն գեղ,
գաւառ, շնութեն, ուրէնց **Փամիլովն**
(եզով, 406):

ՖԱՐՇԱՆԳ (գերմ. färsching), գ. Բա-
րեկենդան, տօնախմբութիւն: Նայ
ութիկեցայ պատուելի աղաչանուն,
որ տան տիլաձիայ հասարակու-
թեան գէր այս գալ **Փարշանգիս** ալ
(Գովր., 49):

ՖԷՍԱՏ (արաբ. fasād «ապականու-
թիւն»), գ. (բժշկ.) Ֆունկցիայի
խանգարում: Մի տաքութիւն մի
այլ կայ... զգլխուն ճօհրն ի **Ֆէ-**
սատն կու տա, էկէր ուզես (Բու-
նիաթ, 70):

ՖԷՍԹ (գերմ. fest), գ. Տօն, տօնա-
կատարութիւն: Նոցա տօն լինի,
զոր **Ֆէսթ** կոչեն (Սիմ. Լեհ., 168):

ՖԻՐԻԿ, գ. Կրակի վրա եփած ցորեն:
ՄՀԲ ունի **Ֆրիկ** «1. Դեռահաս ցո-
րեն, 2. Այդպիսի ցորենի աղանձ»:

Ֆիրիկ, որ է եղի ցորենն, որ այրեն ի
կրակն և ուտեն (ՄՄ 6275, 239ա):

ՖՈՒԽԱՐԱ, տե՛ս **ՖԱԽԻՐ ՖՈՒԽԱՐԱՅ**:

Յետ իմոյ գնալուն անկեալ ի դռնէ
դուռ **Փոխարայի** փողն տաղըթմիշ
չանես (Դիւ. Ս. Յակ., 1930, 385):

ՖՈՒՆՅՈՒԶ,

ՖՐԱՆԿՍԻԶ, գ. Ֆրանսիացի: Ապրի-
լի 17 մտանք ի Մառսիլեայ, որ է
Ֆռանցուզ թագաւոր հրամանուցն
(ՄԺ II, 406): Նա եւ տեսաք
զՖրանկսիզու թագաւորն, զկինն,
զորդին եւ զեղբայրն (Շահմ. յիշ.,
315):

ՖՐԱՆՅԻՍԿԵԱՆ(Ք), գ. Ֆրանցիս-
կեան միաբանութեան ներկայա-
ցուցիչները: Ի Լէոպոլիս կրօնաւոր
Ֆրանցիսկեանք ետուն նոցա զմա-
տունն սուրբ Վալենտինոսի (Ստ.
Ռօշքայ, 127):

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԻ ՀԱՄԱՌՈՏԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ.....	3
ԲԱՌԱՐԱՆԻ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ՄԱՍԻՆ.....	10
-Ա-.....	20
-Բ-.....	41
-Գ-.....	50
-Դ-.....	59
-Ե-.....	64
-Զ-.....	70
-Է-.....	72
-Ը-.....	74
-Թ-.....	76
-Ժ-.....	83
-Ի-.....	83
-Լ-.....	87
-Խ-.....	92
-Ծ-.....	99
-Կ-.....	102
-Հ-.....	113
-Ձ-.....	126
-Ղ-.....	129
-Ճ-.....	130
-Մ-.....	133
-Յ-.....	143
-Ն-.....	150
-Շ-.....	155
-Ո-.....	161
-Զ-.....	165
-Պ-.....	168
-Ջ-.....	176
-Ռ-.....	178
-Ս-.....	179
-Վ-.....	189
-Տ-.....	196
-Ր-.....	204
-Ց-.....	205
-Ի-.....	206
-Փ-.....	207
-Բ-.....	212
-Օ-.....	219
-Ֆ-.....	221

ՆՈՐԱՅՐ ՊՈՂՈՍՅԱՆ

ՆՈՐԱՀԱՅՏ ԲԱՌԵՐ

ՎԱՂԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐՅԱՆ ԱՂՖՅՈՒՐՆԵՐՈՒՄ

(16-18-րդ դդ.)

Շարվածքը՝ Ն. Պողոսյանի
Համակարգչային ձևավորումը՝ Կ. Չալաբյանի
Կազմի ձևավորումը՝ Ա. Ստեփանյանի
Տեխ. խմբագրումը՝ Լ. Հովհաննիսյանի

Չափսը՝ 60x84 $\frac{1}{16}$: Տպ. մամուլ 14:
Տպաքանակը՝ 150:

ԵՊՀ հրատարակչություն
ք. Երևան, 0025, Ալեք Մանուկյան 1

